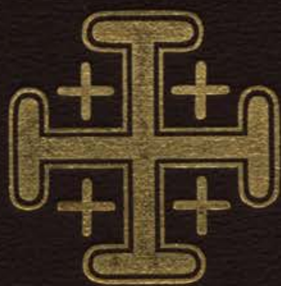

PALESTÝNA

POHLED NA JERUSALEM.

PALESTÝNA.

NAPSAL

FRANTIŠEK KLEMENT.

SE 135 VYOBRAZENÍMI V TEXTU A 4 SVĚTLOTISKOVÝMI PŘÍLOHAMI.

V PRAZE.

TISKEM I NÁKLADEM EDV. BEAUFORTA.

1895.

OBSAH.

Vyobrazení.

Světlotiskové přílohy.

PŘEDMLUVA.

Palestýna! V tomto jméně spočívá bezměrné kouzlo a nevýslovná touha uchvacuje mnohého tak, aby ona posvátná místa veledějů seznal, jež se zde prodlením dlouhých věků události. Každý z nás naslouchal záhy již výkladům z biblické dějepravy a s vnímavostí mladé mysli sledoval všechny vynikající události o vzniku vyznání Mojžíšova, podmanění si této země židovstvem, jeho rozkvět, moc, slávu, utrpení, pokoření a zničení. Jasný záblesk hvězdy betlémské oznamoval člověčenstvu dobu novou, dobu nové víry a kolébkou nového náboženství stala se Palestýna, kdež zakladatel její, Ježíš Kristus se narodil, učil, za své vyznání protivenství snášel a také dotrpěl. S láskou a neskonalou zbožností vyslovují křesťané jména posvátných míst: Betlém, Nazaret, Jordán a Jerusalém, kdež veliký, člověčenstvo milující učitel působil, jakož i všechna ostatní místa, kde ve společnosti svých učenníků lid poučoval a zázraky konal. Již prvním vyznavačům víry Kristovy stala se země tato posvátnou. S neskonalou úctou opatrovali první křesťané dle možnosti místa tradičních událostí, a celá pokolení navštěvovala později Palestýnu, konajíce zbožné pouti a nejvroucnější pobožnosti. Když pak vyznavači víry Muhamedovy Palestýny dobyli a křesťanům na všech místech všemožná příkoří činili, vznikly kruté zápasy o nadvládu v této zemi. Ohromné byly oběti Křižáctva a celého křesťanstva, kteréž se přes to všechno dlouhotrvajícími úspěchy honositi nemohlo, a takž nalezá se podnes Svatá země v moci nejúhlavnějších nepřátel naší víry.

Zbožné, vysoce povznešené jsou pocity, s nimiž valná většina poutníků i cestujících na břeh Palestýny vystupuje; avšak postupem cest po Svaté zemi a za bedlivého pozorování klesá — žel Bohu — ona idealní rouška, jakouž jsme si v domovině Palestýnu

obestřeli a za níž se utkvělý obraz svérázné krásy nalezal; znenáhla hledíme kolem sebe střízlivěji, ba na mnoze jsme trpce zklamáni a — upřímně řečeno — bolestně a trpce želíme, že jsme o jednu z nejposvátnějších illusí chudšími. Palestýna nebyla nikdy a za našich dnů není vůbec onou zemí, jak si ji naše představy vytvořily, ona není podobna památné oblasti, již nám naši vychovatelé ve školách líčili. Svatá země nikdy nebyla, není a nebude končinou tak zvelebenou, o níž by platila slova, že »přetéká medem a mlékem.«

Nedá se popříti, že některá pásma za biblických dob značnou úrodností vynikala, což arci židovstvu z pouště přicházejícímu mnoho vážilo. Oproti kočovnickému, stálými boji ohroženému životu, oproti lopotnému živoření v poušti, byly krajiny poblíž a dále na západní straně Jordánu ležící v pravém slova smyslu »zemí zaslíbenou«, přes četné, velmi závažné vady, jež na zabraných krajinách lpěly. Valnou částí byla Palestýna vždy zemí kamenitou, a z biblických dějin soudíme, že mělo množství atmosferických srážek na celkovou úrodu největší vliv, neboť když se v čas vydatné deště nedostavily, nastala vždy v zemi nouze, zrovna tak, jako za našich dnů. Že by byl následkem těchto okolností v Palestýně značnější nadbytek, není pravdě podobno, ba židovstvo žilo co možná skrovně, jednoduše, a David, spěchající ku svým bratřím vojínům, nesl jim jedině sýr a chléb na přilepšenou. Kruté rány, jako těžké nemoci, častá hrozná zemětřesení a kobylky ničící úrody, dopadaly na židovské državy v děsné míře zrovna tak, jako dnešního dne, a voje válečné jiných, daleko mocnějších národností, pustošily tuto zem krutě a zhoubně. Válečných nepřátelských výprav není se nyní Palestýně báti, ale jiná, pro navštěvovatele těchto končin neméně závažná okolnost, padá zde těžce na váhu: v celé zemi více méně panující nejistota majetková a osobní bezpečnost. Od r. 1870. zlepšily se aspoň částečně bezpečnostní poměry, tak že poutnictvo a cestující význačná místa bezpečněji navštěvovati mohou, však dosud dlužno se míti zejména na cestách do Nazaretu, Tiberiasu, Safedu, Gazy, Askalonu, Caesareje, pak v horách Judských na pozoru, kdežto východní krajiny za Jordánem, severní a střední oddíly jeho roviny, pak celé okolí Mrtvého moře, vyjma cíp severní a končiny za Hebronem, velmi nebezpečny jsou a výlety do nich jen v dostatečném průvodu vojínů a na mnoze jen ve společnosti dobře zaplacených Beduinů podnikány býti mohou. Beduini zůstanou dotud stálým nebezpečím valné části těchto končin, dokud rozmnoženými posádkami a pevnou vládnoucí rukou jejich loupeživosti zábráněno nebude. Nejistotou v zemi netrpí snad jenom cestující zámožnější Evropan, nýbrž i arabský sedlák, zejména v dobách, když nastala neúroda ve východní části Jordánu v oblasti Beduinů, kteří pak ze svých država na západ výpady podnikají, vraždí a tuzemce o všechen majetek a nashromážděné plodiny olupují. Čeho se nezmocní hrozné

hospodářství tureckých pašů a úřadnictvo, zaberou Beduini, a fellahim (sedlák) zůstává stále bídným žebrákem.

A temnou pak rouškou dalších osudů zastřená budoucnost, jakou bude asi ta? Jaké změny očekávají tuto zemi, o níž celá Evropa kdysi světodějné zápasy podnikala? Kolonisační otázka Palestýny těšila se za posledního čtvrtstoletí značné pozornosti četných směrodatných proudů a pokročila i dle skutečných událostí tak daleko, že učiněno již několik pokusů, aby přistěhovalci zem zvelebovati pomáhali. Dosud však skončila většina kolonisačních pokusů co nejsmutněji, a pokřtění židé (Mennonité), kteří se roku 1849. a 1856. do končin Salomonských zahrad a Artasu přistěhovali, pak Pietisté v Sandžaru v Galileji roku 1861., dále Američané r. 1866. v Jaffě nedodělali se pražádných úspěchů, ba někteří skončili na mnoze co nejbídněji. Jedině Templářům z Virtemberska podařila se kolonisace nedaleko Jaffy a Haify pod Karmelem, leč i tito zakusili nemalých útrap, nežli se nynějšího rozkvětu svých osad v potu tváří dodělali. Do Palestýny se stěhující židovstvo, jemuž se dle tradice zde Mesiáš objeviti má, jest ku kolonisaci této země naprosto nezpůsobilé a na vzdor největším obětem evropských souvěrců a na vzdor četným tisícům židovských přistěhovalců nepokročila tato otázka ani o píď ku předu. Zdejší domácí židovstvo, zejména v Jerusalemě, Tiberiasu a Safedu nenávidí souvěrce přistěhovalce co nejvíce, a pozoruhodna jest okolnosť, že i největší dobrodincové zdejších židů, jakými zejména Montefiore, Pereira, Lady Finn, Frankl byli, a rodina Rothschildů dosud jest, trojí klatbou t. j.: »vyloučením, prokletím a zničením ve jménu Boha« odměněni byli. Vyřknutí této klatby stalo se proto, že neučiněno, jak si palestýnští židé přáli: všechny ty ohromné, darované peněžité částky měly plynouti do pokladen zdejšího židovstva, kteréž by pak dle vlastního uznání bylo s nimi naložilo. Většina přistěhovalců žije zde z evropských podpor a jenom skrovná čásť hledí si mimo to malého obchodování. Myšlénka, židovstvem Palestýnu kolonisovati, jest tudíž zcela pochybena a v novou židovskou říši tuto zem proměniti, jest čirý nesmysl. Znamenitě hodí se sem ona nezaručená odpověď Rothschildova, když byl tázán, zda-li by chtěl býti králem židovské Palestýny: »Raději židem králů, než-li králem židovstva!«

Palestýna za našich dnů jest jedině zemí náboženské propagandy všech vyznání křesťanské víry; ani jediná končina na celé zeměkouli neposkytuje tak pestrou směsici proti sobě urputně a nevraživě stojících konfessí, jako tato země vůbec, a Jerusalem, jakožto hlavní středisko všech, zvláště. Římští katolíci, Rusové, Řekové, Arménci, Skopti, Syřané, protestanti, Angličané, Škoti, Američané, Mennonité, Templáři, Pietisté, Metho-

disté atd. bojují tu slovy i činy dle svých hmotných prostředků a za různých podpor mocností i jednotlivců co nejhouževnatěji proti sobě a zejména nejvážnější sekty předstihují se ve stavění chrámů, škol, nemocnic, vychovatelen, klášterů a jiných ústavů v míře až úžasné. Zde se obchoduje v náboženství, zde koná se pravá honba na lidské duše, zde předstihují se lidé v kupování nových přívrženců a některé sekty neštítí se při tom žádných prostředků, jenom aby počet svých vyznavačů rozmnožily.

Před pětadvaceti lety nalezalo se před západní stranou Jerusalema, za branou do Jaffy vedoucí, jen několik budov, kdežto nyní »Nový Jerusalem« daleko široko sahá a mohutné, na mnoze velikým nákladem vystavené budovy missijní, kláštery, školy, ústavy a poutnické domy, pokrývají zde půdu bývalých polností, jež byli náboženské společnosti a jednotlivci skoupili. Různé sekty křesťanského náboženství obrátily svou pozornost i na ostatní končiny Palestýny a tam, kde se před časy jedině kláštery zasloužilých P. P. Františkánů nalezaly, vystupují proti sobě četní sektáři způsobem, kterýž raději pominu mlčením. Náprava těchto neutěšených poměrů zdá se býti nemožnou, tak jako není lze příští osudy této země ani přibližně určiti.

Prostými a nehledanými slovy, bez tradičního a idealního pelu, jakým spisovatelé dosud krajiny této země odívali, chci Palestýnu vylíčiti, aniž chci ohled bráti na přepjatou citlivosť jistých kruhů, jež stav novodobého bádání podceňují.

V JERUSALEMĚ, v měsíci květnu 1893.

František Klement.

POHLED NA MĚSTO JAFFU.

JAFFA.

Na cestě z Alexandrie do Jaffy měli jsme klidnou noc. V šeru jitra tvořila pak hladina středozemního moře zdánlivě zcela hladkou plochu nekonečných vod. Na východě, odkud první paprsky vycházejícího slunce vytryskly, táhlo se za mořským pruhem, v popředí žlutavé pobřeží Svaté země a z mlhavé dálky, částečně v úsvit ponořeno, kynulo nám v nejistých obrysech horstvo staré Judy. Pak objevil se tmavý bod, přerušující jednotvárný břeh bývalé země Filištínů, rodiště to Herodesovo: Askalon a po další plavbě vystupoval z moře skalnatý pahorek, na němž hebrejská »kráska Jaffo«, staré Joppe, nyní městečko Jaffa stojí. Z dálky, z moře volně se nořic v závoj kmitavého ranního světla Orientu částečně zahalená, vypadá Jaffa přímo skvostně, avšak čím více se blížíme, čím více naše zřitelnice ovzduší pronikají, tím více roste naše sklamání a když jsme konečně stanuli před ní a v plnou tvář jí hledíme, jest všechna poetická illuse ta tam. Krasavice Jaffa není a mladou teprv nikoli. Vypravují nám, že v ní již před potopou světa bujará mladost proudila, že si zde již Noe svoji archu stavěl, že na jejím úbočí na pospas keutaurům Andromeda přikována byla, až ji Perseus, zabiv hlídající obludu, osvobodil a také neposlušného Jonáše potkala po vyplutí z Jaffy zlá nehoda, že jej ku zažehnání hrozné bouře námořníci do moře uvrhli, načež jej ta veliká ryba pozřela.

Rachot řetězů a padání kotev ruší i obrací proud našich myšlenek. Loď se zvolna zastavuje a zůstává ve vzdálenosti anglické míle od břehu nehybně státi. Jak podivně jest

asi u srdce prostému poutníkovi, kterýž nemaje obsáhlých cestovních zkušeností zde poprvé na břeh vystupuje! Jaké to skřehotání, jaký hluk, šum a křik v přívalu strakatého lidstva, kteréž se jako mračno kobylek od břehu na cestující vrhá! Podél lodi, směrem k městu rojí se spousta větších člunů i menších loděk a jakmile dosáhly s lodě spuštěné schody jisté hloubky, tak že se jich zachytiti mohou, nastává tam dole ještě děsnější zrovna pekelný povyk. Druh chce druha předstihnouti a celá ta smečka výdělku chtivých dragomanů, lakotných židů a různých sešuntělých jednatelů zápolí tam dole co nejurputněji o nejprvnější přístup ke schodům. Konečně se přihrnuli jako divoši nahoru a mísí se v omamující výbojnosti mezi cestující. Za mnohajazyčného pokřiku, tahání se, vychvalování a za nejživějších posuňků, kteréž jsou orientalcům vrozeny, konají prudkou honbu na cizince. Není divu, že se některých méně chladnokrevných touristů značné rozčilení zmocňuje, zejména když si nechali vyrvati část zavazadel, kteráž pak blesku rychlou eskamotáží zmizela a než se cizinec vzpamatoval, již na dně některého z člunů se nalézají. Protestující povyk cestujících zůstává beze všeho výsledku a nezbývá nic nežli spustit se dolů za vychytralcem a zabezpečiti si co nejrychleji svůj majetek. Ocítiv se na dně loďky, zůstává již cizinec v ní a obě strany jsou spokojeny. Zkušenější neztrácí při tomto prvním a nejprudším útoku klidu, on vyčká až se vřava poněkud utiší, chrání si dle potřeby zavazadla, třebas také holí a obrací se pak na některého z nosičů, aby mu je do člunu svého patrona snesl. Někdy smluví se před přistáním lodi několik cestujících, že si zaberou společně jednu loďku; je-li moře klidné, platí každý po franku, při vlnobití však cenu troj i čtvernásobnou. Tak na př. platilo nás šest za naší první cesty z města k lodi padesát franků a to velmi ochotně, neboť burácí-li na pobřeží Palestýny bouře, staví tu parník zřídka kdy a cestující nemohou v takovémto případě z lodě a musí plouti o stanici dále; ti pak, kdož na břehu čekali a na loď vstoupiti chtěli, jsou nuceni několik dní čekati.

Co nás se týče, odbyli jsme důraznými slovy a ještě pádnějšími posuňky dotěrnost všech jednatelů a vybravše si jednoho nad ostatní tím vynikajícího, že jej příroda obdařila nejméně šibeničním výrazem tváře, kázali jsme mu, aby sebral vak a sedlo, kteréž si v Orientu částečně pro pohodlí a hlavně z prozřetelnosti vždy s sebou vozíme, a pak jsme sestoupili do člunu nám naznačeného. Seděli tam již dva spolucestující, s nimiž jsme se na lodi byli seznámili a poněvadž majitel člunu náš počet za dostatečný uznal, odrazili jsme od lodě směrem ku městu.

Co nejvolněji ponořují veslaři dlouhá vesla v hladinu vodní a tu máme dosti příležitosti městu ještě blíže ve tvář se podívati. Amphiteatralně stavěny vystupují taras za tarasem, dlouhé řady bezstřechých domů až na nejvyšší bod skalnatého pahorku. Tu a tam trčí do modravého vzduchu praporní tyče místokonsulátních budov a chatrná zeď pobřežní, jakož i spojená s ní zeď pevnostní střílnami opatřená, vykazují na mnoha místech pobořeniny označující stav tureckého hospodářství. Uprostřed balvanovitého úskalí vjíždíme do nevelké přístavní nádržky, hodící se jen pro malý počet kupeckých a pobřežních lodí a za nedlouho jsme u celnice, kdež se podobný výjev jako na parníku odehrává, neboť

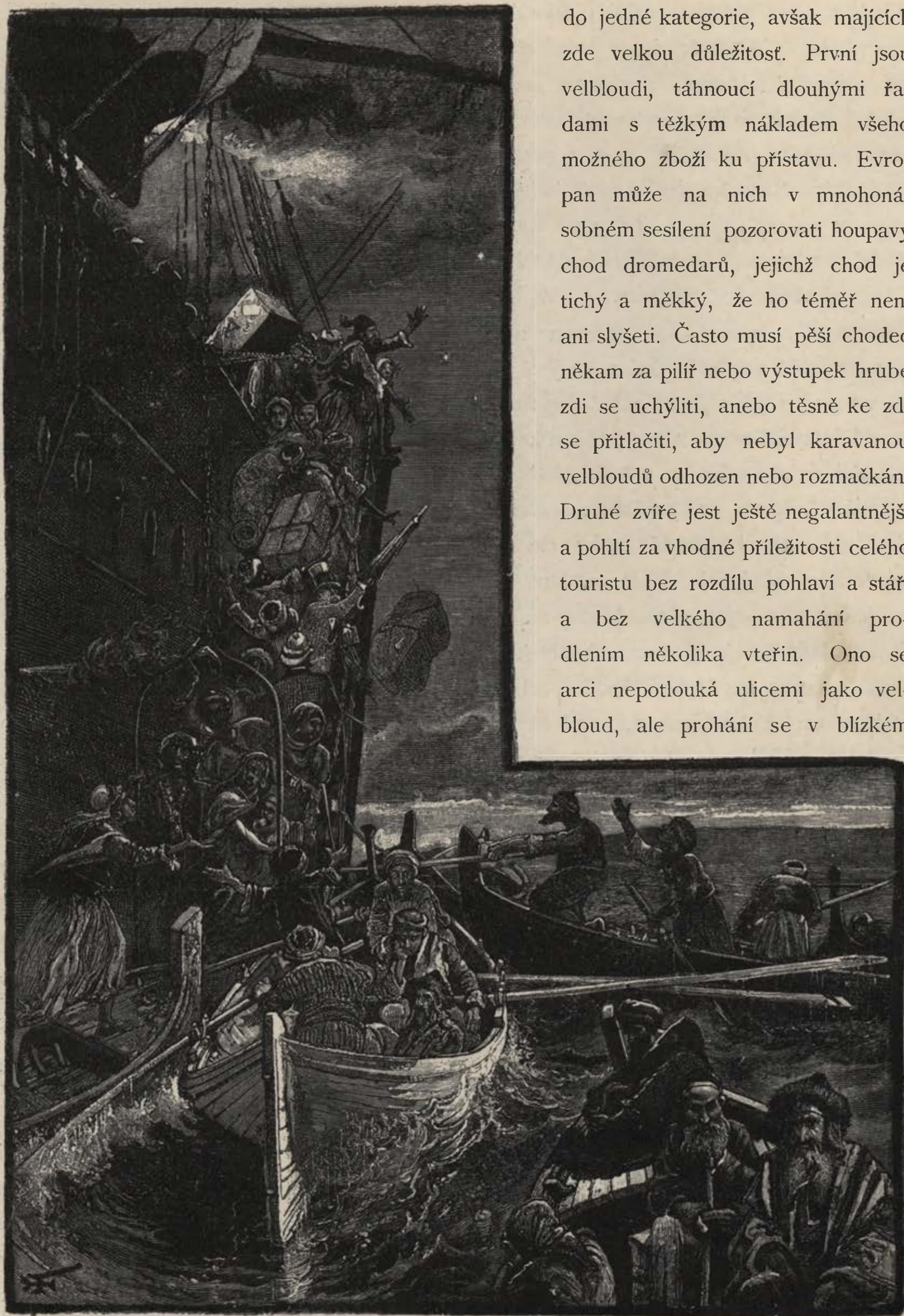
přišedším plete turecko-arabsko-židovská chiáska děsnou vřavou mysle tak, »že je člověk jako pitomý«. Tento úryvkový povzdech pronesl jeden z bavorských poutníků. Po krátkém boji s těmito šelmami ocítili jsme se v celnici, kdež máme odevzdati průvodní listiny a kdež úřadnictvo dle povinnosti své nahlédnouti má do útrob našich zavazadel. Nám není ani jedno ani druhé vhod a poněvadž víme, co se oproti tureckým, špinavé ruce natahujícím zřízencům sluší a patří, saháme chutě do kapsy, necháváme tam pas, podáváme jednomu za něj frank a druhému, opodál stojícímu za jeho nesvědomitosť u vykonávání úřadní povinnosti, že totiž neprohlížel náš vak, také frank »bachšiše« čili »diškrece« a celá záležitosť jest vyřízena.

Náš radostný pocit, že máme nyní do veliké části Asie cestu otevřenou, že jsme jako to ptáče volnými, zkalen do jisté míry tímto hamýžným podplácením, jehož jsme se při vstupu na půdu Svaté země dopustili. Vina naše však byla hroznější, než-li se laskavý čtenář domysliti může, neboť pod rouškou hlubokého tajemství svěřujeme mu, že v nejhlubších útrobách našeho vaku, ve velikých dutinách našich jezdeckých bot, osm set kusů znamenitých egyptských cigaret, pod punčochami nahoře »jen tak« nacpanými, bylo uschováno. V Palestýně platí se z této delikátní kuřby clo obnosem 75 procent kupní ceny a to českého spisovatele velmi bolí. Naše svědomí se však brzy upokojilo, když jsme si vzpomněli na jednoho ze svých předchůdcův, na slavného Krištofa Haranta z Polžic, kterému »jeden slavně oděný Turek se dvěma služebnými pacholaty« dne 2. září 1598 tlumoky přehledával a vše, »co se mu líbilo a hodilo« sobě vybral a ponechal, tak že Harantovi a Černínovi »toliko samých košil zanechav od nich na břeh odjel.« A ještě, mimochodem řečeno, vypil tehdy Harantovi jiný Turčín několik džbánů výborného cyperského vína, koranu jako na posměch a následkem toho považovali jsme svůj čin jaksi za odvetu pro bezpráví, jehož se dřívější úřadníci na českých cestovatelích dopustili.

Po odbytých bachšišových formalitách vyprosťujeme se z ovzduší špinavé celnice a poněvadž nás jeden ze starých známých přivítal a přístřeší nám zaopatřil, neměli jsme žádných starostí, kam bychom svoji hlavu na jednu noc položili. Této starosti cestovatelé nyní již vůbec nemají, neboť každému jest volno, vyhledati si v jednom ze čtyř hôtelů různé jakosti přístřeší za cenu od 7 do 14 franků za byt a stravu. Také v klášteřích nalezne každý skromnější cestující místo za dobrovolný skrovný poplatek.

Avšak, milý touristo, pamatuj si božskou radu, kterouž ti v těchto zlatých slovech udílím: »Smlouvej vždy, všude, ve všem a výborně se ti v Palestýně povede!«

Jsme-li konečně v hostinci, v klášteře, nebo v soukromém bytu instalováni, vyjdeme si dle zvyku cizinců do města nám dosud neznámého. Procházka křivolakými uličkami 16 tisíc obyvatelů čítající Jaffy, 10 tisíc Muhamedánů a po 3 tisících Židů a křesťanů, nenáleží zrovna do řady největších lahod tohoto města. Husté kotouče prachu za sucha, po dešti bezedné bláto a hluboké kaluže jsou pamětná znamení vnitřní městské oblasti, ku kterýmž nečistota asijského ovzduší přátelsky se druží. Zajímavých věcí naleznete zde jen po skrovnu. Předem číníme poutníka pozorna na dva druhy zvířat nepatřící

do jedné kategorie, avšak majících zde velkou důležitosť. První jsou velbloudi, táhnoucí dlouhými řadami s těžkým nákladem všeho možného zboží ku přístavu. Evropan může na nich v mnohonásobném sesílení pozorovati houpavý chod dromedarů, jejichž chod je tichý a měkký, že ho téměř není ani slyšeti. Často musí pěší chodec někam za pilíř nebo výstupek hrubé zdi se uchýliti, anebo těsně ke zdi se přitlačiti, aby nebyl karavanou velbloudů odhozen nebo rozmačkán. Druhé zvíře jest ještě negalantnější a pohltí za vhodné příležitosti celého touristu bez rozdílu pohlaví a stáří a bez velkého namahání prodlením několika vteřin. Ono se arci nepotlouká ulicemi jako velbloud, ale prohání se v blízkém

PŘISTÁNÍ V JAFFĚ.

VEŘEJNÁ STUDNICE V JAFFĚ.

moři a poněvadž nikde na břehu nenaleznete tabulku, kteráž by vám oznamovala, že společné koupání se žraloky pod pokutou tolika a tolika franků neb snad i hrozbou vězením zakázáno jest, varujeme tímto každého našince před bližším seznámením se s potvorou, kteráž se v moři kolem Jaffy celými roji prohání. Kdo však by se přece jen rád vykoupal, ať to učiní za branou Arménů na písčité mělčině. Tam se může beze strachu vyplavit.

Domy v Jaffě jsou téměř veskrze solidně vystavěny, což se o lidských příbytcích mnohých měst v Palestýně říci nemůže; material, jehož se zde ku zdivu použilo: pěkně přitesané kvádry, nebyl ovšem za našich dob v žádných lomech připraven, nýbrž pochází z nedaleké Cæsareje a starého Askalonu. Jaffa jest nyní rozkvétající město a pokroky, kterýchž se prodlením posledních dvacíti let dodělalo, jsou na trvající asijské poměry velmi utěšené. Největších zásluh nemá zde snad za dozoru jerusalemského mutašerifa panující Kajimmakam, neboť zásluhy ty náležejí okolním kolonistům, cizím podnikatelům a částečně i četným poutníkům a touristům. Vnitřní město vykazuje málo změn, vyjdeme-li si však na místa, kde před časy brána na cestu do Jerusalema vedoucí poblíž veřejné studnice stávala, pozorujeme ty značné změny, kteréž tam za posledních let provedeny byly. Na mnoha místech sbourány hradební zdi město tísnící, příkopy zasypány a rok co rok vznikají nové stavby, ze stavebního materialu Askalonu, Cæsareje a ovšem také z cihelen nedávno zde zřízených. Po dvacet let projektovaná železnice odtud do Jerusalema dohotovena loňského roku a dne 20. srpna 1892 jel odtud první vlak do svatého města. Kdyby měla Jaffa dobrý a bezpečný přístav, byla by již dávno jedním z nejdůležitějších měst východních, neboť kdo Palestýnu navštíviti chce, musí na Jaffu, ač nechce-li se vydati v šanc nebezpečím a obtížím dlouhé a celkem bezúčelné a drahé cesty pozemní. Jeť Jaffa jaksi uzlem a ohniskem celé země. Již za Salomona a také později za vlády Zorobabela skládaly se tu cedry libanonské ku stavbě velkého chrámu v Jerusalemě. Obchodní plavbě se zdejší přístav příliš nehodí; neboť větší lodi musí vždy daleko v moři na kotvách stanouti, poněvadž mělčiny i písčiny jen zcela malým lodím dovolují, aby u města samého kotvice spouštěly. —

Rozdíl mezi vnitřkem města a jeho bezprostředním i dálším na východ ležícím okolím jest překvapující. Vyjdeme-li od mešity Mahmudžie směrem k místu, kde dříve východní brána stávala, octneme se brzy na rozsáhlém tržišti, na němž se v ranních a dopoledních hodinách veliký počet městského i venkovského obyvatelstva jen hemží. Zde viděti lze plný obraz orientalního tržního obchodu i života. Nalezá-li tourista v této měnivé východní směsici zálibu a nechce-li se v tom šumu tlačiti, ať si zasedne do některé z kavárniček nedaleko trhu a může z povzdálí konati klidná pozorování. Toto posezení při kávě à la turca má mnohé výhodné stránky, neboť každou chvíli zastaví se u vás některý z pronajímatelů koní a mezků nabízeje vám své služby. Dobrého koně odtud do Jerusalema na dobu jednoho dne dostanete za 14, soumara pro nešení vaku za 7 franků. Ba i místa do landauerů a jiné vozy možno zde najmouti. Za jarní doby, za největšího návalu cizinců, platí se za jedno místo 12 až 16 franků a za celý čtyrsedadlový kočár 60

a za nejelegantnější 130 franků. Nyní po zahájení jízdy dráhou přestane tato dosud obvyklá doprava cestujících a Arabové klnou čertovskému vynálezu evropských psů a za ujíždějícím parou hnaným ořem ze železa sypou se nejvybranější nadávky. Železnice zvítězila dosud všude a také zde opanuje za nedlouho celý dopravní život. Vale tobě, ty kdysi tak pestrý ruchu na silnici jerusalemské, žijte v pokoji vy arabští bandité, kteří jste mnohdy sami strachy se třesouce v záloze na osamělé touristy a poutníky čekali, kteříž při pohledu na vás také z bázně bledli a několika franky se vykupovali, i vy prohnaní dragomani, vy

DVŮR DOMU ŠIMONA JIRCHÁŘE.

šejdíři, kteříž jste nekrvavá přepadnutí loupeživých Arabů důvtipně aranžovali a s nimi se pak o několika zlaťákový výkup dělili — buďte zažehnáni!

Mezi Araby, kteří se tu povalují, sedí nebo se procházejí, jest nápadně mnoho těch, kteříž stíženi jsou zdejší oční nemocí, velkou to zemskou slotou, kteráž obvyklou nečistotou Arabův velice jest živena. Vizte jen takového Araba: malé i velké mouchy sedí mu, hustě stěstnány, věncem okolo chorých víček a lenoch nehýbá ani rukou, aby si je zaplašil, ba on je líný i jen třeba mrknouti! Mnozí tvrdí, že zvláštní tato oční nemoc, která mnohdy i oslepnutím končí, pochází od spaní pod širým nebem, od prachu a nečistoty, kdežto jiní zase soudí, že není nikoliv endemickou, nýbrž že ji toliko mouchy od oka k oku roznášejí. »Allah seslal tuto nemoc, jméno jeho budiž velebeno!«

POHLED NA JERUSALEM.

A nyní ku krásnějšímu obrazu! Kupujete-li v Praze pomeranče, slýcháte v obchodech poznámku, že jsou z Jaffy, což se také na pravdě zakládá. Za městem, na levo a napravo podél silnice do Jerusalema vedoucí rozkládají se požehnané, bujným rostlinstvem překypující nádherné a četnými vodními čerpadly opatřené zahrady. Velkolepé, šťavnaté lesklé palmy, pak bohatě zelené a květy nebo ovocem obalené stromy granátové, pomerančové, mandlové a broskvové tvoří zde husté háje a vydychují daleko do okolí smíšenou balsamickou vůni. Kolem nich skví se v báječném lesku rozkošné banány a proplétají se všeho druhu ozdobné křoviny. Poslední dobou sázejí se tu také stromy morušové, kteréž se neobyčejně výnosnými osvědčují. Každá zahrada jest pro sebe uzavřená živým a neproniknutelným plotem nopálů (kaktusů), nad nějž vzhůru se pnou koruny stromů, nad kteréž zase, jako královna, vyniká a do výše strmí štíhlá palma. Když v měsíci únoru a březnu oranžové stromy v plném obalu květů se skví a vzduch kořenitou vůní naplňují, dostavují se do zahrad u Jaffy lidé prsní chorobou stížení, aby zde zdraví aneb aspoň posily nabyli a vzduch zahrad těch osvědčuje prý skutečně neobyčejnou sílu léčivou. V parném ročním období vedou četné rodiny z Jaffy ve svých zahradách patriarchální život, tábořice ve dne v noci ve stínu těch velikolepých stromů.

Zamíříme-li buď hned z tržiště, aneb pustíme-li se po silnici do Nablu vedoucí, mineme nejdříve veliká skladiště, hostinec Howardův a za nedlouho dojdeme ku kolonii virtemberských templářů, kteří se sem r. 1868 na místa dřívějších amerických osadníků, kterým se zde nedařilo, přistěhovali. Idealní socialistické sektářství, které jsme si tu objasniti dali, opírá se především o výroky biblických proroků, čímž se celá ta nauka velmi spletitou jeví, tak že v samém lůně těchto »templářů zaslíbené země« různé názory o konečných cílech panují. Konečný cíl stanoven jest v ten smysl, že chtějí společenské poměry v Evropě napraviti. Jak by Evropu svému učení získali, nedovedl nám ani jediný vysvětliti. Jsou tedy špatnými sektáři, ale za to velmi dovednými osadníky, kterým se zde znamenitě daří a vše co zde, pak dále v rovině Saronu a v Haifě vykonali, svědčí o výborné znalosti půdy, na kteréž provozují rolnictví, vinařství, ovocnářství a semenářství. Zdejší přes tři sta duší čítající osada činí dojem velmi příznivý; příbytky a hospodářská stavení jsou tu vzorem pohodlnosti a čistoty. Osada má svou dobrou školu, ba i malé, jedním osadníkem založené museum, v němž starodávné nápisní desky, mince, nádoby, hlavice sloupů a jiné drobotiny vystaveny jsou a za návštěvu stojí.

Zdravotní poměry celého okolí města Jaffy jsou za zimních a jarních měsíců velmi dobré, což se ale za parného období značně mění. Dysenterie, oční nemoci a střídavá zimnice bývají tu nevítanými hosty.

Obyvatelstvo města a okolí naučilo se záhy počítati s danými poměry. Obchodní styky, jež stále s cizinou udržuje, stoupají čím dále, tím více a budou za vlivu dopravního ruchu železničního zajisté ještě značnějšími. Olej dobré jakosti vyváží se odtud do Francie, kukuřice, ječmen a žito do Cařihradu a Anglie, mýdlo do Egypta a ovoce do Rakouska. Přívoz kávy, cukru, rukodílného zboží, železa, stavebního materialu a barev děje se

nejvíce z Anglie, Francie a Rakouska. Jaffa mohla by částečně i Beirut poškoditi, kdyby zde turecká vláda bezpečný přístav zřídila, avšak navzdor tomu, že »sultán dalek není«, nestalo se v tom směru dosud pranic.

Laskavý čtenář se mě nyní táže, jak se tu mužští a ženy odívají a jak vypadají? Jaffanec šatí se zcela dle módy arabské: nosí na hlavě lehčí turban, na těle krátkou kazajku, pod ní halenovou košili, známé ohromně široké, mezi nohama pytlovitě spadající spodky, opasané dlouhým pruhovitým šálem a za slavnostních dnů bílé punčochy a žluté neb červené střevíce. Arabský burnus doplňuje v čas potřeby celý oblek. Co se ženského pohlaví týče, jsme na rozpacích, poněvadž jsme zámožnější Jaffanku v domácí toaletě neviděli. V bílá roucha od temene hlavy až do paty zahaleny prchají, jako opozdilé zjevy půlnoční ulicemi a nikdo nepostihne lahody jejich tváří ani leposti jejich údů. Ženy z lidu a ty »fallahat« čili selky, jsme si dobře prohlédli a můžeme potvrditi, že nejsou ohledně výběru látek marnivými, že drží vždy jen jednu módu, dle všeho již za dob Abrahama zavedenou a že při oblékání a svlékání mnoho práce s ní nemají. Jest to dlouhá tmavomodrá, kartounová »tob« t. j. košile beze všech okras a nic více. Od čela dolů připevňují si zvláštní závojovitou larvu z černé látky mincemi, neb kovovými cetkami kolem očí a obličeje posázenou. Jak samo sebou se rozumí, přilehá ona prostá košile často tak těsně k údům, že celá stavba těla v plných tvarech zjevnou se stává. Vypadá to dle okolností pěkně a dle okolností ošklivě.

K vůli úplnosti celku klademe sem několik stručných dějepisných dat. »Po veliké vodě«, jak někteří marodové potopu světa nazývají, vystavěl toto město Jafet syn Noemův, později pak připadla Jaffa ku državě kmene Dan. Juda Makabejský spálil přístav, pobořil město a kázal zavražditi obyvatelstvo, pomstiv se takto za povraždění jeho souvěrcův. Křesťanství opanovalo Jaffu hned z počátku a svatý Petr povolán byv z Lyddy, vzkřísil zde za svého pobytu u jircháře Šimona, ženu Thabitu. Na rozkaz Cestia dobyto později město útokem a osm tisíc obyvatelův zardouseno. Vespasian vyhladil Jaffu úplně a jedině strážnou věž zde postaviti kázal. Roku 636 padlo město Arabům do rukou, později za Ludvíka Svatého opevněno, načež je Egypťané r. 1268 sbořili. Tři staletí uplynula pak než se Jaffa jen poněkud zotavila, a cestovatelé, jako Krištof Radzivil, který zde dlel r. 1583 a náš Harant z Polžic roku 1598, zmiňují se o žalostném stavu města. R. 1799 zabráno město Francouzy, pak v roku 1832 Ibrahimem pašou z Egypta a nyní náleží opět k říši turecké. Čisté příjmy daní odtud plynoucích patří vždy matce cařihradského sultána. Tato data jsou extraktem dějepisu města Jaffy.

VODNÍ ČERPADLO.

Z JAFFY DO JERUSALEMA.

Na věčnou paměť, jak právníci říkají, chci zde vylíčiti jaká bývala cesta z Jaffy do Jerusalema. Zahájením dopravy po železnici odstavena věhlasná stará cesta na dobro a náš příští nástupce — cestopisec, nechá silnici silnicí, koupí si lístek, a za tři hodiny bude v Jerusalemě. Popis odbude se tak několika řádky.

Dosud volil si tourista i poutník, buď osla, koně a v posledních letech zejmena dámy, starší osoby a zvířatům nedůvěřující cestující různého druhu vozy. Jaffě věnoval málo kdo větší pozornosti a každý hleděl, aby se odtud co nejdříve na cestu vypravil. Cestující rozdělovali pochod na dvě části. Vyjeli odpůldne a dorazili za tři hodiny do Ramle, přenocovali tam a na druhý den zbyla 8hodinná cesta do Jerusalema. Nám byl

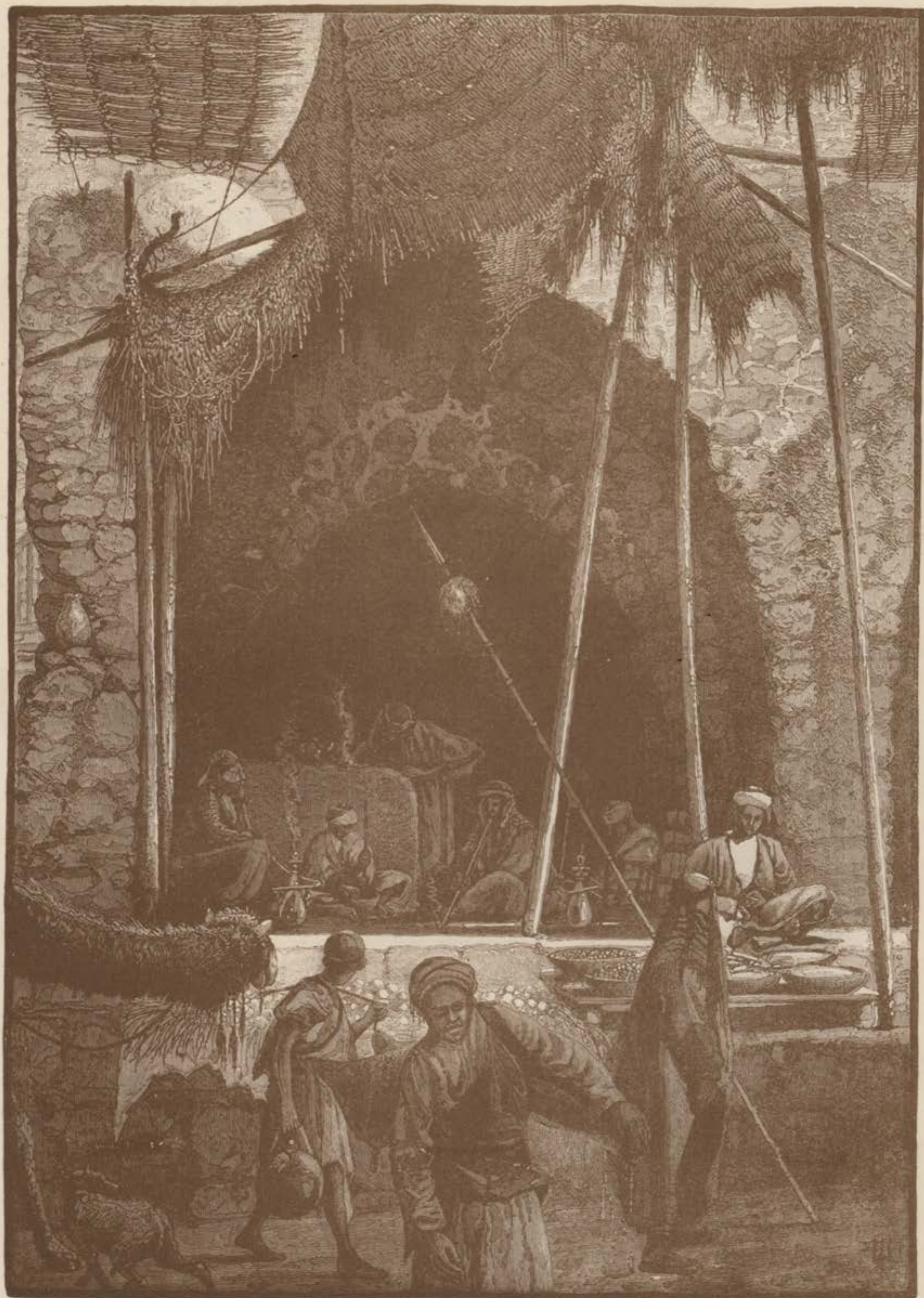
vždy dobrý arabský hřebec nejvítanějším dopravním prostředkem, který nás za 11 hodin do svatého města unesl. Objednali jsme si u některého »mkäri-ho« statného oře, dále soumara pro vak a doprovázejícího mukara na 4. hodinu ranní, pak potřebný proviant a tím byly všechny přípravy odbyty. Staré jízdecké pravidlo, že »kdo skáče za časného jitra do sedla, musí i z večera brzo do postele«, platí v Orientu nejvíce a proto jsme neprotahovali příliš dlouho večerní sezení a o osmé hodině se nám již něco zdálo o Praze.

Krátce před 4. hodinou z rána poroučeli jsme se hostiteli a hned na to vyjeli jsme do šťavnaté zeleně předměstských zahrad. Poblíž jednoho stavení vykonávalo několik Arabů směrem k Mekce, ranní pobožnosť, aniž by se nás byli povšimli aneb nějak naším příjezdem vyrušiti dali. Ranním čerstvým vzduchem uháněli jsme dále.

Před lety nebyla cesta z Jaffy do Jerusalema jistou, ba ještě v roku 1860 nařídila turecká vláda stavbu 17 věží podél silnice, ve kterých ubytována posádka po několika mužích střežících poutnictvo a cestující před vyděračskou rotou judského pohoří a ještě za dob svého prvního zde pobytu v letech 1872—73 viděli jsme před některými věžmi turecké vojáky punčochy pletoucí, mající pušku nedaleko o zeď opřenu. Nyní jsou všechny věže opuštěny, poněvadž už Arabové nikoho nepřepadají. Vážnějších přepadení zde po dlouhou dobu již nebylo, vyjma jedno, kteréž se před několika roky jistým Angličanům přihodilo, a nepochybně s prohnaným dragomanem napřed umluveno bylo, tak že celá krajina — aspoň za dne — úplně bezpečnou nazvána býti může. Pušku máme »jen tak pro strach« přes záda přehozenu a revolver odpočívá uzavřen v koženém pouzdře »jen tak pro kmotra příhodu«, poněvadž nepatříme do kategorie, o níž Volney napsal: (Etat politique de la Syrie) »Chraňte se před poutníky, kteří jdou do Jerusalema!« Tato silnice nebyla vždy hlavní spojkou Jaffy s Jerusalemem, za dob biblických vedla dle všeho jiná cesta přes starý Gibeon do Beth Horonu, kde Jozua Kanaanitské porazil. Zcela klidně může se každý cestující bez průvodčího nebo »gleitsmanna« či »trucelmanna«, jak Harant říká, po této silnici ubírati, aniž se potřebuje obávati nějakého přepadení.

Brzy dojeli jsme ku krásné studni, o níž se žádný spisovatel tudy cestovavší zmíniti neopomíjí; každý věnuje tomuto luznému místečku alespoň několik slov nadšené chvály. Nalézá se pod šumnými sýkomorami a prostý stroj zvaný »nâ'u'ra,« *) jejž osel ve stálém pohyhu udržuje, rozvádí ze studně vodu nejen do studánek v bezprostřední blízkosti ležících, nýbrž pomocí kladených žlábků i po všech zahradách v okolí. Je to vskutku »Sebil« t. j. »studně dobrodiní«, kterouž zřídil na začátku nynějšího století guvernér Abu Nabut. Selské ženy na trh do Jaffy spěchající občerstvují se tu hned po ránu čerstvým mokem a tvoří kolem domu malebnou skupinu. Ku straně severní, asi na dohoz kamenem odtud stával poblíž starého řecko-židovského pohřebiště dům sv. Petrem vzkříšené Thabity a za villou francouzského konsulatního zřízence, hned u domu rodiny Ayub, nalezají se v trolivec vysekané vsunovací hroby, mezi nimi jeden prý Thabitin. Tři otvory

*) »Nâ'u'ra« jest veliké kolo, opatřené po obrubě nádobami, kteréž při otáčení v nejhlubší poloze vodou se naplňují a v nejvyšší poloze opět se vyprazdňují. Je to vynález arabský, jehož užívání Maurové také po Španělsku rozšířili.

Z BAZARU V JAFFĚ.

jsme nalezli zazděné i praveno nám, že přechovávají tělesné pozůstatky rodiny nynějšího majitele. —

Vyjeli jsme brzy z tohoto ráje zahrad a ocítili se rázem na rovině saronské, kdysi tak slavené pro úrodnosť svou a nazývané klenotem Judska. Nyní zde můžeme zvolati s Isaiašem: »Saron učiněn jako poušť!« Proroctví jeho splnilo se téměř doslovně; značná časť roviny je pustá a holá, polorozpadlé bílé domy, kteréž z ní tu a tam vzhůru trčí, jsou málo obydleny a zříceniny na horách slouží za brlohy Arabům. A přece dala by se tato krajina snadno opět v bývalý ráj proměniti, jak dokazuje nádherná vegetace na několika místech roviny saronské vypěstovaná. Není třeba než kopati do hloubky šesti metrů, aby vytryskly obrovské prameny zdravé vody, není potřebí než orati a síti, aby vyrostlo za krátko nejkrásnější obilí — neboť příjemný běločervenavý písek, jenž s prstí promíchán zdejší půdu tvoří, jest báječně úrodný. Proč se tu tedy neoře a neseje, proč nechává se větší časť této krajiny ladem ležeti? Odpověď spočívá v těchto pěti slovech: zdejší lid a turecká vláda. Vláda neučinila pro rovinu saronskou ani toho nejmenšího a obyvatelstvo jest na mnohých místech tak lenivé a netečné, že navzdor snadnosti práce, která by zde stonásobným užitkem odměněna byla a navzdor báječné láci půdy ani prstem nehýbá, aby si lepší bydlo upravilo. Jen cizí osadníci by tu pomohli. Ale hlučný smích musí ovšem vzbuditi návrh, za poslední doby častěji přetřásaný, aby Palestýna opět židy byla obydlena. Bůh ji uchraň před rolničením židovským! Doklady, jakými zemědělci Israelité jsou, máme právě v této končině po ruce.

V sousedství zahrad města Jaffy, ale již v této rovině zařízena židovskou »Aliance Israelite« hospodářská škola, na kterouž souvěrec, známý lidumil Montefiore velikou částkou přispěl a která co do pomůcek skvěle zařízena byla. Již roku 1881 psali jsme ve »Květech«, z nichž časť tohoto odstavce beřeme, že jest něco shnilého v — »Alliance Israelite«, a nyní konstatujeme, že se tato škola až dosud pranepatrnými úspěchy může vykázati a též jisté kolonisační náběhy, které zde přistěhovalými židy provedeny byly, úplným nezdarem skončily. Židovstvo jest pro kolonisační záměry zcela nespůsobilé.

Rovina saronská byla kdysi učiněným rájem a dosud za jarní doby pokrývá se nejkrásnějšími anemonami, bílými růžemi, tulipány a liliemi saronskými, o kterých napsáno, že »Salomon v celé své slávě tak oděn nebyl, jako jedna z nich«. Pestře kvetoucí koberec roviny bývá tu a tam protkán rychle vyrůstající zelení ječmene, pšenice a durry (jáhly, cirok obecný, sorghum vulgare) a vzduch nasycen bývá zvláště aromatem keře hennového (Lawsonia), z jehož květů se rozšiřuje silná ale přec velmi líbezná vůně. Krása tato však netrvá dlouho. Pojednou a čím dále tím prudčeji počne sálavý žár sluneční své paprsky na tuto nedohlednou pláň metati a tu skloní všechna kvítka smutně hlavinky vadnou, usýchají, a pak žasnete nad hroznou změnou, která se pojednou našim zrakům ukazuje. Šedohnědá, jako ohněm požehnutá krajina zeje kolem vás a po rychlé sklizni sotva uzralých plodin dovršen jest pohled na nejvyšší stupeň prázdnoty a smutku, jakéž jen v oblasti pouští vídáme. Ty chatrné a rozpadávající se vesničky co nejspořeji roztroušené

hledí trudně do roviny smutku a i ty modravé hory Efraimské a Judské na východě zdají se vám beze všeho půvabu. Že tomu vždy tak nebývalo, že zde byla kdysi velmi úrodná, tisícerými pracujícími silami opatřovaná úrodná krajina, že zde nesla semena mnohonásobné ovoce, o tom máme mnohé doklady a známky.

V rychlém tempu jedeme kolem několika kopulemi opatřeného hrobu imama (kněze) Aliho, vedle něhož se studnice Ain Dilb nalezá. Pak následují špinavé vesničky Sakija a Beth-Dedžan, o kteréž se tvrdívalo, že tu judský

HROB A STUDEŇ ABU NABUT.

POHLED NA ROVINU SARONSKOU S VĚŽE V RAMLE.

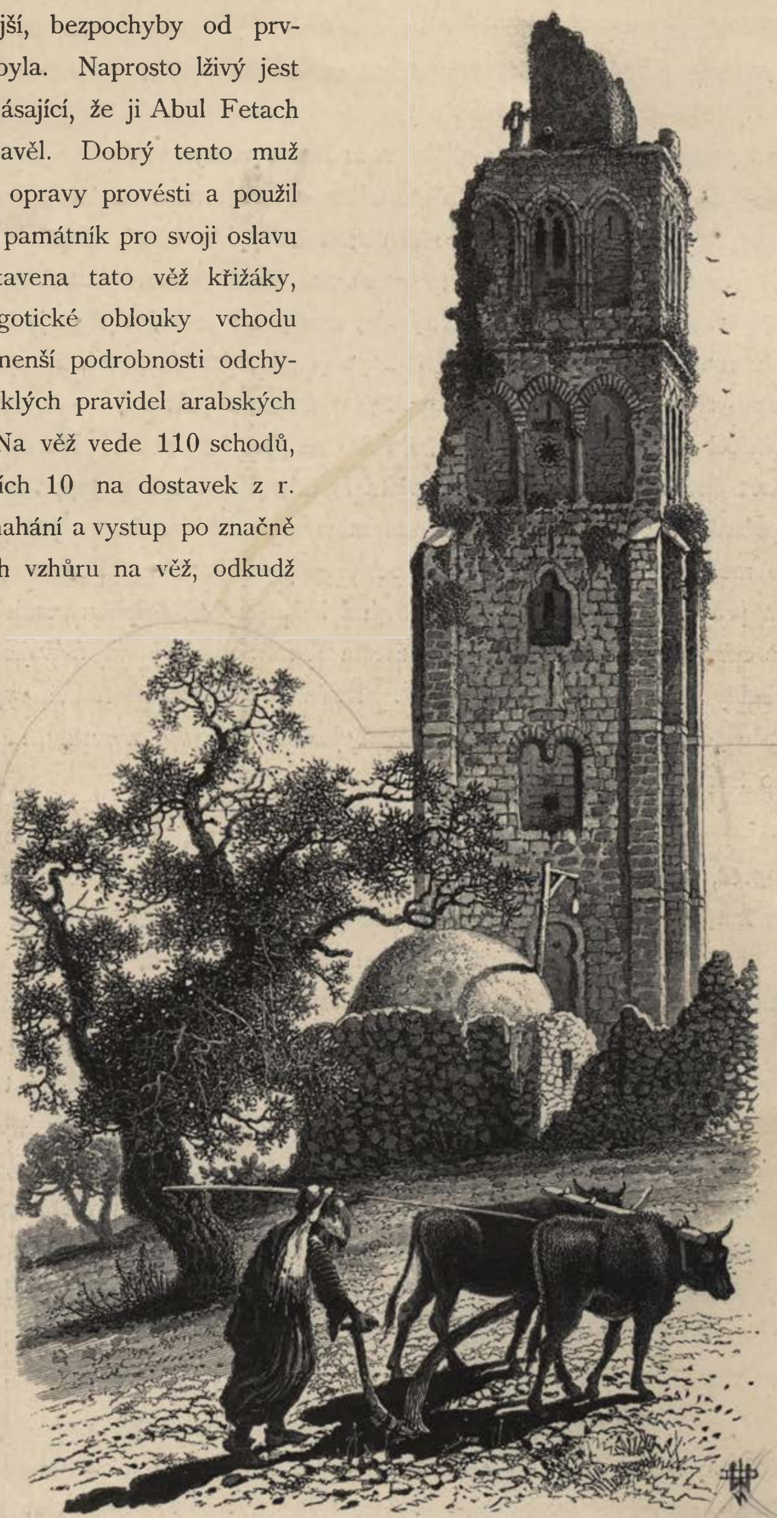
»Beth Dagon« stával, což jest nemožné, poněvadž tato část kmeni Dan náležela a Dagon Filištínů asi mezi Lyddou a Jebnou stával. Po strážné věži číslo 4. možno již minaret a pověstnou věž města Ramle shlédnouti a dále v pěkné poloze rozložena jest velká vesnice Es Safirije [Sarfend, možno že jest to stará Sariphaea]. Městys ten s doškovitými, kopkám sena podobnými chyžemi, nad kteréž mohutné palmy vyčnívají, poskytuje obraz velmi malebný. Silně čpavý zápach vzdušným proudem v naši stranu zanášený pochází od různé hnojové mrvy, kteréž se tu z nouze o dříví jakožto paliva užívá. Tento v pravdě hanebný zápach jest nerozlučným přídavkem příbytků po celém venkově Svaté zemi. Z lesů, které rovinu saronskou za dob Křižáků pokrývaly, nezbyl ani jediný a proto jest tu dříví nad míru vzácné. Zde musíme také Krištofa Haranta poopraviti, kterýž praví, že »jeli asi na dvě vlašské míle mimo zříceniny městečka starožitného jmenem Jebneel,« — což je nemožné, poněvadž Jebneel — Jabne, nyní Jebna, daleko na jihu leží a také Harantovo udání, že viděl »na čtvrt české míle rumy a zdi města Lyddy na cestě z Joppe ku městu Rama (Ramle), spočívá na omylu. Lyddu, vlastně minaretní věž kostela sv. Jiří (za dob Harantových byla to mešita) možno viděti jen na cestě spojující Lyddu a Ramle. Když jsme opodál silnice na pravo ležící, vysokými nopálovými kaktejemi obehnanou vesnici Sarafand minuli, ukázaly se nám temně zelené zahrady města Ramle a než jsme zbývajících 19 kilometrů urazili, uběhly nám takřka tři hodiny. Řada protivných, šeredně vypadajících, málomocností stížených žebráků uvítala nás hned při vjezdu prosbou o almužnu, na kterýžto zjev si cestovatel po Svaté zemi zvyknouti musí.

Er Ramle (v arabštině písek) jest mizerné, asi 7 tisíc obyvatelů čítající městečko, kteréž, jak se říká, dosud ve sporu se nalézá, poněvadž se o ně učenci hádají, neznajíce jména před dobou nežli je omajad chalif Suleiman stavěti počal (r. 716). Není dokázáno, že by zde byla stávala již před tím vesnice Josefova, o kteréž se sv. Jeroným nejdříve zmiňuje a to proto, že nevíme, kde tato vesnice ležela, když ji tento Svatý, jda z Caesareje do Diospole (Lydda) navštívil, uváděje ji jakožto Arimatej Josefovu, který pana Krista do hrobu ukládal. V opuštěné »Ramule« odpočívaly voje křižácké tři dny. Město bylo tehda velmi výstavné, dvanácte bran vedlo do vnitř a také několik křesťanských kostelů se tam nalézalo. Od těch dob stíhala »Ramu« — jak Harant město nazývá — pohroma za pohromou. V roce 1177 zničena děsným ohněm, ihned vystavěna a zničena opět r. 1191 Saladinem. Od roku 1266, kdy se města zmocnil Egypťan Bibars, náleží Muhamedanům. Ve století 16. bylo tu jen dvanácte obydlených chat, v 17. století uvádí Avrieux na těchto místech větší vesnici. Znamenitostí nemá Ramle žádných, zajímavosť toliko jednu. Jest to věž 40 mučenníků.

Pověsť vypravuje, že Lysias vojíny dvanácté legie, kteří byli křesťané a bohům klaněti se nechtěli, v zimě do naha svléci a na zamrzlé jezero u Sebaste vehnati dal, kdež mnozí bídně zahynuli; ostatní pak upáleni byli. Ostatky mučenníků byly prý do Ramle přineseny a na místě tom postaven brzy chrám k poctě jejich. Avšak dokázáno jest, že nedostaly se ostatky umučených vojínů sem, nýbrž do Caesareje a Cařihradu a že zdejší

čtyrhranná, velmi krásným slohem vynikající věž v době mnohem pozdější, bezpochyby od prvních křižáků vystavěna byla. Naprosto lživý jest arabský nápis na věži, hlásající, že ji Abul Fetach Muhamed r. 1310. vystavěl. Dobrý tento muž dal na ní leda nějaké opravy provésti a použil této příležitosti, aby celý památník pro svoji oslavu zabavil. Dle všeho postavena tato věž křižáky, neboť záporné pilíře, gotické oblouky vchodu a čtyř poschodí a jiné menší podrobnosti odchylují se částečně od obvyklých pravidel arabských staveb tehdejších dob. Na věž vede 110 schodů, pak až ku plošině dalších 10 na dostavek z r. 1652. Nikdo nelituj namahání a vystup po značně již porouchaných stupních vzhůru na věž, odkudž se pokochati může překvapené oko divuplnou vyhlídkou.

Na východ a jihovýchod prostírají se hory Judské a Efraimské a na sever, východ a jih celá rovina saronská, ze kteréž vystupují dědiny a více méně nápadné stromoví, kteréž je obklopuje. Na západ leskne se táhlý okraj moře Středozemního, lišící se ostře od vzdušné čáry klenby nebeské. Ze svéráznosti krajiny zajímá nás především pod námi ležící město Ramle s velkým množstvím sykomor, oliv, terebinth, rohovníků, plotů z no-

VĚŽ 40 MUČENNÍKŮ V RAMLE.

pálových kaktejí a menším počtem palem. Další okraj města tvoří dosti pěkné polnosti a na jihu pravý, daleko sáhající les olivových stromů. Na sever, poněkud ku východu, kynou nám vstříc světlé domky a věž sv. Jiří v Lyddě, dále pak vesnice Der Tarif, směrem

KOSTEL SV. JIŘÍ v LYDDĚ.

k Jerusalemu místo Džimzu a malá špice na nejzasším obzoru horstva judského, nejvyšší to vrch na severozápadě Jerusalema »En Nebi Samvil« t. j. prorok Samuel (895 m.)

Všude kolem nás vidíme nejpohnutější výjevy dob biblických. Maně vystupují před námi slavná místa a postavy tak dávno již zetlelých mužů a hrdinů v čele všech těch

statisíců, kteří po této zemi archu úmluvy doprovázeli a bojovali. Tam k jihu leželo staré Saraa rodiště Samsonovo, na jihozápad daleko od nás Lechi t. j. »oslí čelisť«, kterouž Samson vyzval do boje Filištínské a Esthaol, kde jej pochovali; západní Jamnia (Jebna), veliké město držitelů země před Židy povaleno Osiašem, Juda makabejský pronásledoval tam až a do Azotu Gorgiaše, který pak v nepřítomnosti Judy a Jonatháše Židy porazil. Nedaleko tohoto místa, tam dále ku starému Joppe, zvítězil Jonatháš nad vojskem assyrským za velení Apolonia. Jižněji od nás leží Akkaron (Eskron), kam donesena z chrámu Dagona v Azotu Filištínskými zabraná archa úmluvy a toto město nyní Esdut zvané zničeno po 29letém oblehání r. 615. př. Kr., načež postaveno a opět Judou Šimonem a Jonathášem pobořeno a Gabiniem znovu zbudováno bylo. Také Goliáš pocházel z Gethu odtud nedaleko ležícího. Bouře vyvolané postupujícími Araby, zápasy Křižáků se Seracény a četné jiné zuřivé boje zmítaly touto zemí, zůstavily všude krvavé stopy a povalené zříceniny na všech odtud viditelných místech.

Pod mocným dojmem, jejž na nás proslavená krajina učinila, sestupujeme s věže a stavíme se na dvoře bývalé mešity, pod kterýmž se značný počet překlenutých podzemních místností nalezá. Na několika místech jsou klenby propadlé a stalo se tu již, že nepozorný poutník pojednou v hlubině zmizel. Asi 500 kroků odtud leží t. zv. vodojemy Heleniny. Bez vůdce by je cestující sotva našel; ostatně nestojí za ohledání, poněvadž se tam spatřuje pouze veliká, na šest částí rozdělená nádržka s trochou vody a bahnem.

Odtud t. j. z jihozápadu vraťme se do města a navštivme hlavní, na východní straně stojící mešitu, která za dob křižáckých ve stol. XII. postavena a sv. Janu zasvěcena byla. Nejsme samotni, neboť před vchodem na severní straně stojí již několik bodrých bavorských poutníků obojího pohlaví, kteří právě opatrovateli mešity (Džami el Kebir) několik piastrů bachšiše vyplácejí a také my klademe pevnou cenu pěti piastrů do široké ruky moslima s dlouhým kaftanem. Teď nastává svlékání bot, jejichž dotknutím bychom podlahu mešity zneuctili. Jeden bavorský statkář má se svými vysokoholeňovatými botami velikou potíž a teprv přispěním dvou svých podřízených druhů shosťuje se nepohodlné obuvi. Konečně bychom byli vesměs v punčochách a s obuví v jedné ruce vstupujeme jeden za druhým do muhamedanské svatyně. Celá společnosť nám připadá jako řada pacientů z ovzduší lékaře — kněze pátera Šebestiana Kneippa ve Woerichshofenu, s tím rozdílem však, že tam se chodí zcela na boso. Vnitřek mešity jest třílodní, s vyvýšeným středem a pilíři od nižších postranic sedmi oblouky odděleným, nad nimiž vsazena jsou úzká gotická okna. Věřící v proroka zazdili hlavní, dříve na straně západní se nalezající vchod a proměnili nedaleko něho stojící zvonici na nynější minaret. Za mnoho to celé podívání nestálo a rychle vracíme se po obchůzce na slunný vzduch, bychom si co nejdříve obuv oblekli. Bavorský pan statkář několikráte prudce kýchnul, tak že můžeme souditi, že mu to chození v těch punčochách valně nesvědčilo.

Napoleon Bonaparte měl r. 1799. svůj »hlavní stan« v jednom pokoji zdejšího kláštera vždy vlídných páterů Františkánů, kterým jsme tentokráte zůstali návštěvu dlužni

a poněvadž jsme chtěli na rychlo odbočku do blízké Lyddy vykonati, poslali jsme svého spolehlivého mukariho napřed, aby na nás u vesničky El Kubab na cestě k Jerusalemu počkal, sami pak obrátili jsme se ihned směrem ku věži Lyddské, přejeli jsme hlavní silnici a cvalem nesl nás kůň po spojovací cestě Ramle-Lydda mezi kaktejovými ploty dále. Za 18 minut ostré jízdy stanuli jsme v Diospolidě, městu Jupiterově, biblickém Lodu, v nynější vesníci Lyddě. Jako na zavolání vyskytl se ihned jakýsi zřízenec řeckého kláštera a uvedl nás do kostela sv. Jiří »drakobijce«. Tento svatý narodil se zde v Lyddě a byl válečným tribunem Diokletianovým, na jehož rozkaz v Nikomedii byl umučen. Ostatky jeho přeneseny na tato místa. Zde postavený kostel byl několikráte zbořen a opět zbudován, naposledy pomocnou rukou řeckých šismatiků za ruské peníze v letech sedmdesátých. Pravá loď dřívějšího rozsáhlého chrámu vypuštěna zcela z rekonstrukce a v pozadí kostela nalezá se místo, jehož Muhamedani jakožto nekryté mešity užívají. Ačkoli je svatý Jiří svatým Křesťanův, náleží k nejvíce zbožňovaným postavám víry prorokovy a svatý Giorgios čili El Khudr jest v Palestýně a jinde tak oblíbeným, že mu mnoho míst, klášterů a i také hor zasvětili. Znovuzřízení kostela nevyhovuje ani nejskrovnějším požadavkům dřívějšího třílodního půdorysu s tímtéž počtem apsid dosud zachovaných. Podzemní hrobka, kde nyní v novém sarkofágu sv. Jiří, myslím že bez hlavy odpočívá, (pamatujeme-li se dobře, praveno nám jednou v dómu Amiens-ském v Pikardii, že se tam z Cařihradu přivežená hlava sv. Jiří nachází) poznala také ruku nějakého opravujícího barbara. Při tomto kostelu i mešitě stojí minaret, jehož dosud Muhamedani užívají a nad mešitou — kostelem, kde »drapanoforos Giorgios« t. j. Jiří korouhevník odpočívá, svolává dosud muazzin věřící k modlitbám. — Po této dosti zajímavé odbočce dovedl nás Řek za malé zpropitné na jinou spojovací, dále za Ramle na silnici do Jerusalema ústící cestu, kterouž jsme v trysku kolem vesnic Džimsu a Bet Ennabe za půl hodiny projeli.

Pohled na krajinu jest na těchto místech málo vábným, půda jest táhle vlnitá, bez stromoví a znenáhle počínají se množiti pahrbkové výběžky hor Judských. Na jedné z výšin zpozorovali jsme zříceniny biblického Kafartoba, nyní Kefr Tab zvaného, na jiné hrobku moudrého Abu (otce) Šuše, za níž dále v kraji město nejstarších Kanaanitů »Džezer« stálo a pak octli jsme se před vesnicí El Kubab, kde nás náš doprovázeč již očekával. Z táhlého vršku sestupujeme k údolí; naproti nám stojí místo Amvas a na pravo v pozadí osady Džezer nalezá se silně prýštící studně »Ain Yerde«, kteráž dle pověsti za potopy světa nejdříve zemi zaplavila. Když jsme přejeli v údolí most, přes potok z východu se táhnoucí, spatřili jsme vesnici a zříceniny Latrunu a opodál tamtéž ležící »Hotel u Makkabejců«, dle Baedeckera »Hotel Latrun« zvaný. My jeli však dále k Amvasu (biblický Emaus, avšak nikoli ten, kde Ježíš s učenníky večeřel, neboť pravý Emaus dlužno položiti blíže k Jerusalemu, pod horu »en - Nebi Samvil do vesnice el Kubebe«) a za nedlouho octli jsme se již v samém pohoří. Cesta vedoucí přes velmi hladké balvany, mezi bílými, všeho rostlinstva prostými skalami, od nichž se žhavé paprsky sluneční spůsobem pro poutníkův zrak nehrubě příjemným odrážejí, stává se nad míru nepohodlnou. Konečně projíž-

ZŘÍCENINY LATRUNU.

díme nejužším místem, vchod čili bránu do údolí Imama Aliho tvořícím. Zde nalezají se také studnice Hiobova a zříceniny kláštera téhož jmena.

Na pravé straně za vchodem do údolí, stojí tak zvaný »Hotel Bab el Vad«, jehož majitel by asi neměl přílišnou

radosť, kdyby znal všechny ty poznámky, kteréž se ve všech »průvodcích po Zemi svaté« o jeho soliditě na okrajích nalezají; na příklad: »Smlouvat — nestydatý žid — bláznivé ceny — prohnaný Syřan Zachariaš — drzé ceny — stahovač — mizerné pivo

SOBA.

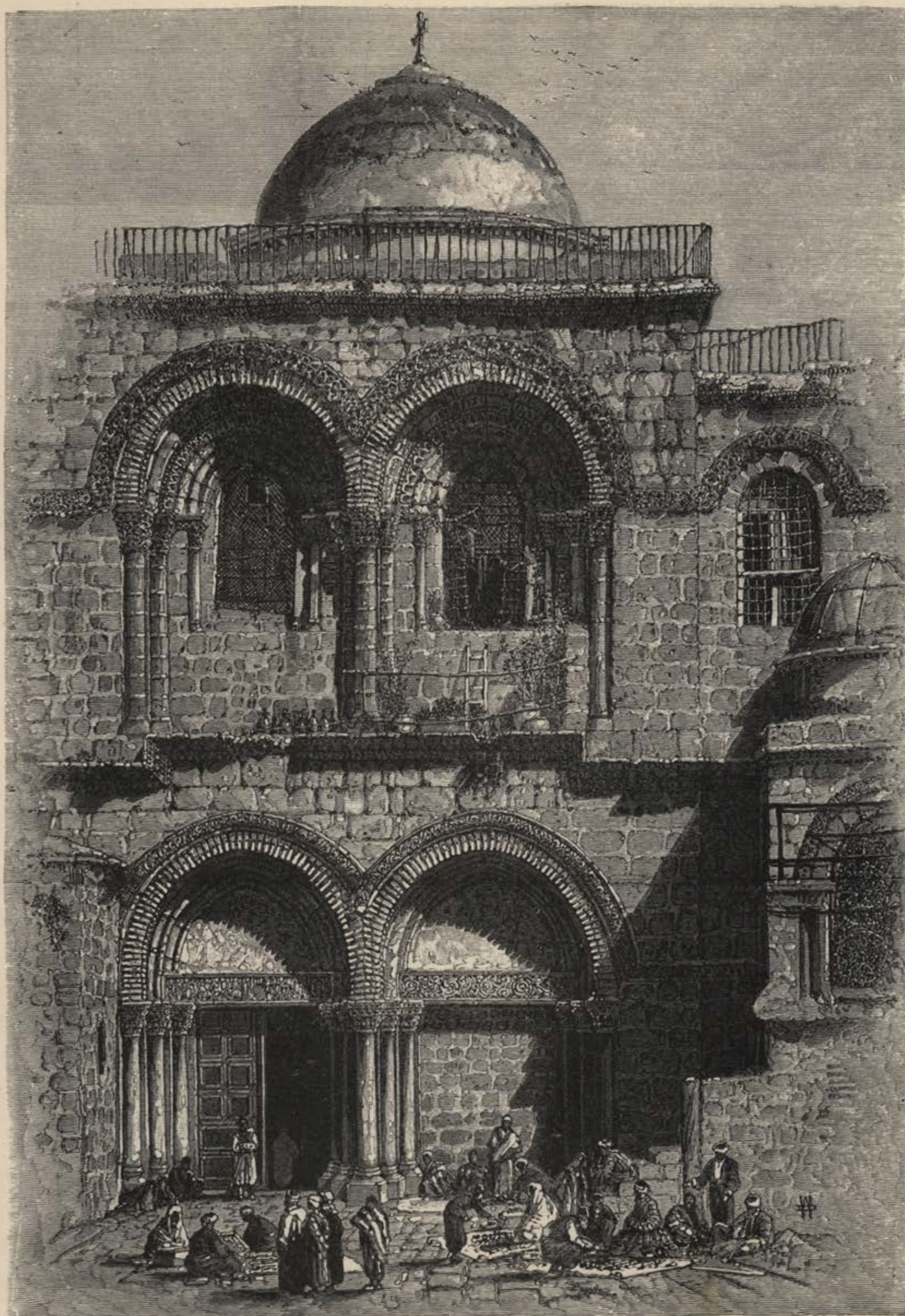
a nahnilé konservy«. To jsou zajisté kvítka reklamy, kteráž tomuto exotickému podniku se šesti postelemi, jedním divanem a jídelnou v horstvu Judském, mnoho cizinců asi nepřivábí. Avšak z nouze nebo v únavě, když se žaludek počal ozývati a cestujícího na svá práva kručením upomínati, nepůsobí ani ty nejšťavnatější poznámky všech tisknutých průvodců a ať už jest to Syřan nebo žid, jeho »hotel« jest zde přec jen posledním útočištěm. Viděli jsme, že nejsme samojedinými, neboť několik cizinců pohlíželo na můj příjezd jaksi mrzutě; myslili si asi: »To sem zase ďábel nese nějakého hladovce.« Nebezpečí,

že bych snad některému z nich nějaké to vychrtlé judské kuře přebral, nikterak nebylo, poněvadž můj pletený, pevně na straně vaku přivázaný koš, který se zvláštní pozornosti mého mukara těšil, tajil ve svých útrobách dvě masitá kuřata, dvě lahve vína, čtyři chleby, sýr, cibuli a koženou láhev s koňakem, tedy oběd na Judské horstvo přímo královský. »Hôtelier« přikvapil, aby novou ovečku přivítal, mrsknul nedůvěřivě okem po plném košíku, čenichaje v palestýnské rychlosti po jeho obsahu, jejž můj panoš pod překrásný fíkový strom vedle domu položil. »Za použití místa pod tímto fíkem platí se u mne frank z každé osoby, když se v hôtelu neobědvá!« pravil hostinský krátce a již natahoval špinavou ruku. Zaplatil jsem mu bez průtahu a bylo dobře. Pomyslil jsem si však: »Už znají v Judských horách pravidla některých evropských hôtelů, že kdo v hôtelu přebývá a tam se nestravuje, denní příplatek na pokoj zapravovati musí. Není nad pokrok civilisace!« Zkáza v podobě železnice pohltí tento hôtel i jeho patrona a po dobách ukazovati budou zříceniny »slavného« kdysi hôtelu Bab el Vad.

Můj mukary opatřil zvířata, prostřel velbloudí houni ku stromu a pak jsme se dali do toho, co nám v Jaffě v moudré prozřetelnosti do košíku bylo naloženo. Na tento výborný oběd chutnala nám z hôtelu objednaná »Franková káva« — stála totiž jeden frank — znamenitě a pak jsme se věnovali arabskému kefu t. j. sladkému lenošení, čili jak tomu Vlaši říkají, »dolce far niente«. Zahleděli jsme se při tom do okolní přírody, která po všech těch bouřných událostech tak zbědovaně, tak opotřebovaně a tak staře vypadá, že se nám při tom dlouhém pohlížení na ni až oči zavřely.

V celé této končině od Latrunu počínajíc, kde na ochranu poutníků tvrz templářů »toron militum« stávala, pak v této rokli a dále v údolí panovala po dlouhá leta veliká nejistota. Na okolních horách stály veliké zříceniny bývalých hradů, z nichž se jen malé zbytky na naši dobu udržely, a tam přebýval po celá staletí veliký počet řekněme »dědičných lotrů«. Vždyť i ten kající se lotr Dismas po pravé straně pána Krista ukřižovaný pocházel z Latrunu! Krištof Harant praví: »Od toho zámku vyšlo k nám na cestu několik Arabův; náš trucelman dal jim místo nás koliks majdinů (stříbrných mincí).« Tím myslel výkupné čili »Kaffar«, kteréž touto bandou při vstupu do hor vždy požadováno bylo, což by konečně nebylo ani tak zlé bývalo, avšak děly se tu hroznější věci a loupežné přepadání nebo ukrutné nakládání s poutníky patřilo ku věcem všedním. Níže nalezne čtenář bližší podrobnosti.

Po dvouhodinném odpočinku vydali jsme se na další cestu: Hôtelier neporoučel se nám, nezval nás »na podruhé« a nežádal nás o rekomendaci jiným ctěným pánům poutníkům. Cesta odtud stoupá stále a to tak značně, že Bab el Vad leží dle výměru anglické společnosti v poloze 274 a Jerusalem již 790 metrů, tedy o plných 516 metrů výše. Sklony okolních hor porostlé jsou houštinami nízkých doubků, rohovníků, planých růží, jahodníků a terebinth. Téměř půl třetí hodiny trvá toto stoupání až dosáhneme vysokého bodu, ze kterého jest na západ přes celou rovinu až k Jaffě čarokrásná vyhlídka a za ní — »Thalatta, thalatta« »moře, moře!«, voláme jako těch deset tisíc

PRŮČELÍ BOŽÍHO HROBU.

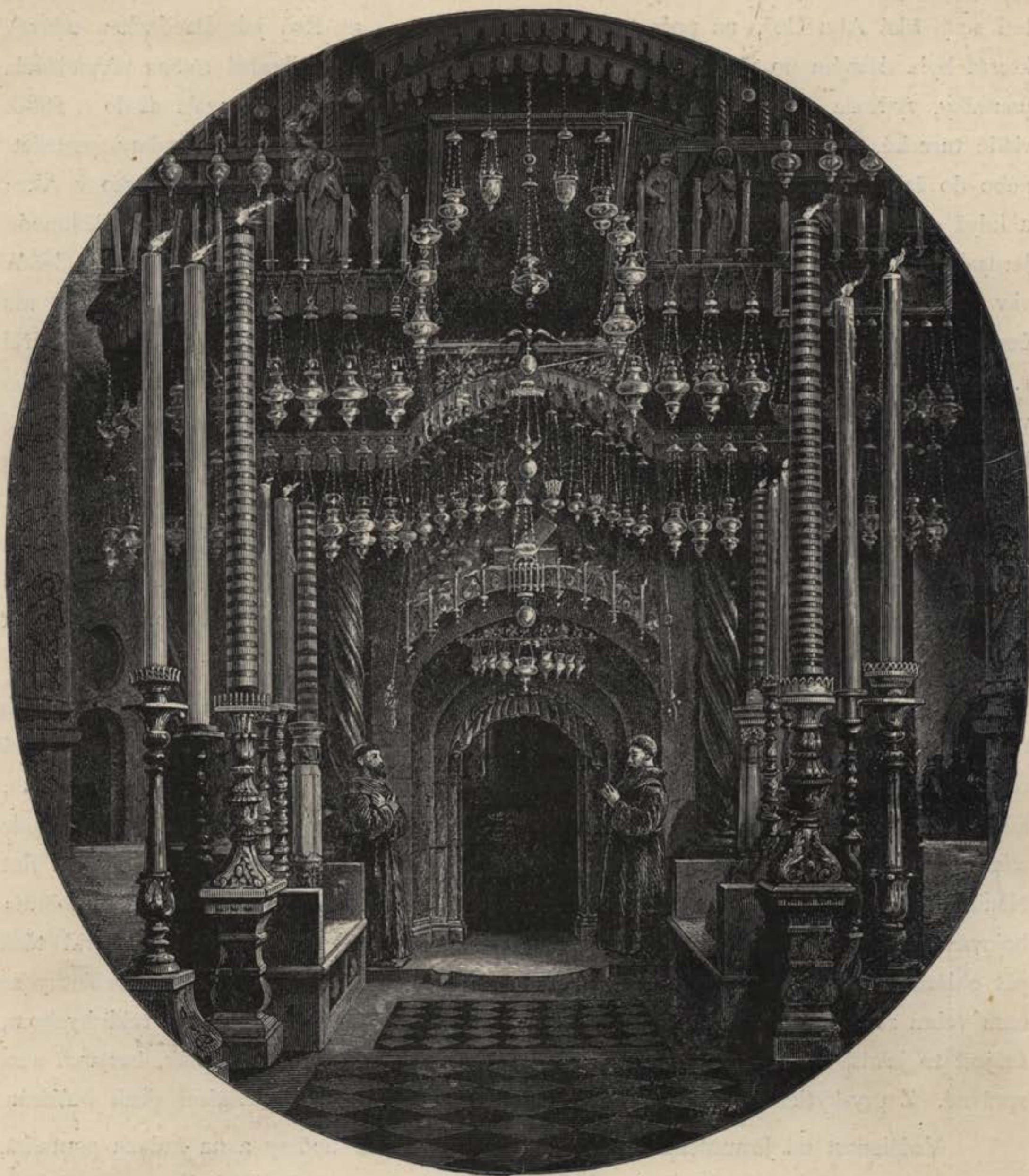
KAPLE SV. HELENY.

Xenophontových vojínů na ústupu při shlednutí moře. Před námi na východě v překrásné a hrdé poloze vystupuje do výše bývalá židovská pevnosť Ramathaim Sophim, nyní Soba, domovina proroka Samuela, posledního ze soudcův Israele. Konečně dostihneme další výšiny a spatříme pověstnou vesnici Kiriet Enab, kteréhož jména se však nyní neužívá; teď se jí říká Abu Goš, na počest rodiny Abu Goš (a ne Roš jak Baedecker udává), kteráž byla děsným postrachem velké části Svaté zemi. Tato ctihodná rodina přepadávala poutníky, vydírala na nich za průchod touto krajinou poplatky a vzdorovala až do r. 1830. vládě turecké. Onoho roku dal Ibrahim paša téměř všechny členy této rodiny postříleti nebo do žaláře uvrhnouti. »Kníže Goš«, jak jej zde titulovali, uvězněn na krátko v Akru a když obyvatelstvo v Samaří, Galileji a Judě povstalo a za vůdcovství Kasima a Achmeda Jerusalem, v němž syn Mehemeda Aliho velel, ohrožovalo, umínil si Ali, znaje dobře Gošův vliv na četné kmeny, že jej pro egyptského Ibrahima získá, i osvobodil jej, daroval mu čestný kožich a velikou částku na penězích a tím nejstaršího Goše získal. Goš zemřel r. 1858. ve své vesnici »po velikých činech«, ctěn a vážen od svých souvěrců; s jeho vnuky seznámili jsme se v Jerusalemě v jejich domě na Becetě, kamž nás k vůli zvláštnosti konsulatní kavas zavedl. Ostatní potomci šesti bratrův zůstali v dosti četném počtu zde a živoří v Abu Goši vzpomínajíce slavných dob svého rodu. V těchto končinách aranžována za spolupůsobení nyní již takřka krotkých, ale zlotřile vypadajících potomkův oné rodiny, častá přepadnutí a to na podnět nesvědomitých dragomanův, při kterých se náramně mnoho na slepo střílelo, hrozně křičelo, pak vyjednávalo a konečně platilo. Valná část Angličanů prý měla z takovýchto přepadnutí ukrutnou radosť.

Zdejší Francii patřící kostel pochází z dob Křižáků, jest třílodní, má zbytky starých maleb, velkou podzemní kryptu a vypadá uvnitř následkem přenocování stád a banditů co možno spustle. Cesta vede odtud všelijak, dolů, nahoru, kolem pramene Ain Dilb, kdež se výletní kavárna Jerusalemčanů nalezá a kamkoli ku výšinám pohledneme, všude zříme trosky starých klášterů, hradů a vesnic. Semo tamo točí se silnice k údolí Bet Hanina, kde překročíme most a mineme kavárny Kalonije. Zde v tomto »údolí terebinth« bojováno často mezi Filištíny a Židy a v korytě tohoto potoku vyhledal si David těch pět oblázků, z nichž jeden prakem vymrštěn obra Goliaše sklátil. Úhledné terebinthy se nám velmi zamlouvají, jsou to pěkné stromy a podíváme-li se na jejich listy, řekli bychom, že jest to jakási odruda bobku; někteří cestopisci mají jej za dub křemelák, což arciť není správné. Z pryskyřičného výtoku terebinth vyrábí se terpentýn a zvláštní druh balšámu.

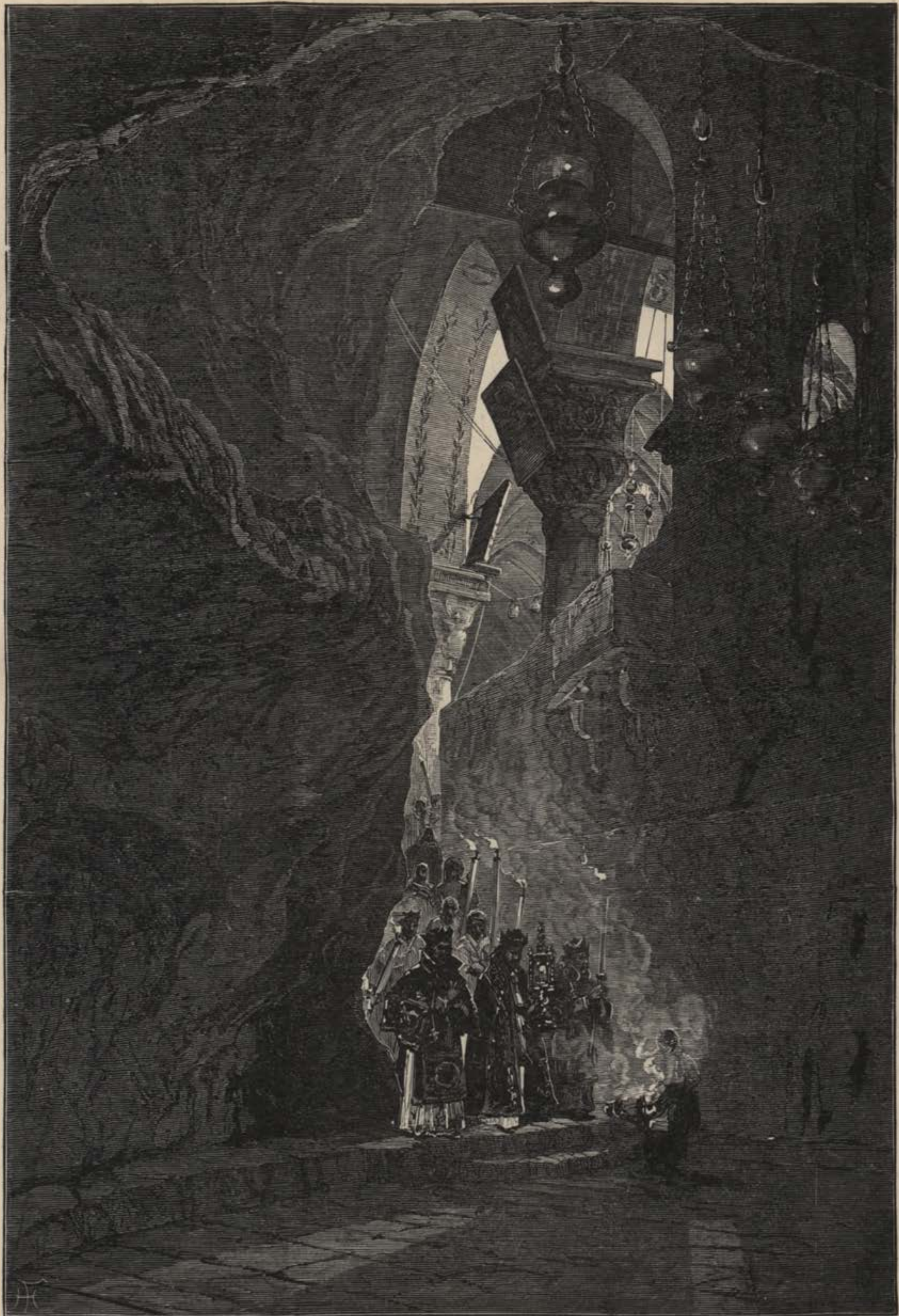
Vzdálenost od Jerusalema obnáší zde jen půl druhé hodiny a na řadách poutníků, kteří se na vozech, na koních nebo na mezcích touto cestou ubírají (celkem minuli jsme asi 50 osob), znatelná jest únava, ale také rozechvění před dosahnutím toužebně očekávaného cíle. Každý zná zajisté veliké kouzlo slova »Jerusalem«. Když jsem se poprve touto cestou ubíral, zalomcovala mnou horečka mocného pocitu, kterýž jsem marně ztlumiti se namáhal. A což teprve v dobách veliké pouti, v době předvelikonoční, když sem zbožná mysl uvádí tisíce v pravém slova smyslu vše věřících poutníků, v jejichž životě výkon

této pouti vrchol vezdejšího konání znamená, tu by měl laskavý čtenář na této poslední části cesty státi, aby seznal to magnetické kouzlo města a zároveň i moc víry křesťanské. Okolní krajina stává se čím dále tím smutnější. Cesta vede klikatě nad údolím, ve kterém

VSTUP DO KAPLE BOŽÍHO HROBU.

leží malá víska Lifta, obzor se stále šíří a na sever pozorujeme již vesnice Ramallah, Beth-iksa, Hanina a k jihu ukazuje se nám Tantura, Eliašův klášter, Francská hora, nejjižněji kyne nám toužebně Betlem a nedaleko nás stojí klášter sv. Kříže a rozsáhlý sirotčinec.

KAPLE NALEZENÍ SV. KŘÍŽE.

Však naše zraky upřeny jsou pevně k východu a tu pojednou, jakoby vykouzlena, stoupá do vzdušných výšin před námi mohutná kopule mešity Omarovy čili Kubbet es Sachra s lesknoucím se půlměsícem, za níž Hora Olivetská s kostelem Nanebevstoupení Páně a minaretem obzor na východ ohraničující.

Chvatně minuli jsme několik domů a pozorujeme v levo Rusům náležející, rozsáhlé, kopulemi krášlené budovy klášterní a poutnické a již již vystupují před námi báně chrámu Sv. hrobu, mohutný hrad Davidův a konečně dlouhá, šedá hradební zeď města Jerusalema.

Zpronevěříme se zastaralému způsobu cestopisců, kteříž ve svých popisech (já jsem to také jednou udělal) těchto míst v následující chvalozpěvy propukávají: »Budiž nám vítán, ty jediný, věčný Jerusaleme, ty královno všech zemí, ty matko proroků, ty učitelko víry, ty panovnice národův, ty město zázraků a jediného Boha atd.« Nepopíráme, že tato hymna kolébce naší víry platí, že platí posvátným místům, kde žil, učil a trpěl Kristus, že také mohutnosť tisíciletých událostí neodolatelně na mysl i sebe chladnějších návštěvovatelů tohoto města působí, ale to, co se všem zrakům ze silnice od Jaffy vedoucí na cestě ku bráně téhož jména jeví, jest nepatrné oproti tomu, co poskytuje vyvýšené stanovisko hory Olivetské na straně protější. Vyvedeme ihned laskavého čtenáře branou sv. Štěpána z města dolů do údolí Kedronu, podél hrobu panny Marie, kolem zahrady Jetsemane vzhůru na horu Olivetskou, až k vesničce Kafr el Tur. Tam si usedneme městu tváří v tvář a tam mu všechny ty osudy města povíme, popíšeme mu, jakým bylo a on uvidí jaké jest.

Doprovodil jsem čtenáře starou a obtížnou cestou z Jaffy do Jerusalema, po níž přečetné křesťanské poutnictvo prodlením dlouhých staletí putovalo a nyní mu povím, jak se za našich dnů zcela pohodlně a bez velké námahy v krátké době do proslaveného města dostane. Kůň, soumar a kočár ustoupili rychlému dopravnímu prostředku stol. 19. a železný, parou hnaný oř unáší za tři hodiny a několik minut cestujícího do města poutníků. Romantika bývalého cestování jest pohřbena a suchopárný chvat naší doby stal se jejím dědicem.

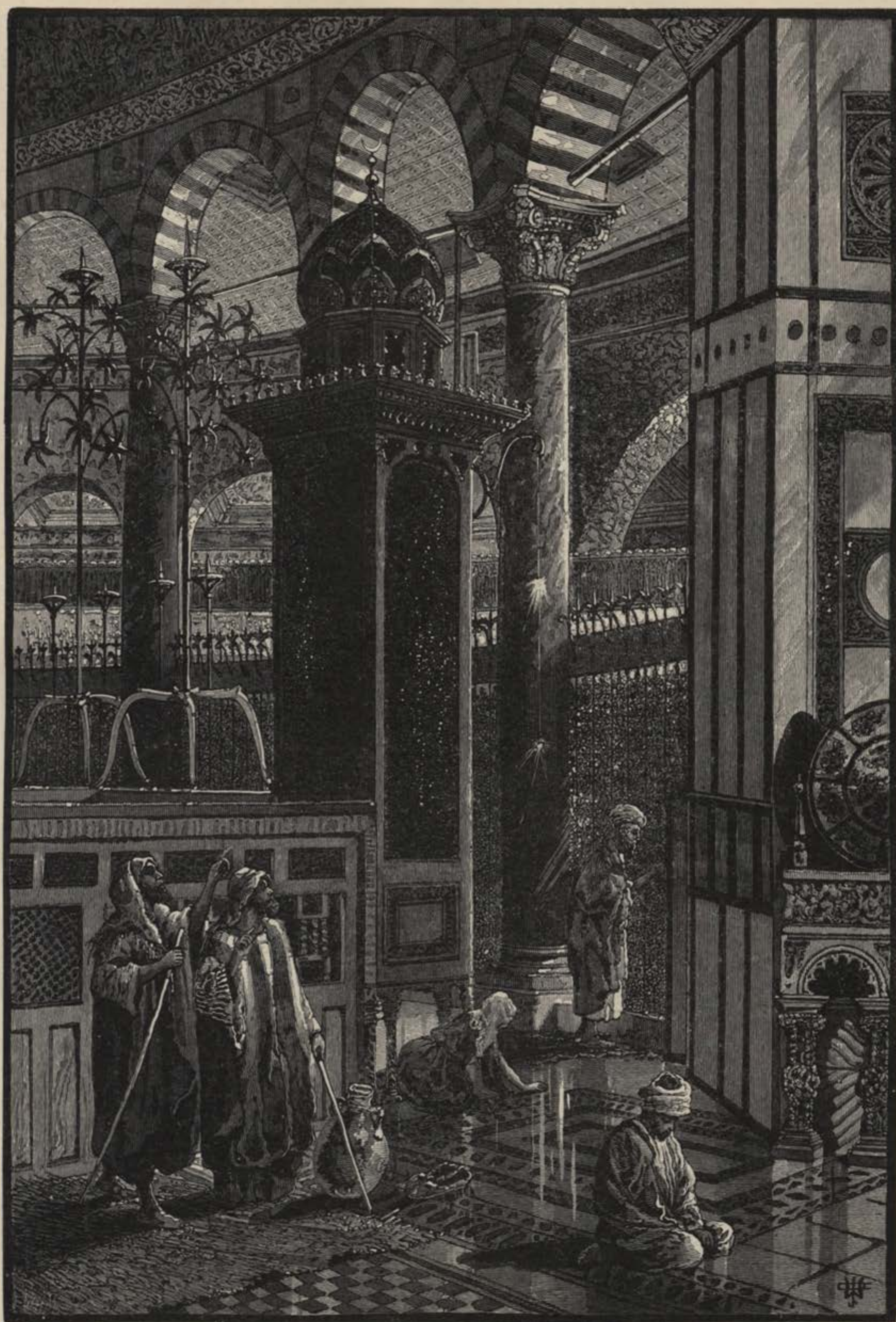
Před dvaceti lety již vyměřovali zde francouzští a angličtí inženýři směr dráhy a plných 18 let trval boj o koncesi ku stavbě této železnice. Akciové společnosti uvedených národností vyplatily tureckým státníkům dosti značné bachšiše, ale — jak se později ukázalo — bez výsledku, ježto se správa státních drah z politických prý příčin pro vypsání veřejného konkursu rozhodla, načež se strany četných evropských podnikatelů na novo bachšišový zápas nastal, z něhož podnikatel Loeve, známý »panamník« z Paříže, jakožto vítěz bojiště opanoval a stavbu trati obdržel. Následkem velikého množství tučných dávek zpropitného dopadla prodlením dvou let postavená dráha co nejhubeněji a v celkovém zařízení jejím vidíme opět následky celého nynějšího zbědovaného tureckého hospodářství. Dne 20. září 1892 zahájena úřadně po obvyklém obětování několika beranů dle muhamedánských obřadů na trati v Jaffě jízda a když přijel tento první vlak do Jerusalema, bylo celé město vzhůru a obyvatelstvo vítalo nadšeně všechny ty četné z vozů vystupující

hodnostáře, kteří hned na to slavnostní jízdu nejlepším šampaňským v New-Grand h pánů A. a J. Morkos zapíjeli.

STUDNICE KAIT A OMAROVA MEŠITA NA NÁMĚSTÍ HARAM EŠ ŠERIF.

Stavba úzkokolejné dráhy může se smutně proslulým železnicím podniku Hiršova v evropském Turecku hrdě po bok postaviti; provedení celé trati a stavební i dopravní

VNITŘEK MEŠITY OMAROVY.

hmoty vynikají zcela mizernou jakostí. Vody posledních prosincových a letošních lednových lijavců v horách Judských ohlodaly již na několika místech základy podpražcové a kolejné, což mělo za následek, že byli několikráte cestující nuceni vystupovati a pak vlastnoručně i železniční vozy přes záhadná místa vytlačovati, což arci příjemnosti cestování nezvyšovalo. Pro touristy a poutnictvo slabších čivů jest časté hrkavé drkotání, semo tamo klácení a houpání se vozů, následkem toho vlastní kymácení v pravo i levo, v před i zad velmi unavující a zařízení vagonů není dle toho, aby ty různé a nedobrovolné evoluce nějak mírnilo.

Našim nejlepším vozům třetí třídy můžeme asi přirovnati zdejší vagony třídy první, kdežto třída druhá až příliš chudinkou jednoduchostí vyniká. Středem vagonu táhne se dlouhá, úzká lavice bez zadního opěradla, zády k oknům sedí pak cestující po celé délce vozu na dvou lavicích a pro nedostatek přihrádek pro ruční zavazadla jest každý nucen uložiti je na podlahu, nebo umístiti si je na klíně. Arabským dámám vyhraženo jest v každém vagoně zvláštní malé uzavřené oddělení, na jehož dvéře každý vcházející člen mužského pohlaví povinen jest před vstupem zaklepati, aby se muhamedánské ženy závoji zastříti mohly. Opomenutí tohoto pravidla mohlo by spůsobiti nemilé pohoršení, z něhož by si odvážlivec několik zcela jasných nadávek odnesl. Také konduktoři přihlížejí pilně, aby nikdo tuzemkyně neobtěžoval a zakročují oproti dobrodružství hledajícím touristům co nejpřísněji. Co se pak železničních domů týče, podotýkáme, že jsou přímo miniaturní, bez určitých čekáren a průchodní síně a že slouží ku všem potřebným účelům železniční služby výpravní. Pořad vlaků nespůsobuje cizincům velkého lámání hlavy, neboť z Jaffy možno jednou denně, po druhé hodině odpolední a z Jerusalema před sedmou ranní odejeti. Ze všeho toho seznal laskavý čtenář, že by na trati jerusalemské zcela nemístným bylo zpívati písničku: »Ó radostné cestování!« Však jeďme již do Jerusalema!

Za městem na straně severní, blíže německé templářské kolonie, zbudováno jest nádraží jaffské a za obvyklého hulákání bachšišechtivých arabských nosičů ubíráme se do jednoho vagonu třídy druhé, poněvadž třetí zde není. Cestující společnosť bývá mnohdy nad míru pestrá a často zde naleznete příslušníky všech blízkých i dálných říší světa. Na několika minutách zde mnoho nezáleží a proto soudíme, že by ani jediný z našich nedělních výletníků, kteří obyčejně u nás vlaky zameškávají, se neopozdil. Konečně hrklo prudce celým vlakem a mezi tím, co plynně francouzsky mluvící konduktor jízdní lístky prohlíží, uháníme úrodnou rovinou saronskou k judskému pohoří, vystupujícímu v dálce z průhledných modravých mlh. Pozorujeme, že se zde za posledních dob zemědělství značně vzmáhá a zdá se nám, že se opět kdysi vrátí ty zlaté době se rovnající časy, o nichž nám bibličtí básníci a prorokové tolik chvalozpěvných zmínek zůstavili. Za spořádaných poměrů politických (míníme tím, kdyby přešla tato země pod dozor jednoho z evropských států) poskytovala by tato rozsáhlá končina zajisté pohled rajský.

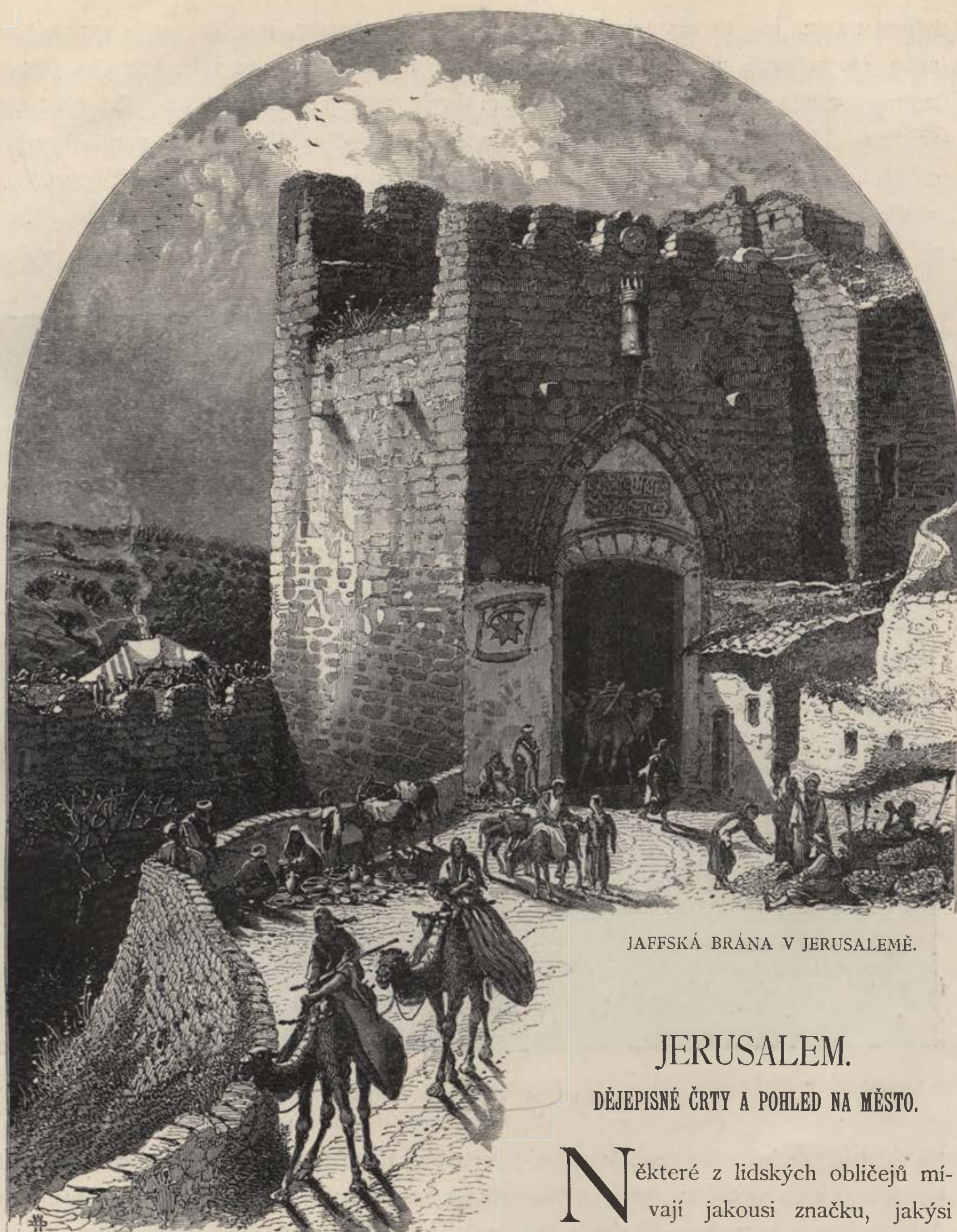
Jako hourající loď žene se rachotící vlak do první stanice El Ludd, nynějšího městečka Lyddy, jehož bílené domky a minaret uprostřed četných zahrad vykukují a kdo má

nazbyt času, může hrob »rytíře s bílým koněm«, jak arabové sv. Jiří zovou, navštíviti. Zevlující a špinaví nástupcové biblických Benjaminitů pohlížejí na vozy »evropských psů« kosmo a mnohému z nich kmitá se při pohledu na rychle odjíždějící vlak v duchu myšlenka, »aby ten nejzuřivější ďábel kouřícího draka a s ním tu celou společnost nenáviděných frendžiů — Evropanů pohltil.« Opodál železniční trati spatřujeme jerusalemskou silnici, po kteréž se na vzdor dráze lacinější dopravní prostředek zvolna ubírá: dlouhé řady pomalu si vykračujících velbloudů. Soudíme, že konkurent železnice nad konkurentem velbloudem, kde totiž nejde o veliké náklady a rychlé dodání zboží, tak hned nezvítězí, poněvadž poplatky za náklady těmito čtvernožci dopravované mnohem lacinější jsou. Dle vlastního poučení na místě samém jsme s to tvrditi, že se majitelům nákladních velbloudů tak dobře daří, jako dříve.

Za několik minut ohlašují konduktoři stanici Er Ramle, do kteréž jsme přijeli středem četných opuntiových plotů, jež velké olivové zahrady zde ohraničují. Odtud směřuje trať dráhy více na jihovýchod a silnice jerusalemská zůstává nám při vstupu do Judských hor daleko na straně levé, ba parostroj uhání částečně směrem k Betlemu stále stoupaje, poněvadž jest mu do Jerusalema 794 metrů výše překonati. Pozoruhodna jest změna dříve rozsáhlými polnostmi, lučinami a částečně stromovím porostlé krajiny, která se proměnila v pustinu pohoří Judského. Tak projíždíme po malé zastávce smutným Sežedem. Potom napájí strojník v horské stanici Deir Aban svého kovového oře vodou a tam panuje již ta celá bída truchlivé krajiny, kdež kromě tu a tam některého osamoceného stromu, nepatrné zříceniny v dálce na některé výšině, pasoucích se velbloudů, sešlé chatrče chudinských sedláků, černohnědých stanů beduinských, skrovného počtu koz a ovcí, hloží, bodláčí a sporých travin, nic není lze spatřiti. Teprve nad stanicí Bittir prostírá se uprostřed zelenavých zahrádek muhamedánská vesnice téhož jména a oklikou, směrem ku severovýchodu, zabočujeme vinoucím se údolím k výšinám pohoří.

Uvnitř vagonu nastává pojednou všeobecné vzrušení, vše se připravuje ku vjezdu do slavného města. Opodál před námi spatřujeme nové budovy templářských osadníků a hned na to zahučí píšťala parostroje zvláštním jako z »mlhové trouby« znějícím zvukem, pak to hrklo silně celým vlakem, že cestující semo tamo do sebe vrazili a konduktor oznamuje stanici: Jerusalem.

Kočár z hôtelu zabočil s námi od nádražní silnice na cestu z Betlema do Jerusalema vedoucí a kolem anglického hospitálu Johanitů sjíždíme k údolí Hinnomu, nynějšímu Rababí, pak podél starožitného rybníka es Sultan do výše ku bráně Jaffské a touto do města. — Tak se jezdí nyní z Jaffy do Jerusalema.

JAFFSKÁ BRÁNA V JERUSALEMĚ.

JERUSALEM.

DĚJEPISNÉ ČRTY A POHLED NA MĚSTO.

Některé z lidských obličejů mívají jakousi značku, jakýsi výraz ve tváři, jehož nedovedeme pravým slovem označiti, a také tvářnosti měst bývají někdy tak zvláštními, že přese všechnu námahu nenajdeme pravého slova, jakým bychom je nejraději nazvali a nepřeháním, řeknu-li, že pohled na město Jerusalem jest jediný svého druhu na světě, ono jest jedním z měst, ku kterému vhodného přídavného jména nenajdete. Tak tajuplnou pečeť má na své tváři! Podívejte se naň, kdy chcete, za různých denních i ročních dob, při záři sluneční a za svitu luny, vždy spočívá týž nezměněný výraz na celém ovzduší

tohoto města. Jest to ráz nejvyšší vážnosti těžce zkoušeného, krutými osudy pronásledovaného, ráz bolestně snivý. — A mimovolně se mu zahledíme ve tvář, která se pojednou změnila, všechny závoje klesly, které mu kryly obličej a nyní vidíme jeho dětství, ten »Salem« Melchisedekův (Abrahamova současníka), jenž patřil k oněm patnácti velikým osadám, které ku své říši Ramses II. jeden z nejvíce vynikajících vladařů 19. egyptské dynastie připojil.*) Pak nastalo to veliké stěhování se Židů z Egypta(?), které čím dále tím více rostlo a vytlačování jiných národů ze zemí, kde měli pevná sídla, mělo za následek

JESKYNĚ V OMAROVĚ MEŠITĚ.

valný počet velikých bojů s Emonitry, Madianity, Moabity a všemi kmeny země Kanaan, zejmena pak za vojevůdce Jozuy z Filištíny, a tu nám uvádí již bible (10—I. Jos.) krále Adonizedeka v Jerusalemě. Arciť nastala opět doba, kdy podmaněni Židé a ostatní národové celé Palestýny.

Ramsesem III. a teprve za doby »soudcův« upevnila se moc Židů do té míry, že vládli samostatně, a když byl poslední z nich Samuel Saula z kmene Benjamin za krále pomazal a tento tragicky skončil, dostalo se vladařského žezla Davidovi, který přívržence předchozího krále vyhladil a po vítězství nad Jebusitry Jerusalem za své panovnické sídlo

*) Dynastie 18. a 19. zvaná Manethova vládla od 17. do 12. stol. př. Kristem.

vyvolil. Tu již počala hvězda slávy tohoto města zářiti a když se stal nádherný a umění-milovný Šalomoun králem Israele, když na Sionu skvostný chrám postavil, a když s báječným přepychem zařízený palác a ostatní části města povstaly, tu zavládlo nad Jerusalemem ovzduší města světového, kteréž silně zpevněno polohou na výšině údolími obemknuté, nedobytným se zdálo. Ženy, které se tolika vladařům Orientu staly záhubou, také zde přivodily urychlený konec; hospodářství, jež Šalomoun v kruhu svých sedmi set pravých žen a tří set kuběn prováděl, mělo za následek vládu ošemetně lichotících stvůr, modlářství zde počalo bujiti a pýcha předcházela pád. Mocným Assyřanům a Egypťanům stával se vzrůst židovské říše nepohodlným a Faraon Sisak podmanil si Jerusalem za krále Rehabeama; totéž provedeno za Jorama Filištíny a konečně rozhodnut osud Israelitů v bitvě u Karkemiše; město vzdalo se za vlády Jojakina Nebukadnezarovi na milosť a nemilosť. Babylon jásal. Nesnášelivosť, drzosť a častá zpupnosť přivodila nejbolestnější rány židovstvu, jehož moc přec jen hlavně v Jerusalemě spočívala; ponížení následovalo na ponížení, veliká svatyně zapálena a pobořena, větší časť národa úpěla ve vyhnanství, zlotřilosť, nemravnosť, vražda, vzpoury, lakotnosť a ukrutnosť panovaly mezi zbytkem obyvatelstva. Ohromné rozmnožení židovstva v zajetí přimělo vladaře, že svolil (dle všeho jenom aby se zhostil těch nepohodlných živlů, jejichž moc den ode dne stoupala), aby se Židé navrátili do své vlasti. Později za Nehemia, číšníka perského krále Artaxerxa, město nově zbudováno a opevněno na starých základech. Alexandr Veliký zde uvítán s velikými poctami a později přijal Jerusalem i nadvládu Ptolomaejců. Po době pokoje a zotavení následovaly bouřné časy a dvojí drancování Antiocha Epiphana. Vláda Makabejců, oblehání Syřany a Římany mělo po obakráte za následek pád města, později pak drancováno Crassem a roku 37. povaleno římskými legiony a padlo v moc Herodesovu, při čemž bojovali Židé s nevídanou udatností, začež se jim Herodiáni také důkladně vymstili. Nyní nastal ohromný rozkvět města, jež čítalo na million obyvatelů (?); nádhery milovný panovník zbudoval rychle nejskvostnější paláce, budovy, chrámy, jakož i ohromná opevnění města. Po smrti Kristově nastalo bouřné jitření mezi Židy, kteříž římské jho s velikou nechutí snášeli, zejmena mocná strana Zelotův chystala se ku zjevné vzpouře proti Římanům a konečně vzplanul v celé hrůze žár povstání. Cestius Gallus poražen a jeho nástupcem stal se osvědčený Vespasian, jenž podmanil větší časť Palestýny a odevzdal pak velení Titovi, kterýž roku 70. zahájil oblehání města, jež náleží bez odporu k nejpamátnějším všech dob. Počátkem dubna provedeno obklíčení a teprv dne 7. září dokončen hrozný boj úplným zničením města, ačkoliv již dne 10. srpna velechrám požárem byl zničen. Město rozmetáno téměř docela. Hadrian postavil pak zde Aelii Capitolinu, do níž Židům vstup byl zakázán, kteréžto nařízení Konstantinem bylo zrušeno, načež se Jerusalem stal městem Křesťanů, kteréž pak podlehlo Omarovi a jeho Arabům. Po trudných dobách utlačování křesťanů vzchopily se na podnět církve evropské mocnosti k činu a takž nastala doba výprav křižáckých. Dne 15. července r. 1099. dobyt Jerusalem a založeno panování králů, které však dlouho netrvalo, nebo udatný Salaheddin podmanil si roku 1187. opět Jerusalem; pak následovalo kraťounké

období za císaře Bedřicha II., kdy postoupeno město (r. 1229.) křesťanům s podmínkou, že nezbudují žádných nových opevnění. Avšak podmínky té naše rytířstvo nedodrželo, načež kníže z Keraku město povalil. Charesmierové řádili zde roku 1244. a krátce potom dostalo se město opět do rukou Muhamedánů; dynastie Eijubidův, Osmancův a nynějších sultánů Cařihradských, s nedlouho trvající episodou Muhameda Ali-ho, egyptského paše, se zde vystřídaly. —

Jaký ohromný dějepisný material vměstnán na tyto stránky, kdež seřaděny jenom nejvýznačnější body událostí, jejichž plné vypsání by naplnilo velký počet svazků a přece by zůstala celá práce kusou, neboť ohromnými bouřemi zničeny doklady, které jsou

LETNÍ KAZATELNA NA PLOŠINĚ HARAMU.

vůbec nenahraditelnými, tak že se dosud o přesné poloze tří z nejhlavnějších částí města: horního, dolního čili nového a nejstaršího předměstí bez výsledku můžeme hádati. Co po čtyřiadvacíti obleháních, jichž město zakusilo, zbylo, změnilo tvářnost jeho úplně a starý »Salem«, v písmě klínovém »Ursalima«, v hieroglyfech »Schalam«, v hebrejštině »Jerušalajim«

ARKÁDY PŘED OMAROVOU MEŠITOU.

(t. j. dědictví pokoje), v řečtině »Hierosolyma«, v arabštině »El Kuds« (t. j. svatyně) a konečně u Turků »Kuidsi-Šerif« zvaný, spí tvrdý spánek mdloby a nezdá se, že by zase kdy zaujati mohl vynikající postavení mezi městy Malé Asie.

Větší část cestujících spokojí se s vyhlídkou menších rozměrů buď »z místa pláče«, odkudž Kristus pád Jerusalema předpovídal, aneb poblíže vesničky, kterou jsem čtenáři již odporučil. Avšak cestovateli, který rád má co nejširší rozhledy, mohl bych odporučiti místo ještě výhodnější: nechť jde odtud kolem kaple Nanebevstoupení Páně k druhému domu a kostelu poutníků, Ruské církvi patřícímu (filiálka velkého kláštera před branou jaffskou) a tam nechť vystoupí na šestipatrovou rozhlednu. Avšak tuto pouť musí vykonati jednou z rána, kteroužto dobou je pohled na město velmi úchvatný, a po druhé k večeru, kdy vzduch je nejčistší a vyhlídka na stranu východní svého druhu jediná.

Pokochav se pohledem na město s hory Olivetské může pak každý právem zvolati: »Ty jediný — budiž vítán!« Nejnápadnějšími jsou bezpočetné kopulky, jež spatřujeme na valné části domů a pak ta zvláštní hnědošedá, mdlá tónina barev, která zejmena při podmračném nebi tak neskonale smutný dojem nehybnosti činí, že míníme před sebou míti město jedním rázem zkamenělé. Rozloženo je město na pahorečnaté půdě pohoří Judského a spjato starou, po rekonstrukci sultanem Solimanem r. 1539. provedenou, nyní dosud velmi dobře zachovanou opevňovací zdí, kteráž opatřena je cimbuřím, čtyřiatřicíti čtverhrannými věžemi a osmi mohutnými branami. Dobrý chodec obejde ji za pět čtvrtí hodin. Z otevřených bran vyniká svou imposantností na severní straně stojící sloupová brána (na cestě k Damašku) Bab el amud zvaná; ze zavřených činí největší dojem velikolepá jižní »Brána zlatá«, potom dvojbrána »Huldina« a jedna brána tříoblouková. Škoda, že tyto tři brány jsou zazděny! Na cestě k Siloah vede »Brána smetí«, o něco výše ku západu »Brána Sionská« a jediná na straně západní, nyní i po celou noc otevřená »Brána Jaffská«, od Arabů »Bab el chalil« t. j. Hebronská (dle cesty na levo k Betlemu a Hebronu) nazvaná. Za touto blíže brány k Damašku, proražena před několika lety nová brána, dle nynějšího sultana Abd'ul Hamida pojmenovaná. Na nejzazším konci severovýchodu nalezá se zřídka kdy otevřená brána Herodesova »Bab es Sahire«, a na straně východní »Brána sv. Štěpána« za dob křižáckých, dle cesty »Josaphat«, od Arabů »Bab Sitti Mariam« t. j. »Brána mé paní Marie« zvaná. S naší rozhledny poutají nás nejvíce v předu za údolím Kidronu-Josaphatu veliké plochy chrámového náměstí »Haram eš-Šerif«, na němž stojí osmihranná »mešita Omarova«, »skalní chrám« jinak »Kubbet et Sachra« zvaná, jejížto kopule tvar vyvýšené polokoule má a svou mohutností valně imponuje, dále pak na levo těsně k jižní hradební zdi přiléhající mešita »El Aksa«, t. j. »nejvzdálenější« svatyně ze tří (Mekka, Medina, Jerusalem), samotným Muhamedem tak pojmenovaná a později s kopulí basilikálně přestavěná. Na celém tomto prostranství stával chrám Šalomounův a k němu patřící budovy. Zcela na západním obzoru takřka ve středu našeho obrazu vypíná se vysoká věž Davidova, »Hippicus Phasael« zvaná, kterou Titus při zboření města pro pozdější časy uchránil, dále pak na pravo dvě velké kopule nad Golgotou a chrámem hrobu Božího

za nimi latinský patriarchát, ještě dále klášter Salvatora a za městem velice rozměrné budovy Rusův s chrámem, konsulátem, nemocnicí a četnými domy poutnickými. Nemnoho minaretů, za to však tisíce kopuliček, těsně k sobě sražené zdi domů přerušují nejrozmanitějšími výběžky tvary celku, tak že nevidíme ani jediné otevřené ulice, ve kteréž by bylo viděti živoucí bytosti, a to arciť přispívá hlavně k tomu, že město jako beze všeho života vypadá. Vyjma nevelikě skupiny zeleně na náměstí Haramu za branami: Herodesovou a Damašku, pak v trudném údolí Josafatu nevidíme nic, čímž by oko pozorovatele pookřálo, neboť dávno jest tomu již, co vymizely z města a jeho obvodu ty skvostné zahrady citronů, oranží a štíhlých vysoko strmících palem, kteréž vypadají nyní tak zakrsle, jako ty terebinthy, svatojanské stromy, fíky a šípkovnice.

Pohled na stranu východní, tam kde se kolem Mrtvého moře prostírá divoké horstvo, mezi nímž vodní pruhy v lesku slunce modravě se třpytí a kde tmavě zelenavá stuha řečiště Jordánu uprostřed roviny Jeryšské zakrývá, tam nalezá se největší prohlubeň naší zeměkoule a s naší rozhledny měřeno až na dno přírodně velmi zajímavého a v jistém ohledu i krásného jezera, nalezáme se třinácte set metrů nad touto vzdálenou propastí. Vzduch bývá podvečer tak průhledný, že byste ty v měnivých tóninách hrající hory dohozením kamene zasáhnouti chtěli, ačkoli je celé to pohoří na východním břehu Mrtvého moře přes deset hodin vzdáleno. Na západním břehu podél »Jezera zkázy« zej na nás divoce rozbrázděné trhliny nevelikě, ale za to hrozné, hornaté pouště Judské, kteráž se v tomto ze žlutavé barvy ve slabě růžovou přicházejícím osvětlení zdá nad míru lákavou. Výšiny zakrývající Betlem jsou na celé čáře od jihu k západu tmavší toninou obestřeny a jemné beze vší ostrosti podél celého západního obzoru se táhnoucí výšiny proti nám za Jerusalemem tonou v záři zapadajícího slunce, jehož poslední paprsky vroubí daleko sahající výběžky hor až k Samaří. Zvolna se temnící osvětlení rozprostřelo nad městem stále houstnoucí závoj . . . . . Je čas, abychom se nazpět vrátili. Němě kráčíme kamenitou cestou dolů do údolí Josafatského. Jest nám tak teskno a bolně u srdce, cítíme se tak nešťastnými, že jsme ochuravěli — Jerusalemskou melancholií.

Dá-li se cestovatel-autor do dějinných upomínek, vypravuje dosti dlouho, poněvadž takové spi- vlastně opisovatelství jde výborně od ruky, stránka plní se za stránkou a laskavý čtenář — už by zajisté nejraději zvěděl, jak asi jest o tělesné schránky poutnictva postaráno. Nyní, kdy přestala býti Palestýna zaslíbenou zemí Židů a stala se hledanou a stále rostoucí oblibě se těšící zaslíbenou zemí touristů všech možných národností, rostou arci touristické potřeby, jako jsou hôtely, stany, pensiony, dragomani atd. vždy houšť a houšť. Palestýna jest tedy v modě, cestování tam pozbylo valně nebezpečí a přece vyrůstá každému, kdo může říci: »Byl jsem v Zemi svaté, byl jsem v Jerusalemě,« ihned slabounká, ale mnoho platící gloriola kolem skrání. Také tvářnosť cestovatelů se za těch posledních 20 let značně změnila. Dříve to byli samí poutníci na místa posvátná, málo kdy touristé a člověkem vzácným býval badatel nebo cestopisec, kdežto nyní celý ten proud dělíme na poutníky pravé, kteréž sem zavedl hluboký cit víry, na poutníky talmové, kteří nikoli

z přesvědčení nebo z nábožného popudu, nýbrž z prosté ješitnosti sem »putují«, pak na novou odrudu tvorů zde se toulajících, lze říci »trojživelníků«, složených z poutníků,

PRŮČELÍ MEŠITY EL AKSA.

touristů a spisovatelů — diletantů, k nimž náleží řada boháčů a panstvo z modré krve, kteréž pak tam daleko v Evropě vydá nádhernou knihu, reklama se docílí na různý způsob, velikost trojživelníka roste a za nedlouho se mu zdá, že hýbe osvětou. Spisovatelů

a badatelů pravého zrna jest poskrovnu, neboť země svatá stojí člověka, jenž chce delší dobu uvnitř země se potloukati, značné peníze. Málem byl bych zapomněl na jednu kategorii poutníků, kterouž zoveme »řádychtivou«. »Rytířský řád Božího Hrobu« uděluje se zde všem štědrým podporovatelům blahodárně působících ústavů, dále všem těm, kteří značnými milodary bídu zdejší chudiny zažehnávají a konečně všem těm, kteří katolickou církev záslužně podporují. V celku tedy za dobré skutky, pěkná odměna a proto: »Honni soit qui mal y pense!«

O tělesné schránky všech těchto zde uvedených druhů cestujících postaráno je v Jerusalemě za našich dnů dle toho, jak si to každý přeje a jak mu tobolka dovoluje. Hôtely jako: »Mediterranean«, »Jerusalem«, »Damaskus«, »Feil« a »Grand New Hôtel« (zbudovaný r. 1890.), uspokojí přání všech za poplatek od 8 a — dle hodnoty hostince — do 16 franků za den v době pro cestování zde příznivé; letní dobou dostane se celé zaopatření za osm franků a ještě levněji. Poutníci a méně majetní cestující ubytují se buď v poutnických domech, jež tvoří součásť klášterů různých národností a vyznání, kdež platí zámožnější pět franků za den — nikdo jich sice nepožaduje, ale přec jest placení slušností; méně majetní stravují se a užívají bytu bezplatně. Rakušané bydlí v rakouském, Němci protestanti v pruském Johanitském, Němci katolíci v německo-katolickém hospici, valná část katolíků také u Františkánů v Casa Nuova, kde Harant pohostinství užil a také já za svého prvního pobytu jak náleží dlouho a mohu říci dobře jsem byl opatřen. V těchto klášteřích jsou pokojíky čisté, malé, strava jednoduchá, avšak chutně připravená, kdežto v ohromných budovách poutníků ruských, řeckých, armenských, koptických a jiných, kdež se velikonoční dobou několik tisíc příchozích všeho druhu a rodu shromažďuje, přese všechno úsilí není lze udržeti vzorný pořádek a čistotu. Ostatní důležité pokyny pro cestující, zejména co se týče lékařů a lékáren, obchodů, pošt, konsulátů a směnárníků nechť si každý bez obavy opatří na místě samém v hôtelu od vlastníka a v klášteřích od konventualů, nikdy však od dragomanů a různých jednatelů. Než-li se vydáme na pouť městem, chci čtenáři několika črtami znázorniti vnitřní ráz Jerusalema, pokud to rámec tohoto jednání dovoluje.

Kdežto se pozorovateli Jerusalem s výšiny jeví jakožto cosi nevídaného, shledáme uvnitř, v celém jeho složení město čistě orientalské; ale jinak má všechno zvláštní, specifický ráz, plynoucí hlavně z různosti náboženství. Tu stojí proti sobě co nejostřeji víry: židovská, křesťanská a Mohamedova, kromě toho různé křesťanské sekty, kteréž se vesměs na vzájem potírají, čímž je arci celý veřejný život co nejdůkladněji otráven. Město má tedy ostře vyvinutou povahu náboženskou. Radím každému cestujícímu, aby se daleko vyhnul každé náboženské rozpravě, týkající se vnitřních poměrů různověrců, poněvadž na této horké půdě sálá sžíravý a bojovný fanatismus děsných předsudků. Radím k tomu z vlastní zkušenosti a to důkladné a všestranné. Spisovatel Baedeckerovy Palestýny tvrdí, že »hledí věřící Žid a Moslim pohrdavě na křesťany a to zcela po zásluze.« Jak špatně zná tento kolega poměry uvnitř těchto dvou stran, o tom bych jej snadno jak náleží přesvědčil, ačkoli nikterak nechci sekty křesťanské bráti v ochranu. Poměry jsou tu i tam stejně hrozné.

Vše vyrovnávající čas a dál a dále šířící se mocný proud osvěty také zde již jeví patrné účinky. Navzdor všemu zelotismu a fanatismu umírňují se ostré protivy náboženské a živě vzpomínám výroku vysokého úřadníka v Jerusalemě, tak zvaného moderního »mladoturka«, kterýž mne po dlouhém sermonu o náboženství, kterýmž jsem to i ono dokázati hleděl, prostinkou otázkou úplně z konceptu přivedl: »Což pak je ten váš jediný Bůh jiný, nežli ten náš?« — I hranice jednotlivých částí města, kde bydleli dříve vyznávači tří náboženství, hranic co nejpřísněji šetřících, počínají se poslední dobou značně kolísat. Takřka přesně určeny byly hranice Muhamedánů, kteří zaujímali končinu kolem náměstí starého velechrámu pahrbku Bezety; Židé obývali zdejší část Sionu a výběžky západní zdi biblické svatyně, katolíci pak a Řekové okršlek kostela Svatého Hrobu a svahy severozápadní a Arménci hořejší část Sionu. Nyní jsou tu a tam již hranice tyto protrženy a trhliny budou se postupem času množit a šířit, zejmena předměstí Jaffské vykazuje již, stále se zvětšujíc, důkladnou směs všech zde vynikajících národností různého vyznání. Číslice obyvatelstva stoupá rok od roku, ačkoliv nesouhlasím s posledním udáním přelaskavého Fra Lievena, kterýž roku 1873. udával obyvatelů na 17.000, roku 1882. na 25.000 a r. 1889. na 44.000, rozděliv je na značný stále se množící počet Židů obnosem 28.000, Muhamedánů 8000, Řeků 4500, katolíků římských 2000 a zbytek na Arménce, Protestanty, spojené Řeky a Arménce, Kopty, Syřany a Abyssince.

Ulice, domy a vůbec celá scenerie jest v Jerusalemě docela orientálská, můžeme-li totiž také onu spoustu polsko-židovských kostýmů a celé úpravy, ve kterých si Israelité zde libují, k tomu rázu připočísti. Domy jsou na mnoze nízké, čtverhranné, do nichž z ulice vede co nejméně otvorů a vedou-li jaké, jsou v rozměru malé a často »šariji« čili mříží opatřeny, kdežto uvnitř domu na dvorku s cisternou, kamž se svádí dešťová voda sloužící k pití a domácí potřebě, má každý pokoj svůj vchod a také výstup na střechu, která jest buď s kopulí, kolem které se může zcela pohodlně chodit, aneb ve středu vyvýšena, svahovitě na obě strany mírně spadajíc. Vnitřek pokojů slouží jen v době zimní, nebo za dešťů ku pobytu obyvatelstva, kdežto dvůr a zejmena střechy jsou místy odpočinku a modlitby, u Židů kromě toho v době svátků »stánkem pod zelenou«, zároveň pak všeobecným místem zvědavosti v případě, děje-li se dole na ulici něco pozoruhodného. Za starých dob slouženo zde stojícím modlám a zvláštní užívání těchto střech vytknul přemoudrý Šalomoun ve svých průpovědích, když napsal, »že jest lépe bydleti na střeše, nežli s vadivou ženou v domě.« Dle starodávného zvyku opatřeny jsou okraje zcela nízkou předprsní zídkou, na mnoze z hliněných, prostorami od sebe oddělených rour nebo kuželů. Většina domů zbudována z otesaných kamenů beze vší omítky a pozemky, na nichž domy stojí, jsou majetkem mešit, kostelů, klášterů, státu a jen skrovňoučká část náleží soukromým vlastníkům.

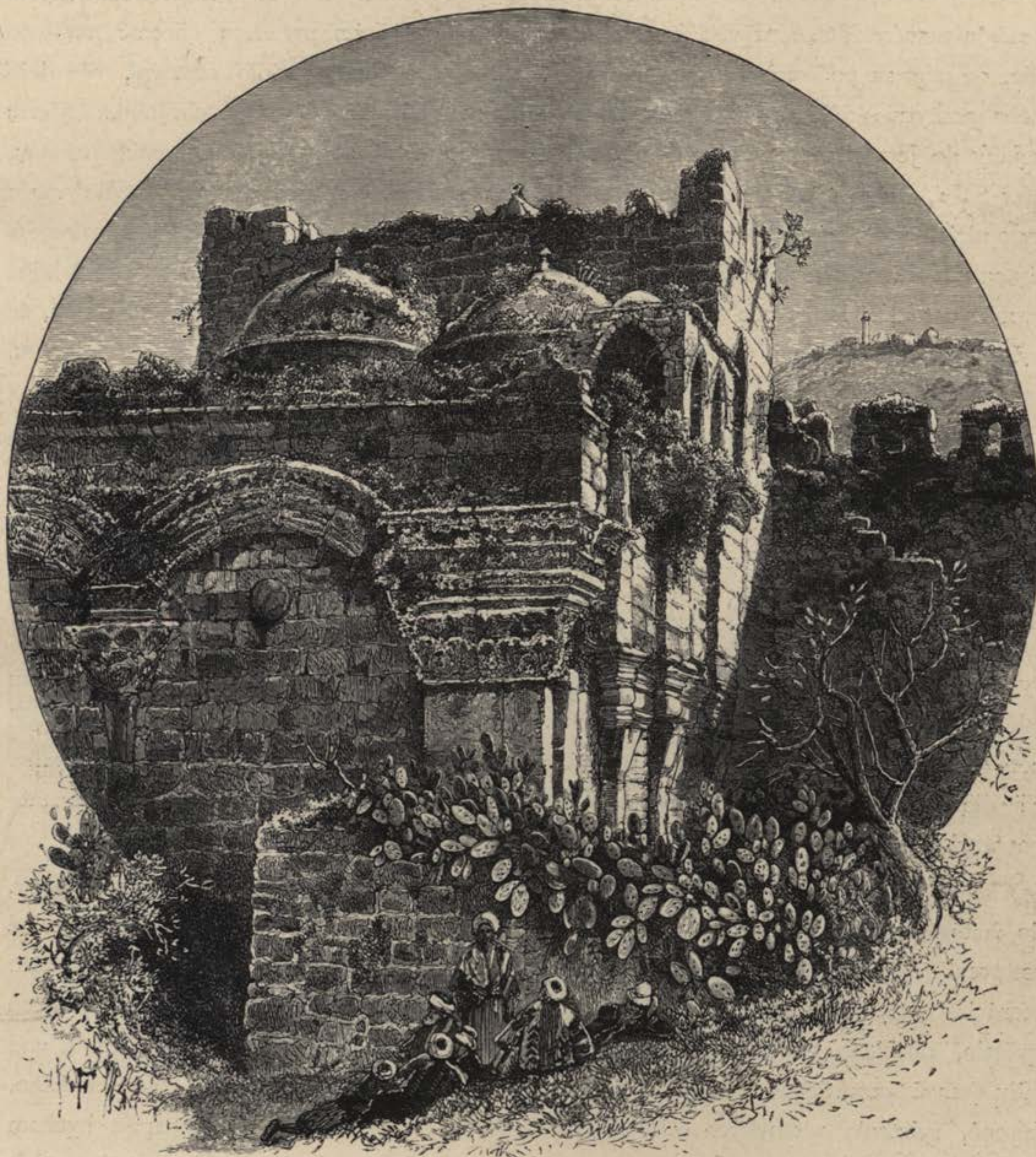
Jedna z nejvážnějších otázek všech dob, která Jerusalem za časů dobrých i zlých nejvíce zaměstnávala, byla otázka pitné vody, neboť uvnitř města není ani jediný pramen a zmiňuje-li se Tacitus o nevyčerpatelném zdroji vodním, který se tam nacházel, mínil

STARÉ CYPŘIŠE NA HARAMU.

tím jen vydatný pramen Siloah, který se dříve při velké rozsáhlosti města uvnitř nalezal, nyní dále na jih od opevňovací hradby vytéká. Rozměrné nádržky vodní pod svatyní na Haramu hluboko založené, tu a tam pobořené, domácí cisterny a ohromné vodojemy asi tři hodiny od Jerusalema Šalamounem založené, spravovány zvláště k tomu účelu jmenovanými úřadníky a nebyla to za dob ohromné populace lehká úloha, všem těm statisícům opatřovati vodu. Za dob obléhání města netrpěli obyvatelé jeho, na vzdor tomu, že ztratili vodovodní spojení s dávnými nádržkami, ani takovou nouzi o vodu, jako oblehatelé a dějepisná data z dob Římanů a křižáckých válek vypravují nám děsné podrobnosti o utrpení a bědách, jež v této na vodu tak chudé krajině oblehatelé zakusili. Udržují-li se domácí vodojemy ve vzorné čistotě a dohlíží-li se rok co rok na jejich stav, pak jest dešťová voda dobré jakosti a čistá jako křišťál; nedbalostí trpí arci na hodnotě a stává se nezdravou. Město postrádá větších náměstí

i širších ulic a křivolakosť uliček tu a tam oblouky překlenutých tvoří pravý vzor orientálského města; ježto pak dlažba v pravém slova smyslu krkolomnou jest, sluší se upozorniti jezdce, aby si při jízdě co nejostražitěji vedli.

ZLATÁ BRÁNA UVNITŘ HARAMU.

CHRÁM BOŽÍHO HROBU.

Ku podrobnému prohlížení města a jeho četných památek radil bych každému, aby si zaopatřil osvědčeného vůdce, kterých stále více přibývá, tak že navzdor četné potřebě jest dosti značná nabídka a žádané ceny za denní průvod nejsou již tak přemrštěnými jako

bývaly před dvaceti lety. Většina průvodců mluví vlašsky nebo francouzsky, několik z nich také německy, avšak připomínám zvláště, že nejhlavnější věcí pro cestovatele jest, aby denní požadavek tohoto městského »terdšumana« (Harant si z toho slova utvořil »trucelmanna«) čili dragomana co nejpřesněji ujednal, jinak stává se tato cháska velmi drzou. Druhou neméně důležitou věcí jest doba a rozvrh dní, jakým pořadem chceme navštíviti vše, co stojí za podívanou, a tu platí arciť staré osvědčené pravidlo cestovní, »že delší doba poskytuje důkladnosť a pohodlí, málo času však povrchnosť a chvátání.« Cestu z Jaffy do Jerusalema, prohlížení města a výlety do okolí až k Moři mrtvému, Jordánu, Mar Saba, ku sv. Janu na horách, do Betlema a Hebronu možno vykonati dle vzoru evropských společností po východě cestujících za 12 neb 14 dní, lépe však jest, věnuje-li si tourista 16 a ještě lépe 20 dní, neboť pak bude míti daleko lepší požitek, než-li když probíčuje takřka letmo vše to, co zasluhuje delší pozornosti. Rozumí se samo sebou, že začíti může odkud chce, ale jsem přesvědčen, že začne vždy Božím Hrobem a Golgotou, kteréž najde pod jedním chrámem spojené.

Také my vydáme se na cestu špinavými ulicemi a uličkami a za nedlouho stojíme ve dvoře ku vchodu na jižní straně ležícímu, kterýž arci nejlepšího dojmu nedělá. Mezi tmavé stěny kaplí a klášterní zdě, s pestrou stafáží poutníků, touristů, četných žebráků, prodavačů upomínek na Svatou zemi a tato místa zvlášť, postaven vchod. Tento jest od ½11. hod. dopolední až do 3. hod. odpůldne služebně Turčíny uzavřen, avšak kouzlem bachšiše vždy přístupen, jinak před uvedenou dobou a po ní bezplatně otevřen každému, vyjímajíc »poznané Židy«. V evropském obleku projde tou dobou každý, ale nikdo kaftanem oděný. Toho ženou zpět. Až do let třicátých našeho století platila se zde daň z hlavy od pěti do dvanácti dukátů, nyní činí to některé mocnosti dle ujednaného platu úhrnkového, čili dle paušalu, kterýž platí Vysoké Portě za »laskavé vpouštění« křesťanstva na tato posvátná místa!

Vstup tvoří dvojitá, na pravém vchodu zazděná brána, s mramorovými sloupy, do vnitř šikmo zúžená, kterouž podporují oblouky slabě saracenské a vyžlábkované. Stejné sestavení, velikosť i tvar mají nad těmito branami umístěná okna, vyjímaje okrasnou částť, která jest dole velice vzácnou a umělou. Že by celé provedení bran do dob křižáckých spadalo, dovoleno pochybovati, prohlédneme-li si tu klassickou rozčleněnosť říms a nad míru jemně provedenou práci reliefních obrazů, sloupových hlavic rázu byzantinského, festonů, spletenin větvovitých s báječnými lidskými i zvířecími podobami; spíše bychom tvrdili (a to na vzdor výbornému badateli Vogüe-mu, který je připisuje Francouzům z dob stol. 12.), že jsou to zbytky práce umělcův staré Byzance. Na levé straně stojí zvonice Řekům náležející a na pravo vede několik schodů ku malé komnatě, která vedla dříve na Kalvarii, náležející katolíkům latinským; síň tato pojmenována dle budovatelů »kaplí Franků« a stojí za podívanou. Kamkoli se u vchodu poohlédnete, všude naleznete vyryta a napsána tisícera jména navštěvovatelů, ba ani ten známý Kyselák tu neschází. Vstoupíte-li, padne vám maně do očí ta skupina Turčínů, po levé straně na vyvýšeném místě sedících,

kteří nenuceně na kobercích rozloženi kávu popíjejí, cigarety kouří a na příchozí lenivě zevlují. Jsou to strážcové svatyně, kterýmž platí po tajmu tak mnohý pohled vzteku a tak mnohé ostřejší slovo křesťanů, avšak právem a neprávem. Právem proto, že by nikdo z křesťanů na místech Muhamedánům svatých nekouřil a se nepovaloval (se zlou by se také potázal, neboť Turci žádají i poblíž mešit Aksa a Omar svlékání obuvi), neprávem pak, poněvadž, nastanou-li třenice a rvačky — mezi různověřícími křesťany uvnitř chrámu, což zde není žádnou zvláštností, zejména o velikonocích, vykonávají tito klíčníci a dohlížitelé službu jakožto strážníci a pečují o pořádek. Politování hodnými jsou tyto výjevy a smutný to zjev, že se tak stává mezi křesťany, avšak podivem ještě větším nás naplniti musí okolnosť, že tak mocné státy jako jsou vůči Turecku velmoci evropské, dosud nedovedly tato křesťanům posvátná místa od Turků vyprostit. »Náš Chalif v Cařihradě jest přece mocnější než všichni Frendži v Evropě, vždyť ani nedokážete, aby naše stráž opustila »ilkabr ilmukaddaš (svatý hrob)«, pravil nám naivně jeden pohlavár Arabů a měl pravdu.

Velmi rád bych laskavému čtenáři dějepisné vzpomínky ušetřil, avšak právě na tomto místě, kterému vtisknuta tolikeronásobná pečeť staletých podání, nemožno od krátkých reminiscencí upustiti. — Četl jsem letos český feuilleton — (»Večerní Noviny« číslo 52) »Ze svatých míst«, napsal Dr. Jar. Sedláček — kdež se nalézá tato věta: »Golgota a Boží Hrob jsou dvě místa, o jichž pravosti až do poslední doby nikdo nepochyboval; sami pohané se starali, aby se udržela památka míst ukřižování — a t. d.« Každého křesťana bez rozdílů by zajisté naplňovalo velikým potěšením, kdyby nebylo žádných pochybností o tomto proslaveném a nám svatém místě, avšak žel, že jest pochybovačů velmi mnoho a to nemálo učených mužů, kteří tvrdí a dokazují, že »místo lebčí« Golgota, místo popravní se za hradební zdí v končině jeskyně Jeremiašovy nalezalo a že nynější jest nepravé. Kdybychom mohli celý Jerusalem překopati, nepochybuji, že by tato otázka rázem byla rozřešena, poněvadž zde hlavně o to jde, jakou polohu měly tři opevňovací zdi města,*) kteréž je na tři části rozdělovaly »v Bezetu (čili Nové město), v Akru (dolejší město) a Staré čili Horní město«. Mimo to obehnán byl ještě velechrám a Antonia opevněním. Stála-li druhá zeď na místě nynější zdi hradební, tak že byl by Boží Hrob ležel ve městě, pak by se nalézal nyní na místě nepravém; stála-li však třetí zeď na místě, kde postaveny dosud stávající hradby — jak většina badatelů soudí, — pak jest pravosť místa nade vší pochybnosť povýšena. Stane-li se prodlením dob značná změna v přestavování domů uvnitř města a hradeb, bude zcela jistě rozřešena i tato otázka a doufejme, že ve smyslu dosavadní tradice.

Hledíce na události a zejména na tradice nám v evangeliích od apoštolů zanechaných, nalézáme, že místo lebčí Golgota, a hrob v zahradě Josefu Arimatejskému náležející, do něhož vloženo tělo Kristovo, bylo zajisté známější místo, »avšak nedaleko od zdí«, praví sv. Jan, »vedla cesta kolem a tam tedy rozhodně toto místo se nacházelo«. Popříti se také nedá, že toto místo Apoštolům a jejich učňům známo bylo a že i později, když byl Titus

*) I. zeď zbudována Davidem a Šalomounem, II. Hiskiova, znovu zřízena Nehemiem, III. Agrippova.

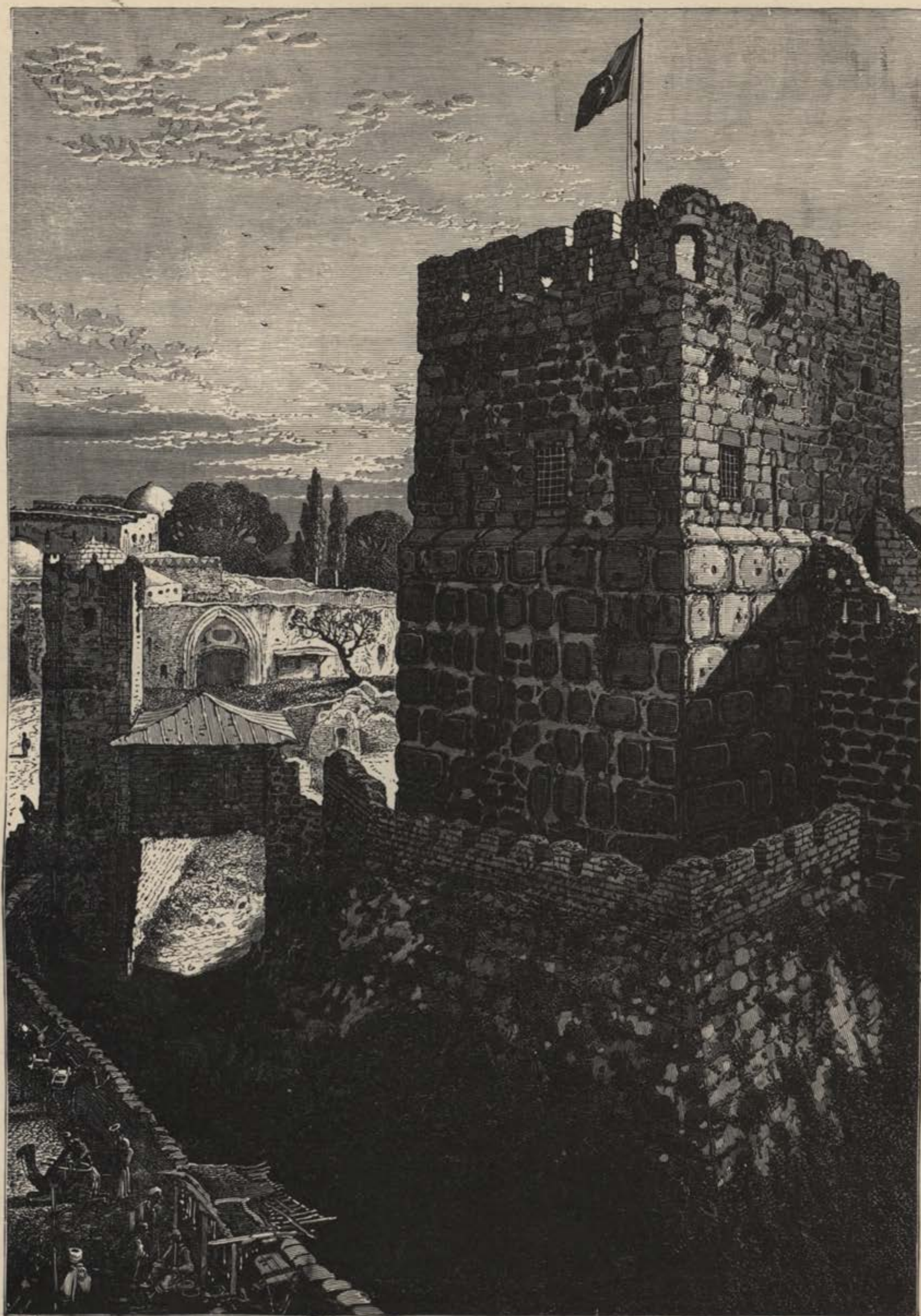
město i okolí zcela spustošiti dal, zachovali je křesťané v dobré paměti; po jejich návratu byla místa tato za stařičkého biskupa Šimona (zemř. 108.) opět vyhledána a dále střežena. Spolehlivě pak nám vypravuje r. 264. v Caesareji narozený biskup Eusebius, že od roku 117. do 138. třinácte rodáků křesťano-židů v biskupství jerusalemském následovalo a císař Hadrian vida, že se nová víra ujímá a vyznávači se množí, chtěl jim zameziti přístup a vystavěl na posvátných místech chrám Venuše, čímž je arci křesťanům výborně označil. Přítel víry Kristovy Konstantin Veliký psal své doby biskupu Makariovi, aby se předsevzalo kopání na těchto místech a za přítomnosti císařovny Heleny, kteráž

RYBNÍK BETHESDA.

OMAROVA MEŠITA.

VĚŽ DAVIDOVA (PHASAEL).

byla do Jerusalema roku 326. přijela, stržen chrám a pod hlubokou vrstvou země nalezen úplně zachovaný hrob Páně. Nález tří křížů, odtrženého nadpisu a kopí, pak zázračné rozpoznání pravého kříže jest dostatečně známo; připomenu tedy jenom, že zde vystavěn velmi nádherný chrám, při němž nešetřeno toho, co bylo nejdražší. Konstantinus se o stavbu nového tohoto chrámu staral osobně, prohlížel sám plány a stavební hmoty mistrům a umělcům určoval. Dle popisu Eusebiova byl to chrám skvostný, což nám sděluje též jeden poutník z města Bordeaux, kterýž jej roku 333. viděl a sv. Cyril a Antonín, kteří si jej dle všeho roku 595.—600. prohlíželi. Tento chrám stál 280 let, až jej Peršané a Židé l. 614. vydrancovali, zapálili a pobořili, načež biskup Modestus z příspěvků a almužen čtyry kaple menších rozměrů na tomto místě zbudoval (636.), které také chalif Omar výsadním listem, při dobytí Jerusalema arabskými voji, chrániti se zavázal, což arci nevadilo pozdějšímu vládci Hakemovi, který se ve svém bláznovství za Boha vydával a všechny ku svatým místům náležející stavby »až na dno« — usque ad solum diruta — jak nám Vilém z Tyru sděluje — pobourati kázal. Císař Const. Monomachos počal opět stavbu na starých základech, připojiv některé přístavky za řízení patriarcha Nicephora, které (jako na příklad věznice Kristova a sloup posměchu) vážnějších důvodů pro zbudování postrádaly, kdežto kaple rozdělování šatu Kristova zcela oprávněně zde státi může. Konečně padl Jerusalem v ruce Křižáctva (r. 1099.) a za nedlouho započata práce znovuzbudováním rozměrného, velkou kopulí krytého dómu »Hrobu Svatého«, která spočívala na 48 sloupcích, poblíže pak se vypínala věž zvonů, vše v nádherné úpravě a dokonalém provedení. Novostavba tato zasvěcena r. 1149., znesvěcena však již po 38 letech Moslímy, proměněna v mešitu, na místo kříže zasazen na špici půlměsíc, zvony rozbity a roku 1220. zapovězen křesťanům přístup ku svatyni a do města. Po vpádu zuřivých Charesmierů (r. 1244.), kteří drancováním a pobořením svatého chrámu takřka celek zničili, postaven roku 1310. nový dóm a později připojeny k němu dvě mohutné kopule. Roku 1555. pojal Ferdinand I. z rodu Medičejů plán, aby Boží Hrob ze země své vyřízl a do Florencie přenesl, čemuž právem zabránili Řekové, kteří se této, bez odporu nesmyslné myšlence rázně opřeli, tak že všechno při starém zůstati musilo. Pro chatrnosť přestavěn kostel znovu roku 1719., a vyhořel pak za děsného požáru roku 1808., jehož stopy tu a tam dosud viděti lze. Při tom spadla kopule po roztavení olověné krytby na Boží Hrob, kde rozdrtila věžičku a jen něco málo místností zůstalo netknuto. Zlá fáma připisovala toto neštěstí Řekům, kteří dlouhou dobu před vzniknutím požáru veliké množství stavebního materialu všeho druhu do Jerusalema dováželi, aniž by se bylo proslýchalo, že chtějí nějakou velikou stavbu provésti a po požáru zjednavše si od turecké vlády ihned značné ústupky, které jim zajistily vlastnictví několika památných míst v kostele, započali novostavbou dle plánů cařihradského stavitele Komnenosa Kalfi, který se mnoho nevyznamenal, o čemž možno se nyní vlastníma očima přesvědčiti.

Vstupme do posvátných síní chrámu Božího Hrobu. Hned po vstupu stojíme před červenavým »kamenem pomazání«, nad nímž a po jehož stranách visí a stojí nádherné

VIA DOLOROSA. OBLOUK »ECCE HOMO«.

svítilny a krásné vysoké svícny. Smíšeninou myrhy a aloe pomazali tělo Páně dle předpisů židovského Josef a Nikodemus, nežli je uložili »do hrobu dosud neupotřebeného«. Tento kámen pochází z roku 1810., opatřen jest řeckým nápisem; předchůdcové jeho byli často vyměňováni dle toho, které konfesi náležely. Část pravého kamene nalézá se hluboko pod tímto a jeden díl odvezen císařem Manuelem do Cařihradu. Délka jeho obnáší přes půl třetího metru, šířka více než metr; právo rozsvěcovati zde světla a páliti kadidla získali si Řekové, Armenci, katolíci a Koptové. Starý zvyk panuje zejména v řadách řecko-ruských poutníků, kteří si zde od řeckých kostelníků plátno na rubáše kupují, na kteréž se vtiskne průkazná pečeť pravosti. Plátno pro tento poslední oblek bude i tomu největšímu dosti velké. Kámen bývá v pravém slova smyslu obléhán četnými poutníky, kteří se po kolenách až k okraji šourají, kamene se dotýkají, kladouce naň obličeje a jej líbajíce. Protlačíme se řadami poutníků, ba některé z nich nuceni jsme i překročiti a kolem kulaté mřížky, kde při balsamování těla Páně svaté paní stály a přihlížely, kráčíme mezi objemnými pilíři do okrouhlice překlenuté mohutnou kopulí, jejížto

těžké železné soustrojí na osmnácti pilířích spočívá, majíc nahoře oblouky a slepá okna. Prostora mezi okrouhlou zdí a uvnitř stojícími pilíři jest vyplněna ve dvou poschodích oddělenými a na několik místností přepaženými galeriemi. V letech 1866. hrozila kopule

VIA DOLOROSA. OBLOUK NEDALEKO DOMU SV. VERONIKY.

z roku 1809. sesutím a za intervence francouzských a ruských diplomatů, kteří se s bachšišovými státníky Turecka v četných notách radili a konečně k výsledku dospěli, »že spadne,« nebude-li snesena, přikročeno k dílu a roku 1868. konečně dostavena. Kopule má 20metrový průměr, zevnějšek pokryt olovem a nad hořejším otevřeným otvorem sestavena ze železných

žeber, do nichž vsazeno sklo, slunečníkovitá přístřeška, nad kterouž se vypíná pozlacený kříž. Vnitřek kopule zakryt plechem, na němž namalovány zlaté ornamenty, lilie v modrém poli a jiné hanebně provedené okrasy, kteréž nám v celé své nahotě nevkus a duševní chudobu pánů stavitelů Božího Hrobu demonstrují. Ve středu rotundy stojí kaplička Hrobu Vykupitelova. Žlutavo-červenavým, mramoru podobným vápencem pokryty jsou venkovské stěny, nahoře sloupkové zábradlí, z jehož vnitřku vystupuje moskevská vížka, kopie z katedrály na Kremlu, silné římsy, sloupce, svícny, lampy, povypukliny, řecké průpovědi na ballustrádě, bachranaté vásy a zlacené květiny v nich a mnoho jiných banálních podrobností spatřiti lze na této svatyni všech svatyní. A to vše má na svědomí člověk, který si dal zrovna nad vchodem uvnitř do Božího Hrobu zapevniti desku, na níž stojí: »Pane, pamětliv buď tvého sluhy Kalfi Komnenosa, císařského stavitele v Mitylenĕ 1810.« Ani na okamžik nepochybuji, že Pán pamětliv bude a nezapomene, aby tento stavitel zaslouženou odplatu v míře přehojné obdržel. Vztek se nás zmocní, podíváme-li se na schránku, obmykající největší relikvii křesťanstva.

Za dob císaře Konstantina, když ještě měl Boží Hrob původní tvar, nalézal se celek ve skále a pozůstával z komory předhrobní, která se nacházela v přírodní jeskyni a z této vkročilo se do vlastní hrobní komory, což arci prodlením dob se všechno proměnilo. Skála snesena, odtesána a půda zarovnána. Množství poutníků svléká před vstupem do vnitř obuv, nejvíc Rusové, Řekové, Arméni a Koptové, zřídka kdy latiníkové (římští katolíci) a protestanti, a ubírají se pak chodem nebo po kolenech malým vchodem do předsíně Svatého Hrobu, čili »Andělské kaple«. »Anděl Páně přišel s nebe, odvalil kámen a sedl si naň.« Za dob sv. Antonína se zde tato pravá deska nalézala, později však hned po drancování pronároda Charesmiů zmizela. Nynější kámen uprostřed v mramorovém stojanu jest tudíž nepravý a navzdor všemu ujisťování našeho veleučeného průvodce máme po ruce tolik důkazů, kterými jej usvědčujeme, dokazujíce opak jeho tvrzení a důvodů, kterých zde pro jich obšírnost není lze ani se dotknouti, tvrdíme, že také část tohoto kamene na oltáři Kalvarie jest nepravá.

V andělské kapli, která jest přes tři metry široká a také tak dlouhá, svítí 15 lamp patřících různým vyznáním a dva otvory ve stěnách slouží Řekům ku podání svatého ohně v době velikonoční. Zcela nizoučkou brankou, hluboce sehnuti vstoupíme odtud do vlastní komory Hrobu Svatého, která jest tak malá, že kromě řeckého mnicha, který na tomto místě provádí výnosný obchod svíčkové baby s dotýkanými svícemi, mohou se tu jenom tři osoby směstnati. Aby se tu nevyvinovaly vedro a zápach, jest dosti vysoký strop prolamován a 45 nádherných lamp osvětluje tuto malou prostoru za dne i noci. Celkový dojem jest na vzdor veliké těsnosti nad míru velebný a mlčky prohlížíme si toto posvátné místo. Od vchodu po pravé straně nalézá se vyvýšený Hrob Svatý, krytý prasklou mramorovou plotnou zdélí téměř 2 metrů a přes 60 cm. širokou. Po stěnách spatřujeme povypuklé práce z mramoru, představující Spasitele z hrobu vystupujícího, kteréž patří uprostřed Řekům a na pravo Arméncům, kdežto na levo stříbrný relief dle Raffaela se

stříbrným, bohatě drahokamy zdobeným rámem patří latiníkům. Věžička spočívá na sloupích z mramoru a na vnitřní římse stojí čerstvé květiny. Co as z původního hrobu zůstalo, nemohu pověděti, poněvadž jest zde vše obloženo mramorem, ale těch zbytků nemůže býti mnoho, poněvadž všechno, co nebylo zničeno za bouří a drancování, otloukly »nábožné ruce«, ježto každý poutník chtěl míti aspoň »kousíček« na památku. Chtivosť poutnická šla tak daleko, že na vzdor pozdějšímu zákazu »nevylamovati částky z Hrobu Svatého«, se ničily zbytky dále, ba hrabě Fulko z Anjou nemoha jinak — ukousl si při líbání také kousíček a konečně stalo se, čeho byla nutná potřeba, že pokryto vše mramorem. Tklivé výjevy, které se uvnitř této svatyně odehrávají, vroucnosť a zanícenosť, s jakouž se zde křesťané bez rozdílu vyznání modlí, radostný vzlykot a pláč střídající se s tichou, slov neznající a přec tak dojemnou pobožností, bouřné duševní vzrušení, křečovitě sepjaté ruce a bolný ston — vše to se zde střídá a dokazuje velikosť víry křesťanské. Den co den vykonávají zde kněží uvedených vyznání církevní obřady, při čemž se světí poutníkům památky na Zemi svatou, jako růžence, křížky, modlicí knihy a jiné věci na hrobovém kameni. Dosti zajímavou stať čtu v Židovském Talmudu (Sepher Toldoth Ješu), kdež stojí, »že Jidáš tajně uzmul mrtvolu Ježíšovu, pochovav ji ve své zahradě. Apoštolové otevřevše hrob a nenalezše mrtvolu svého mistra, křičeli: Že není v hrobě, že vystoupil na nebe, tak jak za živa předpovídal. Ale Jidáš jej ukázal lidu, kdežto apoštolové jeho z mrtvých vstání prohlašovali.« Lid, kterýž se při tom byl obrátil šmahem na víru Nazarenskou, neuvěřil Jidášovi. »Křesťanství se potom,« praví Talmud dále, »prodlením krátké doby tak rozmnožilo, že jeho vyznávači byli s to zabraňovati Židům v dobách slavnostních navštěvovati Jerusalema.« Mně se nejlépe líbí místo »sv. Augustina«, kde odpovídá na výrok strážců hrobu: »Když jsme spali, přišli jeho učenníci a odnesli jej.« A sv. Augustin trefně praví: »Když jste spali, jak pak víte, co se stalo?« atd.

Bez odporu panuje před »Anastasis« nebo »el Kiame«, jak Řekové a Arabové Boží Hrob jmenují, vždy ten nejpestřejší život, poněvadž jest prostranství kolem něho dosti veliké. Z dalekých končin přicházejí poutníci v četných zástupech a orientalští křesťané jsou vždy ve značné přesile. Dle pořadu bych co do počtu sestavil poutnictvo takto: Rusové, Řekové, Arméni, Arabové, evropští křesťané všech vyznání, Kopti, Nestoriani, Maronité a Abyssiňané. Z Němců jsem nalezl nejvíce Bavoráků, kteří po dvacíti i padesáti Svatá místa navštěvovali. Po dobu velikých svátků, aneb slaví-li některé ze tří hlavních vyznání zvláštní okázalý den, tu spojí se a okrašlují celou svatyni společně. Z dekorativního pokladu chrámu, pak z komory, kde se uschovávají bohaté paramenty, vynikající značným bohatstvím, vynesou spoustu obrazů, zlatého a stříbrného náčiní, jež darovány panovnickými rody evropskými a bohatými příznivci poutníky a četné přičinlivé ruce vyzdobují různotvarnou nepravidelně stavěnou svatyni co nejnádherněji. Silná stránka dekorace spočívá zde ponejvíce v ohromném množství světel, která jsou na galeriích, Hrobu Božím, naproti tomuto v kostele řeckém »Katolikonu« zvaném umístěna a vůbec vše jest poseto blesknavými a zářícími plaménky, jež dodávají celku ráz slavnostní a zároveň velebný. A když pak,

zejmena při slavnostních vigiliích, započne velký průvod, který se ubírá od jednoho svatého místa ke druhému a páteři Františkáni zanotují mohutný a rázný hymnus: »Aurora lucis rutilat« — (červeň paprsků jitra plá —), pak kráčí každý s povznešenou myslí těmito posvátnými kobkami a nezapomene nikdy těchto unášejících okamžiků.

VSTUP DO CITADELY.

Od Svatého Hrobu vedou nás průvodčí světlou rotundou na stranu severní ku tmavému průchodu, z něhož vstoupíme do kaple zjevení se Ježíše Krista jeho těžce zkoušené matce Marii. Místnosť tato stojí dle tradice tam, kde stával dům Josefa z Arimateji, tedy dále od hrobu vojíny střeženého a tu událo se zjevení. V tmavé, chmurný dojem činící

kapli, náležející Františkánům, nalezáme tři oltáře, z nichž malý zovou »relikviarní«, dle části svatého kříže za dřívějších dob zde uschovaného, který se ztratil, pak prý opět nalezen a posléz Armény uzmut a do některého mimo Palestýnu ležícího kláštera přenešen byl (r. 1537.). Ale fáma tvrdí, že napálenými byli zloději, poněvadž opět nalezená část

BRÁNA DAVIDOVA NA SIONU.

kříže byla podvržena a na jisto falešná. Druhý oltář jest tabernakulový, zasvěcený panně Marii a na pravo stojí třetí, který přechovává kus přes půl metru vysokého, porphyrového sloupu, k němuž byl Kristus při bičování přivázán. Pomocí hůlky dotýká se zbožné poutnictvo za mříží ukrytého sloupu a líbá ji. O pravosti tohoto sloupu, který prý dlouhou dobu v domě Kaifaše na Sioně stával, dovoleno pochybovati a to zejména dle písemného

podání četných poutníků, kde nalezáme často barvu, velikosť a druh kamene jinak udané. Roku 1551. rozbit Muhamedány a částky zaslány kvardianem do Španěl, Benátek (v kostele sv. Marka), Dubrovníku a také v Římě v chrámu svaté Praxedi a v Lioně jsem viděl částky této domnělé relikvie. Vracejíce se dřívější tmavou předsíní, kdež nám průvodčí na dva mramorové kruhy svítí, které označují prý stanovisko Ježíše Krista a Marie Magdaleny, kteréž se zde byl zjevil, ubíráme se do levého oddílu kostela, lodi »sedmi oblouků panny Marie«, nazvané dle několika starých, nyní do pilířů vsazených sloupů s byzantickými a korintskými hlavicemi. Jen hodně rychle kolem, poněvadž se zde poblíž nalezají hrozné chrámové záchody, do pozadí chodby, kdež se nalezá »žalář Ježíšův«. Tu prý čekal Kristus na popravu a Řekové nám ukazují děrami dvě prohloubené, podlouhlé stopy, kdež prý spočívaly připevněné nohy Pána Ježíše. Díváme se, ale nevěříme a s námi jiní nepředpojatí mužové všech vyznání, kterým na tom záleží, aby právě na těchto místech pravdě dán byl průchod. »Když vy, pánové, z Evropy vždy sem přicházíte úhloměrem a kružítkem ozbrojeni, pletete se do všeho a chcete, aby se zde shodovalo vše až na nejmenší puntíček!« Ostrá to věta, kterou pronáší nám na blízku mladší kněz, rodem Vlach a dodává: »Zde kolem Božího Hrobu a Kalvarie jsou všechna místa svatá!« Tomuto dodatku můžeme přisvědčiti a poznámku připojiti: »Ale nikoli tak, jak se to tomu množství zde na místě líčí.« Pamatuji se velmi dobře na výrok, který v naší přítomnosti pronesl znamenitý znalec Jerusalema a svatých jeho míst, Jan Fahrngruber, dřívější rektor rakouského domu poutníků a který asi následovně zněl: »Úmyslem církve není a nebylo, aby se na tato místa kladla snad nějaká dogmatická váha. Jest zajisté možno, že tato místa nejsou pravá. Všechno toto má býti symbolem vzpomínky na utrpení Páně, na místech, kde Ježíš Kristus bez odporu prodléval, trpěl a pochován byl. Co snad prodlením dob v přílišné horlivosti náboženské vzniklo a ku pravému jádru připojeno bylo, na celku a základu nic nemění.« Zlatá to slova!

Opouštíme-li kapli žalářní, pozorujeme poblíž vchodu malý oltář a dva dosti těsně vedle sebe stojící sloupy, jež poskytují pověrčivým a lehkověrným »vážný podnět ku přemýšlení«. Kdo proleze otvorem mezi sloupy, pochází prý z poctivého lože manželského, komu se to nezdaří, je z lože nemanželského. Pozoroval jsem jednoho dne přitloustlého Maronitu, který se pracně — ale marně namáhal, aby protáhl své těleso tímto neblahým soutěskem a když se mu to nezdařilo, kráčel se sklopenou hlavou dále. V okružnici rotundy kráčíme kolem oltáře zasvěceného sv. Longinovi, který, zjistiv smrť Ježíše bodnutím, zasáhnut byl při tom odstříknuvší vodou a krví do svého slepého oka, nabyl při tom ztraceného zraku a obrátil se pak na víru právě Ukřižovaného. Ještě dále stojí oltář »dělení roucha«, kde metáno losem o nešitý tělesní hav Vykupitele a o něco dále stojíme před schody, jež vedou do kaple sv. Heleny a z této do kaple »Nalezení svatého kříže«, kde nad vchodem umístěn moderní obraz sv. Heleny, která snad kdysi tak vypadala, avšak když jako osmdesátiletá stařenka do Jerusalema zavítala, aby sv. kříž hledala, tu byl pel její mladosti asi dávno již ten tam. Obraz maloval Tyrolan Pernlochner.

Dvacet osm stupňů (pod urovní podlahy chrámové) vede do čtverhranné kaple, dříve »Konstantinovy basiliky«, nyní kaple sv. Heleny, kteráž byla kdysi nádherně vyzdobena, nyní však následkem nerozumných oprav nepovolanými staviteli dosti zbědovaně vypadá. Na čtyrech sloupcích s hlavicemi byzantickými spočívá kopule s lucernou, která potřebné světlo poskytuje a nad povrch dvoru vedle nalezajícího se kláštera Abessiňanů vyčnívá, kteří za propůjčení této kaple od Arménců denně ohromný hrnec klášterní polévky dostávají. Celek má ráz zanedbaný, špinavosť zeje na nás ze všech koutů a vlhká plíseň naplňuje celé ovzduší. Zde trvala stařičká císařovna na modlitbách po dobu hledání sv. kříže, kteréž se dělo hlouběji v jeskyni, do níž vede 13 stupňů z jižního koutu kaple a to po stupních do skály vtesaných. Zde stojíme opět před jednou ze záhad, kterých jest na těchto místech tak mnoho. Po třech stech letech nalezeny zde kříže, houba a trnová koruna, o kterýchžto památkách není žádného podání, jak se asi na tato místa po sejmutí mrtvoly Ježíše Krista Josefem z Arimateje dostaly. Místo toto sloužilo prý dle zadělaného nyní otvoru ve stropě za cisternu a prodělalo prodlením časů leckteré změny. Ta část, kde se nyní mramorová plotna se vloženým křížem nachází a kdež prý Kristův kříž ležel, patří Řekům, mramorový oltář s bronzovou postavou císařovny Heleny, na dělané skále stojící a kříž obmykající, katolíkům římským, kterýmž jej (1857) dle nápisu: Ferdinandus Maximilianus archidux Austriae erexit« pozdější nešťastný císař mexický daroval. Stoupáme nazpět do kaple sv. Heleny, kdež prý sloupy držící kopuli za některých dob dle tradice slzy prolévaly (bez odporu vlhkem) a odtud opět do hořejších prostor chrámových.

Po výstupu z podzemních kobek nachází se hned na levo v malé kapli na oltáři žulový »sloup výsměchu«, na kterém Kristus v domě Pilatově seděl, když mu pacholci trnovou korunu nasadili a purpurový plášť oblekli. Klečíce pak před ním posmívali se mu, řkouce: »Buď zdráv, králi Židů!« Kolem zadní části řeckého katolikonu dojdeme, stále na levo se držíce, konečně ku schodům, jež vedou na horu Kalvarii, ležící pět metrů nad Božím Hrobem. Osmnácte velmi nepohodlných schodů vede nahoru na místo, kde dokonáno dílo vykoupení. U nás v Evropě jest zakořeněna myšlénka, že křížová cesta končila na značně vyvýšeném kopci nebo na jakés hoře a dle toho zakládány u nás ty křížové cesty z valné části poblíže měst na nejpříkřejších pahrbcích. Lid tím chce naznačiti tu hroznou cestu plnou obtíže, kterou konal Kristus na Golgotu, na místo lebčí čili popraviště, neboť v písmě svatém není o »hoře« Kalvarii řeči a také jiná podání z oněch dob jmenují Golgotu »Calvariae locus«. Byla to dle všeho nepříliš vysoká vyvýšenina, která v jednom z venkovských úhlů opevňovací zdi stála, odkudž se mohlo na popravy také hleděti. K úplnému vysvětlení, kteréž pro neveliký objem tohoto spisu nemohu zde široce podati, jest potřebí delšího a podrobného studia na základě tolikerých změn, vyznačených spolehlivými plány. Z prvopočátku umístěna Kalvarie též do basiliky Konstantinovy a tu již pozměněno toto místo značně urovnáním stavební plochy, později pak vystavěna nad Kalvarií zvláštní veliká kaple, kterou Křižáci opět zrušili a Golgotu k celku opět připojili. Těmito častými změnami a spodními stavbami, kteréž dole po stranách tohoto místa tak podivně provedeny

jsou, vznikla u mnohého z badatelů myšlénka, že vyvýšenina skalní není pravou, že jest uměle sem postavena, ne snad pro jakýsi klam, ale z důvodů, že již v prvních dobách (avšak dle všeho až po basilice Konstantinově, ku které dle popisu veliký prostor urovnán) chtělo se místo více vyznačiti. O »pahorku« vypravuje nám nejdříve již uvedený poutník z Bordeaux, někteří mlčí o vyvýšenině docela a rozřešení této otázky dalo by se uskutečniti jenom, kdyby se vykonala přestavba kolem Golgoty, tak že by se odkryly skálu obmykající zdi přístaveb, celek by se zevrubně prozkoumal, všechny různé podrobnosti by se zjistily,

HROB DAVIDŮV.

a tím by učiněn byl konec všem těm nezáživným hádkám. »Chateaubriand« napsal zcela správně: »První cestující byli velmi šťastni, poněvadž neměli toho potřebu, aby na všechny ty posudky odpovídali a to předně, že se jejich čtenářům jen o náboženství jednalo, kteréž se s pravdou do hádky nepouští, dále pak, že byl každý o tom přesvědčen, že jediný prostředek viděti zemi, jakou jest, v tom spočívá, aby se přijímala se všemi podáními a tradicemi.« Nejhroznějšími jsou však touristé, kteří ty rychlé dojmy také popisují a o Božím Hrobu neb Golgotě jen tak prohodí, že dle všeho někde jinde ležely. Jak dobře se hodí slova Kristova právě k tomuto místu, ať už bylo na oné skále nebo pod ní: »Odpusť jim pane, neboť nevědí co činí!« *)

*) (Pro odborné studium znamenité dílo Willise: The architectural history of the Holy Sepulture.)

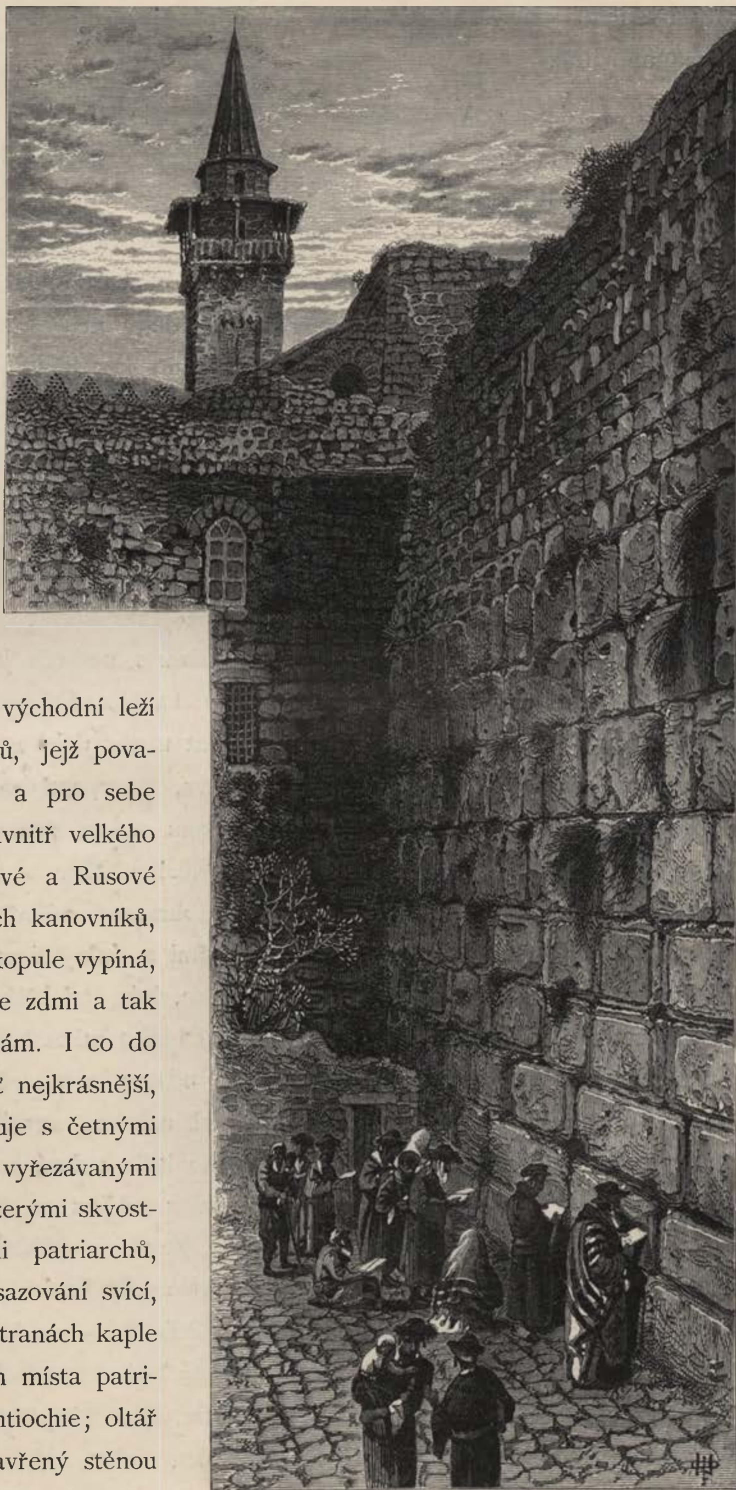

BAZAR »OLEJŮ«.

Celá délka hořejší plochy obnáší 16 metrů a jest na některých místech tři až půl páta metrů široká a nestejně dvěma pilíři na dvě kaple rozdělena, z nichž kaple (na severní straně) »Povýšení sv. kříže« Řekům a kaple »Na kříž přibití« (na jižní straně) Latiníkům náleží.

Když zde prodléval Harant z Polžic, bylo dle jeho popisu toto místo odjinud přístupno, rozloha celku menší a i výzdoba jiného rázu, což se vše po ohni r. 1808. změnilo, poněvadž kaple zvětšeny a oba schodové výstupy položeny do chrámu, kdežto jeden z dřívějších vchodů, který vedl na pravo od zazděné brány při vstupu do chrámu »kaplí bolestnou«, zrušen byl. Celkem panuje v těchto hořejších prostorách jakési zasmušilé šero, jež se vzpomínkou na konec ohromného děje, který v mohutnou větu: »Dokonáno jest« vyznívá, až na těžké a velmi nízké klenutí k celkové zádumčivé náladě dobře se hodí. Kaple »Přibíjení těla Ježíšova na kříž« jest celkem jednoduchá a jedině bronzový skříňovitý oltář, spočívající na železném podstavci (s nápisem Ferdinanda Medicejského r. 1588., darovaný na kámen pomazání a následkem nevraživosti náboženské na tomto místě postavený), pak mramorem v podlaze naznačená místa, kde spočíval kříž, jsou pozoruhodna. Na pravé straně jest zamřížované okno, kterým možno nahlédnouti do bohatě zdobené kaple »Panny Marie« čili »bolestné«, do kteréž vede z předdvoří vchod po několika stupních. Mezi oběma kaplemi Kalvarie umístěn jest malý oltář, kde přijala matka svého mrtvého syna po sejmutí s kříže na klín. Při pohledu na toto místo doznívá k nám bolestně dojemné, osmihlasové »Stabat mater dolorosa« od Palestriny, které vždy vzbuzuje neskonalou tesknotu v posluchačstvu, a vzpomínkou dojati kráčíme do kaple »ukřižování« čili »Povýšení sv. kříže«. Za oltářním stolem stojí veliké stříbrné postavy matky Boží a evangelisty sv. Jana po stranách velikého kříže a zadní zeď pokryta četnými povypuklinami, tolikéž ze stříbra, na nichž zobrazeny výjevy utrpení Kristova. Ostatní plochy krášleny jsou biblickými nápisy, malbami a slušnými mosaikami. Pod oltářem jest stříbrem vroubený otvor, který naznačuje místo, kde stál kříž Ježíše Krista, a po stranách tohoto v rozích, avšak nesmyslně a k neuveření blízko místa křížů obou lotrů. Skála, vlastně kámen, ve kterém kříž Páně dříve stával, odstraněn a měl býti Řeky do Cařihradu r. 1808. převežen, avšak loď, na kterou byl naložen, stroskotala se a tím arci kámen navždy zmizel. Půldruhého metru od hlavního kříže nalezá se posunovací mosazná deska, která kryje proslavenou, zemětřesením vzniklou trhlinu ve skále a posvítíme-li do vnitř otvoru, pozorujeme rozstouplé vrstvy kamene, kteréž se klikatě do hloubky táhnou: »Tuto trhlinu«, pravil nám na místě jistý geolog, »nezrobily lidské ruce, ta vznikla jedině silou přírodní.« Také dole pod Golgotou, kdež se nalezá — prosím čtenáře, aby se nelekl — kaple Adamova, kdež dle pověsti »pochován« byl a také Melchisedech prý odpočíval, možno spatřiti se shora dolů pokračující trhlinu. O velký pátek koná se v této kapli obřad, který jest na celém světě jediný svého druhu, neboť zde na tomto místě, kde umírající Kristus bolestně sedm posledních slov pronesl, zde zní zpěv z úst pěvců tak nevýslovně dojemně, že jest všechno posluchačstvo až k slzám dojato. Sestupujeme s místa, kde dotrpěl

Ježíš Kristus u přítomnosti židovských kněží, starších města a jej hanobících zástupů, souzen a odpraven byv římskými vládci, soudci a katany.

ZEĎ NÁŘKU.

Dole po straně kaple praotce Adama vidíme několik kamenných lavic, kde umístěny hroby jerusalemských králů Bohumíra z Bouillonu a bratra jeho Balduina a j., jejichž kosti rozmetány od Charesmiů a jejichž pomníky odstraněny ze zlomyslnosti od Řekův při restaurování chrámu r. 1808. Neznám člověka, kterýž by takový vandalismus neodsoudil. Od Božího Hrobu na straně východní leží velmi prostranný chrám Řeků, jejž považovati dlužno za oddělený a pro sebe uzavřený celek, ačkoli stojí uvnitř velkého chrámu. Vždy chytří Řekové a Rusové použili starého kůru křižáckých kanovníků, nad kterýmž se druhá velká kopule vypíná, v ten způsob, že spojili pilíře zdmi a tak si utvořili velmi krásný chrám. I co do vyzdobení jest tato místnosť nejkrásnější, výborně udržována a poskytuje s četnými obrazy ze stříbra, bohatě vyřezávanými pracemi silně pozlacenými, sterými skvostnými lampami, podobiznami patriarchů, mramorovými stojany pro zasazování svící, dojem co nejpříznivější. Po stranách kaple a v pozadí kůru ukazují nám místa patriarchů jerusalemského a z Antiochie; oltář jest dle ruského způsobu uzavřený stěnou pro sebe (ikonoklaustrum) a zove se zde »svatý svatých«. Délka celku obnáší 37 m.

a čtyři střední pilíře jsou nosiči čtyř gotických oblouků. Velikou radosť jsme měli, když nám jeden z popů nejznamenitější místo v celé svatyni ukázal. Jest to jakási pohárovitá urna z mramoru, ve které leží stlačená a černými pruhy opletená koule a to je — zde bych měl každého čtenáře nechati hádat a jsem přesvědčen, že by toho nikdo neuhodl a když by se tedy podal, řekl bych mu, že — jest to — »pupek celého světa«, jejž

KRÁM V BAZARU.

stará jakási povídačka na toto místo, mezi vchodem a kůrem vložila. Byl jsem jak náleží šťasten, když mně bylo dovoleno, že si smím na tento pupíček sáhnout, vždyť to byla vzácná příležitosť a prosím, také česť, jež se českému spisovateli hned tak nepřitrefí. Vykonal jsem tento čin s veškerou úctou, kteráž tomuto světu náleží a kterouž k němu za to, že mne také po sobě šlapati nechává, v největší míře chovám. Já bídné stvoření vypadal jsem po této, v mém životě zajisté velevýznamné události, mohu říci velebně,

a hrdě vzpřímen odcházel jsem z řeckého Katolika, při čemž se mně zdálo, že každý na mně vidí, že jsem sáhl tomuto krásnému světu »na pupek«. Ba ještě opodál jsem se ohlédl a podíval na hlavní vchod svatyně, nad nímž se pne ohromný »císařský oblouk« a sebevědomě rozloučil jsem se s mistrovským dílem stavitele Jourdaina, který jej r. 1141—49. postavil a jejž ten mizera Komnenos r. 1808. tak hanebně zrestauroval.

A nyní, když jsme si ta nejvýznačnější místa v celé svatyni prohlédli, půjdeme dle libosti paběrkovat. Nejdříve se podíváme do kaple Syrských křesťanů, která leží za Božím Hrobem, (vlastně za bezvýznamnou kaplí Koptův, jež na zad hrobu přiléhá); kaple ta jest chudičce uspořádána a chová jenom jednu zajímavosť. Vstoupíme-li totiž do dveří uvnitř v levo se nalézajících a projdeme-li malý průchod, octneme se ve skalní hrobní komoře starožidovské, kdež dle tradice odpočívali Nikodém a Josef z Arimateje, což asi nebude zcela správné, poněvadž dva mělké »spouštěcí hroby« do skalní půdy vytesané a zde se nalézající pro jejich poměrně malou hloubku (1 m.) za schránku lidských kostí sotva se hodily.

Vlídní páteři Františkáni nás ještě zvou, abychom si v sakristii, která za jejich dříve popsaném kůru leží, několik starožitností prohlédli, čemuž arciť neodoláme, a takž předkládají nám meč, pozlacené ostruhy a kříž slavného Bohumíra Bouillonského, kteréžto věci nyní jenom ku přijímání pokojných rytířů sv. hrobu slouží. Řád založen po dobytí Jerusalema a jeho rytířstvo se vyznamenávalo příkladnou udatností v tehdejších válkách, v době míru pak sloužilo jako kanovnictvo kůru na svatých místech, což nám sděluje Michaud v »Histoire des Croisades«.

Ostatní zvláštnosti, směšné pověry a nesmyslné povídačky různého druhu, které jsou na bezednou hlouposť jistých a to nejčetnějších kruhů poutnictva vypočteny, nechci zde uváděti, poněvadž se samému náboženství příčí a city uvědomělého křesťanstva urážejí. Následkem velmi spletitých majetkových poměrů, dle kterých každá píď půdy jiné náboženské sektě náleží, které po případě i násilím a kolikráte pro malichernou příčinu rvačkami se urovnávají, jest dojem celého toho života uvnitř chrámu málo utěšený, při čemž pobožnosť mnohdy rušená až příliš hlučně se odbývá. Pestrosť a mihotavě proudící vlnobití mocných davů, kteréž se zde za dob velikonočních shromažďují, poskytuje oku pozorovatele nejvyšší pochoutku. Každým okamžikem mění se tlukot tepny tohoto světového poutnického místa. Tváře, řeči a kostýmy poskytují oku i uchu tolikeré poutavosti, že celkový obraz nemožno ani popsati, a zejména za dob význačných církevních obřadů bouří to velkými a nepravidelnými prostorami chrámu tak mohutně, že jest potřebí klidných čivů a tiché mysli, aby se cestovatele nezmocnilo značné rozčilení. Bez všelikého předsudku lze tvrditi, že, až na malé vyjímky, pobožnosti nejsou zde ničím jiným, než závody v hlučném projevování kostelních obřadů, beze všeho hlubokého smyslu a pravého náboženského citu. Jen vroucí, tichá pobožnosť jest pravým výrazem zbožnosti — ale zde? Ze všech koutů svatyně dolehají hlučícím šumem »nábožné písně« k uchu cestovatelově, zvonění, údery na kovové desky, tlukot arménských klapaček, mohutný zvuk varhan, silné sbory mužských pěvců, čerstvé

a zdravé hlasy vokalistů a konečně hlasité modlení tvoří dohromady tak hrozný povyk, že se nás zmocňuje až závrať. Při tom panuje značná tlačenice, průvody vinou se a proplétají velmi pracně těmi tisíci poutníků, proud často na některých místech vázne, kněžstvo i věřící stávají se netrpělivými, ostrá slova slyšeti na několika stranách, a nejde-li vše po dobrém, půjde to po zlém, a již se utvořil v čele houfec fanatických mnichů a mocným nátlakem paží a loktů klestí cestu svým věřícím druhům a nádherně oděnému kněžstvu. Tak se zde dělá pobožnosť!

Jednu z nejbouřnějších obřadních slavností inscenují zde v době velikonoční Řekové, a kdo měl příležitosť súčastniti se jí (na galerii, neboť dole v kostele jde o život) na tento soudný, každoročně se vracející den nikdy nezapomene. »Slavnosť svatého ohně« jest zcela obyčejným podvodem, který spočívá v tom, že Řekové svým věřícím namlouvají, že zázrakem nebeským rozsvítí se jedna z lamp uvnitř Božího Hrobu. A švindl ten se již provádí přes tisíc let, neboť již roku 870. napsal nám jakýsi »moudrý Bernard« (rukopis v Anglii »Lincoln College«), že světlo to anděl zapaluje — »donec veniente angelo lumen in lampadibus accendatur«. — Řekové prováděli věc za starých dob v ten spůsob, že natažen dolů do sv. Hrobu pokrytý drát, kterýž byl balsamovým olejem a jakousi rychle hořící směseninou potřen; v příhodný okamžik zapálena tato látka na střeše, a bleskorychle spěchal plamének do hloubky a vykonal zázrak. Později, za dob Saladina, zapalováno světlo v lampě před hrobem a to tak mistrně, že Saladin tento zjev nikterak nedovedl vysvětliti. Rozkázal lampu zhasiti, a již opět svítila, a tak opakováno toto »čarodějství« několikráte vždy týmž výsledkem, tak že Saladin udiven a postrašen zvolal: »Buď zemru v krátké době anebo ztratím Jerusalem.« A za krátkou dobu na to skonal. Zde připomínám, že podvod tento prováděli dříve Řekové s Latiníky společně, a když Latiníci následkem jisté řevnivosti celý ten klam prozradili, ponechali si Řekové tento výnosný obchod pro sebe. Jak výnosný tento obchod jest, vysvítá již z okolnosti, že se platí za první svíci, která se svatým světlem rozžehne, tisíc a více zlatých, ba roku 1748. zaplatil jeden arménský millionář 130 tisíc zlatých za tuto přednosť.

Tisícové poutníků čekají v den svatého ohně, to jest na velikonoční sobotu, již od časného rána v nádvoří kostela »Sv. Hrobu« a když konečně klíčníci chrámovou bránu otevrou, počne útok celého toho množství a silné oddělení tureckých vojínů v plné zbroji za velení několika důstojníků, kteří do fanatických davů jízdními biči nemilosrdně šlehají, udržují zde »pořádek«. Za nedlouho jest celá svatyně přeplněna a na sta poutníků jest nuceno zůstati na nádvoří. Uvnitř kostela panuje po celý den nálada rozpoutané lidové slavnosti, všude hluk, laškování a smích; studená kuchyně, kterou každý z přítomných jest hojně opatřen, udržuje společnosť při dobrém humoru. Čas po čase propuká celý ten roj v divoký řev »Ať žije hrob Kristův!«, pak opět bouří z tisícerých hrdel chorál »Kyrie eleison« a tak to jde až do druhé hodiny odpolední, kdy začíná slavnostní průvod za přítomnosti valné části řeckého kněžstva, který si následkem ohromné tlačenice a častých rvaček, jež se každou chvíli strhují, jen pomalu klestí cestu. I zde udržuje větší počet zaptiů jakýsi pořádek a dlouho trvá, než projde celé procesí třikráte kolem Božího Hrobu

uvnitř svatyně. Konečně odeberou se patriarcha Řeků a tři jiní z kněžstva, mezi nimi »biskup ohně«, kterýž první svíčku od plamenu »z nebe seslaného« rozsvítí. Výjevy, jež se po odchodu těchto hodnostářů odehrávají, není lze vylíčiti. Pěstní právo přichází k největší platnosti a celé řady mužských razí si násilím cestu, aby se dostali do bezprostřední blízkosti kaple »Sv. Hrobu«. Avšak nejde to tak lehce. Jiné řady se jim staví na odpor, vojsko a důstojníci zakročují, pažby ručnic a pádné hole zjednávají na několik okamžiků za ohromného křiku, láteření a bědování, pořádek. Ale již to bouří i na jiných stranách, ba pozorujeme, že na špici oddělení stojí proti sobě i diakonstvo Řeků a Arménů, kteří vedou své svěřence pro oheň. Ovzduší jest při tom ve chrámě zrovna děsné a orientálská

BAB EL AMUD (DAMAŠSKÁ BRÁNA.)

vůně z výparu pěti tisíc poutníků jenom pro otužilejší nosy snesitelná. Mezi tím zhasla se všechna světla a šero, které se po všech prostorách rozhostilo, dodává celému tomuto hroznému reji tam dole ráz příšerný. Každý si drží svíčky připravené a očekávání dostupuje vrcholu.

Konečně ukáže se světlo z otvoru Sv. Hrobu a poslední, však nejprudší záchvat zalomcuje mocně celým tím shromážděním. Asi deset účastníkův, obklopených kruhem vojáků a řeckých jáhnů, rozsvěcují si dle pořadu svíčky dle výše ceny, kterouž byli zaplatili, od nich zapalují si diakoni a od těchto další poutnictvo jeden od druhého. První okamžiky zdá se, že rozmačká ta celá zuřící, v jeden celek slitá hmota ten malý hlouček šťastných, kterým již svatý oheň svítí, a řev, kterýž se z toho okruhu jako z klece dravé

HORA OLIVETSKÁ.

zvěře ozývá, jest zběsilý, hrozný. (Nedivíme se tomu, že roku 1834. přes tři sta poutníků se zadusilo a do smrti ušlapáno bylo. Zaptiové mysleli, že se na ně útočí, užili pažeb ručnic a tloukli do nejbližších. Z toho povstala tlačenice a hrozné neštěstí.) Bez pranice se slavnosť nikdy arci neobejde, ale zapalování samo děje se úžasně rychle: v několika okamžicích je rozsvíceno mnoho tisíc svíček a ohromný počet lamp umístěných po celém kostele tak, že dojem celku jest potom opravdu fulminantní. Množství poutníků požahuje si ohněm vous, obličeje, vlasy, ba mnozí by ten oheň polykali, kdyby nepálil. Četné odřeniny, boule, několik zlomenin a spousta omdlení po tomto svatém ohni vyžadovaly by činnosti záchranné společnosti, ale poněvadž zde takového zřízení ještě není, pomáhá

JESKYNĚ U SILNICE DO DAMAŠKU VEDOUCÍ.

se dle možnosti. Mezi tím začíná se šeřiti a řada poslů běží z Jerusalema do vzdálených klášterů a osad a z velkých hořících pochodní rozsvěcují i svým věřícím spolubratrům, po cestách na ně čekajícím, svatým ohněm svíce. Velmi okázalé processí orientálských křesťanů zakončilo tuto »povznášející slavnosť«, kteráž vyznavačům víry Kristovy hrubě ke cti není.

Římsko-katoličtí křesťané provádějí na velký pátek výjev, který při vší vážnosti, ba posvátnosti, s jakouž se vykonává, podivný dojem činí. Celek jest pašijní a končí přibitím dřevěné postavy Pána Ježíše na kříž. — Na tato místa se takováto hra nehodí!

Z kostela »Božího hrobu« můžeme ještě navštíviti chudičký klášter Abessyňanů, v jehož dvoře stojí zmíněná již kopule kaple »sv. Heleny«, tam odtud pak »Der es Sultan«

čili bohatý klášter Koptův. V prvním nám ukazují olivový strom, kde při obětování Izáka Abraham berana nalezl, ve druhém můžeme navštíviti cisternu sv. Heleny, kamž se po 40 do skály vysekaných točitých schodech dostaneme. Chudým Abessyňanům dává se »almužna«, bohatým Koptům tři piastry »zpropitného«. — A tím bychom byli zaznamenali vše, co zasluhuje v chrámu »Božího Hrobu« povšimnutí cestovatele, poutníka a touristy. Doufáme, že nás nestihne žádná »oprava«.

MORIAH.

K návštěvě prostranství chrámového »Haram—eš—Šerif«, kde stávala svatyně Židů, jest prostřednictví konsulatního úřadu nikoli zrovna nutné, ale pohodlné proto, že zjedná u tureckého mutašerifátu dovolení, pak doprovázejícího vojína a posléze výhodu, že nařídí konsul kavasovi, aby účastníky jaksi svou cizomocenskou autoritou chránil, čímž arci říci nechci, že by jim snad vůbec nebezpečí hrozilo. Jest záhodno, aby se prohlídka odbyla dopoledne, když není žádného modlení, vyjma v pátek, který jest svátečním dnem, nebo v době Ramadanu a poutnických průvodů. Poučení, jakého se nám před návštěvou dostalo, obsahovalo tyto odstavce: smích nebo posměšné poznámky se nesluší. Plívání jest urážejícím nespůsobem. Kouření jest přísně zakázáno. Psům není vstup dovolen. Na velké části náměstí nesmí se choditi v té obuvi, která jest pro uliční potřebu; jest tedy potřebí málo ochozených přezůvek, nebo choditi v punčochách. Nejlépe jest, když se koná návštěva ve větší společnosti, kdež platí jednotlivec as tři, jinak pět franků. Haram — eš — Šerif, »posvěcené prostranství« nebo »vznešená svatyně« jest svými stavbami nejzajímavější znamenitostí Jerusalema a proto jest pro cizince takřka zákonem, aby staroslavný Moriah navštívil.

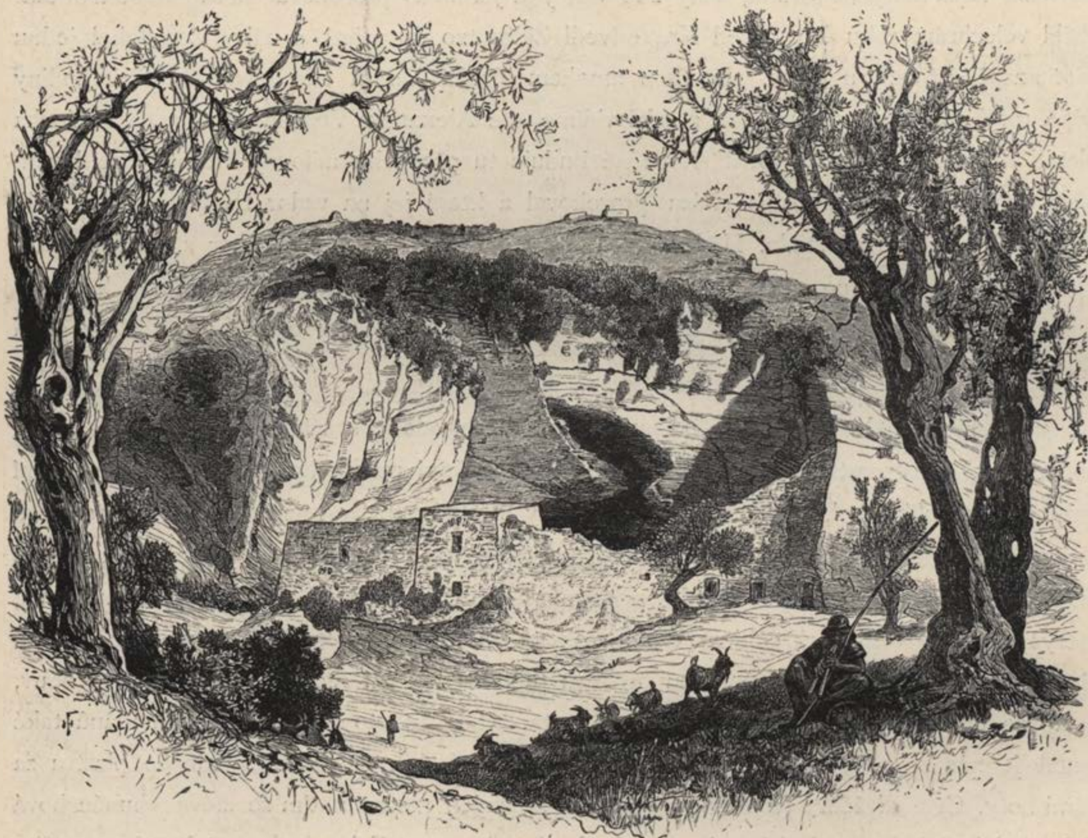
Zaznamenávám, že nás bylo pět, každý jiné letory, (což prý jest pro pozorování dojmů nad míru zajímavo), když jsme za krásného slunečného dne od Božího Hrobu vyšli, abychom si prohlédli památky posvátného vrchu. Cesta nás vedla kolem nemocnice »svaté Heleny«, špinavým »bavlněným bazarem« ku lázním »eš Šifa«, odtud na pravo kolem »dvoru potřeby« pro Muhamedány před vstupem na místa mešit a branou »el Mathara« (dešťovou) vstoupili jsme na ohromné náměstí, kdež stávaly svatyně židů, potom křesťanů a kdež nyní se pnou chrámy Moslimů.

Na celém světě není snad významnějšího místa, kteréž by mělo tak velikolepou minulosť. Nejasná nauka pohanstva utkala se zde v boj s přísnými zákony Mojžíšem danými, lásky plné učení a víra Ježíšova zatlačila zelotství Israele a konečně zaujato celé to dědictví Islamem, »který předurčeným osudem ze všemohoucího zdroje jediného Boha vychází a panuje.« Že každé z těchto změn ohromné boje předcházely, že zápasy tyto ohromnou spoustu lidstva pohltily a že prolity řeky krve, o tom nám podávají dějiny Židů, Římanů, Muhamedánů a Křesťanů podrobný a jasný obraz. Změny, kterými prodlením dob podrobena hora Moriah, můžeme směle nazvati ohromnými. David koupil od Jebusity Araona

(Ornana) zde se nalézající mlatnici a v době, když anděl zhoubce ničil Israel, postavil zde na rozkaz proroka Gada oltář a obětoval. Mimochodem řečeno, věří též židé, že Adam po svém stvoření, Kain a Abel i Abraham zde obětovali. Roku 1008. před Kr. položen Šalomounem základní kámen a za sedm let dokonáno fenickými staviteli krále Hiram-a dílo dosud nevídané nádhery a z daleka přicházeli sem národové, aby se obdivovali velechrámu z mramoru, cedrového dřeva, zlata a ze všeho toho, co tehdy bylo drahého. Však židovstvu se dařilo příliš dobře, ono se stalo zpupným a postavilo modly tam, kde dříve stávala archa úmluvy, vše se klanělo slunci a konečně slaveny v této veliké svatyni slavnosti nejhroznějšího druhu, ženy zde vládly a Jeremiaš prorokoval zkázu. Nebukadnezar spálil velechrám roku 528. před Kr., odvedl Židovstvo do zajetí, z něhož Zorobabel jednu část nazpět přivedl a nový, ale již o mnohem chudší chrám zde vystavěl. Však hodiny dějin rafijí událostí postupují dále a takž vidíme zde Alexandra Velikého obětovati, Antiocha pleniti a Crassa loupeživě ničiti. Konečně buduje tu přepychu milovný Herodes nejskvostnější chrám, kterému Kristus zkázu prorokoval a která jej na vzdor zachraňovacímu úsilí samého Tita skutečně stihla. Hadrian zde postavil chrám Jupiterův, Omar r. 636. mešitu, kterou Abd el-Melik co nejskvostněji vyzdobil, na kteréž se po dobytí Jerusalema křesťany zase kříž zaskvěl, avšak nikoli na dlouho, neboť půlměsíc jej opět zatlačil a ten září zde dosud.

Nyní po 2900 letech, kdy Šalomoun velechrám založil, kráčíme od brány »Mathara« po velikém prostranství, na němž roztroušeno množství modlitebnic, studnic pro obřadní umývání, několik škol, dvě nejslavnější mešity a jiné stavby menších i větších rozměrů a hnedle dojdeme místa, kde apoštol Pavel stoje na schodech ohnivé řeči mluvil; zde také stáli strážcové chrámu a zde připevněny tabule, hlásající tomu nevěřícímu smrť, kterýž by se odvážil překročiti ze dvoru pohanů na místa jen pro židy ustanovená. (Clem. Ganneau nalezl zde posledně jednu takovou tabuli s textem řeckým.) »Odlož svoji obuv, proto že místa, na která vstupuješ, jsou svatá.« Dle tohoto nařízení Muhamedánů také ihned jednáme; několik hochů nám pomáhá a nosí pak za bachšiš jednoho piastru za námi boty. Celé dláždění pozůstává z velikých krásných ploten a tím se stává »punčochová chůze«, jak ji jeden z druhů pojmenoval, dosti příjemnou. Celá plocha, na které se mešita Omarova nalézá, jest asi na čtyry metry vyvýšena a z různých stran vede na taras osmero schodišť, která jsou pěknými arkadami zakončena. Tato loubí jsou dosti pevna, aby, dle báje, v den posledního soudu pověstné váhy pro dobré i zlé skutky udržela. Za nedlouho stojíme před nádhernou svatyní »Kubbet es Sachra« čili »mešitou nad svatou skalou«, jinak také »skalní kupulí« nebo »mešitou Omarovou« nazvanou, kteráž má tvar osmihranu, při dvacítimetrové délce každé strany a pětapadesáti metrovém průměru. Celkový dojem jest nad míru imposantní, souměr a rozdělení zevnějšku i nejpřísnějším požadavkům vyhovující a skvostná kopule, která se pne, od země počítáno, do výše třicítimetrové, dodává povšechnému pohledu rázu mohutností. Díváme-li se z povzdálí na rozložené plochy zevnějšku, zdá se nám, že vdechnuta na stěny modravá barva nebeských výšin, přistoupíme-li však

blíže, mizí znenáhla tato tónina a pak vidíme určité obrysy přeskvostných okras, kterými jsou zevnější stěny pokryty. Všechny plochy pod kopulí až dolů pod okenní podprsnice obloženy jsou nejdokonalejšími faiençovými plotnami barvy modré, bílé a zelenavé, tvoříce namnoze skvostné arabesky, neb dlouhé stuhy pokryté velikými arabskými literami, sestavenými v proslavené věty z koránu. Tyto pálené a glasurované hliněné plotny, každá zvlášť vyrobená, vyznamenávají se nevšední přesností a nemůžeme se dosti vynadiviti tomuto dekoračnímu dílu a dojmu, který docílen jednoduchým a přece tak účinným prostředkem. Počínajíce dolejším ostěním oken pokládán jest celý dolejšek kolkolem mra-

JESKYNĚ JEREMIÁŠE.

morem, což prý bylo před Solimanem, který tuto perskou faiençi zhotoviti dal, po celých zevnějších zdech provedeno; avšak tvrzení toto nespočívá na pravdě. Velká část dřívější dekorace pozůstávala z barevné mosaiky, jejíž zbytky tu a tam pod některými plotnami, které byly sešlé a jinými nahraditi se musely, nalezeny, a i okna byla tehdy okrouhlá, nyní však vidíme na každé straně po sedmi otvorech se špičatými oblouky. Ze čtyř bran, dle končin nebeských rozložených, otevírají nám bránu východní, nedaleko kteréž nalézá se úhledná svatyňka »kopule řetězů« (kubbet es Silsele). Řetězovou zove se proto, že dle tradice Šalomoun a David zde neviditelně souditi budou a to v ten spůsob, že kdo se na řetěz uprostřed visící zavěsí, je-li spravedlivý do nebe vylítne, (žádný smrtelník arci

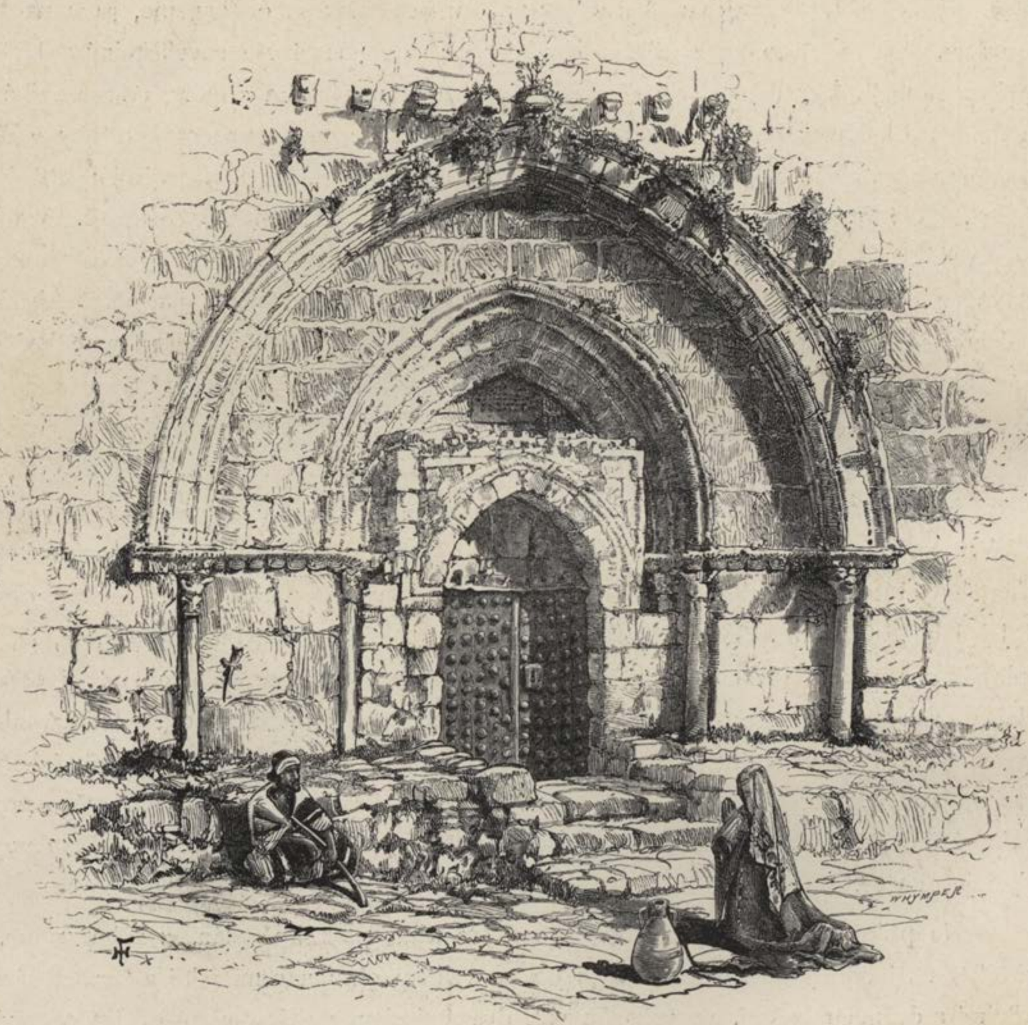
PRAMEN SILOA.

nevidí, že ten řetěz z kopulky vychází a v nebi končí), jinak mu jeden článek zůstane v ruce a on spadne k zatraceným.

Avšak vstupme. Přechod ze slunečného jasu do jakéhosi tajuplného šerosvitu nedává nám v prvních okamžicích žádných podrobností rozeznati a oko začíná teprve znenáhla určitěji viděti. Hrobové ticho panuje kolkolem. Lehounké závojové mlžinky se ztrácejí a vše nabývá určitějších tvarů: pilíře, sloupy, stěny, okna i stropy, a když konečně naše zřítelnice celý ten souzvuk barev pojímá, tu beze slov se obdivujeme, jsme unešeni, okouzleni. Jest to místo ku modlitbě povzbuzující; zde působí vše nevylíčitelným klidem, mysl se konejší a touha povznášející lidského tvora ku výšinám samého tvůrce vniká do našeho nitra. Muhamedán se modlí všude a nikdo a nic mu vůbec nevadí, aby v době předepsané s Bohem si promluvil a modlitbu k Němu vznesl, ale vím z výroku arabského učence, který pravil, že nikde se tak vroucně nemodlí, jako v mešitě Omarově. A věřím mu na slovo. Dojem v pravém smyslu slova velebný. Konečně spočine oko naše ve středu svatyně a tam leží onen proslulý »Základní kámen«, »Eben šatja«, na němž Abraham a Melchisedech obětovali, na němž stála archa úmluvy, kde také napsáno nevyslovitelné jméno Boží »šem«, které Kristus jediný čísti dovedl a tak ku provádění zázraku schopným se stal. Jest to také ona skála, na níž spočinula noha okřídleného koně Boraka, patřícího archanděli Gabrielovi, který nesl Muhameda z Mekky do Jerusalema, při čemž vytiskl stopu do kamene a to s takovou prudkostí, že se kámen na stranu kácel a samým andělem zadržen byl, o čemž nás »přesvědčuje« otisk ruky Gabrielovy. Po druhé opět vykonal na této skále veliký prorok modlitbu, vznesl se na to do ráje ani nezpozorovav, že jej kámen až ku bráně nebeské následuje a tu hlasitě zvukem »lu, lu, lu, lu, lu« zaplesal, což se arci Muhameda velmi nemile doteklo. »Vrať se dolů, odkud jsi přišel!« velel prorok a kámen se vrátil zpět na své místo, nad nímž z neposlušnosti zůstal asi dva metry z výše ve vzduchu viseti. Pod ním roste palmový strom, mezi jehož kořeny všechny vody světa protékají. Tato skála jest »pupkem«, z něhož celý svět vyrostl. Laskavý čtenář zajisté uzná, že tyto tradice stojí za povídání a postupem dalšího popisu uslyší ještě více.

Na přiloženém půdorysu chrámovém naznačen podrobně plán, z něhož vidno, že vnitřek na tři oddíly se rozpadá, dělen jsa ve velkém okruhu osmi pilíři a čtrnácti sloupy velkými a dvěma menšími, ve vnitřním pak dvanácti sloupy a čtyřmi pilíři, jež obemykají skálu 18 m. dlouhou, 14 m. širokou a půldruhého až dva metry vysokou. Mramorové sloupy jsou vesměs antické, různobarevné, z jednoho kusu tesané, avšak nestejně dlouhé, slohu římského z dob pozdních. Stejné délky docíleno zakrytými patkami, které jsou výzdobami krášlené, z nichž vybíhají menší oblouky a velmi důmyslným uspořádáním celku docíleno potřebného klamu. Pilíře obloženy skvostným mramorem a hořejší části stěn pokryty jsou pásovitě tak dokonalými mosaikami, kterýmž — čtenář může mi na slovo věřiti — se ani ty nejskvostnější na světě vyrovnati nemohou. Obrazotvornosť velikých mistrů těchto prací byla zajisté nevšední a nevíme vskutku, máme-li se

obdivovati více těm souladně sestaveným skupinám, anebo těm zázračným spleteninám ohnivě se vinoucích výzdob, z nichž to září, třpytí se a blýská. Zlatem stkvoucí se kaménky v mosaice tvoří namnoze půdu, ze kteréž festóny pestrých a čarovně planoucích květin vystupují a nad těmito vine se kolem celé svatyně zlatými kufickými literami v modré půdě zdobený pás, z něhož vyčteme data o vystavění této mešity. »Tuto kopuli stavěl Abdallah el Imam el Mamun, kníže věřících roku 72. hedžyry,« (t. j. od útěku Muhamedova

HROB MARIIN.

z Mekky, kteroužto dobou letopočet Moslimů začíná. Dle našeho letopočtu roku 622.) Udání toto není správné, poněvadž uvedený Abadallah žil r. 170. po útěku a my jistě víme, že mešita postavena Abd el Melikem, který žil v letech shora uvedených před ním. Zároveň poznáváme, že právě na místě, kde nyní jméno Mamuna stojí, litery co do barvy od ostatních značně se liší, z čehož soudíme, že jmenovaný tuto panovník dřívější jméno odstraniti a své tam zasaditi dal.

HROBKY KRÁLŮV A SOUDCŮV.

Vnitřní okruh kolem skály má velké oblouky, spočívající na hlavicích monolitních sloupů a výše pak nad malým okruhem vystupuje bubnovitá dutina, jejížto stěny nesou 12 metrů vysokou kopuli při průřizu devatenáctimetrovém. Všechny plochy mezi šestnácti okny bubnu září zlatou mosaikou, do níž vloženy barevné nádoby s vyrůstajícími polními a ovocnými plodinami. Uvnitř kopule převládá modrý tón, ze kterého vystupují bohatě zlacené, tu a tam malované ornamentální povypuklé ozdoby. Co se oken týče, sdělil nám svého času Františkán P. Lieven zajímavé podrobnosti. Barevná skla zdejší zasazena jsou do velmi tlustých sádrových desk, totiž do plochy zevnější,

při čemž se otvory do vnitř mešity rozšiřují. Za touto deskou jsou vlastní okna bezbarevná, tyto chrání pak tenké železné mřížoví a mimo to zvenčí ještě veliká fayençová deska s patnácti řadami kulatých děr. Samo sebou se rozumí, že při takovémto zabednění mnoho světla do vnitřku nevniká, navzdor tomu, že jest dole šestatřicet a nahoře šestnáct zasklených otvorů; dojem tohoto zvlášť vypočítaného osvětlení nedá se naprosto vylíčiti, ba ani tonin šera nelze přesně určiti. Zde panuje nejtajuplnější posvátnosť, božský klid a zdá se nám, že čas od času prochvívá svatyní dech oněch velduchů, jejichžto vzpomínce tato nádherná stavba zasvěcena byla.

Přistupme však blíže ku posvátné skále, již ohraničuje kovaná mříž, připevněná ku vnitřním sloupům okruhu, která jest prací z dob dobytí Jerusalema Křižáky, kteří zde chrám Páně zařídili. Za touto mříží nalézá se kolkolem úzká chodba a pak těsně při skále mříž ze dřeva pěkně vyřezávaná, ale hanebně zlacená a pomalovaná. Tato tolika pokolením posvátná skála tvořila a tvoří dosud nejvyšší bod hory Moriah a zůstala částečně, tedy ve své celé původnosti netknuta. Shrneme-li všechny podrobnosti, kteréž jsou nám o tomto kameni povědomy a kterých zde šířeji nemůžeme vykládati, dospějeme, jako většina badatelů ku konečnému úsudku, že máme před sebou obětní kámen židovského velechrámu Šalomounova. Tato skála, kolem níž zřízena byla bronzová ohrada a která tvořila základ, na jehož vyvýšenině kněži oběti zabíjeli a pálili, má na svém povrchu vyhloubený žlábek pro pojímání krve, z něhož stékala do cisterny hluboko pod ní se nalézající, což by se lehce dalo dokázati, kdyby turecká vláda chtěla. Hořejší plocha, dle všeho z větší části dříve také bronzem pokrytá, byla v úpravě tak rozsáhlá, jako nynější výměr, kdybychom zde upravili podium, kteréž by krylo objem a výši skály. Dle tradic jest tato skála tolikerým památkám zasvěcena, že se nedivíme, když se tak mnohému zachtělo uraziti si pádnou ranou kladiva notný kus, kterýž potom buď v Cařihradě nebo jinde dle váhy ryzím zlatem byl vyvážen. Dobře, že jsou Arabové tak výbornými hlídači tradicionelních památek, sice by svatá skála již dávno byla zmizela s povrchu země, ale — »bylo by to přece dobré« — praví zuřivý archaeolog, — »aspoň bychom se konečně dozvěděli všechno o účelu tohoto místa a prozkoumali zajímavé vnitřnosti nám zavřených a zasypaných útrob větší části vrchu Moriah.«

Již dříve jsem zaznamenal některé zajímavosti tradic této skály a mohl bych zde opsati celou knihu: »Kemalod Moham — Ben Abu Šerif«, ve kteréž nalézám tolik pěkných povídaček o tomto kameni napsaných, avšak chci toliko naznačiti, co zde lze viděti. Ukazují nám černou mramorovou plotnu, pod kterouž odpočívá prý Šalomoun a do které Muhamed devatenácte zlatých hřebíků zatloukl, z nichž jeden po druhém měl zmizeti, až by byl při posledním soudný den nastal. Avšak jednou přišel satanáš (iblis) a počal je vytahovat, což by se mu bylo také zdařilo, kdyby ho byl archanděl Gabriel nezahnal, kterýž nalezl již toliko tři hřeby a jeden povytažený, — jak je dosud vidíme. Také na několik vousů proroka a na sedlo, ve kterém Muhamed na koni Boraku při vzdušných svých výletech seděl, nás upozorňují. Směje se snad někdo ze čtenářů? Neradil bych mu

to a přísný pohled doprovázejícího imama by jej poučil, co se nesluší. Na pravo vedle kazatelny nalézá se vchod do jeskyně pod ním ležící — vždyť přece visí skála ve vzduchu — a nad tím vchodem vyčnívá veliký, ohromný, jazyku podobný kámen do prostoru, kterýmž skála to pověstné »lu, lu« byla promluvila a kromě toho také slavného Omara pozdravila, když na tato místa zavítal. Sestoupíme-li po jedenácti stupních do jeskyně pod skálu, spatříme uprostřed pilířovitý podstavec a kolkolem dle vnitřního tvaru vystavěnou zeď, která jakoby podpírala volně ve vzduchu skálu se vznášející. K vůli těhotným ženám prý, které měly strach, že by balvan přec jen spadnouti mohl, podchycena celá plocha pevnými podstavky. Nás to arci nemůže nijak klamati, poněvadž ohromná díra, která vede jako komín celou skálou na povrch a o kteréž muhamedánské podání tvrdí, že vznikla následkem toho, že když se zde prorok pomodlil a k nebi vynésti chtěl, hlavou celou skálu prolomil a do ráje uletěl, — jest právě ústí cisterny, jež do této jeskyňky vybíhalo. Zatluče-li průvodce na zem, zní to velmi dutě a bez odporu nalézá se pod podlahou další pokračování studničného průlomu. Místa modliteb, kteréž zde konali Abraham, David, Šalomoun, Eliáš, Kristus a Muhamed, jsou zde zvlášť vyznačena a dle daného slibu tohoto posledního, — který toho tolik nasliboval — platí na těchto místech modlitba pronešená tolik, jako v nebeské říši, ba zde zpívá noc co noc sedmdesát tisíc andělů »Haleluja« a zemře-li zde náhodou některý věřící, dostane místo blíže trůnu Allahova, kdež jej budou ošetřovati Hurisky věčné pannenskosti (!) a nepomíjející krásy. Zde konečně se v den soudný sejde kámen Kaba z Mekky se skálou Sachra, odtud zazní onen hrozný zvuk trouby, budící všechna pokolení, trůn Boží se snese na tuto skálu a věčný Bůh pohlížeti bude na ona místa — kam čtenáře také dovedu — kde Ježíš Kristus a Muhamed souditi budou člověčenstvo.

Vystupujeme opět na mosaikovou dlažbu z mramoru, kterouž pokrývají na některých místech jemnými slaměnými rohožemi, obcházíme ještě jednou na rozloučenou kolem pilířů a sloupů, ještě jednou poddáme se dojmu toho posvátnou něhou působícího ovzduší a naposledy zahledíme se na pás se zlatými znameními nejstaršího písma Arabů, kdy vytknul chalif Omar své stanovisko oproti křesťanství několika citáty z koranu. Zejména odstavec ze IV. sury koranu, kteráž má nápis »Ženy« a která byla v Medině Muhamedem proslovena, posloužila tomuto panovníkovi, když napsati dal tyto věty: »Ó lidé nyní k vám přišel posel s pravdou od vašeho velitele. Proto věřte a dobře bude se vám dařiti. Jestliže však přece neuvěříte, bude přece patřiti vše jen Bohu, co na nebi i na zemi jest a Bůh jest vševědoucí a velemoudrý. Ó vy majitelé písem (totiž vykládači jich), nepřekročujte hranic svého náboženství a neříkejte o Bohu, než co pravda jest. Věru, Mesiáš Ježíš, syn Mariin, jest poslanec Boží a jeho slovo, které přenesl do Marie a jeho duch. Věřte tudíž v Boha a jeho poslance, neříkejte však nic o trojici. Varujte se toho a lépe to bude pro vás. Jest jen jediný Bůh atd.«

Odcházíme severní »branou ráje« ze svatyně a rozjímáme o tom, jak by toto místo vypadalo, kdyby bylo zůstalo v moci křesťanů, kteří tak děsně ve své svatyni

»Božího Hrobu« hospodařili. Když vstoupil chalif Omar po prvé na tato místa, nalezl zde hnojiště a vše tak zneřáděno, že se celé té nečistoty zhrozil a vlastní rukou zahájil vy-

ZAHRADA GETSEMANSKÁ.

čisťování hory Moriah, v čemž ho bojovníci následovali a celé prostranství očistili. Sám nalezl svatou skálu, která jej »hlasitě« pozdravila: »Pokoj tobě!« A pak začala stavba mešity. Nepopíráme však také, že mnohé proslavené památky, zejména ony, které s tra-

dicemi Muhamedánů ničeho činiti nemají, nebo učení jejich se příčí, těmito spustošeny, aneb vzdor tomu, že se v jejich majetku nalézají, schválně tak zanedbány byly, že se podobají zříceninám a nečistým chlévům.

Průvodčí nás vedou k některým stavbám po hořejším prostranství roztroušeným, mezi nimiž ukazují nám krásnou letní kazatelnu, pak mešitku »Nanebevstoupení Muhamedova« na jeho rajské cestě, dále nás vedou kolem podzemní mešity, která prý jest velmi zajímavá, avšak křesťané nemají do ní přístupu. Dále se zde nachází ještě kopulka »sv. Jiří«, kde Šalomoun duchy týral, pak několik kazatelnic, výkladen koranu a jiných nepatrných staveb. Průvodčí varují zde cestovatele před četnými otvory cisteren, kteréž jsou

MEŠITA NA HOŘE OLIVETSKÉ.

do skály vytesány a v hlubině prý do jediné velké nádržky vedou. Pak se obrátíme na stranu jižní do končiny, kde leží posvátná mešita »El Aksa«. Přechod s hořejšího prostranství tvoří schodiště o dvaadvacíti stupních na dolejší část Haramu a kolem vysoko se pnoucích cypřišů a kulatého vodojemu »el Kas« ubíráme se ku královské cisterně, která se nachází více ku straně hradební zdi. Toto »moře«, jak zde tento podzemní 14 metrů hluboký, zcela ve skálu tesaný vodojem jmenují, naplňuje se nyní jako za dob před Kristem ze Šalomounových rybníků, trubovodem z Betlema. V hořejší dlažbě prostranství jest jen asi deset otvorů čerpacích a proto sestupují touristé po skalních schodech do hlubiny, aby očitě nahlédli do útrob podzemních kleneb, jež každého naplňují obdivem. Sedm sáhů z výše stojí tu obrovské pilíře uprostřed vodní nádržky, 120 sáhů v objemu

mající, a to vše pracně vytesáno do vnitřku hory Moriah, která jest vůbec v celé své velikosti podkopána. A to znamená mnoho, považíme-li, že strany východní a západní 480 a 500, severní a jižní 320 a 285 metrů měří. Celá mešita »Aksa« spočívá z části na skalním klenutí jedné z cisteren a z části na obloucích místností jiným účelům sloužících. »Nejvzdálenější« tato svatyně hledí svými sedmi pěknými špičatými oblouky, které tvoří předsíň, na stranu severní a tyto vedou do sedmi lodí chrámových. Tato Mariina basilika Justianem vystavěná, změněna později v mešitu »Medšid el Aksa« a prodělala prodlením věku časté změny svojí tvářnosti, ale vším právem se může říci, že nikoli ku svému prospěchu. Vše to, co zůstalo ze stavby původní a to jsou především tři střední lodě, působí co nejmohutněji, na vzdor tomu, že zaměněno již několik sloupů, jejichž hlavice listy akantovými krášleny byly, neúhlednými pilíři aneb obezděny v nestejné síle. Postranní lodě připojeny za dob křižáků a Muhamedánů, při čemž arciť zdi postranních dvou lodí byly proraženy; jsou z materialu různých dob a podrobnosti stavby potácejí se mezi slohem byzantickým, gotickým a maurským, dle toho, od koho právě stavěny a přidány byly. Výzdoba vnitřku utrpěla také častými přestavbami co nejvíce a kromě skvostných mosaik pod kopulí, jež provedeny byly roku 1187. nákladem Saladinovým, pak kazatelny, pravé to perly dokonalého řezbářského umění, pokryté intarsiemi ze slonoviny a perleti z roku 1168. za panování Nureddinova a několika v mešitě Omarově podobných, ale méně effektních oken, není tu nic, co by nás valně dovedlo oslniti. Z přístaveb dlužno zmíniti se o rytířské síni Templářů s devíti pilíři, kteréž se nyní jakožto mešity pro ženy užívá, dále o mešitě »čtyřicíti svědků« a malé mešitě Omarově. Ohromná sklepení částečně do skály vytesaná, z kvádru a zdiva vystavěná, stojí za to, aby se pod mešitu sestoupilo a tam nalezne cestovatel tak mnohý balvan, který byl svědkem Šalomounova věku. Kuriosity, jež nám zde ukazovali, jsou asi tak hodnověrnými, jako ve skalním dómu a jen mimochodem zaznamenáváme tu »hrob synů Aronových«, »stopu nohy Ježíše Krista«, dvou sloupů ku prolezání, ku provedení důkazu, že patříme do nebeského království, místo, kde se modlil Zachariáš atd.

Kopule vystavěná sultánem Kilavunem roku 1327., rozhodně této mešitě nesluší. Po »skalním dómu« — El Aksa — jaký to rozdíl.

Zrovna v jihovýchodním rohu hradební zdi, odkudž jest do údolí Josafatského na pomníky a hroby nejkrásnější vyhlídka, stávala vysoká věž patřící ku velechrámu Herodesovu a nahoře na cimbuří stál pokušitel a ukazoval Ježíši svůdný obraz. Nedaleko odtud jest malá modlitebna s velikým vyhloubeným kamenem, který Islamité za kolébku Kristovu vydávají, což dle všeho z podání křesťanů se vyvinulo, kteří nedaleko místa dům Šimonův hledají, kde Marie po obětování Krista bydlela. O něco hlouběji odtud nalézá se vchod ku jedné z největších znamenitostí Haramu. Jsou to tak zvané konírny Šalomounovy. Josefus Flavius vypravuje, že hleděl tento panovník pro svůj velechrám nerovnou plochu hory Moriah urovnati, aby získal potřebné rovné prostranství a tu vystavěl zde pravá titanská klenutí podpěrná a to ze samých do spárů vsunutých balvanů, o kterých

Muhamedáni tvrdí, že je mohli jen duchové ve službách Šalomounových stojící osazovati. Tyto podzemní stavby dělí se na tři díly. V prvním počítáme dvanácte řad s osmaosmdesáti pilíři a v druhém, ku kterému vede malá branka, přes osmdesát pilířů; třetí oddíl jest trojí za sebou stojící branou úplně zatarasen a tudíž neprozkoumán. Ohromný portikus této brány měří do výše osmi a do šíře sedmnácti metrů, kdežto výška prostorů od země až ku klenutím valeným takřka deset metrů obnáší. Klobouk dolů, laskavý čtenáři, a všechna úcta těm, kdož tyto stavby budovali! Že by byl Šalomoun těchto podzemních kobek jakožto koníren užíval, není arci dokázano, že však zde stáli ořové křižáků, o tom není žádných pochybností, neboť četné železné kruhy zaražené ve stěny i pilíře nám to přímo dokazují. Za dob obléhání Jerusalema Římany uteklo na tato místa mnoho set Židů, kteří však osudu svému neušli a do jednoho utraceni byli. Škoda, že turecká vláda další zkoumání a prohledávání zatarasených místností dovoliti nechce — ani prý za vysoký bachšiš, a to znamená mnoho!

Vrátivše se z podsvětí na povrch Haramu, kráčíme podél východní zdi z jihu na sever ku »Zlaté bráně«, vystoupíme však ještě jednou po schodech na hradební zeď. Průvodčí nám ukazují do zevnější stěny nad údolím Josafatským tak zasazený mramorový sloup, že vyčnívá jako dělo nad propastí. Věčně bujná obraznosť orientálská vykouzlila si také z této zvláštnosti roztomilou báj, ve kteréž se praví, že za soudného dne, až budící trouba člověčenstvo vzkřísí, zde souditi bude Kristus a tam, za hlubinou Josafatu na Olivetské hoře, Muhamed. Od tohoto sloupu až na druhou stranu údolí vznikne most břitký jako nůž a tenký jako vlas, a přes tento most kráčeti budou lidská pokolení. Andělé nebeští povedou a podporovati budou spravedlivého, kdežto hříšníci do propasti spadnou. (Dr. Socin v Baedeckeru chtěl míti věc hodně moderní a napsal, že povede přes Josafat »drátěné lano«. Není nad důkladnosť!) Sloup vyčnívá i na naší straně částečně ven a tu jest zřízena malá modlitebna.

Kdo chce pohodlně celý Haram přehlédnouti, může vystoupiti na »Zlatou bránu« (o kteréž se při procházce kolem zdí zmíním), kdo nechce, ať se ubírá dále kolem novější mešity »trůnu Šalomounova«, kdež tohoto našli mrtvého na zemi. I zde bují orientálská tradice. Šalomoun věda, že smrť na něho v několika okamžicích přikvačí, nechtěl, aby se toho dozvěděli duchové, kteří v jeho službách stáli, i opřel se, sedě na trůně, o hůl, v níž spočívala moc kouzelná a zemřel. Tak spočíval hodně, hodně dlouho a démoni mysleli, že spí. Konečně přilezl červ, rozhlodal čarovnou hůl, že se pod tíží zlomila, Šalomoun upadl a duchové byli osvobozeni. Zajisté pěkná to myšlénka!

Konečně dojdeme severovýchodní neúhledné brány »kmenů Israele« — el-Asbat. Krátce před touto nalézají se zazděné arkady a v těchto okna, skrze kteráž viděti jest do částečně zasypaného rybníku »Bethesda« čili »Rybníku židů« — »Birket Israin«, jak jej nyní Arabové zovou. Leží, dle anglického udání, přes 21 metrů pod Haramem, jest do výše 6 metrů zasypán a měří dle Warrense 110 m. na dél a 38 m. na šíř.

A takž jsme prošli jedno z nejznamenitějších míst Jerusalema, ba celého světa

a mohli bychom dlouho povídati, ba celý svazek o všem tom napsati, co se do rámu tohoto cestopisu nehodí.

HROB ABSOLONA V ÚDOLÍ JOSAFATSKÉM.

Před opuštěním hory Moriah, nynějšího prostranství »Haram eš Šerif«, vyplácí se průvodčím (nyní jest to vždy nižší předříkávač »mubalir«, nebo některý strážce chrámu) bachšiš, pro kterýž cestovatele celým Haramem ženou, jenom aby již jej měli; nasypte

jim stříbrňáků neb zlaťáků celou hrsť, nespokojenými budou vždy. — Před branou potkáváme řady nosičů, kteří z cisteren vodu čerpají a po městě roznášejí; však stává se mnohdy, že panuje o vodu i zde velká nouze.

A nyní vyjdeme »branou kmenů israelských«, kterouž projde Mesiáš a za ním všechen lid israelský, aby vešli do chrámu Šalomounova, který dle »Talmudu Sanhedr, Emmek, Kammelech«, nebyl zničen, ale duchy dobrými pokryt a ssutinami zanešen jest. »Stále prodlévá prorok Eliáš u archy úmluvy, svatých nádob a desk zákonů, stále obětuje a jakmile přijde Mesiáš, nastane šťastná doba, která přinese opět stará práva Židovstvu a toto panovati bude věčně.« Dosud však, po dlouhá, dlouhá staletí nevkročila noha židovská na horu Moriah, ze strachu, že by mohla stoupati po místech svatyně. Prozatím modlí se, roní slzy a plno zármutku kladou hlavy své na chladné kameny zevnější zdi chrámu Šalomounova a volají hlasitě: »Ó Bože, jak dlouho nás ještě necháš čekati?!«

HROBKY JOSAFATA, JAKUBA ML. A ZACHARIÁŠE.

VIA DOLOROSA. — SION. — ZEĎ NÁŘKU. POULIČNÍ ROZMANITOSTI.

Křížovou cestou (tarik el alam, Via Dolorosa) putuje každý poutník a cestovatel několikráte, zejména tane-li mu na mysli nějaká nesrovnalosť; tu stojí, měří kroky, přemýšlí a zaznamenává, až je upokojen. Spousta jest těch, kteří modlí se, od stanice ku stanici chodí a na vzdor pouličnímu ruchu co nejvroucněji svou pobožnosť vykonávají. Ba často dolehají zde k uchu našemu i vzlykot, pláč a hlasité naříkání. V horlivosti náboženské vynikal zde rok co rok jakýsi americký sektář, který dva až tři měsíce v Jerusalemě prodléval a každý pátek celou křížovou cestou s velikým, černě pokrytým křížem na bedrách procházel, u stanice odpočíval a kázal. O velký pátek ulehl si ve svém bytu o šesté hodině večerní zahalen jsa v bílé prostěradlo do postele a zde ležel až do časného nedělního rána, kdy se prudce vzchopil a co nejhlučněji: »Já jsem vstal z mrtvých! Halleluja!« provolával. Nyní již po tři leta — tak nám sděleno — do Jerusalema nazavítal a zdá se, že již nikdy více z mrtvých nevstane. Mnoho horlivosti často škodí a tomu Američanu zde říkali, a to právem, že — blázní.

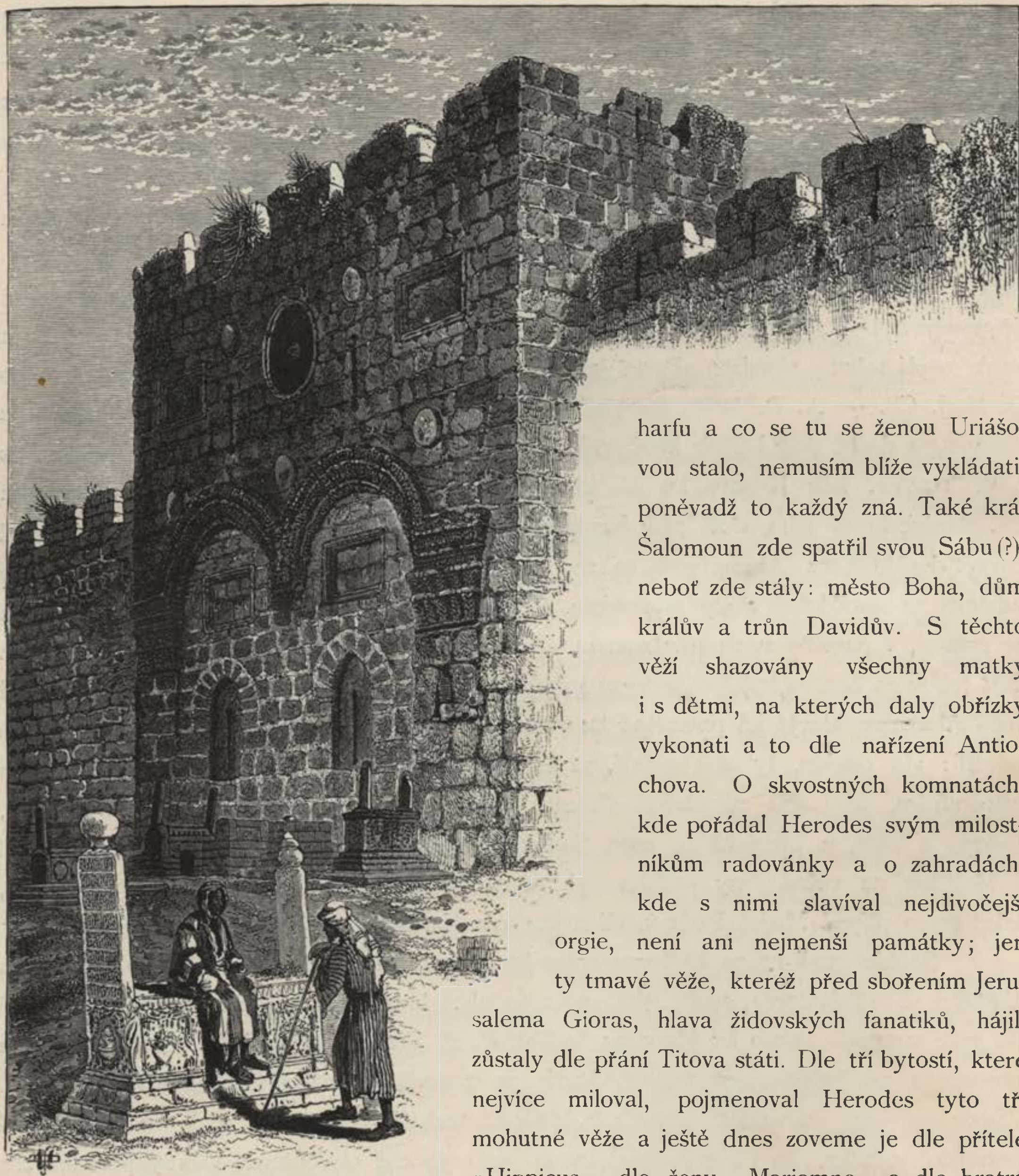
Mnoho poutníků a touristů bývá po prohlédnutí cesty utrpení nejvíce sklamáno, avšak neprávem, a uváží-li všechny okolnosti, zejména častá pobořeni a měnění tvaru ulic, uznají, že jinak ani býti nemůže. Právě tento díl města, dříve při hradební zdi ležící, jest zcela zastaven a několik metrů vysokých ssutin pokrývá na některých místech pravý směr cesty. Zde může se jen o zdánlivý směr jednati a ten dle výzkumů za posledních dob učiněných jest přibližně určen a také se asi nezmění, dokud by nenastaly změny v důkazech o čáře staré zdi hradební. Dle podání známo nám, že hrad Antonia postaven nádheru milujícím Herodesem na počesť přítele Antonia a to bezprostředně na straně severozápadní u hory Moriah. V tomto palácovitém zámku bydlel později Pilatus a odtud vlékli Krista ku ortelování, který již nesl trnitou korunu na hlavě. Po hrozném bičování vyveden byl na oblouk uliční a Pilát jej ukázal řvoucím zástupům Židovstva se slovy: »Ecce homo!« (I.) Nad obloukem, tam kde dle podání Kristus stál, nalézá se malá dvouokenní komůrka, kterou až do posledních let indický derviš obýval a šťastným se cítil, že prodlévati může na místě, kde stál »Saidna Issa« t. j. náš Ježíš. Tento oblouk také »Pilátův« zvaný, jehož původ dosud zjištěn není, hraničí s klášterem »Dcer ze Sionu« a kostelem stejného jména, který jest částečně do skály vytesán a na zdejší poměry velmi krásně vyzdoben. Také z klášterního tarasu, kam nás velmi ochotně klášternice doprovázejí, jest krásná vyhlídka přes celý Jerusalem. Zde jest zároveň II. místo zastavení se Krista, kdež mu položili těžký kříž na bedra a odtud as 170 kročejů směrem k ulici »brány do Damašku vedoucí« leží na znamení III. stanice při levém rohu zdi, kus sloupu, kde Kristus po prvé pod tíhou kříže klesnul. Kaple Arménců, která na onom místě se nalézá, »krášlena« jest na oltáři vlastnoručním obrazem kněžny Latour d' Auvergne, která by byla rozhodně lépe udělala, kdyby jej byla dala namalovati odborným malířem. Mnohem více nás zajímá dům rakouských poutníků o něco výše po pravé straně stojící, ku

kterému daroval sultán pozemek a vídeňští arcibiskupové Milde a Rauscher potřebné stavební prostředky, po většině veřejnými sbírkami sebrané. Místnosti pro sedmdesáte poutníků stačící, líbí se každému již pro svoji vzornou čistotu, a také kaple, jejíž oltářní obraz od Vídeňana Kupelviesera pochází, vyniká prostým, ale vkusným uspořádáním.

Pětatřicet kroků dále, zrovna před malou uličkou ústící do ulice Damašské, setkal se Ježíš se svojí matkou (IV. stanice); stoupajíce v pravo nahoru, dojdeme po třicíti kročejích ku místu, kde prý stával dům chudého Lazara, a u nárožního domu nalézáme stanici V., kde Šimon z Cyreny vraceje se z pole, nucen byl tíhu kříže společně s Kristem nésti. Kamenná deska »s otiskem« ruky Šimonovy poutá zde zbožnou mysl poutníků, což nám arci nevadí, abychom napočítali, stále stoupajíce, sto dvanácte kroků k domu Veroniky (stanice VI.), která podala Ježíši Kristu plachetku k otření potu, a po osmdesátišesti kročejích projdeme delší klenbou ku sloupu, kde stávala soudcovská brána, kde připevněn byl ortel smrti vynešený nad Ježíšem. Na památku připevněn zde na stěnu kaple nápis tohoto obsahu: »Porta judiciaria. Columna, ubi affixa fuit sententia mortis D. N. J. Ch. — A. D. 1875. Ita traditur.« Na tato místa klade tradice VII. stanici, kde Kristus po druhé pod křížem klesl, pak následuje nedaleko řeckého kláštera Charalambos VIII. stanice, kde Kristus ku plačícím ženám promluvil, a chceme-li se dostati ku IX. stanici, která nám třetí pád Krista pod tíhou kříže v paměť uvádí, musíme putovati nazpět ku klášteru Abessyňanů na zadní stranu Božího Hrobu, kde na znamení této udalosti na zemi ležící sloup nalezneme. Pět posledních stanic nalézá se, jak samo sebou se rozumí, v památném chrámu samém. Za dob, když Kristus po této cestě kráčel, byla část tehdy za branou ležící následkem roztrhané půdy velmi neschůdná a tam také potkal Ježíš Ahasvera, kterýž jej posměšně ku rychlejšímu kroku pobádal, načež Vykupitel klidně odvětil: »Já odejdu, ty ale počkáš, až se zase vrátím!« Zajímavo jest, což mimochodem připomínám, že i jiné národnosti Orientu svého »Věčného žida« mají. Tak Peršané, Indové a Židé, u kterýchž se zove Sameri a oním židem jest, který zlaté tele zhotovil a Mojžíšem na věčné časy proklet byl. Ahasverus křesťanů jest původem ze 13. století, kdež tento případ Matiaš Paris uvádí a jménem Kartophilus jej označuje.

Ohlédneme-li se na Křížovou cestu ku západní straně a tážeme-li se po katolickém klášteře »San Salvatore«, ukáží nám cestu do ulice brány Franků »Derb el Frendj«, která do výše stoupajíc přímo ku hlavnímu bydlišti P. P. Františkánů vede. Klášter jest sídlem převora a asi jednoho sta fráterů, kteří zde pracují v dílnách všechna možná řemesla. Zastoupeni jsou tu truhláři, zámečníci, pekaři, řezbáři, tiskaři, slévači a knihaři, někteří jsou také zedníky, ba i chudinská lékárna jest výborně obsloužena. Vzorný pořádek zde panuje a poutnictvo, kteréž ve velkém domě ubytováno, nemůže si nijak stěžovati, že by se úslužní páteři o ně jak náleží nestarali. Pro účel poutnický jest »casa nuova« výborně zařízena a také já, kterýž jsem se zde za svého prvního pobytu dlouho přes dovolenou lhůtu pozdržel, jsem vždy roztomilým a úslužným P. P. Františkánům díky zavázán, zejména Fra Lievenovi, kterýž považován jest za nejlepšího znalce Jerusalema všech dob, jsem velmi povděčen za mnohé učené výklady.

Od kláštera ku bráně Jaffské není daleko a hned naproti vidíme mohutné zdi citadelly, která se »věží Davidovou« zove (Turis Davidica) a na témž místě hory Sionu stojí, kde král David svůj palác a stánek úmluvy vystavěl. Dle tradice hrál zde i na harfu a co se tu se ženou Uriášovou stalo, nemusím blíže vykládati, poněvadž to každý zná. Také král Šalomoun zde spatřil svou Sábu (?), neboť zde stály: město Boha, dům králův a trůn Davidův. S těchto věží shazovány všechny matky i s dětmi, na kterých daly obřízky vykonati a to dle nařízení Antiochova. O skvostných komnatách, kde pořádal Herodes svým milostníkům radovánky a o zahradách, kde s nimi slavíval nejdivočejší orgie, není ani nejmenší památky; jen ty tmavé věže, kteréž před sbořením Jerusalema Gioras, hlava židovských fanatiků, hájil, zůstaly dle přání Titova státi. Dle tří bytostí, které nejvíce miloval, pojmenoval Herodes tyto tři mohutné věže a ještě dnes zoveme je dle přítele »Hippicus«, dle ženy »Mariamne« a dle bratra »Phasael«. Tvar nynější citadelly pochází ze stol. 14., avšak citadella byla r. 1537. částečně změněna, kdežto všechny dolejší části ohromné stavby z dob Herodesových a ještě ze starších pocházejí. Zejména »Phasael« byl původně od základů do výše asi dvacíti metrů vystavěn z drsných, ohromných balvanů bez malty na sebe položených; pak teprve položeno jest ještě

ZLATÁ BRÁNA.
POHLED Z ÚDOLÍ JOSAFATSKÉHO.

10 m. nad tyto menší stavební kusy z doby turecké. Nyní do této citadely nikoho nepouštějí, čehož není také třeba, poněvadž by tam cestující ničeho zajímavého nenalezl, a myslím, že

POHLED NA JERUSALEM Z ÚDOLÍ HINNOMSKÉHO.

zákaz ten přišel rozhodně z bezpečnostních ohledů, poněvadž mají věže v hořejších částech takové trhliny, že by se snadno přihoditi mohlo neštěstí. V měsíci ramadanu, když počíná střelba z děl, kteráž na hořejším tarasu umístěna stojí, nebývá

prý radno zde v okolí se potloukati a nestane-li se v brzku náprava, nepřekvapí nás zpráva, že některá z těch věží vzala za své. Naproti citadele postaven nyní zcela nový bazar s hôtelem »Grand New«, kterýž má krámy dle evropského spůsobu zařízené, což nás arci nikterak nezajímá, pak anglický kostel »Kristův«, kasárna a dále začíná zahrada arménského kláštera, kamž se podíváme.

Končina kolem kláštera Arménů patří prý v Jerusalemě ku nejzdravějším, o čemž jsem ani dost málo nepochyboval, když jsem se do těch, zdravím překypujících tváří statných klášterníků zahleděl, kteří v této bohaté residenci počtem padesátipěti hospodaří. Tito vší úcty hodní bratři vidí velmi rádi, když cestující před vstupem do jejich velmi prostranného kostela svlékne obuv, ne snad z toho důvodu jako u Moslimů, ale jedině proto, že se jim tak nezamažou skvostné koberce, kteréž tam všude nacházíme. Jejich rozsáhlou a přeskvostně pěstovanou zahradu se skvostnými stromořadími pinií a nejvonnějšími a vzácnými dítkami květeny hlídají argusovým zrakem a málo jest lidí, kteří se ve vonném ovzduší tohoto sadu procházeli. Za to každému ochotně ukazují ohromné bohatství chrámových paramentů, drahokamy krášlený oltář, zázračně pracované intarsie ze slonoviny a perleti v drahá dřeva vkládané, ba vypravují vám i vznik třílodního, kopulí zdobeného dómu (roku 1054.) sv. Jakuba, který zde na rozkaz Herodesův zavražděn a později do Compostelly přenesen byl. Nejvíce nápadným jest ohromný počet obrazů na stěnách — netažte se nás jakých — a obložení stěn faiençovými plotnami do výše dvou metrů. Kobek poutnických jest zde veliký počet, které však v době velikonoční nikdy návalu arménských hadžiů nestačí. Ve dvoře připevněn »Hagiosideron« t. j. kovová plotna, která se údery daleko slyšitelně rozvučí, mají-li býti ku službám Božím věřící svoláni. Vymůže-li si cestující dobré odporučení, největší váhu má mutašerifovo, otevrou se mu zde stojící domy patriarchů, biskupů, kněží, učeliště theologů, tiskárna, zahrada a všechny místnosti poutníků. Fotografie znamenitostí Jerusalemských z klášterního atelieru byly dříve těmi nejlepšími. Na zadní straně kláštera nalézají se budovy jeptišek »stromu olivového«, kde dle podání stával dům nejvyššího kněze Annáše, kamž zaveden byl Kristus k prvnímu výslechu a kde sv. Petr mistra zapřel.

Bystrozraký Jeremiaš uhodl takřka vždy budoucí věci a poznamenal pak určitě výsledek svého přemýšlení. Tak na př. napsal: »Sion stal se polem k orání!« O čemž se každý přesvědčiti může, vydá-li se od arménského kláštera na cestu ke straně jižní a projde-li branou Davidovou nebo Sionu. Následkem velikých změn, které se s opevňovacími zdmi za Hadriana udály, neleží velký díl tohoto vrchu ve městě a chce-li se cestovatel na místa bývalého hořejšího města dostati, musí do volné přírody za město putovati. Tam nalezne památná místa poslední večeře Páně, založení svátosti oltářní a vzpomene si na neskonale krásnou řeč, ve kteréž spočívá jádro křesťanského učení. Za branou dojdeme ke skupině, v hrozném stavu se nalézajích domů, nad kteréž vyčnívá nevelký minaret. Po hlídači coenacula nemusíme dlouho pátrati, poněvadž čeká jako pavouk ciceron mouchy — cizince, lapne je a za čtyři piastry je doprovodí. Po dřívějším

kostele Mariiným mnoho stop zde nenalézáme, a pokoj v prvním poschodí se nalézající, jest vše jiné, než-li síň památné večeře Páně, kdežto dolejší místnosť asi také při mytí nohou apoštolům nesloužila. Nečistota a špína jest všude, nahoře i dole. Jedno podání tvrdí, že zde dole stál stůl večeře poslední a tu se také nalézá vzorec sarkofagu, v němž dole, arciť v tom pravém, nikdo jiný než král David neodpočívá. Mýlka se nevylučuje a pochybovati jest každému dovoleno. Kdežto prorokové Nehemiáš a Ezechiel tvrdí, že hroby králův na vrchu svatyně spočívaly, vypravují nám jiná podání, že postavil Šalomoun Davidovi na těchto místech mausoleum, do kterého se vedral Herodes, chtěje sobě všechny uvnitř nalézající se poklady přivlastniti. Toto počínání by jej bylo přivedlo málem o život, jehož také dva z jeho průvodčích vznětím se plynů pozbyli. Nikdo z nevěřících nesmí se do podzemní hrobky vpouštěti, aby neznesvětil posvátného toho místa. Okamžitě trestající ruka Všemohoucího zasáhne jinověřícího vetřelce, kterýž by se opovážil pokoj »muluk da-ud-a« — »krále Davida« rušiti. Výborná odporučení a božsky znějící hudba bachšiše nás doprovodily do sklepení a tam jsme viděli ohromnou kupu koberců přikrývajících cosi do výše dvou metrů a do délky tři a půl metru. Přese všechnu oprávněnou naši zvědavosť nedovoleno nám pozdvihnouti tajemství přikrývající roušky. Pestré hliněné plotny, několik mosazných lamp a řetěz, kterýž prý si David sám zpracoval, bylo vše, co jsme spatřili. V nejmizernější náladě opouštěli jsme věčný odpočinek tohoto hudbu milovavšího krále. K čemu však byl by v Jerusalemě Fra Liévin? A ten nám také pověděl, co laskavému čtenáři tuto sdělujeme: »Sarkofag jest ze šedého nehlazeného mramoru a jest zrovna tak pravý jako onen v pařížském Louvru, kterýž z královských hrobů, za branou do Damašku vedoucí, pochází!« Korunní princ Rudolf jej viděl také. V této vesničce nachází se také dům Kaifášův (?), který proměněn nyní v arménský klášter, kdež pochováváni bývají patriarchové z velké residence v Jerusalemě. Kohout, který se zde pyšně procházel po dvoře, upamatoval mne na osudné kokrhy, kteréž zde svého času zapírajícímu Petrovi platily.

Neznám poutníka nebo cestovatele, kterému by se tato návštěva byla líbila; každý spěchá co nejrychleji do města a je-li zrovna pátek odpůldne, může o 4. hodině tuto mysl málo povznášející exkursi tím napraviti, že navštíví židy, kteří se právě shromažďují, aby si u zdi starého chrámu Šalomounova zatruchlili. Cestu není tak snadno lze nalézti a jest lépe, bychom si uspořili bloudění, dáme-li se tam doprovoditi. Zeď tato »Kantal maarbe« zvaná patří, jak samo sebou se rozumí, ku velkému ohraničení chrámového prostranství Haramu a prostírá se nedaleko brány el Morharibe (mararibe), na ně vedoucí.

Dějiště výjevu, který se zde každý pátek a o velkých svátcích židů odehrává, jest po staletí totéž: úzká slepá ulička, ohraničena ohromnou, osmnáct metrů vysokou a přes čtyřicet metrů dlouhou zdí, jejíž dolejších devět vrstev částečně ze spárovitých balvanů velikých rozměrů pozůstává, kdežto patnáct hořejších vrstev z menších kvádrů doplněno jest. Veliký počet částečně čistých orientálských, zcela čistých a uhlazeněji vypadajících španělských a hnusně špinavých polských Židů různého stáří, jest zde zastoupen. Většina

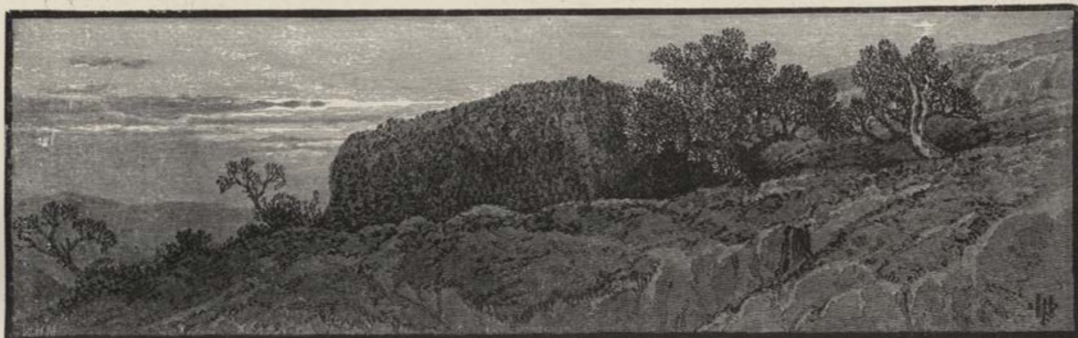
stojí a modlí se nahlas ve skupinách před zdí, podél a těsně při ní, jeden vedle druhého stojí řada vyvoleného národa a modlí se z ohmataných knih tlumeně a více pro sebe,

ÚDOLÍ HINNOM.

jen tu a tam slyšeti jest pojednou lkavý nářek aneb bolné výkřiky a hlasité štkání tomuto národu individuelně vrozené. Někteří sahají křečovitě po rozpraskaných a stářím zvětralých kamenech, tlačí čela na chladné plochy balvanů a líbají je, jiní opět sedí zadumáni nehybně a hledí upřeně před sebe — celkem obraz nad míru zajímavý a původností svou překvapující. Pojednou ozve se zvučný hlas předříkávače, vlastně předzpěvovatele,

který započíná předepsanou lamentaci po spůsobu některých litanií: »Pro palác, který sbořen jest!« — »Pro chrám, který zničen jest!« — »Pro zdi, které roztrhány jsou!« — »Pro drahocenné kameny, které shořely!« — »Pro kněze, kteří poklesli!« — »Pro krále, kteří jej nenáviděli!« atd. Při čemž po každé větě celý zástup židů odpovídá: »Sedíme samotni a pláčeme!« Dále zanotuje zpěvák vzdechuplnou píseň, která zní asi takto: »Ty místo vzdechů, ty posvátné místo tichého bolu, ty místo žalob a slzí! Jen ty jsi nám zbylo z celé té velikolepé slávy, která nám patřila. Po staletí znesvěceno a pro nás ztraceno jsi! Ó pane, smiluj se nad námi! Kdy zjeví se ten, kterého toužebně očekáváme?« Na tuto poslední větu odpověděl židům sv. Pavel velmi trefně, napsav Korintským: »Čekají stále na Mesiáše, který teprve v den soudný se zjeví, aby je soudil a závoj ze srdce zvednul, který ho zahaluje.« Některé balvany této zdi, »která si přítomnosť majestátu Božího vždy udržela,« zasluhují pro jejich pětimetrovou délku povšímnutí, ačkoliv se nemohou k oněm na jihozápadní straně v oblouku Vilsonově porovnati, poněvadž měří až

POLE KRVAVÉ »HACELDAMA«.

8 m. 60 ctm. délky, při výšce 90 ctm. a tyto jsou opět pravými titěrami proti titantským kamenům v Baalbeku (jejž dle všeho také Šalomoun postavil), neboť měří 20 m. délky (jeden z nich 21·35 m. dlouhý, 4·33 vysoký a 4 m. široký), přes 4 m. výšky a váží 30.000 centů, při čemž zvedány do sedmimetrové výše, kterouž má spodní stavba. Jak? Táži se laskavého čtenáře. — Z vypadaných mezer a více nepřilehajících spárů balvanů vyčuhují četné trsiny červených prášnic Šalomounků, tak že vypadají kameny jako krví potřísněny a v ústech lidu jsou to slzné výrony kamenů, nad pobořením Jerusalema plačících. — Vzdalujeme se. Táhlé tóny zpěváka počínají znenáhla mizeti a právě dospěl k závěrečným místům hořekování, jež bolně vyznívají: »Jerusaleme, ty's byl naší matkou, která nás vychovala, ošetřovala a napájela duchem Božím. Nyní však bloudíme rozptýleni. Potěš Bože a Pane truchlící na Sionu i truchlící, pobořené a zneuctěné město! Uveď nás v nový Jerusalem!« — Dokončil. — Ze všech úst plynoucí »Amen« končí dojemnou pobožnosť a zástupy se rozcházejí. —

Kdyby se mne laskavý čtenář otázal, co jest mně za pobytu v orientálských městech nejmilejší, bez dlouhých rozpaků bych mu odpověděl, že mým nejzamilovanějším

zaměstnáním tam jest »tuláctví«. Francouz řekne arciť »flaneur«, Němec »Bummler« a Čech »dlažbošlap«, avšak pro mne nestačí tyto významy a proto jsem položil na tato místa slovo, které se u nás zrovna velké přízni netěší, ačkoliv vím, že mně čtenář porozuměl. Toulání se po městech Orientu, jež co do rozložení ulic za tím účelem znáti musíme, má veliký půvab, na vzdor některým nepříjemným stránkám. Dovoluji si tvrditi, že devadesát procent touristů po Orientu navštívených měst ani přibližně nezná, poněvadž nynější způsob cestování není ničím jiným, než promrskáváním četných zemí a měst ve lhůtě co možno nejkratší. Modernímu touristovi schází to, čeho touristé starších dob vždy měli nazbyt: čas na důkladné všeho prohlédnutí; cestující na sklonku devatenáctého století pracují dle možnosti již jenom »bleskovými vlaky«. Ba i cestovatelé-cestopisci lítají již jen a »letmo z Paříže do Cařihradu«, nebo »z Petrohradu do Alhambry« a »letmo kolem světa« jsou moderní, knihové efemeridy většího neb menšího objemu, dle toho, jak právě ten neb onen pérem, či vlastně mozkovou klaviaturou vládne. Otažte se touristy, jak ten pouliční život v Jerusalemě vypadá, o vnitřku domů ani nemluvě, a uhlídáte, co vám odpoví: »Ale prosím vás, to jmenujete ulice? Člověk jest zde v ustavičném nebezpečí života, buď upadne a zlomí si nohu, anebo vás přitiskne zbožím obložený velbloud na zeď. A to jmenujete stavení? Tyto staré, napolo zbořené, špinavé a mřížemi opatřené baráky? Všeho všudy není v ulicích ničeho a do domů nikoho nepustí. Jsem vskutku rád, že mám ty zajímavosti již s krku, o to ostatní nestojím a zítra hajdy dále!« To jest ta písnička, kterou každý druhý hude. Nepopírám, že jest většina ulic a uliček pusta, že jest v nich smutno, že jsou hrbolaté, úzké, temné a že jim různé sem a tam překlenuté oblouky velkého jasu nedodávají, ba že z každého kouta nějaký ošklivý hafan na vás čumí, který si jen za noci svůj bručící žaludek opatřuje, avšak proto se nemusí hned tak hubovati. Přiznávám také, že by tu zdejší slavnou radu městskou čili »Medžilis beledije«, měli několikráte denně po této hrůzostrašné, pro evropská kuří oka rozhodně nesnesitelné dlažbě proháněti, aby vycítila ty děravé mezery a klopýtala přes ty vyčnívající hlazené hrbolky, kteréž jsou pro jízdu tak nebezpečnými a pro chůzi tak obtížnými. V některých uličkách nacházíme dlažbu polovydělanými kůžemi pokrytou a nahlížíme praktickou stránku podobného dodělávání, kteréž bezplatně provádí zde chodící p. t. publikum na účet praktických jirchářů. Velmi často se stává, že pojednou zaslechnete hlasité táhlé volání »vodžak, daherak« t. č. pozor na obličej, na záda, a hned na to pozorujete, že naproti vám nebo za vašimi zády dlouhý tah »pouštních lodí« (velbloudů) táhne a tu jen rychle za nějaký roh do kouta nebo postranní ulice, abychom se nesrazili s těmito funícími nemehly, jež nesou dříví, pytle, bedny a bez milosrdenství vše ku zdi tlačí, co se jim do cesty plete. Že přechovávají ulice města četný počet žebráků, kteří cizince svým voláním »meskin, meskin« t. j. »nešťastný« vytrvale pronásledují, o tom nemůže býti v městě poutníků ani pochybováno, což by konečně ani nevadilo, poněvadž se může každý malou mincí vykoupiti, ale ty rány, schromené údy a každému se hnusící nemoce, jež nám v dotěrnosti zrovna před oči strkají, jsou nad míru protivny. Většina těchto chuďasů náleží k vyznání

prorokově, ale na vzdor tomu se znamená křížem před každým cizincem, doufajíc, že takto spíše almužny obdrží, kdežto od Arabů ničehož očekávati nemůže, leda že jej potěší slovy: »Alla jinim alaik'!« t. j.: »Bůh dej, aby se ti dobře dařilo!« »Allah ja-tik!« t. j. »Dej ti Bůh!«

Návštěva domů muhamedánských Jerusalemitů není tak obtížnou, jak se obecně soudí a kupčíkům, u kterých kupujeme, nepřipadá nijak za těžko, aby nám, až na oddělení ženským vyhražené, příbytek svůj ukázali, ba mnohdy i za přítomnosti těchto, rozumí se arci že pod závojem; ostatně: nesezná-li cizinec tajností jerusalemských domů, neztratí zcela ničeho a může návštěvu tuto co nejlehčeji oželeti. Kdyby bylo zařízení jen chudičké, ale ta orientálská špína hledí na nás ze všech koutů a vzduch uvnitř nepatří také do druhů ozonových. Neocenitelný kus nábytku, v jehož znamení stojí domácnosť zdejšího občana, jest »divan«. Divan, co do tvaru hodně nízký a značně prostorný, pozůstává ze dvou neb několika podušek, kteréž se dle libosti na základní plochu čtyřhrannou neb obdélnou položí a dle toho uspořádají, chce-li se divanu použiti jakožto lenošky, postele nebo pohovky. Divan jest tedy jaksi základem každé spořádané domácnosti. Ostatní předměty nejsou, vyjma kbelíku na líčidla, nutnými, avšak vykazuje-li domácí inventář nizoučké stolečky »bobečníky« (toto pojmenování není mým vynálezem), lampičky, lucernu, různé druhy hrnců a větší i menší kotlíky, náleží tato domácnosť již mezi zámožnější. Líčidla, o nichž se bible již zmiňuje, — »Jezabela nalíčila se před příchodem Jehu-ovým« — těší se zde svrchované přízni dámského světa a umělosť zdejších paní a panen v provádění »umělecké malby obličejů« dospěla výše zrovna již závratné. Oční líčidlo »alkohol« pozůstává hlavně z rozpuštěného prášku leštěncového a nanáší se buď jemnými dřívečky neb štětičkami a tak se nám praesentuje křesťanská orientálka s obočím nejtemnější černě, s tvářemi bílými a červenými a pestrosť jejího obličeje dovršují modré rty. Ku zvýšení dojmu namalují si kolem ústních koutků a dle vlastní krasochuti po různu v obličeji rozmanité čárčičky a zbarví si nehty na žluto, což prý k dobrému tónu náleží. Je-li Jerusalemitka v kvetoucím stáří třinácti- až osmnáctiletém (ve dvacátém jest již velice starou pannou), nosí směle na hlavu posazenou nizounkou čepičku nebo malý jemný turbánek, dracounem krášlený a ve vlasech jejích vidíme četné cetky a řetízky vkusně propletené. Pěkný, v předu důkladně vystřihnutý živůtek nezatajuje nám ničehož, ba ad oculos nám demonstruje, že se kultura sněrovaček tílek zdejších krásek dosud nedotkla. Sukňovité, pasem stažené spodky, co do barvy hodně pestré a červené nebo žluté střevíčky doplňují celý kostum. Muhamedánku spatřiti lze jen závojem zastřenou; při vstupu cizího muže do domu prchá každá plaše do své komůrky. Život, jejž jerusalemský občan vede, jest patriarchální a (až na tu nečistotu) se nám zamlouvá rozhodně více, než-li celý ten civilisovaný spůsob žití Evropanův. Čtenář se snad nad tímto výrokem usměje a snad mně i vyčte, co jsem kdys o užívání prstů při jídle, o psaní na koleně, zvláštním sezení, o lenosti a t. d. napsal, avšak nemohu jinak a po případě dovedu se hájiti.

Zajímá-li nás čtvrť Muhamedánů v severozápadním díle města ležící jen částečně, uspokojí naši zvědavosť čtvrť Židovská, na mírném svahu Sionu až k hoře Moriah se prostírající měrou plnou. Nedá se popříti, že prodlením několika let počet obyvatelstva židovského značně vystoupl, ba že se zdvojnásobil, což připočísti můžeme na vrub vypo-

HROB RACHELČIN.

vídání z říše ruské. Podíváme-li se však na tyto exulanty, shledáme, že jsou to ti nejchudší zástupcové evropského židovstva, kterým se stala nyní Svatá země zaslíbenou a to proto, že žijí z četných a hojných milodarů svých souvěrců v Evropě. Dovoluji si na tomto místě tvrditi, že v Jerusalemě žijí členové všech vyznání, žádného nevyjímaje, jen

JERUSALEMSKÁ CITADELA.

od náboženství. Vše točí se nyní v Jerusalemě o víru, ať už kteroukoliv, a tuto pravdu vyvrátiti nebylo by tak snadno. O židovstvu v Jerusalemě platí to za našich dnů nejvíce. Naše Židovské město v Praze jest pravým rájem proti tomuto mravencovitému brlohu ve svatém Jerusalemě a kdyby bylo celé město tak hustě zalidněno, jako tato část, čítalo by dnes půl millionu obyvatelů. A život zde? Ten jest následkem přirozené živosti tohoto dávno už »nenároda« tak rtuťovitý, že nevíme, máme-li se dříve zadívati na ty, kteří se hádají a spolu obchodují, nebo na ty, co stále semo tamo pobíhají, v těkavém neklidu tu zde, tu tam se zastavují a s horečným chvatem vše to vyřizují, co zovou obchodem. Takový žid v jerusalemském »Haret el Jahud-u« jest ve svém (všedním) obleku, který pozůstává z dlouhého kaftanu, sestaveného ze sterých pestrých vzorečků různých látek, tou »nejmalebnější« figurou pod sluncem. Příbytky leží zde mnohdy dosti hluboko pod zemí a rychlosť, s jakouž tyto perové figurky po schodech dolů a nahoru se vymršťují, stojí za podívanou. Proti uhrančivosti, zlému oku a nepřejícímu zraku, nacházíme zejména v novějších budovách nebo obchodech, které převzal některý nový majitel, tři věci zavěšeny, totiž prázdné vajíčko, skleněný kruh a česnekové paličky. Navzdor chudobnému oděvu jsou zde někteří židé velmi zámožnými a jediný, tak zvaný zdejší přepych, který sobě v týdnu dovolují, jest, že obleknou o šábese černý nebo velmi světlý hedvábný plášť, kterýmž se ráno pochlubí v synagoze a tam pak to vypadá jako na maškarním plesu, jejž navštívila sama domina. Odpůldne jdou »černě, hnědě neb šedivě« před bránu do Jaffy vedoucí na procházku. Mluviti je slyšíme nejvíce německy, pak polsky, uhersky a španělsky, při čemž tu a tam užívají některých slov hebrejských a mnoho zkomolenin. Ženské pohlaví rádo ukazuje své šperky, jako všude, a tu a tam pozorujeme některé z děvčátek, že jsou vskutku hezká, což o starších říci nelze. Za posledních let rozmnožily se synagogy o tři, tak že jest těchto celkem šest (v Baedeckeru stojí »sedmdesát« — to se povedlo) a tu náleží jedna část sektě »Aškenazim«, druhá »Sephardim« španělsko-portugizská a jedna z nich náleží »Karaitům — Karaïm«, sektě částečně reformovaných (r. 761.) Sadduceův, kteří se drží přesně znění Mojžíšových zákonů a zamítají tradiční výklady rabínů. Zakladatelem těchto »čistých« byl jakýsi »Anam ben David«. Aškenazim skládají se nejvíce z židů polských, ruských, českých (?), německých a t. d., rozdělují se však zase v sekty »Chasidim« a »Perušim«. Jerusalemští židé žijí skromně, ale dobře. Opakuji zde mnou jinde napsaný výrok, který pronesl jistý žid, odpověděv na mou otázku, »zda-li jest již se židovskou říší na vždy konec,« zcela suše: »Říši Israele jest Evropa!«

Po zničení Jerusalema Titem a Juliem Severem pozbyl židovský lid politického střediska a nyní přispůsobuje se jen nejmocnějším čili vládnoucím stranám říší, ve kterých žije. Zřízení nového království židovského v Palestýně a soustředění všech židovských elementů v této zemi jest chymaerou stejně směšnou, jako hloupou. Po všech kolonisačních pokusech, jež dosud ve prospěch tohoto lidu provedeny byly a to nemalými prostředky, nezdařil se ani jediný, a věří-li snad ještě několik přemrštěnců v možnosť takého vyřízení otázky semitické, odkazujeme tyto pány na dějiny babylonského zajetí. Dle výroku

samotných dějepisců Židů, »vrátily se do Jerusalema z vyhnanství pouze otruby, kdežto mouka v Babyloně zůstala!« (Salvador, Histoire de la Domination romaine en Judée, svaz. I., kap. IV.) Vše, co bylo bohaté, vzdělané a vůbec vše, co mělo vliv nějaký, zůstalo v Babyloně, kterýž byl něčím jiným, nežli ta skrovňoučká zemička celého Judstva,

KRAJINA NA CESTĚ DO BETLEMA.

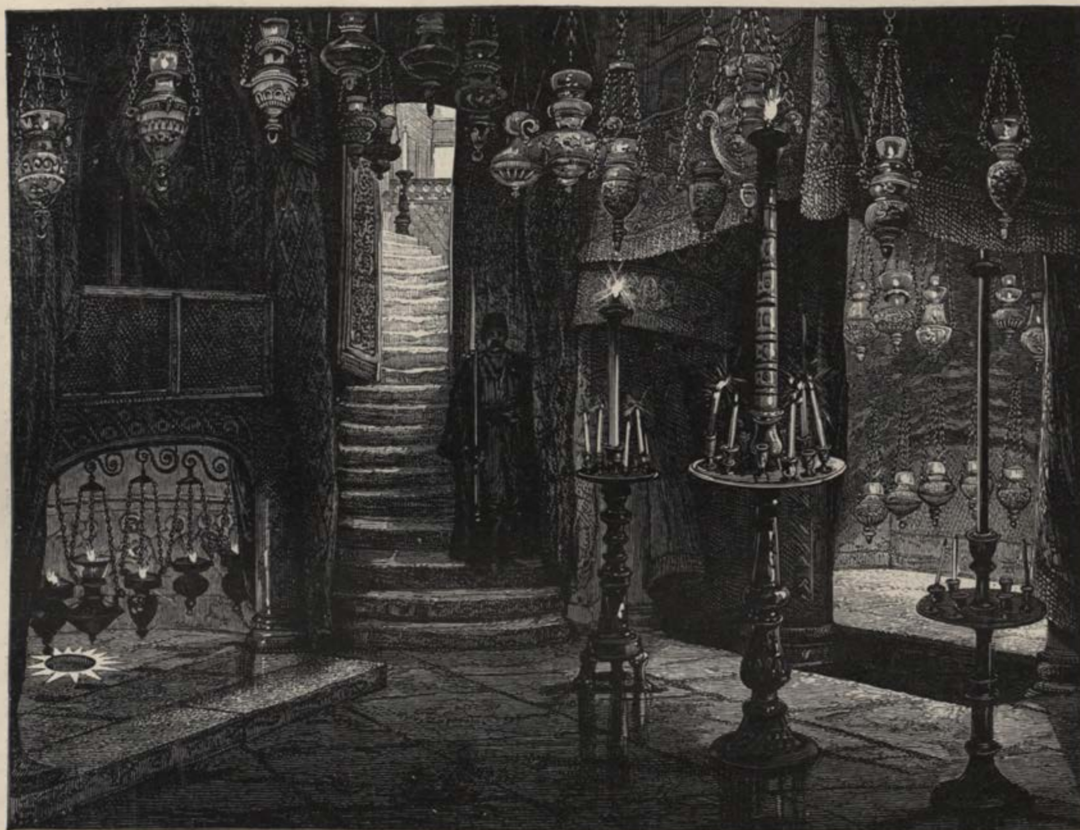
a jenom pleva poslána nazpět, aby se za podpory svých babylonských strejčků v původní vlasti zachytila a po případě opět moci nabyla.

Za dob římských nacházel se asi uprostřed nynější části židovského města Xystus s pevným zámkem, odkudž se nesl most přes údolí Tyropaeon ze Sionu na Moriah a zde žádal Titus Židovstvo, aby se na milosť i nemilosť vzdalo; avšak vůdcové israelských přemrštěnců odpověděli zpupně, »že přísahali brániti se až do toho posledního je chránícího

kamene.« Vůdcové Šimon Gioras a Giskala zaplatili tuto tvrdohlavosť draze. »Starejte se o své blaho, jak jen chcete. Od nynějška říditi se budu přísností válečného zákona!« (Josephus, de Bello judaico.) Těmito slovy Titovými zpečetěna zasloužená zkáza Jerusalema.

Jerusalemský bazar nemá arci takového významu, jako podobná zařízení v Bejrutu a Damašku, ale navzdor tomu nepostrádá zajímavosti a neutrpěl dosud ničehož na své původnosti.

Řemesla nejsou tu arci v celku rozdělena na ulice, vše jest tu pomícháno a obuvníci, řezníci, zlatníci, krejčové, provazníci, semenáři, droguisté a prodavači koření žijí svorně

PODZEMNÍ KAPLE NAROZENÍ PANĚ

pospolu. Dopoledne bývá pod bazarovými klenbami a nejvíce na křižovatkách značná tlačenice a dle zaručených zpráv řádí zde silně úřadům jerusalemským zcela neznámý »ring« zručných kapsářů. Dobře udělá cestující, uvaruje-li se bližšího styku s nosiči vodních měchů, poněvadž bývají tyto ambulantní vodojemy děravy, tak že stříkající z nich voda křtí bez výminky všechna vyznání. Synové pouště projíždějí bazarové ulice pyšně na svých vytrvalých, ale neúhledných hemerkách, jakoby chtěli svobodu svoji na odiv vystaviti a městským krtkům ukázati: »Hle, já jsem Beduin a kdo jest víc?« Ve čtvrtek se zde hemží také značný počet zakuklených ženštin, strašidlného vzezření, a naditosť těchto

bílých, pruhovaných, tmavomodrých a černých żoků, z nichž na hořejší části jako z hledí dvé nalíčených očí vykukuje, dokazuje kolemjdoucím, že se zachovávají přesně dle koranu, kterýž nařizuje, že ženštiny na ulicích »poznány býti mají co matrony dobré pověsti.« Následkem orientálského sezení s nohama skřížovanýma bývá chůze tohoto krásného pohlaví »kachnovitá«, z čehož můžeme souditi, že má as většina křivé nohy a dle toho i laskavý čtenář uzná, že nenáleží ku dokonalým tvorům přírody. Kdo má zálibu dívati se na holení hlav, tomu se zde naskytuje častá příležitosť, aby ukojil svou zvědavosť a obdivoval se zručnosti jerusalemských Figarů, kteří vynikají zručností proslulou i za východním pobřežím Mrtvého moře. Snad se také zastavíte v »Han es Zait« t. č. olejovém bazaru, aneb v »Suk el Attarus«, v bazaru drog a vonných věcí a nakoupíte evropským dámám růžovou vodu, balšám z Mekky, voňavé oleje a jiné vůní dýšící essence na památku. Máte-li chuť na několik číšek arabské kávy, zasedněte si, třeba po turecku, do místnosti některého z Kahvedži-ů a ten vám z »rakve« t. č. z plechové konvičky ochotně naleje, kolikráte si jen poručíte. Při tomto posezení uslyšíte snad náhodou vypravovače bájí, který vaši osobu obratně ve svůj pohádkový sermon zaplete, a nerozumíte-li, uhodnete to brzo ze smíchu a pohledů, jež z posluchačstva na vás dopadají. Často zasedá v těchto místnostech hráč na »rabalech-u«, druhu to houslí nebo kytary, doprovázející zpěv svého druha, barytona.

Nápadné množství psů, jež v Jerusalemě vše odklizující zdravotní sbor tvoří, za dne odpočívá v postranní ulic, v noci však vychází, aby vykonalo zničení vší neřesti a zdechlých zvířat. O velké zcepeněliny rvou se tito strážcové čistoty s hladovými šakaly a hyenami před branami města a ráno naleznete vše důkladně odklizeno, ba ani kůstky po těchto tučných hodech nezbylo. Po celá tisíciletí nevymřelo toto pokolení dobrodinců města, navzdor všem zdrcujícím změnám vytrvalo na rodné půdě, ačkoliv není ochrana těchto šeredných hafanů se strany Muhamedánů zrovna přátelskou. Dříve se stávalo, že nuceni byli křesťané a židé zdechliny těchto miláčků za brány vynášeti, což vykonávají nyní chudí venkované, toť se rozumí, že nikoli ochotně. Střež se, poutníče, aby si neublížil těmto hodným zvířátkům, dávej zejména v noci pozor, abys některému z těchto tvorů nešlápl na kuří oko, posviť si důkladně lucernou, kterouž dle nařízení úřadního každý řádný občan míti musí, na cestu, abys se těmto zasloužilým dobrodincům města vyhnul, sice tě kousnou. Pes jest v Orientě svým pánem, nemá tudíž žádného pána, z čehož plyne vzorné naučení, že se zde — daň ze psů nikdy nezavede, poněvadž není známo, kdo by ji slavnému magistrátu platil.

O divadlech, obrazárnách, sbírkách starožitností nemožno zde mluviti, poněvadž jich není a najde-li snad někdo něco, prodá nám to, a nenajde-li, prodá nám přece — padělky, kteréž zrovna tak draho zaplatíme, jako předměty pravé. Jakožto zvláštnosť budiž zde zaznamenáno, že obyvatelé Jerusalema slaví v týdnu tři svátky: pátek Muhamedánů, sabat Židů a neděli Křesťanů, což arci nikomu nevadí, aby je oslavoval, jak se mu uzdá, ať už čte biblí a evangelie, Talmud nebo koran.

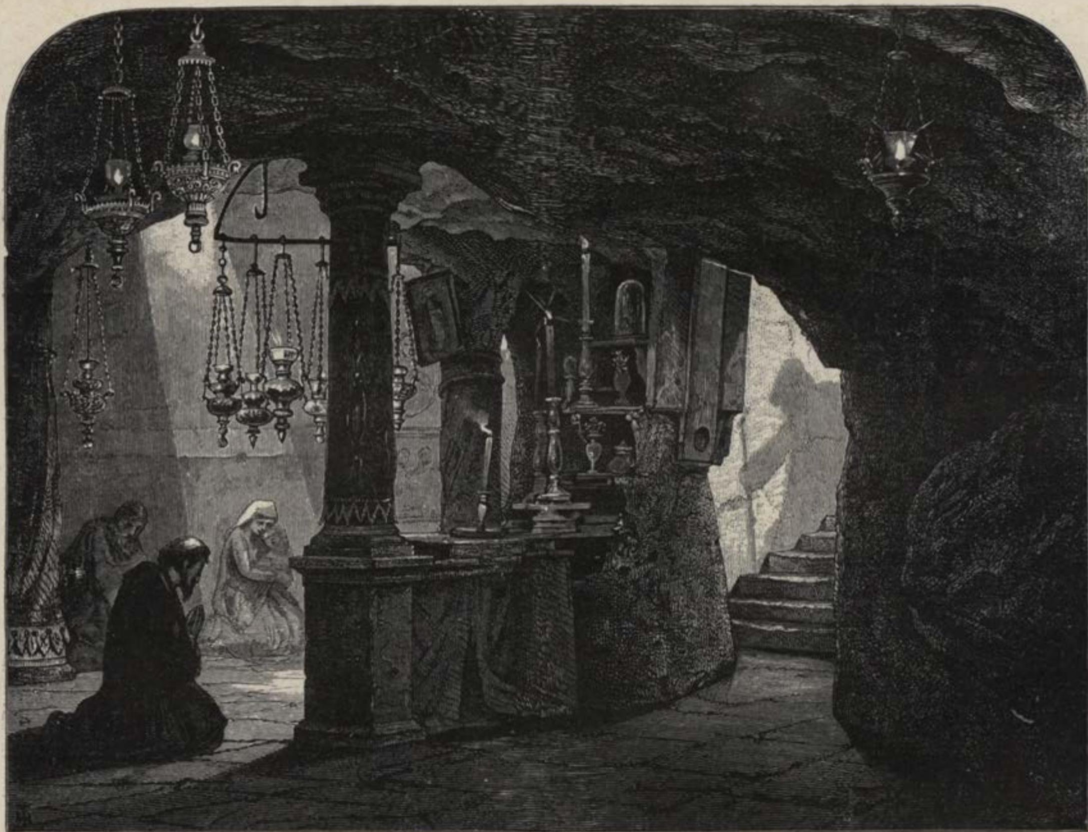
Mohl bych laskavého čtenáře ještě dlouho ulicemi prováděti, mohl bych ho ještě ku zříceninám kláštera »sv. Anny«, ku kostelu »Maří Magdaleny« doprovoditi, ukázati mu »Muristan«, v němž se nalézal klášter Karlem Velikým založený a kostel »Maria latina«, nad nímž se nyní pruský orel stkví, mohl bych jej dlouho, dlouho voditi, až by se znaven další promenady zřekl. Snad by tomu zrovna náhoda přála, že by právě o polednách »muaz'-zin« s nejvyšší galerie minaretu polední modlitbu — ezan — prozpěvoval a tu bychom pak bez rozpaků oba do hostince spěchali a navzájem dobré chutnání si přáli.

KOLEM JERUSALEMA.

Všechny pevnostní zdi, města obemykající, jsou za našich dnů pravými svěracími kazajkami, které každý volný pohyb a další vývoj zkvétajících měst zadržují; přetne-li se toto brnění a odstraní-li se kruh takový, vidíme v nejkratší době blahodárné následky, jež takový čin má v zápětí. Jerusalem by nad míru získal, kdyby padla aspoň časť opevnění na straně severní a západní. Zejména tato druhá strana, tam kde stojí Jaffská brána a vzrůstající předměstí téhož jména, by tím nemálo získaly, neboť jedině na těchto stranách se může město šířiti, kdežto příkré stráně východu a jihu do údolí spadající jsou dalšímu vývoji na úkor. Hlavní tepnou ruchu byla dříve silnice z Jaffy do Jerusalema ústící, poněvadž všechen přívoz obilí, mouky, dříví, stavebních hmot a různého zboží touto cestou přicházel. Až dosud, arciť v menším počtu, kráčí tudy dlouhé karavany velbloudů s nákladem a touto cestou berou se četné zástupy ženštin na trh spěchajících a vracejí se do svých dálných dědin, když byly kuřata, ovoce, sýry, mléko a jiné žaludkům Jerusalemitů potřebné drobotiny prodaly. Jejich páni a velitelové kráčejí velmi často dosti daleko za nimi a nikdy v jejich společnosti, poněvadž dle pořekadla: »pořádný muž na blízku velblouda, osla a ženy nikdy nemá se ukazovati« a poněvadž se vždy o ženě říká: »Adžalak varah« t. j. žena — z odpuštění.« Také pronájemcové koní, cigáni, beduinové, žebráci a děsnými nemocemi stížení chuďasové se zde potloukají. Mimo kavárny, pivnice a krčmy mají tu krámy, četné obchody a zásobují domácí i příchozí zbožím různých jakostí. Slunečnou září na polo upečení poutníci přicházejí v zástupech svaté písně zpívajíce ku městu a kavalkády touristů obojího pohlaví, kterýmž byl asi zadek koně vždy místem největší úctu vzbuzujícím, sedí na něm poprvé v životě a hrůza nás pojímá, podíváme-li se na tyto k smrti ujezděné postavy. Jdeme dále po silnici a potkáváme statného vandrovníčka blondýna, s malým tlumokem na zádech a holí v ruce. Putuje sám a sám. Táže se nás německy: »Is tos Jerusalem?« Prapodivně mu plyne ta němčina z úst. Odpovídáme, že ano a na otázku, v které končině města klášter Františkánů se nalézá, naznačujeme mu směr cesty. Můj zvědavý soudruh vyhrká pojednou česky: »Nejste Čech?« »Ano, z Prahy!« zní odpověď v obličeji prudce červenajícího se krajana a mohu říci, že radosť na obou stranách nebyla malá. Byl to celkem slušný mladík, který touhou jsa jat

s několika zlatými otcovského podílu až sem se »profechtoval« a při tom, kde mohl, obuvnictví provozoval.

Dále po pravé ruce představuje se nám veleříše ruská co nejimposantněji. Prostorný chrám, skvostně krášlený dům missionářský, konsulát, nemocnice a lékárna, pak domy poutníků a poutnic svědčí o mohutnosti církve ruské a o dobročinnosti celé společnosti, která věnovala ruskému palestýnskému spolku milliony rublů na tyto důkladné stavby. Ještě výše po stranách silnice nalézají se konsulát francouzský, nové židovské kolonie, domy sirotků, ohromný německo-katolický dům poutníků a rozličné jiné ústavy,

MLÉČNÁ JESKYNĚ.

při nichž ale neprodlíme, nýbrž blíže ku městu se obrátíme, tam, kde stojí brána na cestu do Nabulusu vedoucí. »Bab el Amud« (brána sloupů) jest nejskvostnějším typem Solimanových opevnění z r. 1537.; důkladnosť stavby jest všeho uznání hodna a krásně zpracované balvany velikých rozměrů, pevná vrata železem pokládaná, jakož i po stranách stojící mohutné věže s cimbuřím a střílnami činí dojem velmi pěkný. Dále za branou na východ nachází se podzemní starodávný lom kamenů zvaný »plátěná jeskyně« a naproti ukazují nám jeskyni Jeremiašovu, kdež prý tento své »Písně žalu« skládal a zde prý také pochován byl, o čemž si dovoluji pochybovati, připomínaje, že Jeremiaš dle věro-

hodných pramenů zemřel a pochován byl v Tafnasu v Egyptě. Zde ukazují nyní Angličané svůj nový, Gordonem nalezený »Boží Hrob«. Přejme jim tu radosť. Dále po silnici do Nabulusu kolem krásných olivových stromů dojdeme ku tak zvaným »hrobům královským«,

RŮŽENKÁŘI V BETLEMĚ.

kteréž jsou nyní lépe přístupnými, než v dřívějších dobách. Sestupujeme po schodech do skály vytesaných k místům cisteren a odtud do pěkného předdvoří, na jehož západní straně bohatě festony zdobený portál do vnitřních hrobních jeskyň vede. Nejdříve se

vstupuje do přední komory, pak do druhé a z této vedou čtyry vchody do menších komor, kdež se nalézají hroby vsunovací se štolami ve stěnách a hroby lavičné pod výklenkem. V jedné zvláštní komoře nalezen byl sarkofag, kterýž si odvezli Francouzové do Louvru, vydávajíce jej za královský, ačkoliv více pravděpodobnosti má tradice, která vypravuje, že to zde byly hroby královny Heleny z Adiabene, jejího syna Izata a čtyř a dvacíti synů tohoto, kdežto tradice židovská o hrobu tvrdí, že zde byl hrob bohatého žida Kalba Šabua. Ačkoliv jsou kolem Jerusalema tisíce různých hrobů, přece jsou tyto zde co do polohy, čistého vypracování a správného roztřídění nejzajímavějšími. Celý pozemek koupil za třicet tisíc franků bankéř Pereira, dal vše na své útraty vyčistiti, ohraditi a odevzdal místo do ochrany vládě francouzské. Bývá zde na blízku také černoch, který cizince provádí; tito nemusí se již strachovati číhajících beduinů, jako se ještě v letech sedmdesátých stávalo, že beduini zatarasili v předhrobnici hlavní vchod kamením, aneb se před týž těsně postavili a cizince dříve ven nepustili, dokud jim nebylo vyplaceno výkupné. — Od hrobů královských můžeme buď se strany severovýchodní sestoupiti do hořejší části údolí Kidronského, aneb obrátiti se v končinu jihovýchodní, čímž si uspoříme větší kus nepohodlné cesty touto úžlabinou. Kdo chce, může ještě navštíviti odtud půl hodiny vzdálené »hroby soudcův«, jež se nalézají ve třech komorách o šedesáti třech vsunovacích štolách, a dále jeskyni u silnice do Damašku vedoucí, my však spějeme na východní cestu města do slavného údolí Josafatského.

Údolí Josafat, též Kidron, neb údolí Mariino — »Vadi Sitti Marjam« zvané, počíná nedaleko hrobů soudcův a táhne se od Jerusalema dále na jihovýchod, přijímajíc jméno »Vadi el Nahib« — »údolí mnichů«; asi od polovice zovou je Arabové »Vadi en Nar« t. j. »údolí ohně«. Mohu říci, že jest to jedno z nejzajímavějších údolí světa a všichni, kdož jím od jeho vzniku až do jeho ústí k Mrtvému moři prošli, znají oceniti ty děsné hrůzy druhé polovičky. Již jeho sklon od Jerusalema k Mrtvému moři obnáší jedenácte set šedesát metrů a pata jeho při ústí leží tři sta devadesát pět metrů pod hladinou moře Středozemního. Zde u Jerusalema jest to údolí pohřebišť, údolí slzí, údolí neskonale truchlivé. Zde u Kidronu, potoku, v němž vody není; zde u těch stromů, na nichž ovoce jest vzácností; zde u těch skal, kteréž, vrchem zvětralé, se rozsypávají; zde u těch tisíců hrobů se vzpomínkami na mučedníky, proroky a Ježíše, kterýž zde před svým ortelováním posledního večera dlel, zde unáší smutná obraznosť mysl naši do dávných věků a neznámý bol jakýsi projímá duši do útrob nejhlubších. Potok Kidron nejmenuje se, jak obecně se vykládá, dle stromu cedru, nýbrž dle hebrejského slova »Kadaer« t. j. temný, neboť tmavá jest většina jeho běhu. Jen za nejprudších a dlouho trvajících dešťů zimních bouří vody jeho úžlabinami a výmoly a vystřikují na hrůzostrašné rozsedliny skalnatých úbočí svůj rozpěněný špinavý var. Dlouho to netrvá, vody vymizí co nejrychleji a obyvatelstvo Palestýny těší se na požehnaný rok, kterýž jen při velikém množství srážek možným jest.

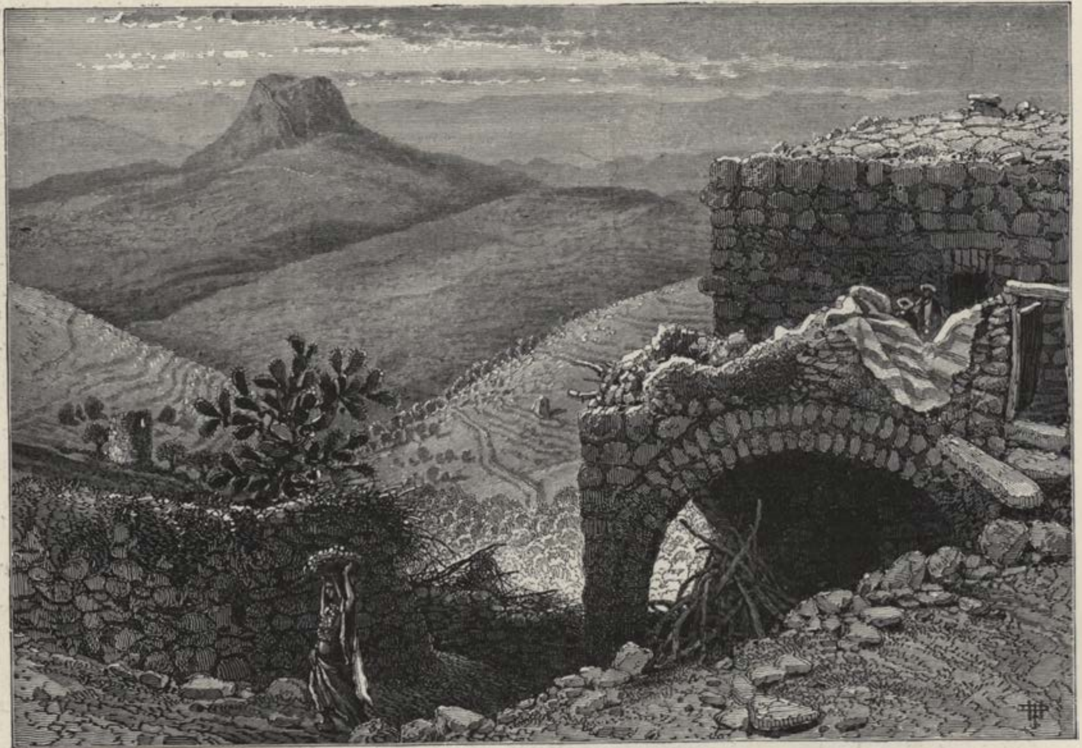
Nejlepší sestup do údolí Josafatského jest branou Sv. Štěpána, kdež dle jisté tradice tento apoštol ukamenován byl, což však jiní popírají a to vším právem, poněvadž

kostel na památku ukamenování před dobou Křižáků zbudován byl nedaleko brány ku Damašku, kdež se dle všeho umučení stalo. Dole v údolí, hned za jednoobloukovým mostem na levo, stojí kaple »hrobu Mariina«, kdež prý se událo také nanebevstoupení matky Velikého Trpitele. Místo před touto starodávnou stavbou, jež pochází z konce století 12., sloužilo mnohým vynikajícím Křižákům za pohřebiště a veliký gotický oblouk, až na vrata zazděný, spočívá po stranách na čtyřech sloupcích s jednoduchými hlavicemi. Zaklepáme, zevnitř nám otevře řecký mnich a hned sestupujeme po pěkných, šest metrů dvacet ctm. širokých schodech, počtem osm a čtyřiceti, do hloubky. Uprostřed schodiště nalézají se po stranách kaple s domnělými hroby sv. Josefa, Jachyma a Anny, dole pak na pravé straně položen jest podzemní kostel hrobu Mariina, třicet metrů dlouhý a přes sedm metrů široký. V delším křídle jest malá kaplička a v této leží sarkofag, kdežto původní hrob skalní odříznut již za císařovny Pulcherie a odvezen do Cařihradu i se šatstvem, kteréž se tam nalézalo, jak aspoň vypravuje Niceforus. Zajímavo jest, že »Sitti Miriam« (Sittna), matka velikého proroka »Issi« zrovna tak veliké úcty u Muhamedánek požívá, jako u Křesťanek a v den svátku Nanebevstoupení oslavuje se tu matka Ježíšova co nejokázaleji celým Jerusalemem. V tento den panuje mezi různými vyznáními — až na Židy — úplná svornosť, všechna náboženská řevnivosť přestává a za všeobecné pobožnosti a následující na to zábavy, při níž ani vojenská, zde pravá turecká hudba neschází, neruší žádný zlozvuk povznešenou náladu. Všechny honorace města v čele s gubernatorem t. č. Mutašerifem a politickou radou (Medžlis idara) a zástupci města (Medžlis beledije) zvyšují slavnostní ráz tohoto dne. A vše to spůsobila památka na velikou matku, kteráž viděla tolik trpěti svého syna, jehož neskonale milovala.

Při návratu z podzemí všimneme si ještě (u nejhořejších schodů) zazděných dvéří, kudy se vcházelo do jeskyně »smrtelné úzkosti«, kde Ježíš dle evangelisty Lukáše krev potil; dle jiných nalézala se tam hrobka zakladatelky tohoto kostela princezny Melisendisy, dcery Balduina II.

Od hrobu Mariina nemáme daleko ku zahradě Jetsemanské, kteráž se prostírá asi dvacet kročejů odtud pod horou Olivetskou. Evangelista píše, že šel Kristus »se svými učenníky přes potok Kidron, kde byla zahrada u dvorce Jetsemany«, kteréžto jméno dle obecného výkladu znamená asi »lis na olej«, kterýž zde bezpochyby stával. Nynější zahrada Františkánům patřící, tvoří čtverec a vstoupíme-li se strany od hory Olivetské do sadu, nyní kolkolem zdmi obehnaného, máme ihned před sebou ty stařičké olivy, o nichž se vypravuje, že zde již za dob Kristových stávaly. Nedá se popříti, že aspoň tisíc let přes tyto vždy zelené haluze přeletělo; vnitřek jejich je dutý, kameny vyplněný a také zevnějšek zachycen kolkolem vysokým kruhem kamenů, aby jich vítr nesklátil. Jeden z těchto osmi stařečků má přes osm metrů v objemu a jest zajisté vňoučetem onoho olivového stromu, který tu stál za dob Ježíše Krista. Josefus praví, že dal Titus při obléhání Jerusalema všechny stromy pokáceti, avšak má asi na mysli jenom ty stromy, kteréž se ku stavbě válečných strojů hodily; leč i kdyby se tak bylo stalo, jsou tyto

stromy hříženicemi oněch starých oliv, poněvadž olivy nasazují čerstvé výhony z pozůstalých pahýlů, ba i z kořenů. Také ostatní části zahrádky jsou slušně pěstovány a záhonky krášlí různé druhy květinek, z nichž nám páter Františkán na památku váže kytičku. Rostou tu zejména růže, rozmariny a červené immortelly, jež nazývají Arabové »krví Kristovou« — »Dam el Messiah«. Neradi se odtud loučí poutníci, neboť toto místo jest následkem své polohy jedno z nejzajímavějších kolem Jerusalema a i tradice jest pro toto místo bez odporu spolehlivou. Kristus šel od domu poslední večeře k údolí Josafatskému a tímto nahoru ku Jetsemane. Vyjdeme-li, nalezneme na blízku onen plochý kámen, na němž Petr, Jakub a Jan usnuli, mezi tím co anděl s nebes Krista posilňoval, kterýž se

HERODIUM (HORA FRANKŮ).

tu naposledy modlil. Opodál jest ono místo, kde Jidáš nejvýznačnějším znamením lásky, políbením, nejhanebnější a nejpodlejší zrádu spáchal. »Budiž pozdraven, rabbi!« A políbil jej, jak umluveno. Tak nám vypravuje pravé podání, kdežto »talmud« zcela jinak to líčí, vykládaje, že se to událo ve velikém chrámě, kde Jidáš padl před Krista, chtěje jej »dle úmluvy« zbožňovati. Ozbrojení měštěníné Jerusalema jali Krista, což mělo za následek vřavu a boj s přívrženci Ježíšovými, kteří však podlehli, byvše z části zabiti a zatknuti, kdežto část jich do hor prchla.

Náboženská řevnivosť i zde vyhodila na povrch bublinu nepřízně a závisti v podobě »Jetsemanské zahrady« Řeků, kteráž se nalézá dále nahoře, vedle kteréž carská rodina

POHLED DO ÚDOLÍ CHAREITUNSKÉHO.

na památku matky nynějšího cara všech Rusů postavila nádherný »sedmihlavý« chrám ruského slohu, uvnitř skvostnými obrazy od Vereščagina a Sokolova vyzdobeného. »A nyní hezky zvolna nahoru« — říkává přítel Servác Heller, stoupáme-li ku výšinám Prahu obklopujícím, což radím také každému cestovateli, který zvoliv si jednu ze tří cest, na horu Olivetskou vedoucích, vystupovati začíná. Střední jest nejpříkřejší a proto zvolíme si raději tu, jež vede na levo od zahrady Jetsemanské.

Ó, cesto vápenitě bledá, jak teskně vypadáš uprostřed těch nízkých, z kamenů narovnaných zdí, za nimiž tu a tam mizerné hloží a zakrslý mandlovník vyčuhují. Jen statnějšímu rohovníku (svatojanský chléb) a olivě se zde lépe daří, což ale nikdy nevyváží dojmu, jejž asi činila hora Olivetská za dob biblických, když zde stávalo množství vysokých palem a když touto cestou král David před svým nezdařeným synem bos a ve strachu do Jerycha a Gileadu prchal. Také Ježíš Kristus ubíral se jednou z těchto cest za volání »Hosana!« a mávání ratolestí palmových.

Zcela pohodlně dosáhneme vrcholku za dvacet minut a staneme před kostelem »Nanebevstoupení Páně«, kterýž jest zároveň mešitou Muhamedánů. I tato stavba prodělala četné změny a z původního chrámu, který zde císařovna Helena a později po zničení tohoto opět Modestus vystavěl, nezbylo na doby křižácké ničeho a tito ozbrojení poutníci zbudovali zde osmihranný chrámeček, jehož částečné zbytky později od moslimů upraveny byly. Mnoho zajímavého zde arci cizinec neuhlídá a vyjma počmárané zdi, čtyři okna, osm gotických oblouků a mramorovou plotnu s otiskem pravé nohy Ježíšovy při odrazu před nanebevstoupením nenalezne zde ničeho pozoruhodného. Za půl franku bachšiše to ani vlastně nestojí, rozumuje poutníček, a pak se to nesrovnává ani s evangelistou Lukášem, kterýž toto místo blíže Betanie vyznačil. Za dob říše židovské zapalována zde při novolunı před »pesach—em« (znamená tolik co »východ«, totiž z Egypta) čili velikonocemi Israelitů ohromná hranice, jejíž oheň těmto věřícím znamení dával, že svátky počínají. Podobnými hranicemi v jistých vzdálenostech od sebe postavených »telegrafovalo« se souvěrcům až na břehy Eufratu do Babylonu, kteří tam prodlévali v tučném zajetí.

Obyvatelé nedaleké vesnice »Tur« škemrají o almužnu a poněvadž se stávají dotěrnými, nedostávají velmi často ničehož. Kdo chce, může vystoupiti na minaret, ačkoliv jest vyhlídka s věže ruské, o kteréž jsem se již dříve zmínil, velikolepější a rozsáhlejší. Vojevůdcové všech dob, kterým šlo o dobytí Jerusalema, studovali odtud polohu města a také Titus tu stál uprostřed desáté legie a jiných vůdcův, radiv se s nimi o krocích, jež bylo nutno při obléhání provésti. Jeskyni sv. Pelagie, ženy v mládí velmi prostopášné a hříšné, ve kteréžto jeskyni prý Pelagie po svém obrácení na víru Ježíšovou až do své smrti přebývala, lze nedaleko odtud spatřiti. Avšak jeskyně ta neposkytuje ničeho pozoruhodného. Rozhodně zajímavějšími jsou zde jižněji od vesnice Tur ležící místa »Pater noster a Credo«, kdež se nalézají kostel a klášter. Kostel »Otčenáše« postaven dle podání na místě, kde Kristus modlitbu tu poprvé proslovil; pochází z roku 1868., je zbudován ve slohu gotickém s dlouhou střední lodí, po jejíž stranách stojí nízké kobky, do nichž

padá světlo skrze barevná okna. Čtyři obrazy, vlastnoruční to práce budovatelky tohoto chrámu, kněžny Latour d'Auvergne »krášlí« stěny tohoto kostela. Velmi pěkná a vkusná jest vedlejší čtyřhranná sloupová síň s dvaatřicíti otčenáši v různých jazycích z emailovaných plotniček na stěnách sestavenými. Rozumí se, že každý z příchozích co nejrychleji svou mateřštinu hledá a naleznuv ji, překrásnou tuto modlitbu od začátku až do konce

V JESKYNI ADULLAM.

pročítá. Zde nalézá se také hrobka s mramorovou sochou kněžninou, která v tom chladném běloskvoucím, kararském kamenu neskonale krásně vypadá. Už ani nevím, kdo mně to zde pošeptal do ucha: »Hřešila mnoho, mnoho jí bude odpuštěno!«

Bezvýznamným jest dosti hluboko v zemi stojící kostel »Creda« t. j. apoštolského vyznání víry, jehož věty učenníky Kristovými sestaveny byly.

Francouzské Karmelitky jsou dohlížitelkami na těchto tradičních místech a bydlí v nedalekém pěkném klášteře, který byl také na kněžnin účet postaven. — Milovníci starožidovských hrobů, do skály tesaných, mají nedaleko odtud příležitosť spatřiti prastarý labyrint, kde prý pochováni byli židovští prorokové počtem tři a dvaceti. Ten však, kdo nemá touhu procházeti se v těchto podzemních chodbách, může se před sestupem s hory Olivetské naposledy zahleděti ve tvář Jerusalema, jenž leží tam dole tak klidně a smutně. Jen hejna vran poletují nad tmavými cypřišemi chrámového prostranství. Snad jsou to potomci oněch, které již Josefus před osmnácti sty a dvacítideviti lety kolem chrámu

RYBNÍKY ŠALOMOUNOVY.

Herodesova poletovati viděl a kteříž dosud nikdy slavný Moriah neopustili. »Rupertus Tuitensis« napsal, že neodletí proto nikdy, poněvadž jsou symbolem Židovstva. Přenechávám mu za ten výrok zodpovědnosť.

Po sestupu s hory spěcháme kolem zahrady Jetsemanské dolů na jih podél úžlabiny Kedronu, ku hrobům Absolona, Jakuba a Zacháriaše, kde se nachází pohřebiště nynějších jerusalemských židů, které zovou »Beth Haim« t. j. příbytek živých. Staří pravověřící Israelité stěhují se na svá stará leta do zdí Jerusalema, aby po smrti uloženi byli do země svých otců. O Absolonovi, který bídně v Galaadském lese dubů v horách zhynul, vypravuje se, že si za živa již pomník zbudovati dal. Zvláštní tento monument tvoří ohromný z vedlejší skály svobodně vytesaný, isolovaný čtverhranný balvan co do podoby

věže patnácti metrů zvýší. Strany asi šest metrů dlouhé krášleny jsou jonickými polosloupy, architravem, metopami a nad těmito ční cylindrický bubnový nástavek z kvádrů vybíhající do špice s květinovou korunou. Mezi skálou a stěnami pomníku zeje prostor třímetrový, vchod je zasypán a kolkolem válí se spousta rumu a menších kamenů, jež na pomník židovská mládež dávných dob házela a příležitostně i nynější ještě na povel svých rodičů hází volajíc: »Proklet budiž zlý Absolon, který neposlouchal svého otce! Ať stihne kletba všechny, jež nectí svých rodičů!« Archaeologové kladou vznik pomníku toho do časů římsko-řeckých (s přídechem slohu egyptského) a někteří opět tvrdí, že vlastní jádro a komora jsou rozhodně starými, kdežto okrasné přídavky později asi v dobách po babylonském zajetí vypracovány byly. V koutě za tímto prazvláštním pomníkem, jejž Arabové »čepicí Faraonovou« nazývají, jest nyní zasypaný vchod do hrobu Josafata (?), pozůstávající z pěti komor do skály vytesaných, kteréž dle úryvků nástěnných maleb nepochybně křesťanům za kapli sloužily.

Dále za záhybem skály jest štolový vchod ku hrobní jeskyni Jakuba ml., prvního biskupa v Jerusalemě, kterýž byl s cimbuří chrámového shozen, kamenován a palicí dobit. Otvor, do údolí viditelný, tvoří ze skály vytesanou předsíň, jejíž tříotvorový předek na dvou dorických sloupech a postranních skalních pilířích spočívá a nad karnýsem hebrejským nápisem opatřen jest. Uvnitř nalézá se několik komor se vsunovacími hroby a do nejzazší kobky stoupá se po několika schodech vzhůru. V dobách dešťů slouží předek a dvě z následujících prostorných komor za útulek arabským pastuchům, jejich ovcím a kozám. O něco dále odtud stojí čtverec s pyramidovou střechou, krášlený jonickými polosloupy, vytesaný zcela ze skály a nese jméno Zachariášovo, o kterém se Kristus ve své řeči o Farizejích zmiňuje: . . . . . »krev, kterou jste prolili od krve Abela spravedlivého až do krve Zachariášovy, syna Barachiášova, kterého jste mezi chrámem a oltářem zabili!« Spousta hebrejských jmen a průpovědí pokrývá kamenné stěny tohoto pomníku, který dle všeho v jádře svém ani žádnou komoru nepřechovává, poněvadž žádného vchodu nemá. Ku zjistění toho musily by se odstraniti všechny poblíže se nalézající židovské hroby, jakož i dosti hluboký nános.

Zrovna proti této kamenné mohyle stojí ve zdi jerusalemské zazděná »zlatá brána«, jejíž vnitřní sloupy darovány (?) prý královnou ze Sáby Šalomounovi. Větší část brány a vnitřních skvostných okras jest původu byzancského a prostranství kolem ní na Haramu upraveno nyní nákladem náboženského fondu »skalní mešity« a vstup z Haramu do vnitř jest nyní všem cestovatelům dovolen. Pověrčivosť Muhamedánů tvrdí totiž, že křesťanský kníže jednou dobude města a touto branou slavnostní vjezd provede. Touto branou děl se též slavnostní vjezd Kristův za jásání doprovázejícího množství.

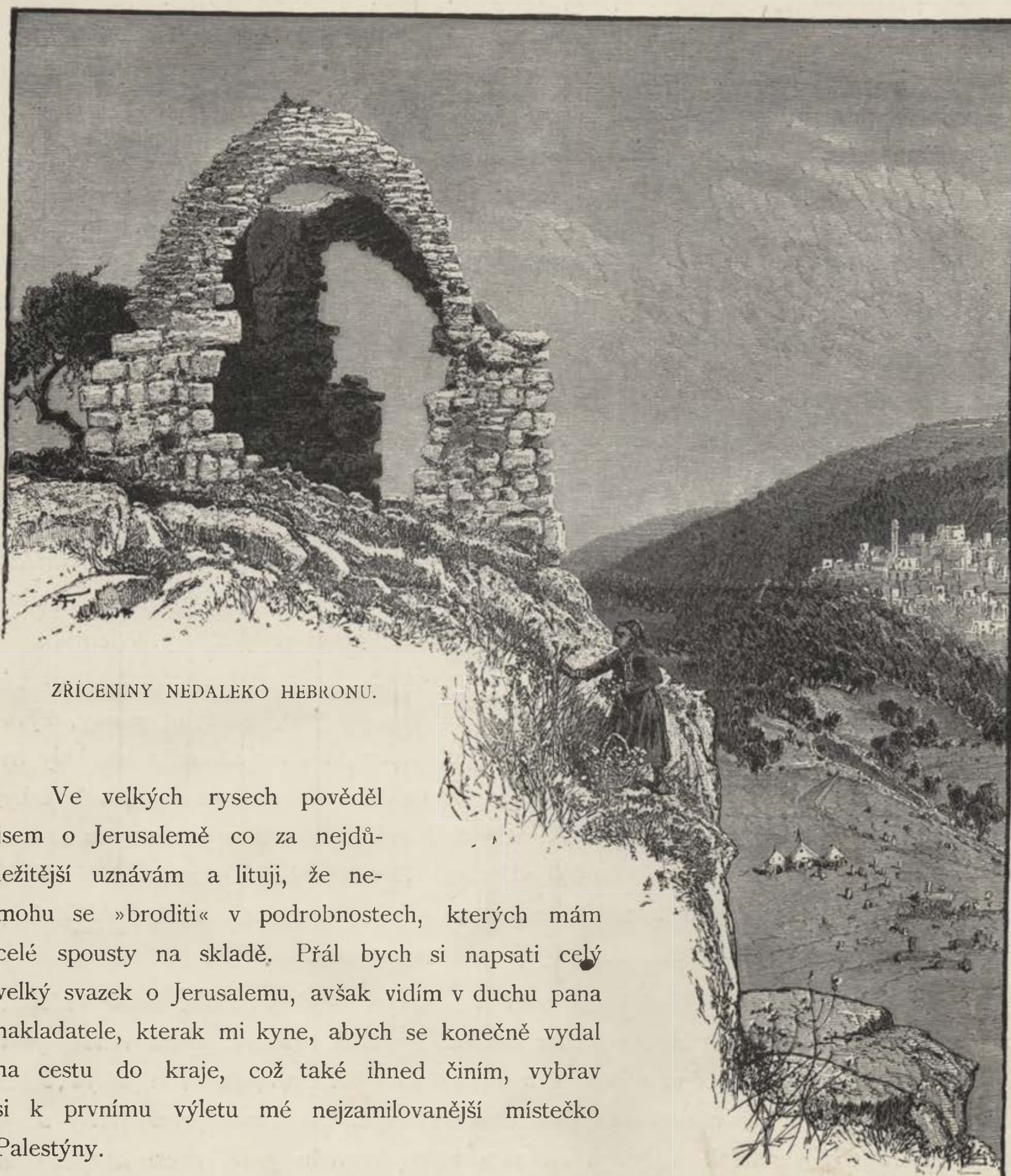
Ubíráme se dále ku studni Marianské, jejíž voda poněkud nakysle chutná, a odtud skalní, přes pět set metrů dlouhou štolou do rybníku Siloa teče. Prolezli jsme celým tímto kanálem, co do průseku velmi pozoruhodným, avšak neradím nikomu, aby nás v tom následoval, neboť tato exkurse nepatří zrovna k nejpříjemnějším »výletům«. Na

východní straně přilepena jest dlouhá, malým hradům se podobající vesnice Siloa, kde dříve veliký počet poustevníků přebýval, kdežto nyní zde řádí zloději, lupiči, nosiči vody a několik »divokých rolníků«. Bodří tito občané zůstanou mi v dobré paměti. Když jsme při našem druhém pobytu zde naproti, zrovna v rohu, kdež se pevnostní zdi strany východní a jižní sbíhají, rozměry největších balvanů měřili, začalo nás pět kolem jdoucích Siloanů kameny pohazovat, ale mohu říci, že házeli vesměs dosti mizerně, a jediný, z pouzdra vytažený revolver zahnal hrdiny do jejich rodné vísky, kdež panuje věčný nesvár. Tam žijí v rozvalinách, v chatrčích a skalních komorách jako Montecchiové a Capulettové na dva tábory rozděleni a každý cestovatel učiní dobře, vyhne-li se těmto i oněm divochům. Chce-li se však přece podívati do vnitř beze strachu a rozčilení, nechť spustí orientálům nejmilejší melodii a podplatí tučným bachšišem šejchy hořejších i dolejších; pak ručím za nejpřátelštější uvítání.

Na konci této vesnice nalézá se slavný pramen »Siloa«, kterýž vytéká jen občasně, stoupá i klesá zcela nepravidelně v různých hodinách, jak se právě (dle tradice Arabů) zlíbí »draku pod ním bydlícímu«. Voda proudila dříve do hořejšího a pak do dolejšího rybníku Siloa, kteréž se nacházejí nyní ve stavu úplně zříceném. Nyní zavodňuje pramen po kapkách dřívější »královské zahrady«, kteréž se nám nyní v několika stromečkách a zeleninách praesentují. Nedaleko morušového stromu, který zde ukazují, byl dle tradice prorok Isaiáš na rozkaz krále Manassa pilou rozřezán. Jihovýchodně odtud nalézáme studni Hiobovu, osmatřicet metrů hlubokou, zděnou, ze které se čerpá voda džbery. V Jerusalemě platí pravidlo, že když zde vystoupí voda až na povrch okraje a přetéká, očekávati lze co největší úrodu, a posel, který tuto zprávu Chakam-pašovi* v Jerusalemě přináší, bývá obdařen. Před čtrnácti lety vystoupily vody v zimě v nevídané mohutnosti a vytékaly tři neděle ohnivým údolím až do Mrtvého moře. Po tu celou dobu slaveny zde radovánky v naději, že rok bude velmi úrodný. A nebyl! Odtud se obrátíme a mizernou cestou počneme svoji pouť do pověstného údolí »Hennon, Hinnom« čili »Gehana«, nyní »Vadi er Rababi«, na jehož dolejším konci hrozné místo »Tofet« se nalézá, kdež stával Moloh, na jehož ruce kladeny obětované děti, aby je plameny ztrávily.

Po celé levé straně, kráčíme-li totiž údolím po silnici k Jaffské bráně vedoucí, nacházíme značný počet pohřebních komor menších i větších rozměrů, jejichž vchody jsou namnoze pěkně krášleny; jednu z největších ukazují nám jakožto apoštolskou jeskyni, kdež prý v úkrytu prodlévali učenníci za dne umučení Páně. Na konci první třetiny cesty zcela nahoře trčí »vrch zlé rady« a na něm místo krevního pole, které koupeno na radu židovských kněží za oněch třicet stříbrňáků, které Jidáš do chrámového prostranství zahodil. Toto pole náleželo jednomu z hrnčířů (zde byly četné dílny těchto řemeslníků) a po staletí leží tu rozházeny spousty střepů, kteréž tuto nikterak »rájem« nečiní, jak se tato končina u Arabů jmenuje. Dle naší tradice říkáme tomuto poli »krvavé čili Hakeldama«. Cizinec spěchá dále nahoru k »rybníku sultanovu«, kterýž nyní částečně sesutý jest a jehož celá poloha v délce sto a sedmdesáti metrů a v šířce šedesáti a sedmi metrů

dobře znatelná jsouc, jakožto zajímavá stavba pozornosť cestovatelů vzbuzuje. Kolem vrchu Gihon a kolem citadelly dosáhneme za několik minut bránu Jaffskou, kdež svoji procházku končíme.

ZŘÍCENINY NEDALEKO HEBRONU.

Ve velkých rysech pověděl jsem o Jerusalemě co za nejdůležitější uznávám a lituji, že nemohu se »broditi« v podrobnostech, kterých mám celé spousty na skladě. Přál bych si napsati celý velký svazek o Jerusalemu, avšak vidím v duchu pana nakladatele, kterak mi kyne, abych se konečně vydal na cestu do kraje, což také ihned činím, vybrav si k prvnímu výletu mé nejzamilovanější místečko Palestýny.

MÍSTO MAMBRE.

BETLÉM.

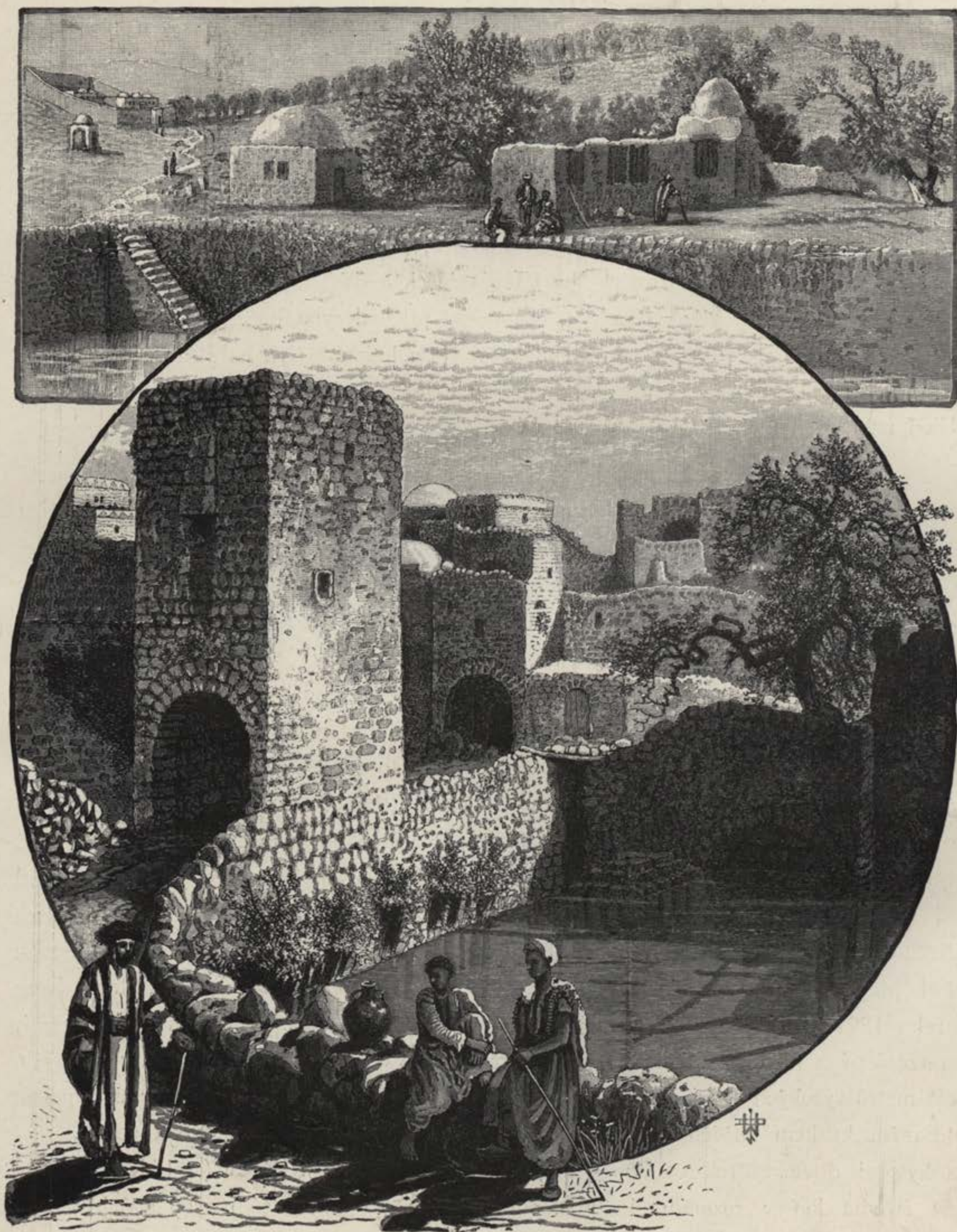
Napsal jsem »nejzamilovanější místečko« a proč? Povím ihned. Ty zasmušilé ulice, ten chmůrný život olověně se vlekoucí a ten nepříliš vlídný lid, vyhnaly mne čas po čase z Jerusalema do otevřenější a svěžejší přírody. Potom spěchal jsem do Betléma, staré to Efraty, již zovou »úrodnou«. Tam panuje zcela jiné ovzduší; lid jest celkem bodrý a každý se rád zadívá do těch otevřených tváří statných Betlehemitů a ještě raději do těch milých obličejů žen a dívek, kteréž, jak se tu říká, svou něhu a milostnosť po Bohorodičce zdědily. Také se přiznám, že jsme tam všechny životní a cestovní trampoty, které nás tížily, setřásli a utopili všechny nepříjemnosti, které nás tu a tam potkaly v několika láhvích dobrého betlémského vína. Vzpomínám živě soudruhů první mé cesty Vratislava Výborného, rodáka Kutnohorského, který později na jedné z našich cest zemřel, Pražana Václava Fouska a Ferd. Mašnera z Brandýsa . . . s těmi připíjel jsem radostně Betlému a prožil tak mnohou veselou hodinu v rodišti božského Vykupitele. »My nalezneme vždy hostinec!« říkával milý přítel, nyní zesnulý, narážeje na místo u svatého Lukáše, kdež se praví, že Bohorodička porodila syna, zaobalila jej do plenek a položila do jeslí, »poněvadž v hostinci nenalezla místa!« Někdy mne zachvátila slabosť dělati cicerona a pochlubiti se »vzácnou znalostí« místopisných dat, kteráž jsem si na všelijaký spůsob »osvojil« a potom na příležitosť číhal, abych ve vrozené ješitnosti své přátele co nejochotněji doprovázel, svoji učenosť u nich udal a je takto, jak se u nás v Čechách říká, »oslnil«. Za dvě hodiny pěšky, koňmo neb ve voze po pěkné cestě za hodinu se dostane každý do Betléma a z toho již laskavý čtenář sezná, že jest to kratičký polodenní výlet, který velké námahy nestojí.

Vyjedeme neb vyjdeme si branou Jaffskou dolů na levo k údolí Hinnomskému, »vrch zlé rady«, kde Kaifáš se židy rokoval, jak by Krista zahubili, zůstane nám také po této straně ležeti a za nedlouho ubíráme se údolím Rafaim, kteréž se z lehka k jihu vine a zahledíme se chvílkami na vesničky Šarafat a Betsufafa, kteréž se nám dále ku západu ukazují. Že by snad celá tato končina jakýmsi přebytkem stromoví trpěla, nedá se tvrditi a jen málo černých bodů dokazuje nám, že jsou i tyto dítky přírody zde na světě. Ba ten nejmohutnější strom »Terebint Mariin«, pod kterým svatá rodina na cestě do Jerusalema odpočívala a který Krištof Harant ještě viděl, povalen r. 1646. majitelem pole, na němž stál, proto, že prý mu tam každý poutník lezl. Znenáhla kráčíme do vršku, mineme »cisternu tří králů«, kde se Magům vůdčí hvězda opět ukázala, pročež ji nazývá zdejší křesťanstvo »hvězdnou studní«, dále na výšině v levo stojí řecký klášter Eliáše proroka, který prchaje před zlou Izebelou zde prý odpočíval, což jest rozhodně nesmysl, poněvadž tento se utekl do Ber Šebi, pak do pouště a na vrch Horeb, tedy v končinu zcela jinou. Proto není nám ani do smíchu, když nám ukazují otisk těla v kameně, kde prý Eliáš ležel. Buď byl kámen tak měkký nebo ten falešný Eliáš tak těžký. Před klášterními dveřmi ukazují také ještě otisk jeho nohy. A ještě jiná událosť se odehrála na těchto místech, myslím na historii s Habakukem, kterého anděl za vlasy chytil a ihned byl i s obědem v Babyloně u Daniela ve lví jámě. Tato druhá legenda jest na tomto místě rozhodně pravdě podobnější, než-li snad ona s prorokem Eliášem. Zde na výšině viděti lze obě města, na zad Jerusalem a v předu Betlém. Za čtvrt hodiny dále mineme pěkně ležící vesnici Tantur s klášterem a nemocnicí milosrdných bratří, kteří se těší protektorátu J. V. císaře rakouského; chce-li si kdo nasbírati kamenného hrachu na poli téhož jména, nalezne jej v levo od Tanturu a vzpomene si při tom na legendu Kristovu, který se zde tázal rolníka: »Co to seješ?« Tento odpověděl poněkud nevrle: »Kameny!« A Ježíš na to: »Sklidíš je!« A stalo se. Dále na rozdělce cest do Hebronu a na levo do Betléma stojí hrob krásné Rachel, ženy patriarchy Jakuba, která mu na těchto místech při porodu Benjamina skonala. Kopulový hrob dle orientálského spůsobu, v němž se nalézá sarkofag, zakoupen anglickým židem Montefiorim od Moslimů pro palestýnské Židovstvo, kteréž tu má dohlížitele. Kolkolem vidíme hrobní kameny Beduinů kmene Taámirah a jiných vesnických Muhamedánů. Na západu ukazuje se nám vesnice z olivových sadů vykukující, již zovou Bet Džala a v níž se nalézá katolická missie; dále pak kamkoliv se poohlédneme, vidíme pěkné stromy, révy a půda jest na všech stranách jak náleží zdělaná. Před námi rozkládá se Betlém. Leží na hřebenu z východu na západ se táhnoucím, který na naši stranu v mírném svahu do roviny sbíhá. Jako mohutný hrad vypadá tříklášterní skupina budov, uprostřed níž se kostel a místo narození Páně na nejzazším východním konci města nalézají. Městečko jest částečně tarasovitě vystavěno a činí dojem čistě orientálský, marně však hledáme zde minaretů a to proto, poněvadž jest Betlém městem křesťanským, tak že se zde čítá mezi šesti tisíci a pěti sty obyvateli jen stopadesát Moslimů. Pro vzácnosť připomínám, že zde není ani jediného žida, protože sem žádného k usídlení nepřipustí.

Za nedlouho jsme v Betlémě a hned první pocit, jehož při pohledu na obyvatele města doznáváme, jest co možno nejpříjemnější. Pozorujeme, že znak víry křesťanské i v lidských tvářích se zde zračí, a rozdíl mezi nevšímavými, pohrdavými a necitnými obličeji Jerusalemitů a přívětivým, otevřeným vzezřením betlémského lidu bez klamu a falše bije ihned do očí. A tím stává se také nálada všech cestovatelů zcela jinou, než v Jerusalemě, neboť v celém ovzduší proudí zde jakási spokojenosť, ku kteréž nemálo přispívají i podání o tomto místě napsaná. Již v samém jméně »Betlém« spočívá vzácné kouzlo, jemuž každý ochotně se poddává. Ty dávné, krásné doby dětství tanou nám na mysli, ten chlév slamou krytý, ten Ježíšek v jeslích, panna Maria a sv. Josef, po stranách tři králové, pastýři a stáda oveček, ba i ten voleček a oslík kouká se okénkem ze stáje a nade vším tím září skvostná hvězda, oznamující příchod syna Božího . . . Kdo by si nevzpomínal! Z hlubin dávné dětské minulosti noří se lesk světélek na stromku vánočním, ručky se zvedají, radostně tleskají, očka planou a nevylíčitelná blaženosť ulehčuje si slovy: »Hleď máti, jaká to krása!«

Betlém — Efrata jmenuje se v bibli častokráte a již Jakub šel tudy na své cestě ze Sichemu do Hebronu. Zde pomazal Samuel Davida, proto zván Betlém jeho městem a když se zde za císaře Augusta konalo sčítání lidu, přišel sem z Nazaretu Josef s Marií a Kristus se zde narodil. Nenalezše přístřeší nocovali v jeskyni, která tu a tam jakožto chlév sloužila, jak tomu dosud bývá na četných místech v Palestýně a již ve druhém století to potvrzuje mučedník sv. Justinus, který klade místo děje do jeskyně. Sv. Jeroným uvádí, že prý zde vystavěl Hadrian »sad zasvěcený« Adonisovi, kdežto první chrám byl zbudován Helenou a Constantinem roku 326—330. a restaurován Justinianem roku 530. Na vzdor bouřím, které se prodlením staletí na tyto končiny snesly, ušla tato svatyně vážnějším pohromám, tak že až na okrasné části vnitřku takřka povšechný původní ráz kostela »Marianského« zachován jest. Basilika Konstantinova měla veliké čtverhranné předdvoří (atrium) lemované sloupořadím, jehož zbytky částečně znatelny jsou a uprostřed leží dosud ty velké, staré cisterny, kterých užíváno dle všeho zejména při obřadech křestních. Odtud vede zcela maličká branka — (tři dřívější brány zazděny ze strachu před přepadením) — do tmavé předsíně chrámové a odtud pak vysoké, staré dvéře z roku 1227. do svatyně samé. Dojem vnitřku jest při celé své jednoduchosti znamenitý, ba vznešený a dlouhá pětilodní prostora chrámová se čtyřmi řadami po desíti skvostných, šest metrů vysokých sloupech z jediného kusu (monolitů) a koryntskými hlavicemi s malým vtesaným křížkem každého překvapuje. Barbaři Řekové zkazili ještě větší dojem, jaký poskytoval dříve vnitřek chrámový tím, že zastavili kůr příční stěnou (r. 1842.). Nejširší jest střední loď v rozměru desíti a půl metru a po straně této vždy dvě lodi 4·25 a 3·80 m. široké, jejichž střecha bezprostředně na hlavních vazných trámech nad sloupci osazených spočívá, kdežto nejširší střední loď do značné výše se pne a zděné, okny opatřené stěny kladeny na vodorovně ležící vazné spěnky. Nejvýše vidíme vnitřek krovu stojaté střechy a stoličné sloupy, vesměs bez okras. Střední, celkem padesát a sedm metrů

dlouhá loď končí okružnou apsidou. Zvláštní zdí oddělený »kůr Řeků« tvoří příční loď.

VODNÍ NÁDRŽKY V HEBRONU.

Okrasy stěn ukazují nám zbytky zlaté mosaiky z dob císaře Michala Comnena, které zhotovil musivista Efrem r. 1170. se svými spolupracovníky a ukazují-li někteří entusiastė

ZŘÍCENINY ASCALONU SE STRANY SEVERNÍ.

na některé zvláště krásné práce a tvrdí-li při tom, že jsou to poslední úryvky z doby Justinianovy, rozhodně se klamou, což bychom mohli doklady dějepisnými i dle spůsobu tvorby dokázati. Prodlením dob zničeny musivní práce rozmočením vody, která následkem chatrné střechy do vnitř vnikala, zdi obíleny a prázdnota větší části stěn zeje nám vstříc na všech stranách. A nyní si rozžehneme dle starodávného zvyku svíci a podíváme se do krypty pod velkým kůrem se prostírající, kdež dle úplně věrohodné tradice Ježíš Kristus narozen byl. Voliti můžeme levý nebo pravý vchod a sestoupíme-li po několika schodech mramorových na dlažbu bývalého chléva, octneme se v tajuplném ovzduší posvátného místa, v němž září třicet skvostných, různým sektám náležejících lamp, z nichž se rozlévá klidné světlo po všech prostorách za dojmu jarní, tiché noci. Pod oltářem jeskyňového výklenku se zbytky mosaiky vložena do podlahy stříbrná hvězda s nápisem: »Hic de virgine Maria Jesus Christus natus est.« Jest to dar sultánův z roku 1853. následkem vyplenění a okradení tohoto místa Řeky (r. 1847.) za vůdcovství jejich biskupa, při čemž zmizely podobná zde se nalézající hvězda a Murillův obraz sv. tří králů. Ačkoliv toto posvátné místo přiměřeně mramorem a také jinak skvostně vyzdobeno, přece nacházíme zde jednu zvláštní a to živoucí výzdobu, při jejímž pouhém zjevu se nám vztekem žluč bouří. Jest to turecký nizam v plné zbroji, který tu stojí na stráži, aby se různá vyznání křesťanů vespolek neseprala. Tohoto zahanbujícího opatření jsou původci Řekové, kteří bouřnými třenicemi, nesnášenlivostí a častým vyhrožováním Latiníkům tureckou vládu donutili vojsko sem na stráž postaviti.

Nedaleko kaple »Narození« stojí mramorové jesle, jakožto náhrada pravých dřevěných, kteréž se odtud v sedmém století do Říma dostaly, pak kaple »Sv. tří králů«, dále v chodbě místo, kde vytryskl pramen při narození Páně, za úzkou chodbou větší místnosť »rozkazu k útěku do Egypta« a kaple »Nevinných dítek«. Na levo před schodištěm do kostela »Sv. Kateřiny« nalézají se za sebou jeskyně kaplí a hrobů sv. Jeronýma, Eusebia, sv. Pauly a její dcery Eustochie. — Vystoupivše z podzemí do skvostně upraveného kostela »Sv. Kateřiny« náležejícího Latiníkům, následujeme P. P. Františkány, kteří nás přívětivě ku prohlédnutí jejich kláštera pobádají, čemuž arci co nejochotněji vyhovujeme. Konvent jest pro zdejší poměry zrovna pevnostně vystavěn, prostory jsou zde vesměs pohodlné, obydlí poutníků co nejčistší a pěkná zahrada svědčí o nemalé pečlivosti zahradníků-mnichů, kteří nám na památku pestré kvítky flory betlémské odevzdávají. Vyhlídka z klášterního tarasu na okolní krajinu až do končin na východu Mrtvého moře ležících jest pozoruhodná, ačkoliv s věže Řeckého kláštera jest daleko rozsáhlejší.

Býti v Betlémě a nenavštíviti proslulou »Mléčnou jeskyni«, bylo by rozhodně hříchem a poněvadž leží jen tři sta kroků za arménským klášterem, milerádi následujeme průvodčího mnicha, kterýž má oproti ostrým slunečním paprskům velký slaměný širák na hlavě, a již vstupujeme na místa podzemního kostelíčka, kde se Bohorodička před katany Herodesovými ukrývala. Zde při kojení dítka skanulo prý několik kapek mléka na skálu a dodalo křídovitému útvaru takové zázračné moci, že na mléko chudé matky poživše

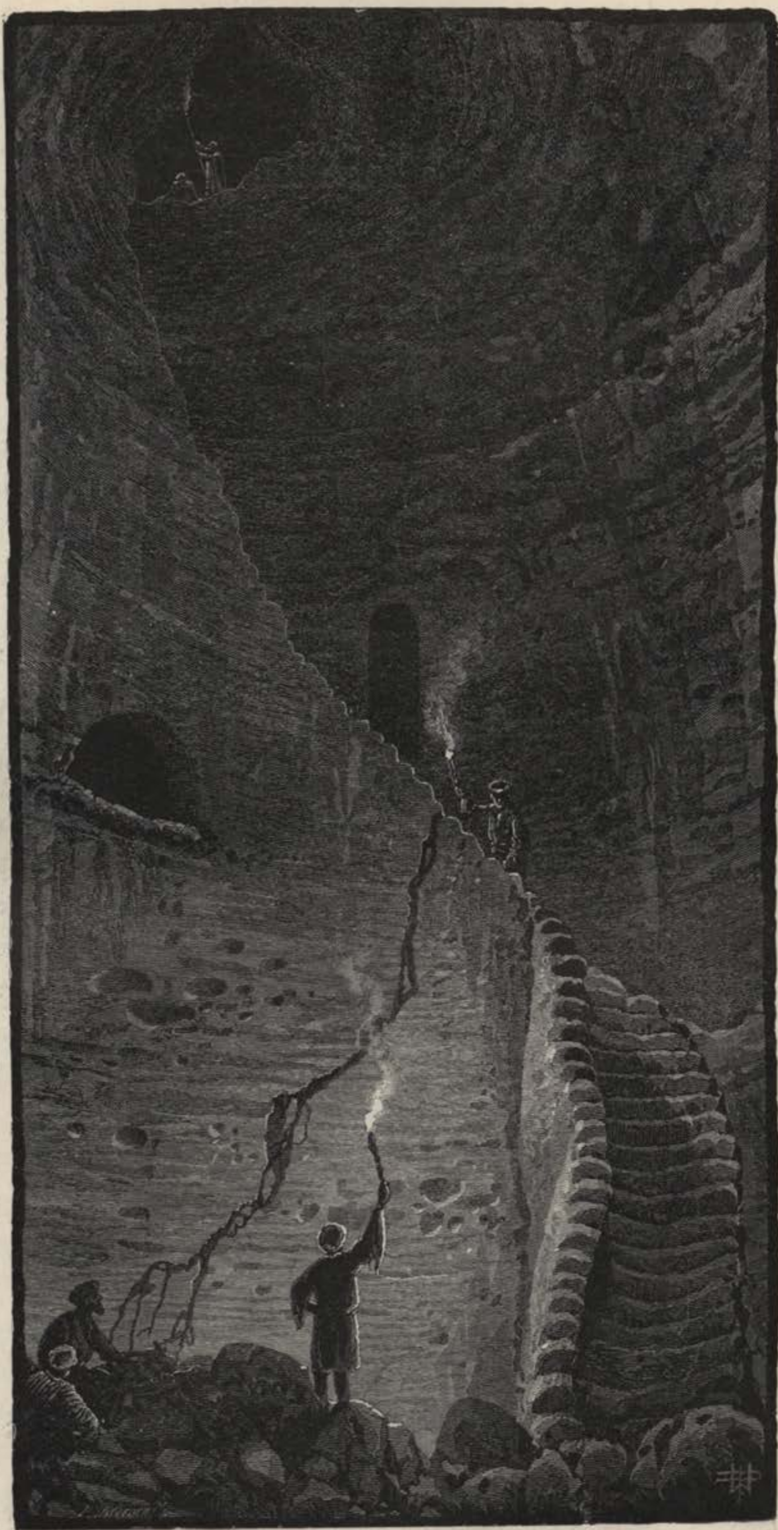
roztoku jeho, blahodárné účinky záhy pozorují. Avšak většina Betlémčanek těší se překypující kyprosti prsů a nejsem s to říci, je-li to snad následek užívání »horního mléka«, jak zde ten roztok jmenují. Na vlastní oči jsem se sice přesvědčil, že se »Mléčná jeskyně« četné návštěvě muhamedánek i křesťanek těší, kteréž si zde za obětovaný olej, kterým se posvátné lampy plní, běloskvoucí křídu lámou a doma pak tvrdé bochánkovité placičky aneb vodní roztok ku naznačenému účelu vyrábějí. V Benátkách nalézá se lahvičkovitá relikvie, ve které se »pravé mléko Panny Marie« nachází, i soudím, že to bude asi dar některého zbožného poutníka dávných dob, kterýž nic jiného není, než ona smíšenina ze Svaté zemi.

DUB ABRAHAMŮV.

Sestoupíme-li odtud po svahu vrchu k jeho úpatí, dosáhneme vesnici Beth-Sahur — »Ranní zoře« (?), odkud prý pocházeli pastýři, kterým se anděl dále odtud v »jeskyni pastýřů« zjevil, oznamuje jim narození Páně. Místo toto nalézá se asi čtvrt hodiny od vesničky, uprostřed olivové zahrady a tradice klade na tato místa též historii bohatého Booze, který si zde oblíbil chudou a pilnou Rut. Stav nynější jeskyně, do kteréž po dvacíti stupních sestupujeme, jest i s oltářem a různými zbytky dávného a krásného vyzdobení ve stavu špatném a upřímně řečeno, nestojí ani za návštěvu. O tom, zda-li se zde nacházela strážní věž pastýřů, dovoleno pochybovati a dle udané vzdálenosti shoduje

se jiné, odtud asi patnáct minut na severní straně ležící místo, které ku danému podání lépe se hodí. Celá tato končina v údolí »el Charubeh« ležící jest co do úrodnosti kolem »Bet—Lamu« nejvydatnější, ačkoliv i zde trpí krajina nedostatkem vody; v městečku samém svádějí navzdor Šalomounskému vodovodu každou kapku vody do čistých cisteren. Zdejší víno jest ohnivé, jako tokajské, a zejména šťáva z hroznů od Hebronu a svatého Samuele stojí za to, aby cestovatel o několik kapek více vypil, avšak prosím jen jednu velkou láhev, která ku »povznesení nálady« stačí a neškodí. Dvě láhve pobuřují vznětlivou obrazotvornosť a tři přivádějí různé exaltace.

JESKYNĚ V BEIT DŽIBRINU.

Betlémčané jsou, jak dříve již praveno, lidé přívětiví a komu na tom záleží, může si co nejlehčeji do některého z domů a rodiny zjednati přístup. Záminka jest koupě pa-

mátných věcí v domech četných řezbářů a vyrabitelů růženců, misek, perleťových prací, vykládaných křížků, drobnůstek z kamene Mojžíšova (smrdlíku), úhledných tovarů z olivového dřeva aneb střelných zbraní, jež zdejší puškaři Beduinům pouště zhotovují a spravují. Každý poutník kupuje podobné věci velmi rád, ne snad, že by ty jesle, večeře Páně, narození Ježíše, tři králové, útěk do Egypta a jiné podobné výjevy z perleti nebo dřeva vyřezávané jakousi uměleckou cenu měly, poněvadž dělným silám dobré vzory, odborné vychování i nástroje scházejí, ale proto, že mají původ v zemi daleké, kam zřídka který poutník dvakráte v životě cestuje. V domácnosti nosí se Betlémčanka co nejjednodušeji: dlouhá, tmavomodrá, až na kotníky sahající, kolem těla pestrou šerpou stažená košile (tunika) s krátkými rukávy, na prsou vyšívaná aneb okrasami pošitá, pak čikošový, penízky nebo tretkami z plíšku obložený turban, na jehož podbradníku četné velké mince při každém pohybu cinkají, jsou celým jejím kostymem. Za dnů slavnostních jest modrá suknice od pasu dolů pestrými stuhami pošita, na hořejší část oblékají přes tuniku krátkou kazajku tu a tam vyšívanou, s dlouhými cípatými rukávy, počet mincí na stužkách a řetízcích, jemný oval obličejů obemykající, rozmnožen co nejvíce a dlouhý, bílý »mindil« (závoj) připevňuje se a pokrývá turban. Na nohy oblékají buď polobotky nebo trepky a po drahocenné obuvi, kterou zde za časů biblických krásné pohlaví nosívalo a která naplnila Holoferna rozkoší, když ji na krásné noze Juditině spatřil, není zde již ani památky. Při vjezdu jedné vynikající osobnosti viděli jsme celý výkvět statných Betlémčanek na plochých tarasech domů státi a příchozí hlučně vítati, což poskytovalo pohled velmi malebný. Cnosti zdejšího krásného pohlaví jsou po celé Svaté zemi pověstnými a Betlémčanky chválí všude jakožto vzorné matky a věrné ženy.

Mužské pohlaví možno nejlépe v den trhový pozorovati, když obchoduje s četnými Beduiny okolních i vzdálenějších končin, jichž sem někdy více než do Jerusalema přichází. Co do statečných postav vynikají takřka vesměs nad osmahlé syny pouště a zdá se nám, že zdědili část výše od obrů, kteří v dobách biblických v nedalekém údolí Rafaim přebývali. Jsou vesměs spolehliví a je-li cizinec některým z vynikajících Betlémčanů šéchům okolních Beduinů odporučen, což se stává vždy osobně, může býti jist, že se mu bezpečného a spolehlivého glajtu dostane. Život v rodinách jest vzorně patriarchální a zachovávání náboženských pravidel přesné, k čemuž arci nejvíce dobré školy latiníků, protestantů a obecné školy vůbec nemálo přispívají. Kdyby té náboženské řevnivosti různých vyznání nebylo, byl by Betlém nejpříjemnějším místem celé Palestýny.

HERODIUM. JESKYNĚ V CHAREITUNU. RYBNÍKY ŠALOMOUNOVY. HEBRON. GAZA. SV. JAN V POUŠTI. KLÁŠTER SV. KŘÍŽE.

Při dlouhém pobytu v Orientu sezná cestovatel různé povahy četných pánů kolegů touristů. Většina jich pracuje dle předepsaných receptů t. č. průvodčích cestopisův a zřídka kdy vybočuje z vyšlapaných cest dřívějších navštěvovatelů. Velmi skrovná část provádí

cestování dle okamžité nálady, co možná svérázně a samostatně, aniž se mnoho řídí některým tištěným vůdčím beranem. První mírumilovnější, vlastně lépe řečeno, pohodlnější druh touristů přestává obyčejně na místech, odkudž se druhý, odvážnější a po dobrodružstvích bažící cestující po méně známé dráze dále ubírá. První stává se tam, kde vejíti má ve styk s Beduiny nesmělým, ba jest mu i velmi často poněkud nevolno, kdežto druhý cítí se v jejich společnosti jistým, užívá v sousedství jejich stanů rád práva pohostinství a s puškou na rameně zahraje si někdy sám také na Beduina, třebas by při tom v arabském burnusu a s polohedvábným, kolem fezu uvázaným šátkem přece jen trochu příliš »talmi« vypadal.

Do Palestýny necestuje se v přední řadě snad pro zábavu, ale rozhodně více pro poučení, zbožné poutníky snad vyjímaje. Jisto jest, že tourista, který se svědomitě na podobnou cestu připravuje, hledí si i částečně arabskou řeč do té míry osvojiti, aby mu bližší styk se syny pouště žádných zvláštních obtíží nepůsobil. Dvě stě krátkých vět nazpaměť naučených a k tomu jistá řada slov pro stálou denní potřebu postačí, jak z vlastní zkušenosti potvrditi můžeme. A vžije-li se cestovatel aspoň částečně v mrav a obcování zdejších Arabův a kočovníků, má předem již značný výsledek cestování zabezpečený. Jinak vypadá průběh cestování, je-li tourista na dragomana nebo terdžumana odkázán, kterýž jest majitelem celého toho aparatu, pozůstávajícího ze stanů, koní, mezků, kuchyňského zařízení, který s průvodčími (»chajali«) vyjednává a všechny potřebné předměty má, kterých je pro delší pobyt v těchto nehostinných krajinách nevyhnutelně potřebí. Běda zámožnému cestujícímu (a každý musí býti zámožným), který si najme dragomana jen na ústní a ne na písemní úmluvu. Ten zaplatí hrozný peníz za cestu, kterou si pak libovolně provádí ziskuchtivý vydřiduch, navzdor všem protestům, jež umlčuje vytáčkami hrozícího nebezpečí v té neb oné končině. Smlouva, ve kteréž nesmí býti ničeho opomenuto, uzavírá se pro jistotu na příslušném konsulátu říše, ku které cestující náleží, a vždy ochotné úřadnictvo má již na skladě potřebné formuláře, kdež nalézáme všechny podrobnosti co nejpřesněji vyznačeny. Stany, přikrývky, postele, žíněnky, stoly, židlice, kuchyni, kuchaře, jídelní lístek, maso, chleba, konservy, víno, dopravní prostředky, koně, mezky, příslušná sedla, dostatečné množství zvířecí potravy, doba cestovní zastávky, libovolný směr, jistota osob i zavazadel, denní poplatek ve zlatě, závdavek, poplatek vesnickým i kočujícím šéchům, jejichž územím se ubíráme, a mnohé jiné veledůležité body musí takováto smlouva obsahovati. Ach, ty chudáčku český spisovateli, kam to pomýšlíš s tou Svatoborskou podporou aneb tím tisícizlatovým stipendiem slavné České akademie! Za málo peněz, málo muziky! Podobná výprava pohlcuje značné peněžní prostředky, a má-li býti napsáno něco důkladného, nejenom skompilovaného, pak, velectění pánové, kteří máte řečené ústavy v rukou, sáhněte hloub do měšce a uvidíte záhy zcela jiné výsledky, než jakých se dosud naše cestovní literatura při Phileas-Foggovském cestování dodělala. — Laskavý čtenář mi asi odpustí toto theoretické saltomortale, neboť již spěchám touž cestou, abych jej dále dle naznačeného pořadu prováděl.

Za časného rána vyjeli jsme si ve společnosti jednoho šécha a jeho syna z kmene Taamira z Betléma a následkem čestného ujištění, že v celé končině není žádného sporu mezi Beduiny a vládou, klusali jsme bezstarostně na jižní stranu za město, tam, kudy vede několik cest do údolí »er Rahib«. Zbraně, které jsme při našem druhém pobytu, můj mecenáš a já s sebou měli, pozůstávaly ze dvou výborných zadovek, na jejichž vážné upotřebení jsme arci ani

ZBYTKY DŽIBRINSKÉ PEVNŮSTKY.

nepomyslili, ale právě jelikož znamenité zbraně Arab na značnou dálku rozeznává, po-

POHLED NA MĚSTO GAZU.

skytují cizinci záruku, že zůstane na své cestě nedotknutým. I zde v Palestýně nutno míti zbrojný list, který každému vystavuje turecká policie za 11 piastrů prostřed-

nictvím konsulátu, kde též možno obdržeti cestovní pas »teskere« pro cestování končinami Malé Asie.

Po jednohodinné cestě minuli jsme malou vesnici »Beth Taamar« a za půl hodiny odtud projedše údolíčkem stanuli jsme na úpatí bývalého »Herodia« nyní »hory Franků«, arabský »Džebel Fureidis« zvaného. (Slovo »Fureidis« = ráj, znamená v arabštině příjemné, stromy posázené místo, syrsky = »Fardaiso«, armensky = »Pardes«.) Kuželovitá hora stojí zcela o samotě a vypadá ve své značné příkrosti při výšce 110 metrů (760 nad mořem) jako vyhaslá sopka, kterouž arci nikdy nebyla.

Bádajíce v dějinách, kteréž se těchto končin dotýkají, nalézáme, že zde dle všeho stávala pevnost »Bethakara«, ze kteréž dodávány (pomocí pochodní) ohně a dávána velkými válečnými troubami jiným osadám znamení blížícího nebezpečí. Největšího významu nabyla tato hora za dob krále Herodesa, kterýž na památku svého vítězství nad Makabejcem Antigonem a jeho spojenci Parthy, na umělé vyvýšené špici skvostný hrad a na úpatí vrchu město Herodium postaviti kázal. (Josefus: »Válka židovská« a téhož »Starožitnosti«). Zdravá voda z dálných končin mohutnými trubovody vedená vytékala zde na mnoha místech osvěžujíc celou krajinu a nádhera všech staveb vzbuzovala obdiv příchozích. Dvě stě mramorových stupňů vedlo k výši hradu, kterýž učiněn byl sídlem Herodesovým a jeho přátel. Když tento umění milovný vladař v Jerichu zemřel, dopravena sem jeho mrtvola dle poslední vůle synem jeho Archelaem na zlaté, drahokamy krášlené posteli, na níž král s korunou na hlavě ležel. Vojska Tráků, Germánů, Gallů a pěti set otroků opatřených kaditelnicemi obklopovala tělesnou schránku zesnulého po celou cestu, jež dvě stě stadií (5 mil) obnášela. Sláva hradu Herodianského netrvala arci dlouho, neboť za dob Josefa sloužila již loupežnické chátře za útulné hnízdo, které Lucilius Bassus obléhal a zničil. Také vojska Křižáků postavila zde důležitou tvrz, která později též za své vzala a nyní pokrývají stráně a hořejší zdi čtyř věží, okružní části opevnění, klenuté komory, písek a rozvaliny. Nejzajímavější jest rozsáhlá vyhlídka s nejvyššího bodu, jehož dostoupíme po unavném čtvrthodinném stoupání od úpatí; tato vyhlídka poskytuje nám nad míru svérázný obraz bližšího i dálného okolí.

Žárné slunce stálo vysoko nad horami Efraimskými, kteréž se táhnou na východním břehu Mrtvého moře do modravé dálky, a nejvyšší bod, mohutný Nebo, kynul nám na pozdrav ze zemi Moabské. Pod strmými skalami lesknou se táhlé, na několika místech západními horami břehu přerušované pruhy vod, kteréž byly pohltily Sodomu, Gomorhu i jiná četná městečka z dob Lotových; údolí Jordánu s rovinou Jerišskou splývají s pohořími Samarie daleko na severovýchodě v temný tmavošedý celek. Více k našemu popředí vlní se četné hnědošedé pahorky beze vší vegetace a jen údolíčka a rovné lány nižin honosí se kyprou zelení, kteréž na blízku několik tmavých stanů Beduinů kmene Taamirá se rozprostírá. Betlém, horu Olivetskou a jiné výšiny možno rozeznati odtud co nejlehčeji. A dojem celku? Žalostně smutný! Všechno jeví příznaky kletby, odumírající přírodu.

Po sestupu s hory setkali jsme se s několika Beduiny, kteří nám přátelsky ruce

tiskli a od nás beze všeho zdráhání balíček perského vonného tabáku (tumbak) pro kuřbu z vodní dýmky a dva závitky cigarettového »beledi« přijali. »Malé dárky udržují přátelství,« praví osvědčené přísloví a dle toho se zachovali také obdarovaní Beduini, pozvavše nás ku nočnímu odpočinku do svého ležení, které stálo blíže vesnice Artas, což jsme ochotně přijali. Také se to shodovalo s naším úmyslem, v oněch končinách přenocovati a stan i potřebná zavazadla dopravena průvodčím pak od pramene chareitunského na určené stanoviště.

Kolem polozasypaného rybníku na západní straně, z jehož středu trčí pobořená budova, v níž se dle pověsti hrob Herodesův nacházel, obracíme koně na stranu jižní a sestupujeme do údolí Chareitunského. V nejkratší době však poznáváme, že se koňmo sestup nedá uskutečniti; sestoupivše tedy s koní a vedouce je za uzdy, kráčíme po příkrém svahu dolů.

Vzezření celé krajiny jest čím dále tím divočejší, skalní trhliny zejí nám v dálce vstříc a hrobové ticho ničím nerušeno spočívá na končině, ve kteréž pastýř David svá stáda před lvy a medvědy mocnou rukou chránil. Úzkým vchodem uprostřed hrůzných skal vstupujeme do údolí sv. Charitona, který v tomto děsném okolí mnišskou kolonii zařídil a zde r. 340. zemřel. Náklonnosť k samotářství zachvátila v oněch dobách značný počet členů vynikajících rodin, ba i z dálného Říma přicházeli do Palestýny členové až do základů zkažené společnosti a poněvadž se jim nové učení Kristovo svou velikolepou jednoduchostí zamlouvalo, přistupovali četně do »Laur« t. j. kolonií věřících, kteří se odříkali světa hříšného a daleko v pustinách nový, klidný a bohabojný život začínali. K rozjímání jest tato krajina jako stvořená. Kolmé skalní stěny vybíhají ve fantastické špice, okrouhlé balvany spočívají v závratné výši na úzkých podkladech a hrozí každým okamžikem do hlubin se zřítiti, a pobořeným hradům s věžemi i baštami podobny jsou ty tmavé, zvětralé kameny, jež se tam nahoře od jasu nebeské báně tmavě odrážejí. Ohromné černé díry, otvory to jeskyň, do nichž tam nahoře dosud nikdo nevkročil, šklebí se jako rozevřené tlamy děsných pekelných hlubin, chystajíce se k vychrlení duchů, kteří tam dle arabské pověsti bouřlivě řádí. —

Asi za hodinu dorazili jsme konečně ku pramenu Chareitunskému (El Ainezije), kde stál již náš stan připraven a kdež se bylo tím časem shromáždilo asi dvacet Beduinů z ležení nedaleko vesnice Artas, aby nás přívětivě pozdravili a hlavně svoji orientálskou zvědavosť ukojili. Podarovali jsme několik zde přítomných, cikánsky špinavých a rozedraných dítek téhož kmene skleněnými tretkami a za radostného hulákání spěchaly děti domů, aby matkám svým ulovenou kořisť ukázaly.

Zrovna proti nám pozorujeme zříceniny starodávné mužské osady Charitonské a po pravé straně vede stezka ku jeskyni Charitonské, kterouž zovou »labyrintem z Tekua«, »z Engaddi« a jež v bibli se nazývá »Adullam« neb »Odollam«. Nejlépe a zcela trefně pokřtili ji Arabové jménem: »el Maama« t. j. skrýše, poněvadž sloužila četným předchůdcům těchto jakožto nevyzpytatelný útulek před pronásledovateli. Zde se také dle

podání uschoval David před králem z Getu a zde také uřízl tajně kus pláště Saulovi, kterýž jej na těchto místech hledal. Ohromné balvany uzavírají zdánlivě každý přístup ku vchodu a po namahavém slezení těchto s hůry se zřítivších skalisek, při čemž jsme jeden druhého vysazovali a vytahovali, seskočili jsme na konec ku rozsedlině, jež vede do vnitřního vchodu, vlastně vlezu. Laskavý čtenář mne zná a ví, že nepatřím ku tvorstvu, jež příroda mohutnými tvary obdařila a v Palestýně jsem prodělal zhubňovací lečbu, která ze mně učinila dosti lehké a tenké stvoření, ale do této skuliny jsem se vsunoval dosti těžce a můj cestovní druh a tři vychrtlí Arabové měli značnou potíž, aby se tímto úskalím protáhli. Tak jsme rozsvítili své výborné anglické svítilny, opatřené lesklými odrážeči paprsků a spatřili se ve velké síni s četnými otvory, tu a tam jako lidskou rukou sklenutými; mohutné pilíře vyčnívaly v přírodním útvaru ze skalnatých stěn a i cisterny nalezli jsme zde v kámen vyhloubené. Jaksi nedůvěřivě pohlíželi jsme na Beduiny, kteří pojednou ze svých »zinnarů« čili opasků staré křesadlové pistole vyňali a když jsme se jich po příčině tohoto počínání otázali, dostalo se nám za odpověď, že by uvnitř mohli býti uschováni »lisasové« — loupežníci neb »vuhuše« t. j. divoká zvířata, čemuž jsme však nechtěli porozuměti, ale chránili jsme se hlasitě pronésti svuj úsudek. Tuto na pohled zbytečnou starosť považovali jsme za pokyn udělení bachšiše, avšak později v Jerusalemě vypravovalo se nám, že byla péče Beduinův zcela na místě, poněvadž prý se skutečně stávají případy, o nichž osmahlí naši průvodčí vypravovali. Cizinec, kterýž by bez dobrého průvodce do vnitř labyrintu se odvážil, musil by použiti nějakého Ariadnina klubka špagátu a přece by se jenom s těží ven navrátil. Další cesta nás vedla chodbou směřující z jihu ku severu do široko rozvětvených podzemních kobek, kteréž jsme si dle možnosti chtěli prohlédnouti. Nesnesitelné vedro uvnitř panující spůsobilo nám za nedlouho zvláštní pocit zmalátnělosti a milerádi jsme svlékli svrchní šat, což byli dříve již učinili Beduini a uložili jsme vše pod velký výklenek jednoho z vnitřních vchodů. Přiznávám se, že mne na několika místech pojala touha po jasné nebes báni a třpytu slunečném. Rád slézám za dne závratné výše alpských a jiných velikánů a klidně stoupám nad propastmi, do jichž hlubin dravý horský potok s ledovců se řítí, ale zde v temnu byly okamžiky, že jsem, ponořiv zrak do černé hlubiny, cítil pojednou zvláštní nervový záchvat. Následoval jsem vůdčího Beduina, pomalu se posouvaje, spouštěje a oporu hledaje drápal jsem se do děsivého nejasna, neboť mihotavé světlo ztrácelo se ve větších prostorách. Z první hluboké a prostorné jeskyně vnikli jsme chodbami do druhé »Gordonové«, který počátkem tohoto století až na tato místa sestoupil. Tonuli jsme všichni v horkém potu, tváře nám hořely, tepny prudkými údery bušily a hrozná žízeň hlásila se čím dále tím krutěji. Vedro, které jsme zažili ve středu veliké pyramidy Cheopsovy v Egyptě, bylo oproti této výhni jarním vánkem zefiru. A za hodinu dostali jsme se pak do třetí jeskyně a tam nám prohlásili vůdcové, že se nalézáme na konci labyrintu, což arci nebylo pravda, poněvadž, dle popisu Dr. Toblera, který roku 1845. celou jeskyni prozkoumal, za touto přírodní vyhloubeninou nejhlavnější část zajímavého podsvětí se nalézá. Nastala ostrá

AIN KARIM, KLÁŠTER SV. JANA V POUŠTI. (STARŠÍ POHLED.)

kontroversa stran dalšího pochodu, avšak Beduini nechtěli našemu přání vyhověti, namítajíce, že dvě další úzké chodby ve skále končí a že ani za tučný bachšiš nepůjdou. Co počíti? Po krátké poradě usnesli jsme se pro tentokráte od dalšího pátrání upustiti. Návrat z podzemí proveden beze všeho dobrodružství a po dvouhodinovém pobytu uvnitř vystoupili jsme opět na povrch země.

Pevně odhodlán, celý vnitřek jeskyně až do těch nejtajnějších záhybů prozkoumati, vydal jsem se z Betléma v průvodu dvou Arabů z vesnice Urtas a dvou Beduinů kmene Taamirá do údolí Chareitunského. Za půl třetí hodiny stanuli jsme před otvorem do zajímavého podsvětí. Uvnitř za vchodem vykonány obezřetně všechny přípravy a se svítilnami v ruce kráčeli jsme pak pozorně tajemnou říší tohoto labyrintu až na ona místa, ku kterýmž jsem za svého druhého pobytu v Palestýně byl dostoupil. Z popisu dr. Toblera věděl jsem, že z jeskyně Františkánů, jak ji byl tento badatel dle přečetných, na stěnách napsaných jmen až sem proniknuvších mnichů pojmenoval, vede chodba v pravo do nejrozvětvenějšího oddílu útrob tohoto hřbitova eremitů a dle tohoto udání jsem se také řídil.

Zdálo se vám snad již, že lezete chodbou čím dále tím více se súžující a že se konečně rourovitým otvorem na všech čtyřech posouváte, až pojednou nemůžete ku předu ani nazpět? Pocit ve snu bývá co možno nepříjemný, avšak skutečnosť je daleko horší. Nebylo nám příliš volno, když jsme další lezení stále se zmenšujícím tunelem prováděli, neboť každý z nás tonul v potu, dýchání bylo obtížné a srdce nám mocně bušilo. Byl to asi perný kus práce, když poustevníci některého ze svých zemřelých druhů těmito průlezy do podzemní akropolidy vlekli, aby jej tam k věčnému odpočinku uložili. Konečně jsme stanuli v malé přírodní jeskyňce a odtud vedly různé chodby do spletitého vnitra. Pomyslete si hlavní průchody s četnými postranními kratšími chodbičkami, jež do dřeva smrkový kůrovec vrtá a máte obrazec těchto podzemních útrob. Chodby nad hlavou, chodby pod nohama, v levo i v pravo v několika oddílech a poschodích. Na některých místech stoupáte po sklonitých chodbách výš a výše, tak že, arciť marně, doufáte, že se dostanete zevnitř až na temeno hory, a jinde opět sestupujete po úzkých a příkrých stupních tak hluboko, že doufáte dosáhnouti dno Chareitunského údolí. Náš postup děl se tím způsobem, že zůstali Arabové vždy před hlavním vchodem jednoho rozvětveného oddělení státi a druzí dva mne následovali do vnitř všech chodeb, kteréž jsme pak vesměs prošli a prolezli. Abychom vždy zpáteční cestu nalezli, vypouštěno postupem pro jistotu od každého vchodu hlavní čarou klubko špagátu a při vracení se opět navinováno. Nejzajímavějšími byly nejvzdálenější prostory, avšak činily při postupu největší obtíže a vymáhaly největší námahy.

Před dávnými lety vnikli do všech místností této akropolidy po kořisti lační rušitelé věčného spánku zde pohřbených eremitů a řádili zde divoce kovovými nástroji. Ani jediný z velkých, avšak mělkých kamenných sarkofagů neušel dokonalému rozbití, ba i řecké a samaritanské nápisy, kterých je zde značné množství, vykazují tu a tam stopy ničících rukou lupičů. Někteří badatelé tvrdí, že jsou zde též úryvky písma Feničanů, ale to jest

mýlka, my aspoň marně jsme tato znaménka při záři magnesiového světla hledali. Do nejhlubších částí tohoto pohřebiště vniká s povrchu zemského voda a v jedné přírodní jeskyni vytesána lidskou rukou objemnější nádržka, ve kteréž se asi na čtvrt metru vody nalézalo.

HLAVNÍ OLTÁŘ V KOSTELE SV. JANA V POUŠTI.

Více nežli pět hodin spotřebovali jsme na prohlédnutí této památné jeskyně a uondáni a na nejvyšší stupeň znaveni vystoupili jsme do volného květnového, na vzdor dvacíti a šesti stupňům mnohem chladnějšího vzduchu než jaký byl uvnitř v jeskyni, kde ukazoval teploměr třicet stupňů R. Že bych tam ještě jednou vlezl, pochybuji, neboť »tam uvnitř jest to strašlivé.«

Po dobrém, řeckým kuchařem připraveném obědě a tříhodinném odpočinku, stoupali jsme k výšinám jihozápadním na místa, kde stávalo biblické městečko později

HORA NEBY SAMVIL.
POHLED Z HORY OLIVETSKÉ.

Roboamem opevněné Tekua (Tekoa, Tekoe, Tekáa), což v hebrejštině znamená místo vztýčení (stanů), dle jiných výkladů však znění pozounu (?). Mnoho set nábožných anachoretů žilo v těchto končinách dle poustevnického řádu a živoření jejich bylo horší než každé i sebe přísnější klášternictví za našich dob. Několikkráte vyhlazeni zuřivými Saraceny do jednoho, vymizeli úplně roku 1138. i s Templáři, kteří chránili obyvatele města Tekuy. V sedmnáctém století opuštěno městečko zcela a jen zříceniny zejí na výšině cestovateli vstříc. Kdo pozoruje dobře krajinu sezná, že se zde nacházely četné tarasy nad sebou, kde

pěstováno stromoví a vůbec zahradnictví, což dosvědčuje »Talmud, Misna, Monachot«, kdež se o výborném oleji a vinných hroznech v Tekui a okolí zmínka činí. Dle polohy vidíme, že to mohla býti znamenitá pevnosť a vyhlídka do bližšího i dalekého okolí jest velmi rozsáhlá. Prolezli jsme celou výšinu co nejdůkladněji, ohledávajíce zbytky nejvýše na širokém skalním podkladu ležících trosek a pevnostních zdí hradu, níže pak zříceniny bývalého chrámu, kdež se dosud pěkně krášlená, templářským znakem a kříži opatřená, osmihranná mramorová křtitelnice nalézá, ze kteréž otvorem na dně voda do nejbližšího vodojemu odtékala. Zbytky sloupů, veliké, pěkně otesané balvany, skalní hroby a dobrý vodní pramen stojí za to, abychom se o nich zmínili. V dalším okolí pozorujeme v zářezech skalních větší zelenavé pruhy polí vzdělávaných tábořícími zde Beduiny, kteří na hojnou úrodu osetého ječmene čekají. Z Tekuy vede nás cesta zcela pustou krajinou, údolími zcela jednotvárnými ku vesnicí Artas nebo Urtas, kamž za pět čtvrtí hodiny k noclehování dorazíme.

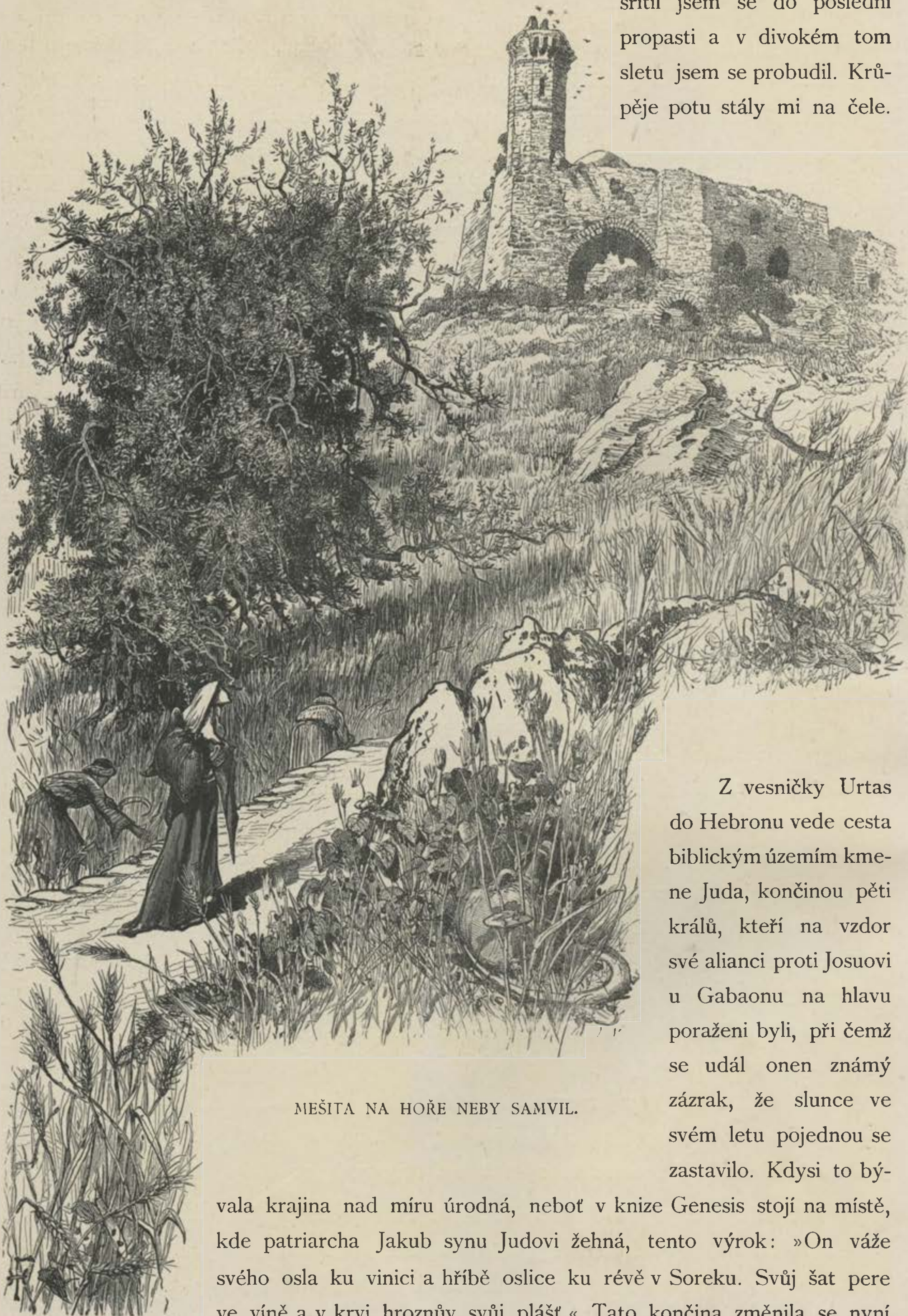
Konečně se nacházíme opět jednou v bezprostřední blízkosti nejčerstvější zeleni kvetoucích jabloní, hrušek, meruněk a jiných statných stromů, jež pečlivou rukou několika Evropanů vypěstovány na místech »uzavřené zahrady«, o které Šalomoun v »Písni písní« se zmiňuje. Věřím rád, že si tento panovník svůj letohrad a zahradu jak náleží upravil a že jej pak směle ku své čarokrásné milostence přirovnávati mohl, neboť zde je hojnosť vody, která vytékajíc částečně z rybníků, panovníkem tímto založených, částečně ze »zapečetěného pramene«, jež na jeden kilometr odtud vzdáleny jsou, tato místa vydatně zavlažovala. I podnebí jest zde vegetaci nad míru příznivé, a přívětivý Elsasan zde po léta již usedlý, žije tu, jak nám pravil, velmi spokojeně, jsa šťasten již, daří-li se dobře jeho včelkám, jež v četných úlech vedle svého příbytku bedlivě pěstuje. Sousední zbědovaní vesničané a kočující Beduini nejsou zrovna nejlepšími sousedy, ale mužná odvaha a ráznosť, kterouž si Elsasan již několikkráte zjednal neobmezenou úctu všech okolních lidí, zabezpečují tomuto pioneru ve zubožené zemi klidný pobyt. Okolí pramene bývá cílem a shromážďištěm okolních Beduinů, kteří zde svá zvířata napájejí, aneb do vysokých džbánů a jiných nádob vodu čerpají. »Ain Salih«, tak zovou Arabové tento vydatný a výborný pramen, jenž nalézá se pod zemí v klenuté komůrce, z jejíž jedné stěny voda jako křišťál čistá vytéká a odtud stokou ku převodní věži, částečně pak do zvláštního trubovodu a dále do Šalomounských rybníků se převádí. Největší dojem činí tu ohromné nádržky vodní, kteréž svým úctyhodným stářím a svou velikostí světoznámými se staly. Tyto rozsáhlé vodojemy jsou do údolí tak vyhloubeny, že voda z hořejšího do středního, pod ním ležícího a odtud do nejdolejšího vtéká. Mezi nimi stojí obrovské a velmi silné zdi, které brání protrhnutí a spojení se ohromné spousty vod, jež obnášejí mnoho tisíc kubických metrů. Velikosť nádržek jest rozdílná a měří přesně dle Lievena: I. Nejhořejší sto a šestnáct metrů délky a sedmdesát až sedmdesát a dva metry šířky, při hloubce sedmimetrové. II. Sto a dvacet devět metrů délky a čtyřicet devět až sedmdesát šest metrů šířky a dvanáct metrů hloubky. III. Sto a sedmdesát sedm metrů délky, čtyřicet pět

až šedesát čtyry metry šířky, při hlubině patnáctimetrové. Stěny nejsou všude kolmé, jsou částečně vyzděné a částečně do skály vytesané, úbočími, pilíři a schodišti opatřené. K účelům zachycení a rychlého vtoku vody dešťové do vodojemů vytesány nákladem Egyptského sultána Katuba široké strouhovité zářezy do skalnatých stěn vrchů po obou stranách stojících a kromě toho svedeny čtyři prameny, v těchto končinách se nalézající, zvláštními svody do rybníků, z nichž vycházely dva trubovody a ústily v Jerusalemě. Nyní zachován menší rourovod, který běží v četných zatáčkách šestihodinnou délkou až do města. Otázka, zda-li toto velikolepé založení nádržek Šalomounovi právem se přičítá, jest dosud spornou, ačkoli vyloučena jest možnosť, že by je byli vystavěli Herodes neb Arabové a můžeme tudíž bez většího snad odporu tvrditi, že byly zbudovány za největšího rozkvětu říše Židovstva. Rybníky jsou nyní po důkladném opravení v roce 1865. ve stavu výborném, voda jest jako křišťál čistá, ale následkem slabých dešťových srážek a málo vydatných pramenů nestačí pro spotřebu obyvatelstva v Jerusalemě. Mimochodem podotýkám, že tyto nádržky nebyly za dob Šalomounových jediné, které město zásobovaly, neboť jiné ještě vodovody dodávaly velké množství vod pro veliký počet obyvatelstva. Nedaleko nádržek stojí pevný, čtyřhranný, po stranách rohů věžmi opatřený zámek, který pochází z počátku století 17. a sloužil za přístřeší turecké stráži, která sem vložena byla »na postrach« kmenům Beduinů. Laskavý čtenář ani si nedovede představiti, jaký strach Arabové před těmito hrdiny smutné postavy mají.

Prohlédnutím rybníků Šalomounových, ve kterých se žádné ryby nenalézají, dokonán denní náš úkol a spokojeně vraceli jsme se k vesničce Urtas, kdež jsme si měli ve svém stanu pro tuto noc odpočinouti. Přítomnosť naše shromáždila četné zvědavce z ležení Beduinů i z vesničky, kteří sledovali každé naše hnutí s velkou pozorností. Před tváří tohoto shromážděného lidu upravena nám večeře, pozůstávající z výborného, dušeného skopového masa s rýží, kteréžto krmě jsme za všeobecné pozornosti polodivochů také snědli. Vtipné poznámky, posuňky, obdiv a smích se strany našeho diváctva stály za poslechnutí a podívání. Zejména naše nože, vidličky a lžíce, jakož i jich upotřebení, zdály se tomu publiku zcela nepraktickými. »Proč má člověk deset prstů?« tázal se nás kdys syn pouště a měl pravdu. Ach, ty patriarchální doby, kdy se prsty jedlo, naší společnosti už nikdy se nevratí! Po večeři nám uspořádali Beduini obvyklý řadový tanec ve společnosti svých nezastřených, kejklajících a kroutících se družek života, který nás nijak nerozjařil a s povzdechem jsem vzpomněl kyprých, jako rybek mrštných, čtrnáctiletých cikánek o Egyptském Edfu, které nám v malebném šatě, upraveném z látky co do výměru jistě málo metrů obsahující, tance vábným žárem oplývající prováděly.

Nastala noc v pravém smyslu slova Palestýnská a jasná měsíčná záře rozlévala klidné světlo své ve sdružení třpytících se hvězd na tichou krajinu. Šli jsme spáti. — Zdálo se mi, že se šourám úzkými chodbami jeskyně Tekoanské, nemoha se při tom ze skalních útesů vyprostiti. Saul i David mne při tomto počínání pronásledovali a na konec

sřítil jsem se do poslední propasti a v divokém tom sletu jsem se probudil. Krůpěje potu stály mi na čele.

MEŠITA NA HOŘE NEBY SAMVIL.

Z vesničky Urtas do Hebronu vede cesta biblickým územím kmene Juda, končinou pěti králů, kteří na vzdor své alianci proti Josuovi u Gabaonu na hlavu poraženi byli, při čemž se udál onen známý zázrak, že slunce ve svém letu pojednou se zastavilo. Kdysi to bývala krajina nad míru úrodná, neboť v knize Genesis stojí na místě, kde patriarcha Jakub synu Judovi žehná, tento výrok: »On váže svého osla ku vinici a hříbě oslice ku révě v Soreku. Svůj šat pere ve víně a v krvi hroznův svůj plášť.« Tato končina změnila se nyní co nejvíce a vřasnatá erika, jakož i různé keřiny pokrývají svahy

horstva, dále pak ku Hebronu nalézáme duby křemeláky a rohovníky svatojanské buď ve skupinách nebo roztroušené po pláních a nížinách. Celé toto pohoří vyniká zvláštní rázovitostí, neboť vysoké hory stojí zcela o sobě, tvoříce mohutné kuželovité, na temenech vápencovými skalinami pokryté kupy, jejichž úpatí do malých šedohnědých rovin splývají, ze kterých se na místech, kde arabské vápenice se nalézají, hustý dým po úbočích a stráních lenivě válí. Na severozápad ukazují nám vesničku »El Chidr« s klášterem »sv. Jiří«, kamž prý věřící řecké sekty pomatence na mysli přivádějí. Tam uvnitř kostela je pak připoutají na onen řetěz, kterýmž prý sv. Jiří za živa svázán byl, což prý jest znamenitý prostředek k opětnému dosažení zdravého rozumu, ačkoliv — vykládá náš zpravodaj — těžko prý uhodnouti, kdo jest tím větším bláznem, zdali ti, kdož chuďasa tam vlekou, anebo ten, kterému chtějí pomoci. Za to jest toto léčení nad míru výnosným zdrojem a tamnější klášter si dosud na chudobu nikdy nežaloval. Také pro osoby ďáblem posedlé účinkuje moc těchto spon jak náleží dobře a je-li některý náměsíčník za lunité noci pevně spoután, pak prý mu ani nenapadne, aby se na nějakou krkolomnou cestu odvážil, čemuž arci každý na slovo uvěří.

Stoupajíce údolím studnic »Biar« ku prameni »Ain Morharet« a dále ke studni »Ramadan«, pozorujeme na několika místech menší zříceniny, které se buď na výšinách nebo svazích horstva rozkládají. V těchto končinách stála za dob biblických města: »Bezek, Lachis, Eglon, Maceda a Bethsur«, ačkoliv marně hledáme stopy krále Adonibezeka, Judy, Šimona, Eleazara a jiných hrdinů, kteří se zde v krutých bojích súčastňovali. Na otázku Amosovu: (VI. 10.) »Máte ještě mrtvých v sobě?« můžeme klidně odpověděti, že zde z nich nezbylo ani prášku a zdánlivě bez života zeje nám celá tato krajina v ústrety. A přece jest zde čehosi živoucího až nazbyt, což by se asi našim pánům »nedělním střelcům« jak náleží zalíbilo. Míním ohromný počet skalních koroptví, které každou chvilku v levo, v pravo i před námi v četných hejnech od země v prudkém letu vyrážejí, aby na dostřel opět zapadly. Arabové zovou je zde »Katta« neb »Hadžal« a ptáků těchto, ačkoliv je každé roční doby decimují, neubývá ani dost málo. Že by to byl jakýsi druh křepelek, jak někteří cestovatelé o těchto končinách napsali, spočívá na důkladném omylu, o kterémž jsme se s puškou v ruce ihned přesvědčiti mohli.

Zříceniny hledí na nás s výšiny Cherbet Kufin a dále na jihu bělají se na vysoké hoře Halhul stěny hrobu proroka Jonáše. Jest to »Nebi Junas«, co do počtu čtvrtý toho druhu v Palestýně, který jest bez odporu také ten »pravý«. Od pramene »Ain Dirve«, nedaleko něhož se na straně západní zbytky starodávných budov nalézají, kteréž dle všeho ku starému Beth-Suru »Roboamem opevněnému« náležejí, možno Hebronu za dvě hodiny dostihnouti. Na těchto místech bojovali Lysias a Eupator proti Judovi, Bachides se Šimonem Makkabejcem a zde dokonáno také úplné zahubení Židovstva zaslíbené země za povstání a vedení celého odporu Bar Kochabou, klamně mesiášem zvaného, který po nejudatnějším, tři a půl roku trvavším odporu v roku 136. p. K. právě ve výroční den dobytí Jerusalema, Juliem Severem, vojevůdcem Hadrianovým, úplně byl poražen. Přes

jeden milion Židů porubáno v celé Judaei a padesát pevností, tisíc osad a pět set synagog pobořeno na dobro. Celá židovská rada »Synedrium«, duševní původce celého povstání

JERICHO ZA NAŠICH DNŮ.

Rabbi Akkiba i jeho chráněnec Bar Kochaba, kteréhož onen za pravého mesiáše vydával, propadli svému osudu. Zajímavá episoda udála se při osnování tohoto ohromného spiknutí, což chci jen mimochodem připomenouti. Akkiba představil Kochaba veliké radě jakožto nového mesiáše a tato jej až na jediný hlas jednoho z rabínů uznala. Tento jediný střízlivec pravil pak rozhorleně ku potřeštěncům: »Vám všem naroste dříve tráva v čelisti, než přijde syn Davidův!«

Že by byly odtud asi hodinu cesty na jih vzdálené zříceniny, (ku kterýmž jsme

pak dorazili) svatyní Abrahamovou, kdež prý tento se třemi anděly se setkal, o tom dovoleno co nejvíce pochybovati, na vzdor tomu, že se jmenují »Haram Rameth el Chalif« to jest »Svatyně na výšině přítele Boha«; ačkoliv spůsob položených balvanův ohromných

PRAMEN ELISEŮV. AIN ES-SULTAN.

rozměrů poukazuje dle všeho na dobu Šalomounovu, jsou trosky ty přece i takto stáří úcty hodného. Biblické místo Mambre to dle určitého tvrzení židovské tradice přece jen není.

Četné vinohrady a olivové zahrady zelenají se na dostřel od města a hojnosť pramenité vody protéká úžinou údolí, v němž se město Hebron prostírá. Celá krajina jest

na první pohled co nejúrodnější, bujné osení a ovocné stromoví rázem zatlačuje poušťové vzezření krajin, kteréž jsme byli právě projeli, i vyzvědači, které sem poslal Mojžíš, měli tehda jistě pravdu, tvrdíce, že jsou to končiny, ve kterých teče med a mléko.

Veškerá podání shodují se takřka jednohlasně v tom mínění, že jest Hebron, to jest město »spolku«, jednou z nejstarších osad světa, nám aspoň dle tradice známého. Ba praotec Adam, což znamená v hebrejštině »červený«, uhněten ze zdejší hlíny barvy červenavé a po vypovězení z ráje prý zde se usadil, jakožto největší z kmene obrů Enacim (Adam maximus ibi inter Enacim situs est. — Jos. XIV., 15.) Osada jmenovala se nejdříve »Kariath Arbe«, což svatý Jeroným překládá: »Město čtyř« — patriarchův: Adama, Abrahama, Isaka a Jakuba. Vůbec hraje toto město v knize Genesis vynikající úlohu a ve zdejším údolí Mambre procházel se tvůrce všehomíra, můžeme-li totiž uvěřiti, že by byl Bůh sestoupil mezi smrtelníky, dosti často. Nemohu zde všechna ta místa vyznačiti, která nám vypravují o Abrahamovi, Saře, Hagaře a Ismaelovi, Rebece, Izáku, Lie, Jakubu, Josefovi, Josuovi, Davidovi, Absolonovi a jiných osobnostech, kteréž si zde za živa vykračovaly a vynikající biblické úlohy hrály. Děsné boje za dob Makkabejcův a povalení města Cerealisem, vojevůdcem Vespasianovým v roce 69. p. K. jsou velmi krvavými událostmi v pohnutých dějinách Hebronu. Dlouhá staletí potom těšilo se město Abrahamovo klidu a také Arabové, kteří je nazvali: »El Chalil« t. j. městem přítele (Boha), nerušili ho až do příchodu Křižáků, kteří dobyvše města za nedlouho opět Saladinovi vydati je museli. Od těch dob nalézá se stále v moci Muhamedánův, kteří patří v Zemi svaté ku nejfanatičtějším, ačkoliv i zde jsou nyní poměry poněkud klidnější. Několikkráte se nám stalo, že jsme musili snésti na ulici surovou nadávku některého zuřivce Araba, při čemž se naše nitro bouřilo a pěsť v největším vzteku perčový bič sevřela; rádi bychom byli lotra tímto civilisačním prostředkem zdvořilosti naučili, avšak to prý jest obyčejem toliko na Kongu a proto jsme spolkli klidně urážku, nestarajíce se dále o toho ničemu.

Když jsem zavítal poprvé do Hebronu, nalézala se tam mezi 7.500 obyvateli jediná křesťanská duše, náležející hospodyni ruského poutnického domu, kdežto později vystoupil počet křesťanů na šest osob a židé rozmnožili se ze čtyř set osmdesáti na pět set šedesát osob, což prý jest (dle tvrzení Arabů) pro toto město tak zrovna dosti. Pro cizince jest však židovské obyvatelstvo faktorem, se kterým dlužno počítati a to zejména, nemá-li svého stanu. Tu vypomůže cestovateli některá židovská rodina z nouze tím, že mu za dobré zaplacení skromný příbyteček přenechá. V tomto případě bývá dobře, když tourista všechny své požadavky co nejpřesněji vyznačí a za všechno cenu smluví, sice by se mu mohlo přihoditi, že by místo desíti, dvacet franků zaplatil. Delší pobyt ve stanech nepatří zde ku zvláštním příjemnostem, poněvadž tu poletují celé roje oněch prožluklých komárovitých mušek, jimiž mořeny byly také voje Křižákův a jméno »cicindelae« nalézáme v dějinách těchto výprav velmi často zaznamenáno. Nesčetné rudé, naběhlé skvrny pokrývaly naše obličeje a ruce hned po prvním nočním odpočinku a protivné kožní svědění

nás přiváděl do jakési povzteklé nálady, kterouž ani časté ulehčující zakletí nebylo s to zapuditi.

Celkem dělá Hebron na každého cestovatele dosti dobrý, ba příjemnější dojem, nežli většina měst Svaté zemi, k čemuž arci nemálo přispívá dosti slušná poloha a zeleň četných zahrad a vinohradů. Z částečného opevnění vystupují tu a tam strážné věže, z nichž některé i dále od města pro polní hlídače postaveny byly. Tak bývalo za dob biblických, za časů Kristových a tak nalézáme věc dosud. Sám Ježíš pravil: »Muž jeden vysázel vinohrad, obklopil jej zdí, vykopal místo na lis a postavil věž!« (Mar. XII. 1.) Kupulovitých střech kamenných, dle vzoru jerusalemských domů, nenalézáme zde mnoho a plochá tarasovitá krytba převládá na celé čáře. Vzrůst města stoupl za posledních dvacíti let tak značně, že připojeno ku dřívějším čtyrem čtvrtím šest nových oddílů města, ve kterémž přebývá nyní devět tisíc pět set obyvatelů. Nejhustěji seřaděné budovy obklopují posvátnou velemešitu »Haram el Chalil«, která patří ku největším znamenitostem Palestýny, ačkoliv pro »nevěřící« vyznavače jiných náboženství, kterým Hebroňan rád psů, prasat a potvorčat přezdívá, dosud přístupnou není. Jenom evropským princům rodů císařských dostává se od cařihradského sultána nejvyšších fermanů, které branku do jeskyně »Machpeli« na východní straně ležící otevírají. Ve výtesech skalních odpočívají tam nesmrtelníci v pravém slova smyslu totiž: Abraham a Sára, Izák a Rebeka, Jakub a Lea, vždy muž se ženou proti sobě, avšak vždy do páru na různých místech. Mohu laskavého čtenáře ubezpečiti, že bych se byl navzdor své praobyčejné červené krvi za zvláštních okolností do vnitř dostal — ale poněvadž jsem již napřed věděl, že se vůbec nikdo, ani za sebe větší bachšiš do vnitř skalních hrobů »Kenotaphů« nedostane, tak jako princ Walesský (r. 1862.) a Bedřich pruský (r. 1869.) a jiní princové, nepřál jsem si obyčejný vnitřek viděti a zůstal jsem venku státi. Tam jsem si dal vše vypravovati a shledal jsem, že byla moje umíněnosť tentokráte na pravém místě. Mešita ve svém nynějším stavu jest třílodní chrám Křižáků z let 1167., pozměněný částečně v přístavbách sultanem mameluků Muhamedem Ibn Kilavunem z Egypta r. 1331. na mešitu. Byzancské sloupy, stěny do výše dvou metrů mramorem pokryté, kufické nápisy, krásná kazatelna a modlitebnice tvoří okrasy vnitřku, z něhož vedou dva vchody ku podzemním hrobkám. Nad podlahu vyčnívají kamenné kenotaphy, pokryté hedvábnými přikrývkami barvy zelené a hluboko pod nimi leží prý rodinná hrobka patriarchův a jejich žen. Pomyslili jsme si při tom, kdybychom se jen mohli také přesvědčiti! Kolem mešity postaveno prodlením staletí mnoho budov sloužících dervišům, kněžím a bohabojným stipendistům, kteří zde doživotního opatření požívají, za příbytek. Nemalý počet kuchařů, pekařů, řemeslníků a sluhů obsluhuje zde i muhamedánské poutnictvo a chudinu, kteří se zde vespolek každé odpůldne před velkou kuchyní shromažďují. Znamením na buben počíná rozdělování čerstvého chleba — zrovna jako činíval Abraham, kterýž takto svolával zavítavší k němu cizince, kteří se po údolí roztrousili — a v oleji vařené čočky, tedy jak se říká, pravého biblického pokrmu požívali. Mešitní jmění dovoluje takovouto pohostinnosť a kromě toho

odvádí osm poblíž Hebronu ležících vesnic určité poplatky k tomuto dobročinnému účelu. Celý Haram jest prastarou, do Šalomounových dob (?) svým původem sahající zdí, z ohromných, spárami opatřených balvanů obehnán, kteroužto zeď podporují nad míru silné pilíře. Na toto staré opevnění postavena nová zeď značné výše a do rohů minaretní věže, co do architektonického tvaru bezcenné. Velmi krásný, šestihranný minaret stojí však ve čtvrti »Haret eš Šech« při mešitě »Ali Baka«,

ČÁST ROVINY NEDALEKO JERICHA.

do kteréž je vstup za bachšiš dovolen, ačkoli vnitřek, upřímně řečeno, za to nestojí, což platí také o zámku na Haramu.

Četné návštěvě Beduinů okolních i vzdálenějších těší se zdejší, co do velikosti městu zcela přiměřený bazar, ve kterémž zejména výrobky domácího průmyslu značnému odbytu se těší. V přední řadě jsou to předměty zdejších sklárniček, zejména pestré náramky, prsteny a náušnice, kterými se vyzdobují ženy ze Samaří, Judaey a Libanonu, pak kalíšky, lampičky a jiné tretky, jakéž nalézáme v příbytcích městeček i ve stanech synů pouště. Mýdlo z Hebronu, k němuž Beduini draslo dodávají, jest dosti dobré, ačkoliv

nepožívá tak chvalné pověsti, jako zdejší měchy na vodu, mléko a olej, které zde z kozlí a kozí kůže vyrábějí. Zhotovování těchto měchů jest zcela jednoduché. Zvíře se zabije uříznutím hlavy, pak se přeseknou ve značné výši nohy, nad kterými se provedou dva nářezy a pak se stáhne kůže, aniž by se břicho poškodilo. Všechny otvory, až na krční, se zašijí, do vnitřku se nacpou drobounké kousky dubového dřeva, kteréž sem přivážejí

MÍSTO KOUPACÍ NA POBŘEŽÍ ŘEKY JORDÁNU.

ze zbytků starých lesů Idumaey a pak se položí kůže na vzdušná a slunečná místa, kdež se samočinně vydělávají. Zdejší arabské a především židovské ženy nosí naplněné měchy na hlavách, kdežto v Egyptě je nosí na ramenou a výborná kniha, jakou jest bible, i v tomto případě zcela správně podotýká, že »Abraham položil vodní měch Hagaře na rameno« a nikoliv na hlavu, poněvadž Hagara pocházela z Egyptu.

Také ovoce různých druhů jest tu přímo znamenité. Trhy v Jerusalemě a Betlémě

dostávají největší část šťavnatých hroznů, fíkův a peckových plodin z této končiny a tři sta padesát velbloudů donáší rok co rok náklady sušených hroznů do Egypta. Velikosť tohoto ovoce jest na mnoze pozoruhodna a desíti- až dvanáctiliberní, šedesát centimetrů dlouhé hrozny nejsou žádnými zvláštnostmi. Víno, které zde lisují a pak na zvláštní spůsob vyvařují, jest vlastně tmavou kořeněnou medovinou, co do účinku velmi opojnou.*) Snad myslil Šalomoun v »Písni písní« na tento odvar, když napsal: »Číši dám tobě s vínem kořeněným!« A prorok Isaiáš znal asi také dobře vlastnosti této tekutiny, čině ve své útěše k lidu Israelskému zmínku o »záchvatném kalichu«. — Jako svědomitý zpravodaj, kterému šlo o zjištění těchto výroků, konstatuji: na vlastní své osobě provedenými pokusy zjistil jsem, že jest to mok velmi dobrý, že však nemůže býti nikdy o kalichu na záchvat trpícím řeči, poněvadž závratem postižena bývá osoba, kdežto číše zůstane klidně státi na stolku ve stanu neb v pokoji.

Nejstarší biblická památka v Hebronu jest dle mého náhledu veliká vodní nádržka před jižní branou města, kterouž zovou Arabové »Birket es-Sultan« a která dle všech okolností za dob krále Davida zbudována byla. Šířka i délka tohoto rybníku obnáší $39^1/_2$ metru, při hloubce $7^1/_2$metrové, do kteréž ze dvou rohů vždy 54 stupně dolů vedou. Na stěny této nádržky připevněny usekané ruce a nohy vrahů syna Saulova, Isbosetha a také Abner, stoupenec druhého, zhynul blíže dosud stojící tmavé a nízké branky tohoto místa. Druhá vodní nádržka, Birket el Kazzazin, na jihozápadě co do rozměrů menší, zbudována dle všech značek mnohem později. Nejznámější ze všech znamenitostí Hebronu jest však mohutný »dub Abrahamův« (quercus Mambre, druhu: pseudoccifera) v údolí Mambre (nyní Wadi Septa), který i s větším pozemkem od ruské církve zakoupen byl. Že jest tento strom prastarým, že viděl tak mnohá pokolení v hroby klesati, vidíme zřejmě na jeho as desetimetrovém, nyní nízkou zdí obehnaném kmenu, který se ve výši pět a půl metru na čtyři mohutné větve rozděluje. Že by byl Abraham v jeho stínu odpočíval, jak tradice vypravuje, o tom můžeme již z té příčiny pochybovati, že zejména staří zpravodajové, mezi nimi sv. Jeronym, dle podání sv. Pauly tvrdí, že tam nalezla jen malé zbytky původního dubu Abrahamova. Také Sanutus viděl jen mohutný třeň jakožto zbytek onoho stromu, pod kterým se ještě za dob Eutropie, tchyně Constantinovy, různé modloslužby prováděly a na rozkaz tohoto panovníka pobořeny oltáře zde obětujících různých vyznání a opodál postaven pak kostel nejsv. Trojice, což nám svatý Eusebius ve své knize »De vita Constantini« sděluje. Nedaleko tohoto památného stromu nalézá se jednopatrová poutnická budova Rusův, kdež na odporučení ruské církve nebo konsulátu v Jerusalemě možno přenocovati, pokrmy však musí si každý cestovatel zaopatřiti sám.

Hebron má ještě celou řadu jiných znamenitostí, ale všechna ta podání jsou tak nejapně vymyšlena, že necháme velikým otazníkem opatřené hroby pánů: Lota, Josefa, Abnera a Isaiho docela na pokoji.

O dobrodružném a nebezpečném šestnáctidenním výletu z Hebronu do daleké Petry

---

*) Hebrejský: debaš. — Arabský: dibs.

blíže vrchu Hor v zemi starých Nabatejcův nemůžeme z té příčiny nic pověděti, poněvadž dle našeho úsudku do pojednání o Palestýně nepatří, za to však sdělíme čtenáři vše, co o svojí cestě do Bet Džibrina, Betogabri neb Eleutheropolisu starých a pak do Gazy, jednoho z pěti hlavních měst »Pelištimů« neb »Filištinů« zaznamenati můžeme.

Nevíme ani, kterému patronu z cestujících měli bychom náhodu na vrub připsati, která k naší společnosti jakéhosi Angličana a jeho sestru přidružila, kteří za vůdcovství dragomana a tří služebných duchů řeckého původu Palestýnou se potulovali. Angličané nebývají na cestách nikdy příjemnými společníky, ačkoliv se jim nijak důkladnost v cestování ani odvaha a chladnokrevnosť v kritických okamžicích nedá popříti. Pro touristy v dálných krajinách stávají se vždy nepříjemnými, ba i škodlivými proto, že pokazí v nejkratší době ceny všeho, čeho cestující potřebují a co platí. Pošlete Angličana do Eldoráda, kde jest vše zadarmo, a za rok vám přemění ten ráj tak dokonale, že i ten anděl u vchodu od vás vezme bachšiš. Zejména v Palestýně, v Syrii, v Egyptě a na Rudém moři mívá nyní každý tourista, který se nechce nechat odřít, postavení nad míru těžké a úmorné handrkování o ceny stanu, kuchyně, koní a průvodu trvá mnohdy celý den, nežli lze přikročiti ku sdělání písemné smlouvy.

Celá věc dá se arciť jednoduchým spůsobem vysvětliti. Angličanů cestuje dosud nejvíce. V povaze tohoto národa není smyslu pro učení se cizím řečím; syn Albionu tvrdí, že angličinou se projde celý svět. Delší lámání řeči jest mu vždy protivným a žádané ceny nejeví se mu v poměru k vydajům ve vlasti činěným přílišnými. Proto platí vždy cenu žádanou a bez smlouvání. Vlaši, Němci a jiné národnosti smlouvají na krev a o sobě nechceme šířiti slov. Američané nesmlouvají v Orientu nikdy, neboť chtějí-li spořit, vyjedou si z Ameriky na cesty, které se jim vždy vyplatí, což pochopí každý, kdo zná životní vydaje v Americe a cenu dollaru v Evropé a v Asii.

Za dvoudenního pochodu z Hebronu do Gazy, celkem třináct hodin cesty, měl řečený k nám se přidruživší páreček tolik vrtochů a četnými dárky pokazil nám i náš lid v té míře, že náš Beduin chajal ve své podivné vlaštině tvrdil: »Iglisman bona džente, Frendži no!« (Angličané jsou hodný lid, Frankové ne.) Na rozdíl od Angličanů jmenují zde ostatní národy vždy jen Franky. Tento výrok znamenal arci, že my jsme špínové, kdežto Angličan byl kavalírem.

Však hleďme, abychom se dostali do Bet Džibrinu, což znamená tolik jako »dům Gabrielův«. Cesta vede na západ od dubu Abrahamova údolím Franků, kolem vesnice Dora, Adoraim k údolí Uff, pak mineme vesnice Trikomias a Dechan, před vybočením z údolí Sandahanne spatřujeme již četné olivové zahrady Džibrinu, zříceniny staré osady a na severozápadní vyvýšenině zbytky starodávné pevnůstky. Celkem nazvati dlužno polohu vesnice uprostřed pahorků pěknou, obyvatelstvo je však nevlídné a v době placení daní ku vzpourám náchylné, pročež zde položeno vždy dvacet mužů posádkou, jejížto velitel nás patrně z dlouhé chvíle celé odpůldne provázel a na vše pozoruhodné pozorny činil. Nejchvalnější pověsti požívají zdejší skalní jeskyně, kterých se v celém bližším i dálném

okolí Džibrinu, jakož i poblíže tří vesnic na cestě z Askalonu do Jerusalema dosti mnoho nalézá. Těchto skalních, rukou lidskou vytesaných jeskyní jest zde veliký počet a nedá se popříti, že sloužily z počátku, ve svém přírodním stavu, za příbytky nejdříve jeskyňákům, později pak Idumejcům, kteří si je pro letní pobyt upravili. V prvních dobách křesťanství živořili v nich asketové, používajíce větších z nich k účelům náboženské pobožnosti, za pohřebiště a columbarie. Vnitřek jejich jest rozmanitý a různé velikosti, při délce čtyř- až dvacetimetrové a výšce pěti- až desetimetrové, se stropy rovnými neb kopulovitě vytesanými. Na některých místech pozorujeme skalní záseky ku zachycování dešťové vody, která zvláštní chodbou vtékala pod jeskyně do cisteren, točitými schody s hlavní místností spojených. Malé tříhranné výklenky ve stěnách sloužily k umístění kahánců a vytesané kříže na stěnách svědčí, že tímto znamením označeny jakožto majetek křesťanů, což pozorujeme i na jiných četných místech v Palestýně. Nejzáhadnějšími jsou četné v řadách vysekané, mnohdy až ve výši devítimetrové umístěné výklenky nevelkých rozměrův, o nichž badatel, arci bez udání důvodů, tvrdí, že sloužily buď pro uschování popelnic aneb jakéhosi nářadí druhu vzácnějšího. Nyní slouží přečetným divokým holubům za hnízdiště a večeře naše obohacena pro změnu těmito v Palestýně velmi oblíbenými ptáky. Za starých věků již ctěn holub v těchto krajinách co nejvíce a zejména všechny semitické národnosti provozovaly s tímto opeřencem jakýsi náboženský kult, ba Semiramida zobrazována v podobě holuba a ztotožněna později starými Syřany a zejména Feničany s Aphroditou (Venuší), čemuž nasvědčuje také jméno pheredet (apheredet), »holub«.

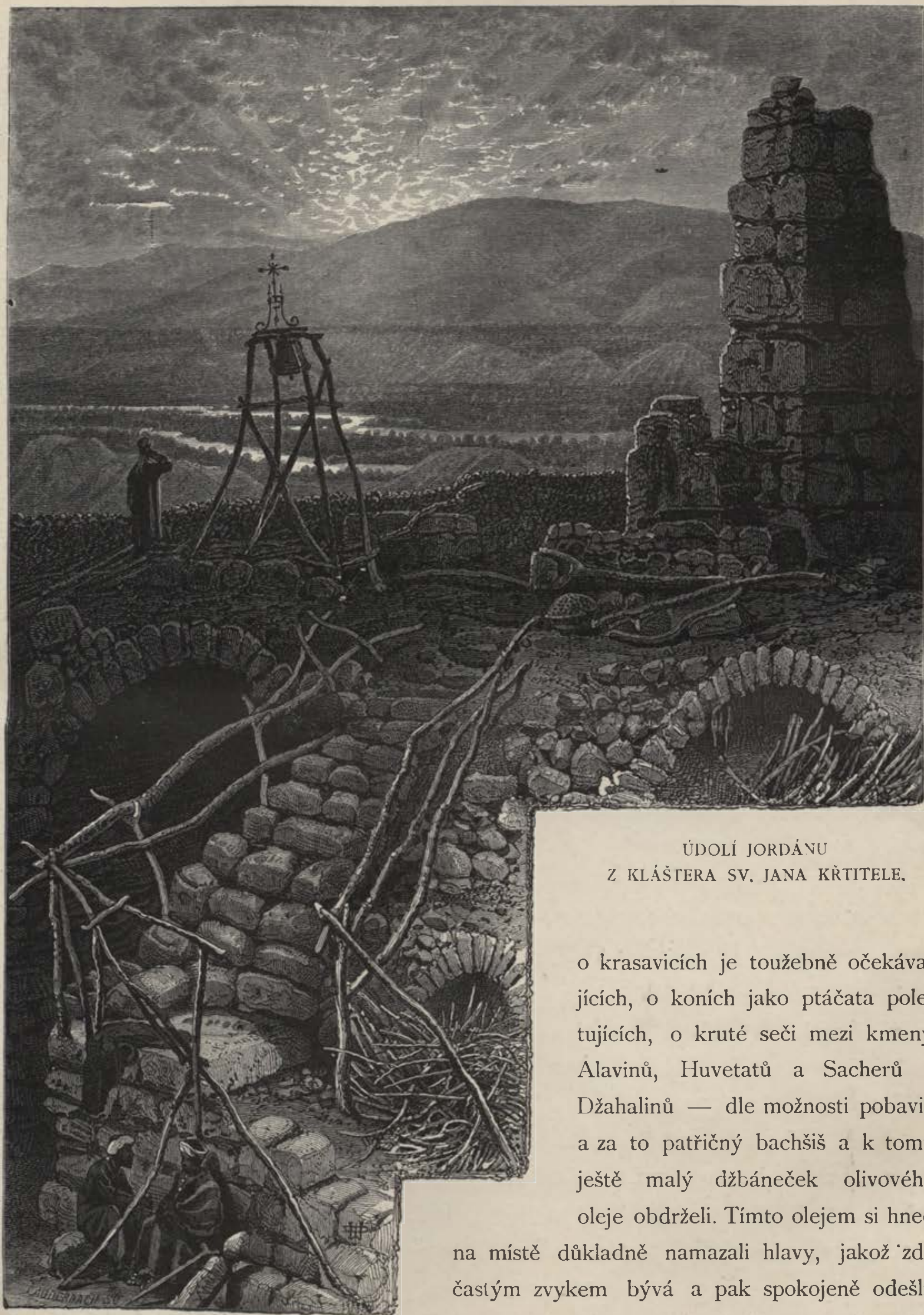
Půl hodiny cesty od Džibrinu leží nedaleko těchto jeskyň zřícený, původně byzancský, později dle všeho románský kostel Křižáků, jehož zbytky jsou dosud značné. Při našem odpočinku v těchto rozvalinách nabízel nám starý Beduin plný měšec různých druhů mincí původu římského. Mezi 150 byla jediná dobře zachovaná a tu jsme si podrželi, kdežto Angličan koupil ostatní za žádanou cenu, která arci nebyla vysokou. Vůbec dostati lze v městečkách a vesnicích veliký počet starodávných »imli« — peněz, ačkoliv bývají špatně zachované, kdežto řezané, bez odporu drahocenné kameny patří k velkým vzácnostem, což Beduinové velmi dobře vědí a dle toho také cenu určují.

Stará pevnůstka, několika arabským rodinám za přístřeší sloužící, nalézá se na polo v rozvalinách a také bývalý uvnitř se nalézavší kostel Křižáků ve slohu gothickém vykazuje jen několik zbytků bývalé své nádhery. Dole ve vesnici upotřebeny vzácné stavební hmoty ze zřícenin ku zbudování selských chat a mramorové sloupy, hlavice a žulové i pískovcové kvádry vyhlížejí z hliněných oplácanin domků v podivném kontrastu a vypadají arci jako pěsť na oku.

Eleutheropolis čili starší Betogabra byla hned na počátku křesťanství sídlem biskupů, a když ji byli Křižáci znovu zbudovali, pokřtili město na jméno Gibelin. Vynikající úlohu však toto městečko nehrálo nikdy a po zničení jeho sultánem Bibarsem (r. 1244.) zaniklo takřka na dobro.

Z večera shromáždilo se kolem našich stanů asi dvacet Beduinů, avšak ani jediný

Džibriňák, a dva pěvci, kteří nás svými jednotvárnými nápěvy o mocném králi pouště,

ÚDOLÍ JORDÁNU
Z KLÁŠTERA SV. JANA KŘTITELE.

o krasavicích je toužebně očekávajících, o koních jako ptáčata poletujících, o kruté seči mezi kmeny Alavinů, Huvetatů a Sacherů a Džahalinů — dle možnosti pobavili a za to patřičný bachšiš a k tomu ještě malý džbáneček olivového oleje obdrželi. Tímto olejem si hned na místě důkladně namazali hlavy, jakož zde častým zvykem bývá a pak spokojeně odešli.

Po sedmihodinném nočním odpočinku

vsedali jsme již o čtvrté hodině ranní do sedel a dál to šlo čerstvým vzduchem k výšinám nad vesnicí, po silnici vedoucí z Jerusalema přímo do Gazy. Obrátili jsme se ještě jednou směrem k oněm skalním jeskyním a maně napadla nám doba, kdy v útrobách jejich živořila společnosť asketů. Poněvadž se právě ubíráme méně zajímavou končinou judského pohoří, se kterého pak sestoupíme v požehnanou rovinu Filištínů, povím čtenáři všelijaké podrobnosti ze života těchto náboženských blouznílků. Kdyby někdo za našich dob podobné činy prováděl, víme asi, co by se mu stalo. Někteří z těchto nábožných mužů postili se celé týdny à la Succi, jiní jídali jen ob den, jiní opět soustředěni v sektu »se pasoucích«, lezli jako stáda po vrších a pásli se. Macarius z Alexandrie nesnědl po celý týden ani jediného pokrmu, ba neseděl, ani nespal, a jen v neděli dopřával si odpočinku a jídal traviny. Svatý Abraham, sv. Poemon a otec mnišstva svatý Antonín nemyli si nohy a jen tu a tam obličeje. Také svatá Eupraxia ve společnosti třicíti jeptišek žijící, nemyla si nikdy nohou a zatřásla se hrůzou, byla-li řeč o lázni. Svatý Besarion nelehl si po čtyřicet let a po čtyřicet dní stál uprostřed nejtrnitějších keřů. Dotčený sv. Macarius spal plných šest měsíců v bahně, což však nestojí ani za řeč oproti sv. Šimonu, který žil na jedné hoře, stoje přikován na ohromném, 20 metrů (?) vysokém sloupu a to po dobu třicíti let. Podávali mu tam zřídka kdy pokrm a on zhubnul na kosť a kůži, což mu však nevadilo, aby den co den ve své závratné výši tisíceré nábožné poklony prováděl. Svatý Jeroným znal jednoho poustevníka, žijícího v jámě; týž dával si jen jednou za rok, o velikonoční neděli, stříhati vlasy, kutnu nečistil nikdy, až mu po cárách spadla s těla, a »hladověl, až se mu oči zkalily a jeho kůže jako pemza vypadala«. Valný počet z nich nepromluvil po dvacet až třicet let ani jediného slova a také na ženské pohlaví se po celý život ani nepodívali. Svatá Pelagia, své doby nejkrásnější herečka v Antiochii, která dle vlastního doznání měla »tolik hříchů jako je písku v moři«, prchla v mužském oděvu na horu Olivetskou a žila tam nepoznána jako mnich až do své smrti. Vše to, co asketové ku potlačení hříšných chtíčů činili, nedá se ani přibližně naznačiti, neboť ty hrozné duševní zápasy byly navzdor skalopevným povahám asketů nesmírné a za pláče, vzdechů, zuření, křečí, halucinací a podrážděné obraznosti bojovali proti luznému pokušení s výsledky vždy téměř vítěznými. — Ať odpočívají ve svatém pokoji!

Celá ta pahorkovitě vlnitá planina, kterou se náš průvod ubíral, byla v biblických dobách dějištěm nesčetných bojů mezi Židy a Filištínskými, kteří byli co do smýšlení největšími antisemity. Jakožto udatní a vyškolení vojíni poráželi armády Židů velmi často a byli-li snad na čas přesilou udoláni, vzchopili se v krátké době k novým činům a hleděli se domoci samostatnosti. Za časů Samuelových a pak za vlády židovských králů byla tato celá rovina přečetnými osadami pokryta a v pěti hlavních městech Filištínů: v Askalonu, Azotu, Akkaronu v Gathu a Gaze přebýval veliký počet čilých a velmi zámožných obyvatelů. Zášť a nenávisť oproti Židům stala se u nich takřka dědičnou a také při dobytí Jerusalema nebyli Filištínští mezi posledními, kteří Římanům a Titovi pomáhali.

Nyní poskytuje celá, místy úplně rovná, jinde málo pahorkovitá krajina trudný pohled a smutně živoří skrovný počet vesniček po celé té rozsáhlé rovině, kteráž by za

spořádaných poměrův ohromnou úrodou a blahobytem oplývala. Nebezpečné sousedství kočovníků, stále venkovský lid znepokojujících, ba i vyssávajících jest blahodárnému vývoji rolnictva na velikou újmu a co nepohltí vyděračská vláda, vezmou po dobrém nebo mocí Beduini, Fallahin-i pak zůstávají stále nuzáky.

Celou jízdu naši nazvati můžeme vším právem zdlouhavou. Ani menší zříceniny Eglonu, nyní »Adžlanu«, jehož Jozua pobořil, a Lachisu (nyní: »Latis«) zničeného Nebukadnezarem, kdež jsme hodinku si odpočinuli, ani na cestě ležící vesničky neposkytovaly pranic pozoruhodného. Ke druhé hodině odpolední objevily se nám konečně štíhlé palmy, oranžové a olivové zahrady města Gazy a za čtvrt hodiny zarazili jsme v jednom z těchto hájů. Ihned postaveny naše plachtové příbytky, od kterýchž jsme se téhož dne již nevzdálili.

Cizinec přišedší ze středu této země do Gazy (čili Gazze), znamená zde na první pohled, co se obyvatelů týká, značný rozdíl a celku vtisknuta na čelo pečeť života egyptského, čemuž se následkem čilého spojení s touto zemí diviti nemůžeme. Četně navštívený a dobře zaopatřený bazar mohl by co do zevnějšího dojmu také státi v Akminu, v el Kebu neb Suefu v Egyptě a nelíšil by se mnoho od tamnějších. První naše koupě v bazaru platila pověstným a znamenitým Gazanským datlím výborné chuti a značné velikosti. Ovocnář dodává nám na náš stříbrný medžidie tolik různých kabaků, fanasů, ašerů, sahtutu po 40, 20, 10 a 5 parách, že máme té turecké měděné drobotiny plné ruce; že pak v nich nescházejí ani celé půlky a čtvrtky »plechových« (metaliků) bešliků, může si každý domysliti. Potíže s tureckými mincemi a franky jsou zde všude přímo děsné. V každém městě má napoleond'or, ruský imperial neb anglická libra vždy jinou cenu a také hlavní a nejvíce rozšířený turecký medžidie kolísá stále v hodnotě co do počtu piastrů, které cizinec za tento dostává. Tak obdržíte za jeden napoleond'or v Jaffě 124, v Jerusalemě 109 a v Hebronu 115 piastrů, za medžidie v Jaffě 26, v Jerusalemě 23, v Hebronu 25 a zde v Gaze 40 piastrů. Ještě větší rozdíl jeví se v ceně tureckých zlatých liber, za které obdržíte v Jaffě 141, v Jerusalemě 124 a v Hebronu 130 piastrů. První naše otázka v každém městě, kamkoliv zavítáme, zní: »Mnoho-li piastrů platí napoleond'or a mnoho-li medžidie?« Při menších vydajích jest tato otázka nezbytnou a jen tak se cestující aspoň částečně proti větší ztrátě zabezpečuje. Zejména však jest nutno zlaté mince co nejbedlivěji prohlížeti, poněvadž z nich má valná část malé vypilované zářezy a tím již tratí udavatel na měně. Nepoznal jsem jediného cestujícího, kterýž by zde nebyl býval napálen a kterýž by si nebyl sbírku drobných hanebných, naprosto neudatelných mincí »na památku« z Palestýny odvezl. Směnárníci peněz, ať už pouliční nebo v krámech usazení, ba i mnohé banky jednají zde s cestujícími touristy z husta nesolidně a takž jsou hmotné ztráty a k tomu ještě důkladný vztek na cestách Palestýnou téměř nezbytnými průvodci.

Z městských staveb zajímala nás nejvíce veliká mešita, dříve kostel Křižáků a ještě dříve chrám Eudoxie, která na místě, kde až do 4. stol. svatyně Filištínů bohu Marnas-u zasvěcena stávala, basiliku vystavěti kázala. Beze všeho povolení a beze všeho nebezpečí, že si utržíme nadávek anebo že poplváni budeme, jako se nám uvnitř Palestýny fanati-

ckými Muhamedány několikráte stalo, vstoupili jsme v punčochách do Kebirské mešity. Dřívějšímu třílodnímu kostelu připojena při změně ještě jedna loď, avšak celkem zachovány arkády, okna a vchody v původním slohu. Okolo mešity nalézá se krásně dlážděný dvůr, kterýmž se ku primitivním školám vzoru arabského prochází. V jedné z těchto světnic sedělo asi třicet nadějných potomků, možno, že snad aspoň trochu filištínských, a ti odříkávali kejklajíce se unisono: 109 suru z Koranu (tak nám aspoň bylo praveno), kteráž vykládá »o nevěřících« doslovně toto: »Ó, vy nevěřící, já nectím to, co vy ctíte, vy nectíte to, co já ctím a já také nebudu ctíti to, co vy ctíte a vy nebudete ctíti to, co já ctím. Vy máte své náboženství a já mám moje.«

BŘEHY JORDÁNU.

Náramně rozumná to sura, v jejímžto hlasitém deklamování se celá ta třída rušiti nedala a učitel sedící na vyvýšeném stupni na sešlém koberci, nedal se také vyrušit.

V jiné starodávné mešitě pochován jest Hašim, děd Muhamedův, a tam nacházejí se na kazatelně starodávné, skvostně pracované řezby mřížové, jakož i pěkný, sloupy krášlený přední dvůr. Procházejíce ulicemi vnitřního města, pozorovali jsme takřka na všech skvostné zbytky starodávného staviva a žulové i pískovcové sloupce a mnohdy znamenitě pracované korynthské hlavice z bílého mramoru trčí ze všech stěn a také velké kvádry nejsou tu žádnou zvláštností. Nálezy pěkných kovových starožitností, mincí a mramorových soch učiněny zde dosti často a jeden zdejší jednatel obchází vždy cizince,

POHLED NA HORU QUARANTANA Z JERICHA.

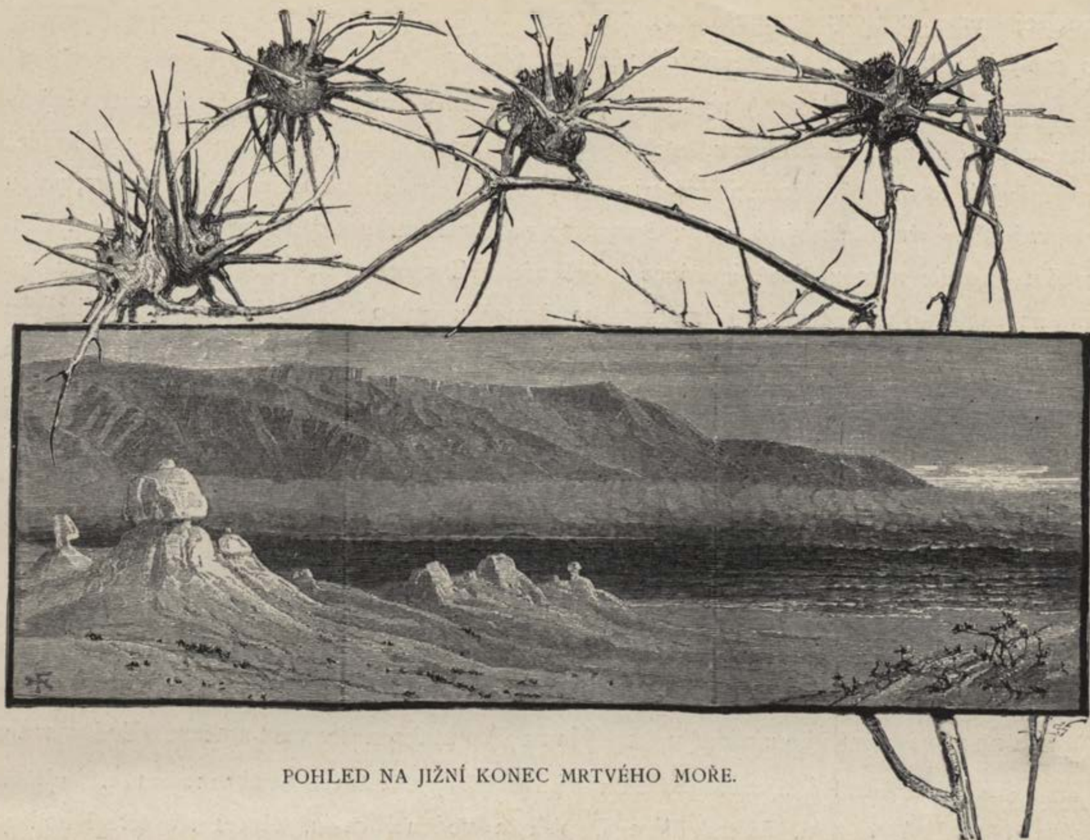
nabízeje jim ku koupi různé tretky za ceny co možno nejnestydatější. Rád blouznívá o samých »librách«, ale konečně dá věc i za piastry.

Ve staré (z r. 1200.) pocházející, v mizerném stavu se nalézající residenci »kajimmakama« čili náčelníka okresu, stojí ve dvoře železné klece, v nichž několik pro krádež uvězněných lotrů právě sedělo. Jeden z nich, hranatý to chlapík, trhal polou žertem, polou opravdově silnými železnými pruty, čemuž se na stráži sedící vojín posmíval. V tom okamžiku napadla nám událosť, která se právě zde v Gaze před mnoha sty lety udála a jejíž hrdina za tímto Saraiem v malém hrobním domečku prý odpočívá. Máme na mysli siláka Samsona, kterýž tu těžké vrateně brány městské hravě vysadil a na jeden vrch směrem k Hebronu odnesl. Když pak sil svých zbaven v ruce nepřátel upadl, oslepili ho zde a přinutili k točení ručního mlýnu. Avšak časem narostly mu opět mohutné, sílu dávající kadeře, a když jej kdysi ku sloupům chrámu Dagonova byli přivázali, vznikla v něm touha po pomstě a on obrovským vzepřením se a škubnutím zbortil ty mohutné kameny a pohřbil sebe i hodující Filištíny pod troskami slavného kostela.

Gaza neměla ve své minulosti na růžích ustláno, a můžeme říci, že všechny bouře, které se na Svatou zemi snesly, vždy také toto město co nejkrutěji zasáhly. Křesťanství zapustilo zde až roku 400. pevné kořeny, když tu sedm pohanských chrámů pobořeno bylo a na místě největšího z nich (Jupitera Marnasa) postavena skvostná svatyně »Eudoxiana«.

Nynější Gaza leží na vyvýšenině padesáti pětimetrové nad mořem a největší závada spočívá v tom, že nepříjemná, pískem vedoucí cesta, téměř tři čtvrtě hodiny vyžaduje, než se dosáhne při moři ležící vesnička Majumas. Touto nepříjemnou polohou trpí arci město samo nejvíce, neboť zůstane asi pro vždy bližšímu spojení po moři uzavřeno. Nejpěknější podívání na město poskytuje nedaleko na jihovýchod ležící »pahorek hřbitovů« Muntar, na který Samson ony ohromné vrateně z Gazy zanesl. Oko cizincovo vidí vlastně tu nejpestřeji odstíněnou zeleň veliké zahrady, ve kteréž značný počet budov umístěn jest. Výborná pramenitá, co nejhojněji tekoucí voda, jest také zde čarovným proutkem přírody, jehož dotknutím blahodárné zárodky oživují a skvostné ovoce přinášejí.

Býti v Gaze a nepodívati se na rumiště slavného kdysi »Askalonu« a neochutnati tam nejslavnější ošlejch (»správně česky« se říká: šnitlík) celé naší zeměkoule a nevypíti tam kapku rajského vína askalonského, bylo by pravým hříchem, a to tím spíše, ježto se dá tento výlet za jedno dopoledne vykonati. (Vyjeli jsme o třetí hodině z rána a o půl sedmé stanuli jsme před Askalonem, zdrževše se tam a v Meždělu do půl deváté a ve dvanáct hodin vjížděli jsme opět do Gazy). Jízda pískem a písečnými přesepy jest nejen nepříjemná, ale i smutná, a to proto, že spatřujeme ono zkázyplné řádění větrem popoháněných valů, ve kterých již nyní réva, fíkové a olivové stromy znenáhla zanikají. Dojemně velikolepý pohled poskytují rozsáhlé zříceniny slavného kdysi města, kteréž rodák jeho Herodes skvostnými stavbami okrášliti kázal. Co nepohltí písek, rozmetou četní kamenoborci, kteří výborné stavební hmoty vylamují, na lodě dopravují a do jiných měst rozvážejí. Tak pokáceli mohutné věže, brány a hradební zdi. Severní strana zřícenin chráněna

POHLED NA JIŽNÍ KONEC MRTVÉHO MOŘE.

jest před vybrakováním zemitou vrstvou, ze kteréž vyrostly a bují husté a na mnohých místech takřka neproniknutelné houštiny opuncií a jiného ovocného stromoví. Růžové a šedé sloupy žulové, bezvadně hlazené mramorové zbytky staveb, asi dvacet prostorných vodojemů, do kterých (ký to div!) dosud jako křišťál čistá voda přitéká a z nich zase odtéká, propadnuté klenby kostelů a jiných zřícených zbytků staveb — to všechno vyčnívá v této části nynějšího Askalonu z úrodné země. Sedláci, nynější zde stojící vesnice Džora, ukazovali nám místa, na kterých Angličanka Lady Stanhopová značným počtem dělnictva kopati dala (r. 1815.), aby objevila nesmírný tam uložený poklad. Když se za několik dní ničehož nedopátrala a jen ohromnou mramorovou sochu objevila, počali se pracující dělníci jítřiti a v domněnce, že by mohl býti ten poklad uvnitř vykopaného kolosu, rozbili sochu a nenalezli, jak samo sebou se rozumí — praničeho. Stará opevnění Askalonu tvořila polokruh s rovnou přímořní čárou, což pozorovati lze dosud a byly doby, kdy (zejména za dob křižáckých válek) pro nedobytnosť nazývaly toto město »Syrskou nevěstou«. Nyní bychom ji pojmenovali tlící mrtvolou. Za tučný bachšiš k rukoum gubernatora z Gazy dávají si zde stavitelé pobřežních měst nalámati potřebný počet osekaných kvádrů a dopravují je v menších plachetních trabakulech na patřičná místa. Poloha všech okolních vesnic jako jsou Barbara, Meddel, Tima, Džalis a Nalja jest následkem množství výborné vody znamenitá a velmi úrodná. Co pak se toho ošlejchu týče, kterýž Římané

odtud u velikém množství vyváželi a dle Plinia ascalonia jmenovali, tvrdím »při vousu Muhamedově«, že jest přímo protivným a že mně nechutnal. Jinak tomu bylo s vínem askalonským, jehož nám v hliněném džbánu Řek medželský uštědřil a můžeme vydati svědectví, že v tomto se starými Římany úplně souhlasíme.

V Gaze rozloučili jsme se milerádi s Angličanem a jeho sestrou, kteří táhli do Egypta; my pak dorazili jsme malou odchylkou podél koryta vyschlého potoka Šerija, částečně pouští kolem četných zřícenin bez jediného dobrodružství opět do Hebronu, pak do Betléma a poněvadž jsme nechtěli obvyklou cestou do Jerusalema se navrátiti, zvolili

POHLED Z ENGEDDY NA JIŽNÍ KONEC MRTVÉHO MOŘE.

jsme směr přes vesnici Bethdžala a Ain Karim čili »Sv. Jan v poušti«. Poutníci i touristé navštěvují tato místa velmi často a proto se tam podíváme se čtenářem také.

Z útulných stěn přívětivých páterů Františkánů se nám nechtělo a v náladě dosti mizerné sedali jsme jednoho rána před klášterem v Betlémě na své hřebce. I nebe bylo neproniknutelným závojem mlžin pokryto, což zde v měsíci květnu patří k výminkám a následkem bezslunečna spočívala na celé krajině šedo-šedá tonina pochmurnosti, při čemž zeleň všeho rostlinstva ještě temněji vypadala. Zdánlivě připadá nám krajina bez slunečné záře jaksi tišší a ve mnohých končinách Svaté zemi sesmutní celý kraj měrou takovou, že toužíte ihned po domovině.

Cesta, která nenáleží zrovna k nejlepším, sestupuje ku straně severozápadní do údolí Achmedova, jehož stráně hustě posázeny jsou révou a četnými skupinami olivových stromů. Ve výšině před námi spatřujeme vesnici Bethdžala, ve kteréž se palestýnský alumnát katolické církve, letní residence patriarchova a pěkný gothický, krásnými malbami na skle krášlený kostel nalézají. Avšak nescházejí zde také školy: řecká a protestantská, ačkoliv tu počet římských katolíků převládá, čemuž v letech padesátých tak nebývalo a bouřlivé a mnohdy i krvavé výjevy zde byly na denním pořádku. Tehdejší příslušníci řeckého vyznání i s kněžími chtěli šmahem ku římsko-katolickému vyznání s tou podmínkou přestoupiti, když by se jim zaplatily dluhující daně, avšak když přání jejich bylo vyhověno, rozmyslili si to, vyhnali latiníka faráře z vesnice a pobořili za přispění řeckého proletariatu z Jerusalema jeho obydlí. Ani zakročení patriarchy z hlavního města nespomohlo, ba patriarcha byl by přišel při vzbouření se Řekův málem o život. Teprve po zakročení kruhů diplomatických v Cařihradě se celá záležitosť ujednala, vinníci potrestáni, kostel a seminář zbudovány opět a v Bethdžale zaveden zase pořádek. Toto dělání vyznavačů rozličných sekt nepatří ve Svaté zemi ku zvláštnostem a zejména hamižní a vychytralí Řekové vykořisťují co nejdůkladněji chtivosť po lapání věřících oveček, na kteréž zejména evropští missionáři zuřivě loví. Výsledky nejsou arci v žádném poměru ku obětem, jež za tím účelem přinášejí různá vyznání Evropy.

Víno, které nám v koleji alumnů, kterých zde asi pětadvacet studuje, na občerstvenou hned po ránu podali, vynikalo nadobyčejnou dobrotou a sílou. Pak jsme sjeli opět do údolí k vysušenému nyní potoku, kterým se zimní dobou vždy značné spousty vody dále ku říčce askalonské valí. Asi za hodinu stanuli jsme u studnice »sv. Filipa«, kdež prý tento světec vykonal pokřtění jistého velmožného dvořana etyopské královny Kandace, ačkoliv se to také státi mohlo u Betsuru na cestě do Hebronu, tam, kde studnice Dirve proudí, jak tomu aspoň staré tradice nasvědčují. Také zde vykonává blahodárná voda zavlažováním četných ovocných stromů a záhonů, jež pokrývají světlozelené kuchyňské rostliny, pravé zázraky a starý ořechový strom, který se nad okrouhlým výklenkem studnice vypíná, dodává za parných dnů potřebného stínu odpočívajícím poutníkům. Další cesta od této studnice, kterou Arabové Hanyje zovou, jest co možná nejmizernější, z počátku velmi příkrá, vedouc ku výšinám, jež poskytují daleký rozhled a pak zase sbíhajíc po strmé stráni do hlubin údolí; pak jede se opět po svazích srázného pahorku k jeho temeni, kdež se jeskyně »sv. Jana Křtitele« nachází, kterou však pro neschůdnosť cesty jen skrovný počet poutníků navštěvuje a jiným od Betléma vedoucím směrem ku klášteru »sv. Jana« se ubírá. Celé okolí této jeskyně vyniká nadobyčejnou přírodní divokostí navzdor tomu, že nepostrádá zelenavých křovin, jež pokrývají boky divoce roztrhaných pahorků, a upřímně řečeno, »v poušti volající« nemohl si vyvoliti příhodnějšího místa ku samotářskému životu, ačkoliv rázu pouště krajina rozhodně nemá. Nejsprávnější pojmenování nalezli Arabové svým »El-habs« t. j. »vězením« a přirozená, jakoby lidskou rukou vytesaná kobka, jež má přístup po schodech otvorem vedoucím do

vnitř a druhým okenním výtesem s rozkošnou výhlídkou do údolí. V pozadí jest vyvýšený stupeň, který sloužil Svatému jakožto postel, a z otvoru skalního prýští co křišťál čistý pramének vody nejlepší jakosti. Sv. Jan Křtitel živil se, jak známo, kobylkami, divokým medem a ovocem stromů, jež u nás »svatojanským chlebem« jmenujeme, o kteréžto životní požitky i v bezprostřední blízkosti jeskyně žádné nouze není. Rozměr vnitřku obnáší asi osm čtverečních metrů a pro zbožné poutníky postaven zde malý oltářík ku pomodlení se na tomto místě.

Údolí pod námi se rozprostírající jmenuje se »Terebinthové« a jest vlastně pokračováním údolí Haniny a Kalonije (o kterých jsme se již na cestě z Jaffy do Jerusalema zmínili), kde David bojoval a Makabejci válčili, na něž nás proti nám ležící Modin upomíná. O pravidelné cestě nemůže býti dále ani řeči a přes pahorkovitá temena semo tamo nás vedla hrbolatá stezka ku místu »Mar Sakaria«, kde bydlela sv. Alžběta v době návštěvy Panny Marie v letním domě Zachariášově. Kdo by neznal krásný pozdrav Alžbětin při spatření Marie matky Ježíšovy: »Požehnaná jsi mezi ženami a požehnán jest plod života tvého!« Slušná kaple, patřící Františkánům, stojí prý na místě domu Zachariášova a opodál na straně západní postavili si Rusové velmi pěkný a pohodlný dům poutníků. O několik minut cesty dále vytéká pramen »studnice Mariiny«, nad kterou leží modlitební místo a koupací komůrka Muhamedánův, kteří jsou velikými ctiteli »Mirjami«. Celé toto okolí pramene (Ain) »Karimu«, jak jej Arabové nazývají, bývá co nejčetněji oživeno a selky i sedláci, poutníci i poutnice a četná drobotina dětí, jakož i valný počet domácí zvěřeny občerstvují se tímto znamenitým mokem zrovna tak, jak to činila na těchto místech Panna Maria. Přebytek vody rozvádí se po četných zahradách, které následkem toho úrodností překypují a vesnice Karim asi 400 kroků odtud vzdálená a 1100 obyvatelů čítající patří k nejzámožnějším v Palestýně.

Nenapadne mně ani ve snu, abych se s učenci o tom hádal, zda-li měl Zachariáš letní a mimo to ještě jiný byt, ve kterém svatá Alžběta za starších dnů svého života sv. Jana Křtitele z milosrdenství jediného Boha obdržela. Jeho velice šťastný otec arci blahořečil za to Všemohoucímu a rozradostněn zajásal: »Veleben budiž Pán, Bůh Israele a t. d.« Podání a víra káže na takovýchto místech: »Věř a budeš spasen«. Věříme tudíž přese všechny možné námitky lidí, kteří snad v přílišné horlivosti upadají v pochybnosť, jež mnohdy bývají málo podstatnými. Klášter »sv. Jana Křtitele«, náležející katolíkům římským, vyniká nad vesnické budovy přímo imposantně, ba řekl bych, že jest to horská pevnosť se zdmi velmi pevnými, nad kteréž štíhlé cypřiše a pěkná kopule nejkrásnějšího kostela Františkánů v Palestýně vyčnívají. Zcela nízkou, železnými dveřmi opatřenou brankou vstupujeme do vnitř a ubíráme se ku svatyni, která až do 16. století Arabům za stáj sloužila a značným nákladem pak znovuzřízena, účelům náboženským opět odevzdána byla, jak tomu dříve již za časů křižáckých bývalo. Chrám jest třílodní, kopule spočívá na mohutných pilířích a mosaikově mramorová dlažba vyniká velmi pěkným provedením, což se též o modrých fayençových plotnách, jimiž jsou stěny obloženy, tvrditi

může. Oltář jest z různých druhů vlašských mramorů sestaven a sochy z téhož materialu vzorně provedeny, patří ku nejlepším v Palestýně. Dvě kostelní okrasy, totiž obrazy »sv. Jana Křtitele v poušti« a »stětí« téhož světce, vydávají zdejší, po většině španělské

PRAMEN AIN DŽIDDI V ENGEDDY.

národnosti patřící mniši, za umělecká díla nesmrtelného Murilla. Na mou poznámku, že jsou to padělky, dostalo se mi velmi nemilostného pohledu, který dle všeho znamenal: »Smělče, ty těm obrazům asi rozumíš!« A dobře se mi stalo, proč jsem tak,

prostořekým! Na konci téže kostelní lodi vedl nás sestup do jeskyně, ve kteréž prý se »předchůdce Páně« narodil. Uvnitř panuje hrobové, ničím nerušené ticho a klidná záře četných světel dodává celku nádech tajuplného kouzla říše svatých tajemství. Po prohlídce novějšího domu poutnického platila naše návštěva zahradám a sadům kláštera jeptišek »Dcer ze Sionu«, který se na západním, dosti rozsáhlém pahorku nachází, a směle mohu tvrditi, že jsem v celé Palestýně nenalezl hned tak milého a útulného hnízdečka, ačkoliv jest hradebními zdmi opatřeno. V těchto končinách jest to ráj, učiněný ráj!

Zároveň se mnou navštívilo to místo asi dvacet poutníků z různých končin daleké Rusi a mohu říci, že jsem byl při pohledu na tuto chudinkou družinu dojat. Mnoho-li svízelů, útrap a potíží zakusili tito bodří lidé, než se ze svých vzdálených domovin až do Svaté země dostali, a jak dlouhé strádání musili si někteří z nich uložiti, než potřebný obnos, kopejku po kopejce zahospodařili, aby kolébku víry křesťanské mohli navštíviti. Možno že, jak na Rusi zvykem bývá, některého z nich obyvatelé jedné neb dvou vesnic na své útraty vypravili, aby se za každého z nich v Palestýně pomodlil, avšak proto přece byla to asi krušná cesta, neboť ačkoli je v četných ruských klášteřích o poutnictvo dosti slušně postaráno, trvá přec jen putování z dálných končin až ku mořským přístavům, jež většina pěšky koná, mnohdy i několik měsíců. Také v Palestýně navštěvují Rusové všechna památná místa jen pěšky a tak jsem je spatřil v Betlémě, v Hebronu, v rovině Jordánu, v Samaří, Nazaretu, na horách Taboru i Karmelu, na jezeře Tiberias a jinde vždy v četných skupinách. Svědomitost, s jakou tuto pouť vykonávají, jest až obdivuhodna a vyjma muhamedánské poutníky do Mekky na celém světě snad svého druhu jedinou. Uvedu jen jeden příklad. Někteří z poutníků nesou si z Palestýny tak zvané »svaté světlo« až do nejodlehlejších gubernií ruské říše, což vykonávají tímto spůsobem: dohořívá-li první svíce, rozžehnutá v den zapálení svatého ohně v chrámě Božího hrobu, rozsvítí od této druhou, v lucerně pečlivě chráněnou a tak činí stále až do svého rodného místa. Tam pak poskytují poutníci všem obyvatelům »svatého ohně« tímto spůsobem z daleké Palestýny přineseného. V tomto zvláštním aktu jeví se bezpříkladná snad náboženská vroucnosť ruského poutnictva.

Po obchůzce zahradou opustil jsem ovzduší »Missie Sionské«, kde se též četná mladá siroba ženského pohlaví procházela a za půl druhé hodiny hrozné kamenité, údolími se táhnoucí cesty, stanuli jsme před pevnostním klášterem sv. Kříže, který náleží Řekům.

Prastará pověsť nám vypravuje, že prý zasadil Abraham skupinu tří stromů: cedr, cypřiš a smrk, kteréž se znenáhla spojily a pak jakožto jediný kmen na zhotovení kříže Kristova upotřebeny byly. Tradice tohoto místa však tvrdí, že zde poražen olivový strom, z něhož zroben kříž Páně a zdejší mniši ukazují pod velkým oltářem prostranného a slušně zdobeného kostela otvor v mramorové podlaze, kdež tento strom stával. Sporní hádači ale tvrdí, že nebylo třeba celou hodinu cesty od Jerusalema po potřebném stromě hledati, když se v okolí jeho velký počet statných oliv nalézal, načež věřící dokládají, že v zahradách města nechtěli k takovému účelu žádný strom obětovati a že tedy v dálném

okolí poražen býti musil. Buď tomu jak buď, jisto jest, že podání pochází již ze století pátého, ze kteréžto doby uctívání tohoto místa vzešlo. Nás zajímaly nejvíce v knihovně, která patřila dřívějšímu zde umístěnému semináři, starodávné rukopisy s miniaturami, které by zasluhovaly podrobnějšího studia.

Prohlédnutím tohoto kláštera zakončena opět jedna výprava a východním směrem vedla nás zpáteční cesta Jaffskou bránou do Jerusalema. — —

Mrzutě, velmi mrzutě obracel jsem jednoho dne v Jerusalemě listy svých, místa Emauz se týkajících poznámek, místa, kamž se dle evangelia sv. Lukáše dva apoštolové druhého velikonočního dne ubírali, setkavše se na této cestě s Vykupitelem, a když jsem vše co nejpozorněji pročetl, nenabyl jsem jistoty o této staré vesničce. Část starých podání poukazuje na vesničku Amvas, na cestě z Jaffy do Jerusalema as 170 stadií vzdálenou, jinde jsem nalezl četné zastance místa Kulonije (34 stadií od Jerusalema), avšak nejsilnější voj badatelů jest toho mínění, že 64 stadií vzdálená osada El Kubebe starými Emauzy jest, kdežto nynější anglická společnosť palestýnských badatelů kostelní zříceninu Kamasa v údolí Tukinu jakožto záhadné ono místo označuje. Často uváděný Josephus vypravuje, že po zničení Jerusalema 800 římských vojínů místo Emauzy, 60 stadií od města vzdálené, k usazení se obdrželo. Je-li tomu tak a vzdálenosť tříhodinná souhlasí s tímto udáním, pak se — upřímně řečeno — nedostalo těmto vysloužilcům žádného tučného daru a pravděpodobnějším jest pak tvrzení jiných, že dlužno hledati Emauzy v bližším úrodnějším Kuloniji, kteréž dle všeho za starých dob Colonia zváno bylo. Středověká podání určují El Kubebe za Emauzy zákona, já pak nechtě řadu hádajících se rozmnožiti, vylíčím vykonanou na tomto místě návštěvu, jak jsem ji různými směry podnikl.

Do Emauz vedou tři různé cesty a cestující může si dle libosti vybrati, avšak ručíme mu za to, že jest jedna horší druhé, ať už zamíří směrem k hoře Samuelově nebo k vesnici Iksa, aneb k údolí Hanina přes místo Biddu. Při mé poslední návštěvě ponechal jsem rozhodnutí mezkaři a ten zabočil z brány damašské na cestu k Nabulusu vedoucí; projeli jsme část údolí Džoz a nedaleko hrobů soudcův sledovali jsme stezku údolím Hanina na výšinu k vesnici Iksa a odtud sestupovali jsme pohodlnější cestou kolem místa Biddu, odkudž lze pruh Středozemního moře shlédnouti a odkudž dle dějin Křižáci poprvé Jerusalem spatřili. Potom dorazili jsme k vesničce Emauzy čili El Kubebe.

Po celé části mizerné cesty bavil mne průvodčí mezkař, kostnatý to čahoun, sedící na chuděrce malém oslíku, kterýž nesl své těžké břímě s obvyklým u těchto zvířat odevzdáním se v osud a se sklopenou hlavou. Zastavil-li oslík na kamenité cestě, zasypal jej pán nejdříve nejvybranějšími nadávkami, pak se, nemaje příliš vysoko, sesmekl dolů a počal tvora trpělivosti, opřev se oběma rukama o jeho zadek, ku předu postrkávati. Nadávky byly co možno nejvybranější: »Ty syne nepočestných rodičův a ještě horších rodičů rodičův! Tvá bídná tělesní schránka zhyne, rozpadne se v prach, satanáš tě pohltí a pes tebe pozří, ty plémě prasečí, ty mizerný, ty škaredý, ty špinavý — žide!« V ústech

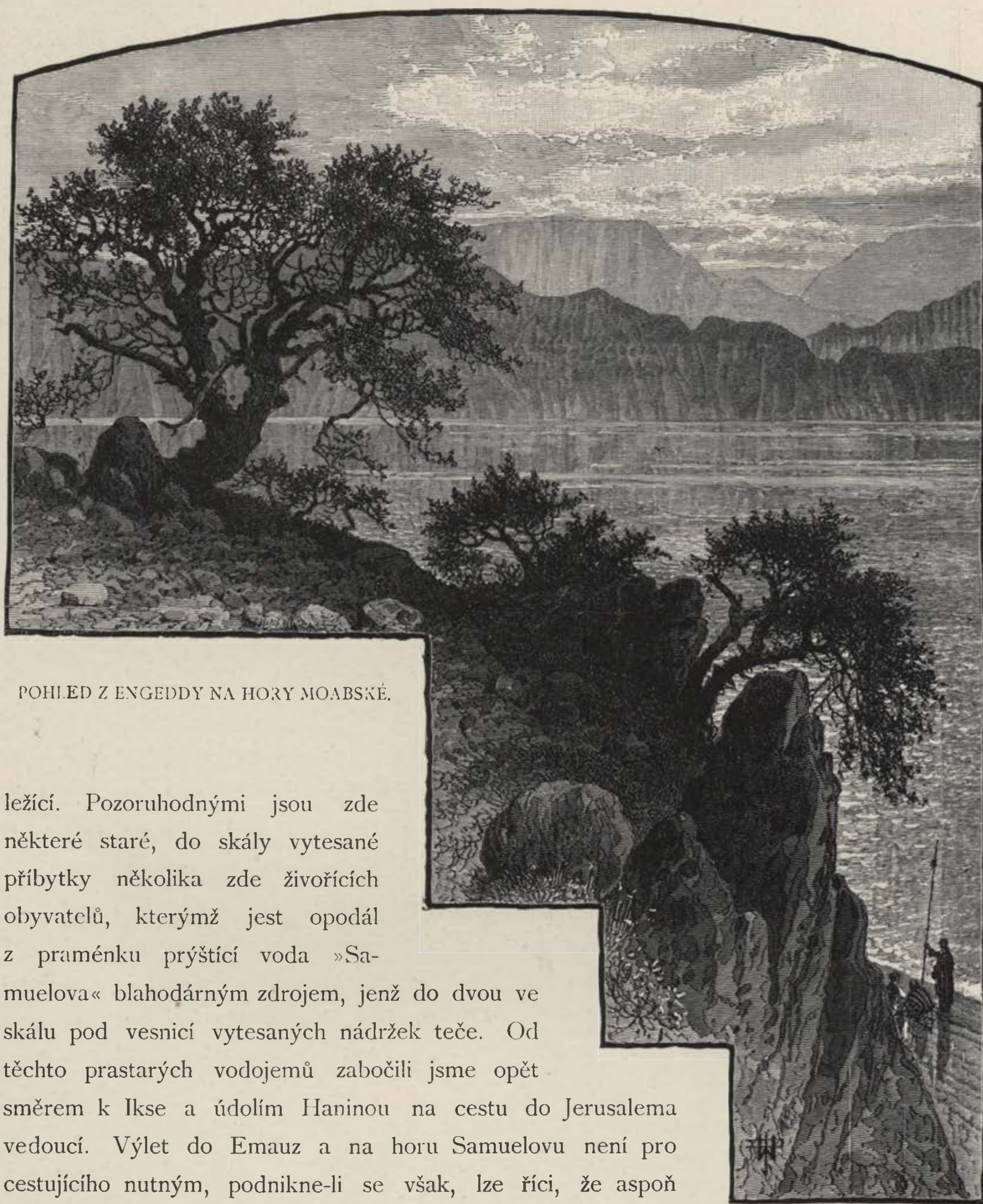
tohoto mukari-ho bylo slovo »žide« nejvyšším a nejhroznějším bodem opovržení a zlosti na ubohé zvíře.

Pohled na pěknou polohu vesničky Emauz, čerstvý a lahodný vzduch, pak přívětivosť cizince ve zdejším klášteře P. P. Františkánů srdečně vítajících hostitelů, vrací každému dobrou náladu, již byl na nepohodlné cestě ztratil.

Vznik nynějšího kláštera a kostela sv. Kleofáše jakož i s těmito souvisícího domu poutníků děkovati lze z větší části zde pohřbené nábožné sestře řádu sv. Františka, markýzce Pavlíně Nicolayové, která celý rozsáhlý pozemek i se zříceninami starého kostela Křižáků zakoupila a pak stavbu jmenovaných budov značnými peněžními dary podporovala. Rozvaliny křižáckého třílodního kostela i s apsidami, zbytky starých oltářů, sarkophag, vodní nádržka v klášterní zahradě a četné cisterny blíže vesničky, asi dvě stě obyvatelů čítající, neposkytují mnoho zajímavého. Za to však jest vyhlídka z klášterního tarasu, kam každého hovorný mnich co nejochotněji doprovází, vskutku pěknou a sahá až k vodnímu pruhu Středozemního moře.

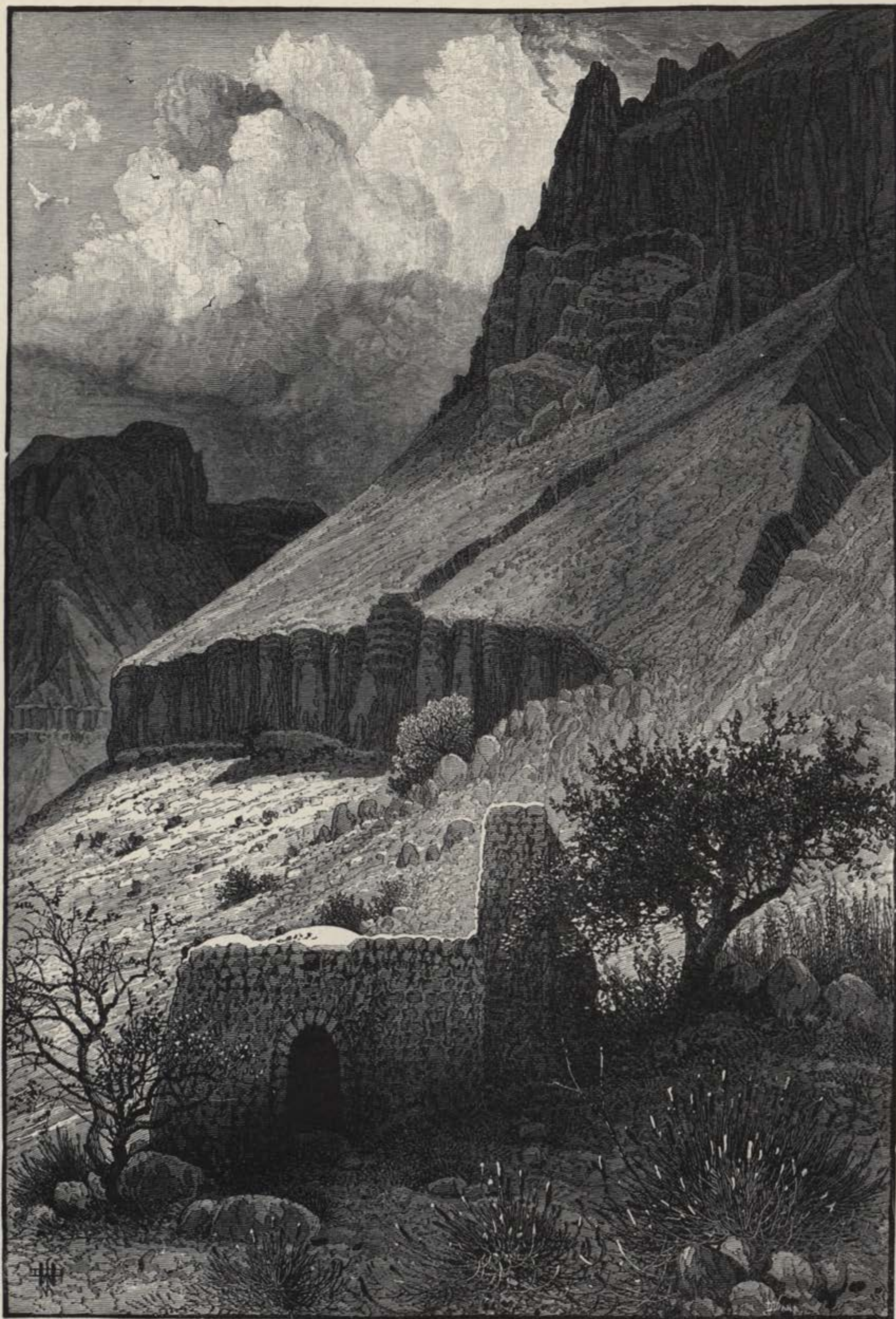
Milovníkům širošírých rozhledův odporučujeme asi hodinu cesty odtud vzdálené temeno hory Nebi Samuel, Křižáky »mons gaudii«, horou radosti zvané, kamž možno nejlépe přes Biddu vystoupiti. Tento vrch, dle nejnovějšího měření 895 m. nad hladinu moře trčící (dříve zaznamenán na 914 m.), jest věstným znamením nedalekého Jerusalema a jeho špici lze v dálných končinách Palestýny spatřiti. Jeť toto místo bodem, kde stávala stará Maspha čili Mizpa, kde židovští kmenové své veliké meetingy odbývali, či jest to starý Gabaon aneb Ramathaim Sophim, kde žil a pohřben byl prorok a soudce lidu Samuel? Otázka tato zůstane snad pro vždy nerozhodnutou. Stará podání považují temeno hory za pohřební místo Samuelovo a císařové Arcadius a Justinian zbudovali zde první chrám a veliký klášter, který za krále Balduina II. v opatství praemonstrátů »Sct. Samuel in monte gaudii« proměněn byl, kteréž po vládě sultána Saladina takřka dočista pobořeno bylo, tak že tu zbyla jen čásť kostelní křížové lodi chrámu z roku 1157., kde se nyní ve stěně západní hrob Samuelův (?) nalézá. Pochybujeme, že bychom při otevření vyvýšeného, látkami přikrytého a dřevěnou mříží vroubeného hrobu jediný prášek z pozůstatků soudce Samuela nalezli, poněvadž nám staré tradice o přenesení tělesných zbytků císařem Arcadiem do Thracie vypravují, a tmavá, jedinou lampičkou osvětlená kobka, ve kteréž se za mé poslední návštěvy několik, v dlouhé kaftany oblečených židů pobožně modlilo, kteří před vstupem tak jako my za otevření po čtvrt medžidii zaplatili, nestojí ani za návštěvu. Vyjma hromadu vápna a modlitební výklenek (mihrabe) nenalezli jsme uvnitř staré chrámové lodi ničeho, co by za zmínku stálo a bez váhání zabočili jsme ku schodům vedoucím na zbytek staré věže, nynější to muhamedánský minaret. Celkový rozhled jest o něco menší než z ruské věže na hoře Olivetské a vody Středozemního i Mrtvého moře, jakož i vzdálené krajiny na jihu a čásť pohoří na sever poutají zraky cestujícího drahné chvíle.

Nejlepší sestup s hory jest na druhou stranu k vesničce En Nebi Samvil, několik minut doleji na svahu vrchu uprostřed mandlovníků, fíkových a několik olivových stromů

POHLED Z ENGEDDY NA HORY MOABSKÉ.

ležící. Pozoruhodnými jsou zde některé staré, do skály vytesané příbytky několika zde živořících obyvatelů, kterýmž jest opodál z pramének prýštící voda »Samuelova« blahodárným zdrojem, jenž do dvou ve skálu pod vesnicí vytesaných nádržek teče. Od těchto prastarých vodojemů zabočili jsme opět směrem k Ikse a údolím Haninou na cestu do Jerusalema vedoucí. Výlet do Emauz a na horu Samuelovu není pro cestujícího nutným, podnikne-li se však, lze říci, že aspoň do jisté míry každého uspokojí. Že bývá většina cestovatelů po Palestýně často velice zklamána, není se co diviti a to proto, poněvadž zdejší krajiny na mnoze děsnou pustotou vynikají a doby, kdy zde obrazně mléko a med protékaly, jsou dávno ty tam, ba i bible ukazuje nám zřejmě, že zde staré obyvatelstvo na růžích ustláno nemělo.

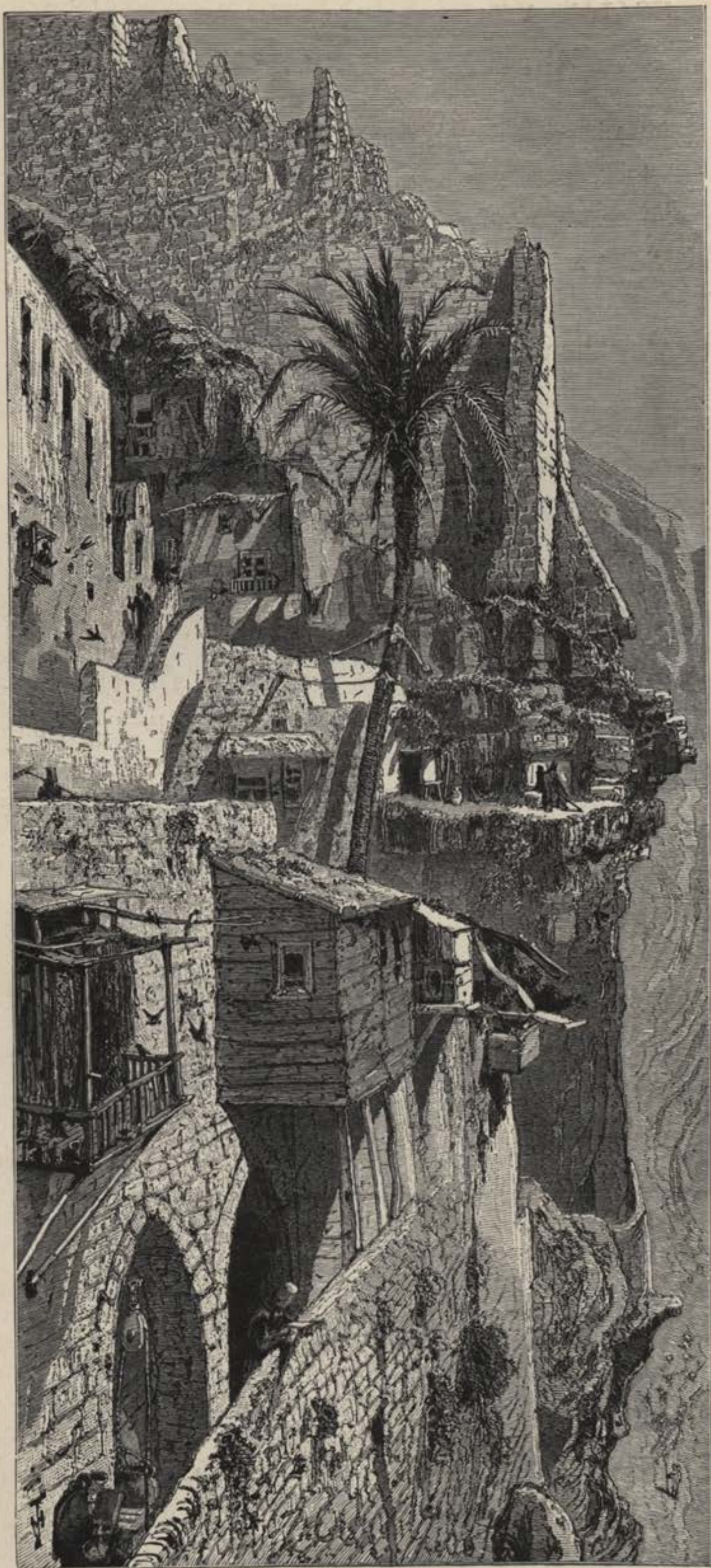
POBŘEŽÍ MRTVÉHO MOŘE V ENGEDDY.

Z JERUSALEMA DO JERICHA.
ŘEKA JORDÁN. — MRTVÉ MOŘE A JEHO OKOLÍ. — MAR SABA.

Býti v Jerusalemě a nevykonati výlet do Jericha, k řece Jordánu a ku břehům Mrtvého moře, znamenalo by asi tolik, jako pominouti v Granadě Alhambru, v Římě chrám sv. Petra a v Praze Karlův most. Zbožná mysl poutníkova tíhne ku proslavené a s náboženským podáním křesťanů co nejúžeji spjaté řece Jordánu a pak zejména také k místům, o kterýchž nám vypravuje I. kniha Mojžíšova v kapitole 19., která o zničení tam ležících měst jedná a kniha Jozuova (kap. 6.) o dobytí Jericha. Mnohému touristovi jde zejména o to, aby svou zvědavosť při sestupu do nejhlubší nižiny naší zeměkoule, kterou zde mocné přírodní síly vytvořily, ukojil a cestovateli otevřena jsou zde různá, na mnoze dosud i netknutá pole badatelská, a takž může se směle tvrditi, že ona všehochuť, která uspokojuje většinu navštěvovatelů, soustředěna jest tam, kam nyní čtenářstvo zavedu.

Až do let padesátých nebyla cesta z Jerusalema do Jericha prosta všeho nebezpečí, kteréž hrozilo cestujícím se strany loupeživých, mezi sebou se hašteřících a s tureckou vládou vždy nespokojených Beduinů. Prodlením patnácti let se však zdejší poměry tak utěšeně změnily, že stačí jediný průvodčí v podobě fellaha z vesnice Abu Dis, kterýž na rozkaz svého pohlavára bezpečný »glait« do zmíněných končin vykoná. Poplatek pro vesnického šécha obnáší za den jeden »medžidy« t. j. asi čtyry franky a průvodčí sedlák dostává tři až čtyry franky bachšiše, až po vykonaném výletu. Že jest v Jerusalemě celá smečka prohnaných dragomanův a průvodčích, kteří jsou onomu Tephitaklovi, o němž jsem se již dříve v Lumíru (roku 1875.) zmínil, na vlas podobni, kteří při této výpravě nezkušené ovečky co nejvydatněji přistřihují, že při tom dosti často křiklavými barvami nebezpečí, která by se vyskytnouti mohla, vyličují, jest zcela pochopitelno, poněvadž jde těmto vydřiduchům jedině o vymačkání značné částky zlaťáků. Že jsou odlehlejší strany veškerých břehů Mrtvého moře a také vzdálenější části řeky Jordánu dosud velmi choulostivými, ba nebezpečnými končinami, o tom není pražádných pochybností a tu jest nejprostším pravidlem pro navštěvovatele Svaté zemi: »Poutníče, nemáš-li v těchto, každé policii z právomocnosti se vymykajících krajinách velmi nutné záležitosti vyříditi, ani tam nechoď!«

Nám se tentokráte nejednalo o žádného průvodčího. Dva stany a všechna objemná zavazadla dopravil náš tlumočník ve společnosti kuchaře a jednoho sluhy již den před naším odjezdem z Jerusalema do Jericha. O naše hřebce staral se bachranatý, jak meloun tlustý Turčín, který byl k tomuto důležitému úkolu najat a o páté hodině ranní jsme vyjížděli, tentokráte branou sv. Štěpána, ze zdí Jerusalema do údolí Kedronu a pak vzhůru stoupající silnicí mimo hroby proroků k vesničce Bethanii. Zároveň s dokončením dráhy z Jaffy do Jerusalema upravili novou pohodlnou silnici z Jerusalema do Jericha a vozová rychlá doprava cestujících i poutníků započne příštím rokem i na této starodávné a proslavené cestě.

ČÁSŤ KLÁŠTERA »MAR SABA«.

Nemohl jsem Bethanii návštěvou opomenouti, ačkoliv za prohlédnutí nestojí, avšak co věrný zpravodaj chci i tentokráte čtenářstvu vše vypsati, co jsem spatřil. Ne mnoho bídných, polo zbořených chatrčí, obydlených hrstkou Arabů, tvoří semo tamo rozházenou skupinu lidských přístřeší, která se několik kroků nad cestou prostírá. Ten starý domek Šimona malomocného, který tam ukazují, jest zr ovnatak padělkem, jako ta hrobka Lazarova, do kteréž se po pětadvacíti stupních sestupuje. Několik stupínků vede ještě hloub ku hrobní, do skály vytesané jeskyňce, a napsal-li jsem tehda (roku 1875.) doslovně: »Ostatně nemá celá ta kobka vůbec ani formu zdejších starověkých hrobů — neviděl jsem aspoň »takového« hrobu v celé Palestýně,« trvám dosud na tomto výroku, kterýž dotvrzuje také Dr. Albert Socin z Lipska, spisovatel »Palestýny a Syrie«, vydané Baedeckerem (r. 1888—91.). Zbytky prastaré věže a rozvaliny starého kostela nestojí ani za prohlédnutí a rychle opouštíme staré »Lazarium« — nynější »el Aziriyeh« a

klusem uhání naše koňstvo ku roklinaté pustině. Na skalním výběžku stála za dob krále Davida osada Bahurim, kdež prý tento panovník při svém útěku do Jericha odpočíval, Semeiem proklet a kamenován byl. Také »kámen oddechu«, kde prý se Ježíš Kristus setkal s Martou, který nedaleko odtud ukazují, patří ku vybájeným památkám z dob pozdějších. Před příkrým sjezdem ke studnici Apoštolův postavil se nám v cestu statný Arab, kterého náš tučný, jako Sancho Panza vypadající koňař jakožto šécha z Abu Dis označil. Polo mluvený, polo gestikulovaný rozhovor, který se mezi námi rozpředl, vrcholil v požadavku a odepření poplatku, jejž tento bodrý muž za

VSTUP DO JESKYNĚ SV. SABY.

průchod a průvod po silnici do Jericha požadoval. Mezi jiným dovolával se i padišacha a celé jeho vlády, která jemu, členům jeho rodiny a po případě jeho vesnickým poddaným přikázala, aby o bezpečnosť cizinců na této silnici do Jericha se ubírajících pečovali. Marné bylo by mé tvrzení, že na ty jeho »lisas« — (loupežníky) nevěříme, on vedl stále svou a dokládal: »Ja sidi, fi chauf mnil' a' rab!« t. j.: »Můj pane, jest nebezpečí se strany Beduinů!« Nepomohlo mu to však přece jen nic, do pasti na bachšiše jsme se nelapili a po důkladném vysvětlení, že se o svou jistotu již postaráme a že svou kůži tak levně neprodáme, podali jsme mu výbornou egyptskou cigarettu a s nejvážnějším: »Alla jsabbhak bilchair!« což znamená: »Bůh tě obdař šťastným jitrem!« jsme se rozloučili a sestupovali pak po příkrém svahu do hlubiny údolí el Chot. Pod kopcem leží biblická »sluneční«, nyní »apoštolská studnice«, jediný, pijavkami oživený pramének na cestě do Jericha, kdež možno koně napojiti, ačkoliv voda má mizernou příchuť. Že tak mnohý z nižin od Mrtvého moře se vracející poutník i tímto mokem se občerství a tělesní sílu vzpruží, dovede jen ten pochopiti, kdo zná ty různé jakosti vod Palestýnských.

Odtud nastává putování »pouští Jerišskou« a marně se ohlížíte po lidském příbytku. »Šel muž jeden z Jerusalema dolů do Jericha a upadl mezi lotry.« Výrok to, dříve zcela místný, počíná nyní blednouti; vše vyrovnávající zub času učinil zde pořádek a bezpečnosť se vrací v krajinu dříve tak pověstnou. Údolí Chotské nazývají dále údolím trnitým — Vadi Sidr — a to proto, že tam roste krásný mimosní pravý akát, který však se nesmí ztotožňovati se stromem téhož, ale nepravého jména, který stromořadně v našich krajinách se pěstuje, z Ameriky pochází a trnovník obecný čili robinia pseudoacacia se nazývá. Za válek křižáckých použito veliké množství těchto stromů ku oblehacímu nářadí a zejména apruže čili fašiny vyráběny z tohoto materialu.

Člověk rozervanec nalezl by snad v této krajině, kterou se právě ubíráme, klidu duševního a smířil by se s osudem, jejž mu jeho životní poměry na tomto světě připravily. V lidském životě bývají ty nejrozmanitější povahy, a tvrdí-li mnozí spisovatelé a snad většina jich, že nabýváme klidu při pohledu na tichou idylickou krajinu, myslím, že tomu tak vždy nebývá. Rozšklebené rokle, závratné propasti, rozervané pobočiny horstev, dusné, ničím nerušené hrobové ticho, smutné pustiny, tedy krajina rázu co možno nejdivočejšího, působí na vnitřní rozháranosť lidského tvora zrovna tak konejšivě, jako nejprudší divokosť rozkácené bouře zmítajících se vln nekonečného moře. Jasné paprsky zářícího slunce odrážejí se blesknatě z vod Mrtvého moře, kteréž se nám tu a tam mezi rozstupy křídových skal v dálce objevuje a nehybně kovnatému toku podobno, tam ve hloubce odpočívá. Hrůza pojímala voje Křižákův a četné řady poutníkův v dávných dobách, když patřili dále odtud na úryvky hladiny moře tak děsně kaceřovaného. Mnohdy — a to až po dnešní den — vznášely se nad »ohnivým mořem« černé, husté mraky, které celkovému vzezření, při tom velikém strachu tehdejších pokolení, jakéhosi děsivého, ba řekl bych, pekelného vzhledu dodávaly. Zejména v měsících podzimku pozorován tento zjev mnohými cestovateli za dřívějších století, ačkoliv to bylo vždy »mnoho povyku pro

nic a za nic«. Arabové na východní části Mrtvého moře zapalují velmi často na troud uschlé traviny a vysoká strniště luk i polností ku zmrvení půdy, zrovna tak, jako se činívalo za dob Mojžíšových, a sebe menší větřík zahání pak ta »hrůzostrašná a smrdutá mračna« nad hladinu této »sírné bařiny«. Z této zcela obyčejné příčiny vznikla pak báječná povídačka o smrdutých výparech a zkázonosných mračnech tohoto jezera.

V této pusté končině rozděluje se cesta ve dvě ramena, z nichž pravé k arabskému poutnickému místu »Nebi Musa« směřuje, kdežto cesta v levo ku Chanu Hadruru vede, kterýž jest stejně od Jerusalema i Jericha vzdálen. »Nebi Musa« t. j. hrob Mojžíšův, který nás tentokráte mnoho nelákal, rozkládá se na kuželovitém vrchu, na jehož ploském temeni mešita stojí; tuto mešitu nazývají Arabové prostě »Veli« t. j. hrob a vypravují, že Muhamed sám zde hrob Mojžíšův objevil. Několik dervišů a »světských« Arabů střeží mešitu, k níž každý rok veliké procesí s korouhvemi za víření bubnů a hvízdání píšťal z Jerusalema se vypravuje. Při této příležitosti prováděli dervišové z hlavního města až do roku 1892 nejodpornější sebemučení, točili se v náboženském zanícení v nejzběsilejším reji a probodávali si svá nahá těla dlouhými hřeby a sečnou zbraní. Hulákající davy provázely tuto »pobožnosť« ohlušujícím řevem a tak se to opakovalo za dvoudenního pochodu sem i tam vždy na počesť velikého Mojžíše. Nyní zakázal vládnoucí paša v Jerusalemě sebemučení docela.

Směr naší cesty vedl nás tentokráte okolo Chanu Hadruru, jehož totožnosť s biblickou pevností Adommim (zámek co krev červený) a s křižáckým zámkem el Domm popříti se nedá. Tímtéž směrem vedla též stará římská silnice »via militaris«, jejíž stopy se nedaleko rozvalin pevnostních nalézají. Zde jsme si odbyli »snídaní na vidličku«, které dopadlo poněkud lépe než-li ono za našeho prvního pobytu v těchto místech, neboť tentokráte to byla kuřata a znamenité víno z Betléma, a nikoli jako tehdy v Nebi Muse: cibule, česnek, cihla sýru a chleba. Při své znamenité hostině vzpomněli jsme si na velký počet poustevníků, kteří v této končině nazvané »Laurou z Faranu« co nejbídněji živořili, což ale netrvalo příliš dlouho, poněvadž je milosrdný osud v podobě smrti z těchto údolí vzdechů vysvobodil.

Náš odpočinek netrval dlouho. Další cesta jest jedna z nejzajímavějších celé Palestýny, neboť znenáhla blížili jsme se místům, jež leží ve stejné čáře s hladinou Středozemního moře a pak začal další 393 metrů obnášející sestup k Jordánské nižině, který zasluhuje plným právem názvu »Akabet et Džerad« t. j. »stezka kobylek«, jak jej Arabové pokřtili. Podíváme-li se z jednoho výstupku do hornaté krajiny a částečně i nižiny starého Jericha, shlédneme ty rozsápané, divokou mocí semo tamo rozházené vnitřnosti země, jejichž obraz pérem není lze zachytit. Velkolepý otřes země zrodil zde za řevu rozkácených živlů hrůzostrašnou, téměř všeho rostlinstva prostou poušť a další bouřné záchvěvy, sálající slunce, větrné smršti a veliké průtrže mraků utvořily děsné trhliny a propasti, vyhladily do běla temena a úbočí skalnatých pohoří a vnitřní žár vyssál prameny v základech vrchů. — Dle biblického podání pokořil Bůh hříšná města a ztrestal

jich nemravný a prostopášný život krutou živelní pohromou, která dle našich nynějších názorů nebyla ničím jiným, než sopečnou činností přebytečných sil přírodních uvnitř naší zeměkoule, v různých krajinách světa rok co rok se opakující. Mnoho tisíc let uplynulo již od soudného dne, který tato místa stihl a jedině v roztrhaných jícnech a děsivých úžlabinách horských potoků, kterými se za zimních dob bouřně šumící vody k Jordánu valí, prohání se dravá zvěř, vše ostatní však jeví znak mrtvé ztrnulosti a neskonalé pustoty. Bolestně pociťuje cestovatel prudký odlesk třpytných vápencových skal, který se jeho zřitelnic co nejostřeji dotýká a na delší dobu nesnesitelným se stává. Po levé straně cesty zeje nám tu a tam vstříc kolmá a jako pekelný jícen tmavá rozsedlina hrůzných skal divokého potoka »Keltu«, v bibli »Nachal Karith« zvaného, kteráž sloužila proroku Eliášovi v dobách jeho pronásledování Achabem za úkryt, nežli se odebral do Sarepty. V bibli čteme: »Odejdi odtud a jdi proti východu a skryj se u potoka Karith, kterýž jest naproti Jordánu.« Dále pak: »Po čase pak vyschl potok, neboť nebylo pršelo na zemi.« Celé toto okolí zove se též poušti »čtyřicetidenního postu«, t. j. Quarantana, a tu a tam roztroušené jeskyňky, jejichž otvory ze skalnatých stěn do údolí pohlížejí, sloužily zbožným anachoretům za příbytek v pravém slova smyslu »hodnosti poustevnické«. Za zříceninou »Eš Šerif« zahledíme se na krátkou dobu do nehybné hladiny Mrtvého moře a po často měnící se cestě, která vede po straně rokle Keltu, odkud viděti lze zříceniny Kakunu a Džeberu, které bývaly kdysi pevnůstkami, střežícími průsmyk Jerišský, dosáhneme konečně kýženého východu do roviny Jordánu, která se v celé velikosti před našimi zraky rozkládá. Celkový dojem jest dosti chmurný a šedopísečné plochy, ze kterých vřes, hloží, cirok obecný a bodlákovité keřiny různých druhů jakožto tmavší místa vynikají, neposkytují pozorovateli příliš utěšeného pohledu. Příjemnější, řekl bych, světlé body vyhlídky tvoří po pravé ruce rozsáhlá, odtud asi dvě hodiny cesty vzdálená hladina Mrtvého moře a po levé straně podél horstva pěkné háje, uprostřed kterýchž slavný »pramen proroka Elisea« vytéká. Poslední kus cesty do roviny byl velmi obtížným, pročež jsme raději opustili sedla a v dlouhém tahu, koně za sebou vlekouce, sestupovali jsme pěšky ku nižině. Na pravé straně se nachází vodojem Mojžíšův — Birket Musa — který jest co do délky roveň nejspodnějšímu rybníku Šalomounovu, avšak ještě jednou tak široký. Starodávná, nyní vypráhlá a polo zničená nádržka patřila k rozvětvenému vodovodu, který mohutné kdysi Jericho potřebným mokem zásoboval a k tomuto náležely i jiné cisterny a krásné zděné trubovody, jejichž zbytky se v tomto okolí nalézají.

Velmi vděčné, výzkumné pole nalezl by v této končině badatel palaeontolog a to proto, že se ve zdejších ohromných vrstvách křídových celé sklady ammonitů značných rozměrů nalézají. Zde nalezené ammonity, jež patří ke druhu vymřelých měkkýšův z rodiny cephalopodů, kteří se zejména za tvoření vrstev křídových v největší dokonalosti vyvíjeli, honosí se zde těmi nejrozmanitějšími a tak měnivými tvary, že jsme podobných exemplářů, jako nám v Jerusalemě předloženy byly, dosud ani v jediné z evropských sbírek nespatřili.

KLÁŠTER MAR SABA.

Po tak namahavém, šest a půl hodiny trvavším pochodu, nechtělo se nám hned do žárného Jericha a proto jsme raději od vodovodu, který vystaven přes potok Kelt, zabočili na stranu levou ku pramenu Eliseovu, jejž zovou Arabové »Ain (studnice) es Sultan«, abychom si ve stínu krásných stromů odpočinuli. Za 45 minut, právě o 12. hodině polední, dorazili jsme ku kamennými plotnami, v podobě vodní nádržky osazenému pramenu Eliseovu, a přímo skvostný požitek, jejž nám toto místečko po důkladném, k polednímu v úpalu slunečním vykonaném pochodu poskytlo, dovede asi jenom ten oceniti, kdo v těchto krajinách cestoval. Usedli jsme na svoje veliké, po zemi rozprostřené houně z velbloudí srsti a nepříjemnosti cesty zapomenuty v krátké době na dobro.

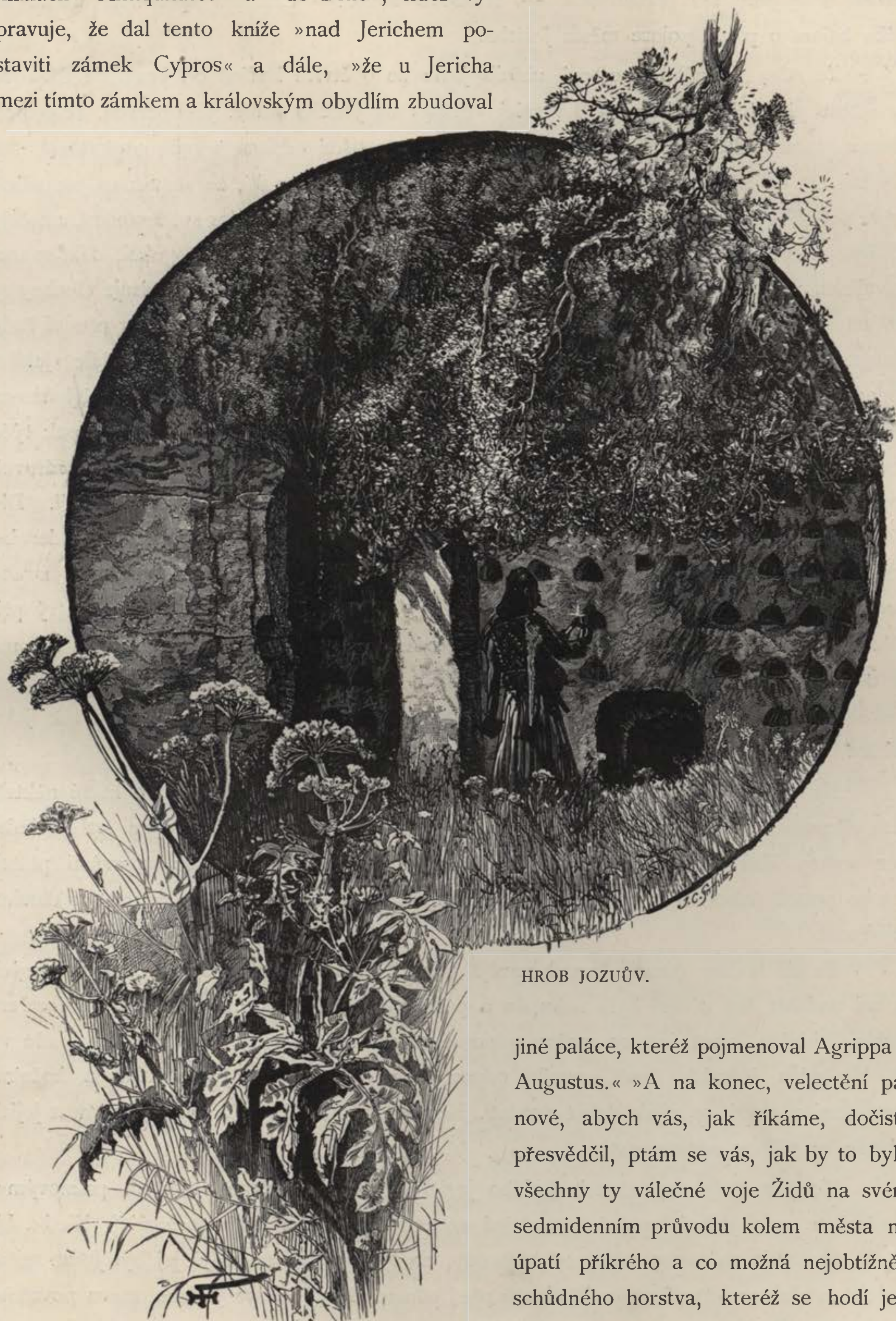
Živý rozhovor, který se pak mezi námi rozpředl, platil zcela pochopitelně, dojmům zažitým na cestě dosavádní a zejména krajině, ve kteréž jsme se právě nalézali. Dějiny a biblické reminiscence města Jericha vykládány dle osobního úsudku účastníků této výpravy dvojím směrem, až jsme se konečně ve vážnou hádku utkali. Rozepře naše stala se ostrou proto, že ostatní cestovatelé tvrdili, že Jericho starého Kanaanu a napotom Herodesovo nedaleko a na březích Keltu leželo, kdežto moje maličkosť postavila toto město dále do roviny pod výtok pramene Eliseova. Zůstal jsem se svým míněním v menšině, leč byl jsem zároveň požádán, bych smělé tvrzení také obhájil. Na vyzvání začal jsem následujícím výkladem: »Že leželo Kanaanitické Jericho dále v rovině, o tom svědčí především místo v bibli v knize Jozuově, kdež se o vyzvědačích zmínka činí a zároveň podotýká: »Oni vyšli (z města) a přišli pak na horstvo«. Tedy když vyšli, nebyli ještě na horách. Dále uvádím poznámku Strabonovu, který ve svém veldíle: »Geographica« takto o Jerichu se pronáší: »Jericho nalézá se v rovině, obklopené kruhem hor, kteréž se k ní amfitheatrálně sklánějí.« Nejpádnější důkaz pro mé tvrzení podává však Flavius Josephus (de Bello judaico), který tuto krajinu před dobytím Jerusalema navštívil a toto napsal: »Město leží v rovině opanované vysokým horstvem.« Tedy v rovině a ne těsně při úpatí horstva. Proč pak by bylo bývalo město založeno tam, kde potok Kelt z horstva vyráží, kterým po dlouhou roční dobu žádná voda neteče a jen za časů zimních dešťů přívaly dravě bouří, když velmi silný pramen Eliseův vždy hojnosť dobré pitné vody poskytuje, kteréž přec tak velké město mělo nutně zapotřebí? A že by byly vodu z Jordánu až k úpatí horstva přiváděli, zdá se mně pravděnepodobným, ano řečiště Jordánu o 125 metrů níže položeno jest, což námi dříve již přesně vyměřeno bylo. Jakožto důvody proti uvádíte v přední řadě výrok Lamartine-a, slavného rodáka z Maconu, který si položil město na planinku blíže Keltu, o kterémžto místě se domnívá, že jest to pravé místo starého Jericha. Dále uvádí ve svém díle: »Voyage en Orient«, že k tomu bylo velikých pokroků civilisace potřebí, než stavěna města do rovin a že se nemýlí, kdo vždy stará města na výšinách hledá.« Odpusťte, pan Lamartine jest Francouz a co se země a dějepisu týká, přihodilo se mu právě v jeho díle několik velmi nemilých chyb, kteréž se nijak omluviti nedají a mohl bych zde poukázati jen na vznik měst egyptských, babylonských a jiných, která zbudována ve větších i menších

rovinách. Nyní přecházím na tvrzení pánů Saulcyho, Toblera, Burckhardta a jiných, kteří dovozují, že se na pozemcích těsně pod úpatím horstva zbytky zřícenin a ve přehrabané zemi veliké spousty různých střepů páleného nádobí nacházejí, kteréž jedině ku zbytkům velikého města patřiti mohou. Toto tvrzení vysvětlují takto: Všechny tyto zbytky nalezeny na čáře, která počíná od potoku Keltu a končí před pramenem Eliseovým a právě na těchto místech zbudoval Herodes veliký zámek na počest své matky, pojmenovav jej »Cypros« a jiné paláce a rozsáhlá obydlí pro dvořanstvo a služebnictvo, čehož dokladem jsou slova Josefova v jeho

PŘÍSTAVKY V MAR SABĚ.

knihách »Antiquitates« a »de Bello«, kdež vypravuje, že dal tento kníže »nad Jerichem postaviti zámek Cypros« a dále, »že u Jericha mezi tímto zámkem a královským obydlím zbudoval

HROB JOZUŮV.

jiné paláce, kteréž pojmenoval Agrippa a Augustus.« »A na konec, velectění pánové, abych vás, jak říkáme, dočista přesvědčil, ptám se vás, jak by to byly všechny ty válečné voje Židů na svém sedmidenním průvodu kolem města na úpatí příkrého a co možná nejobtížněji schůdného horstva, kteréž se hodí jen pro kopytka koz, provedly, aby ona srázná místa slezly? Neodpovídáte? Vaše mlčení jest mně důkazem, že souhlasíte s mými

vývody a že jsem vás přesvědčil.« — Hrobové ticho. — Cestovní společníci usnuli za mého hájení o pravé poloze města Jericha.

Ze stínu pěkného stromoví ubírali jsme se o čtvrté hodině od pramene Eliseova na stranu jihovýchodní ku nynější vesnici »Eriha« čili Jericho zvané. Je-li pravda, že prorok Eliseus pramen dle něho pojmenovaný, který dříve velmi odpornou vodu poskytoval, tím napravil, že do něj ponořil hrnec solí naplněný, pak možno tvrditi, že se mu to jak náleží dobře podařilo, neboť voda, kterouž pramen nyní poskytuje, jest na vzdor své šestnácti, mnohdy až dvacítistupňové teplotě nad míru chutná a prospívá všemu rostlinstvu v okolí dále se rozvětvujících praménků co nejvydatněji. Nemalá řada vynikajících botaniků popisuje všechny ty zvláštní keřiny a stromy, kteréž se na těchto místech vyskytují, mezi nimiž v přední řadě Elaegnus augustifolius neb myro balsamum, Araby »Zakkum Murha« nazvaný, dále »jablko Sodomské« (Poma sodomitica), druh akátu Rhamnus napeca »Sidr«, třešňovitý strom »Ziziphus jujuba« a zvláštní u Arabův úctě se těšící strom »El Dibbke«. Co se pak týče proslaveného balšámu starého Jericha, nemůžeme o něm nic bližšího pověděti, avšak zároveň podotýkáme, že si všechny zprávy starých badatelův o něm co nejvíce odporují. Dle všeho jmenován pravým balšámem olej z nařezaných větví stromů »Amyris gileadensis« čerpaný a potom vyvařený, jejž vyráběli obyvatelé země Gallaad na východní straně Jordánu ležící. Alexandr Veliký si ho tak vážil, že si jej dával den co den čerstvý přinášeti a později, když jej Pompejus, pak Vespasian a Titus při vítězném pochodu v Římě na odiv ukazovali, nařízeno, aby osazování tohoto stromu na státní útraty v rovině Jordánu provedeno bylo. Marně jsme však tuto vzácnou Terebintaceu hledali. Zanikla tak, jako palmové lesy, kterými se tato krajina dříve honosila.

Na cestě od »hlavního pramene« nalezli jsme také vodní nádržku, o které někteří beze vší podstaty tvrdí, že jest to táž, ve které na rozkaz Herodesův utopen byl poslední člen rodiny Makkabejcův, mladý Aristobulos. V podvečer koupal se se svými přáteli a toho použili úkladníci a nepozorovaně obklopili Aristobula a potopili jej na tak dlouho, až skonal.

Za půl hodiny dorazili jsme k nynější vesnici Eriha a k našim stanům, okolo kterých se asi padesát žen a dětí bylo nakupilo a poznámkami všeho druhu nás vítalo. Vzezření těchto lidských tvorů jest co možno odporné a všech těch 294 obyvatelů, kteří zde ve 46 hliněných brlozích živoří, vyniká odpornou nečistotou, různými očními a kožními nemocemi a netěší se nijak dobré pověsti. Kradou jako straky a zdánlivá mravnost jejich pěstuje se zálibou nemravnost.

To jest tedy ten zbytek hrdého Jericha, kteréž nazývali »městem palmovým«, v němž se nyní jediný smutně vypadající exemplář tohoto stromu nachází?*) Kletba biblická spočinula na tomto místě od těch dob, co byla vyslovena. Když jej byl Jozua zničil, zlořečil mu takto: »Prokletý budiž člověk před pánem, který město Jericho znovu povznese a postaví. Na jeho prvorozence položí jeho základy a na jeho nejmladším dítěti zbuduje

*) Prodlením posledních jedenácti roků vymizel zbytek 10 palmových stromů.

brány!« Kletba zasáhla skutečně Hiela při zbudování Jericha, neboť v den položení nových základů zemřel mu prvorozenec Abiram a nejmladší syn Segub v době postavení bran města. Měnivými byly další osudy této »vonné osady« a nejvíce povznesena Herodesem, který zde mnohé paláce pro svou zimní residenci a veliké stavby zábavám určené, zejména amfitheatr a hippodrom vystavěl a zde konečně také hroznou nemocí zhynul.

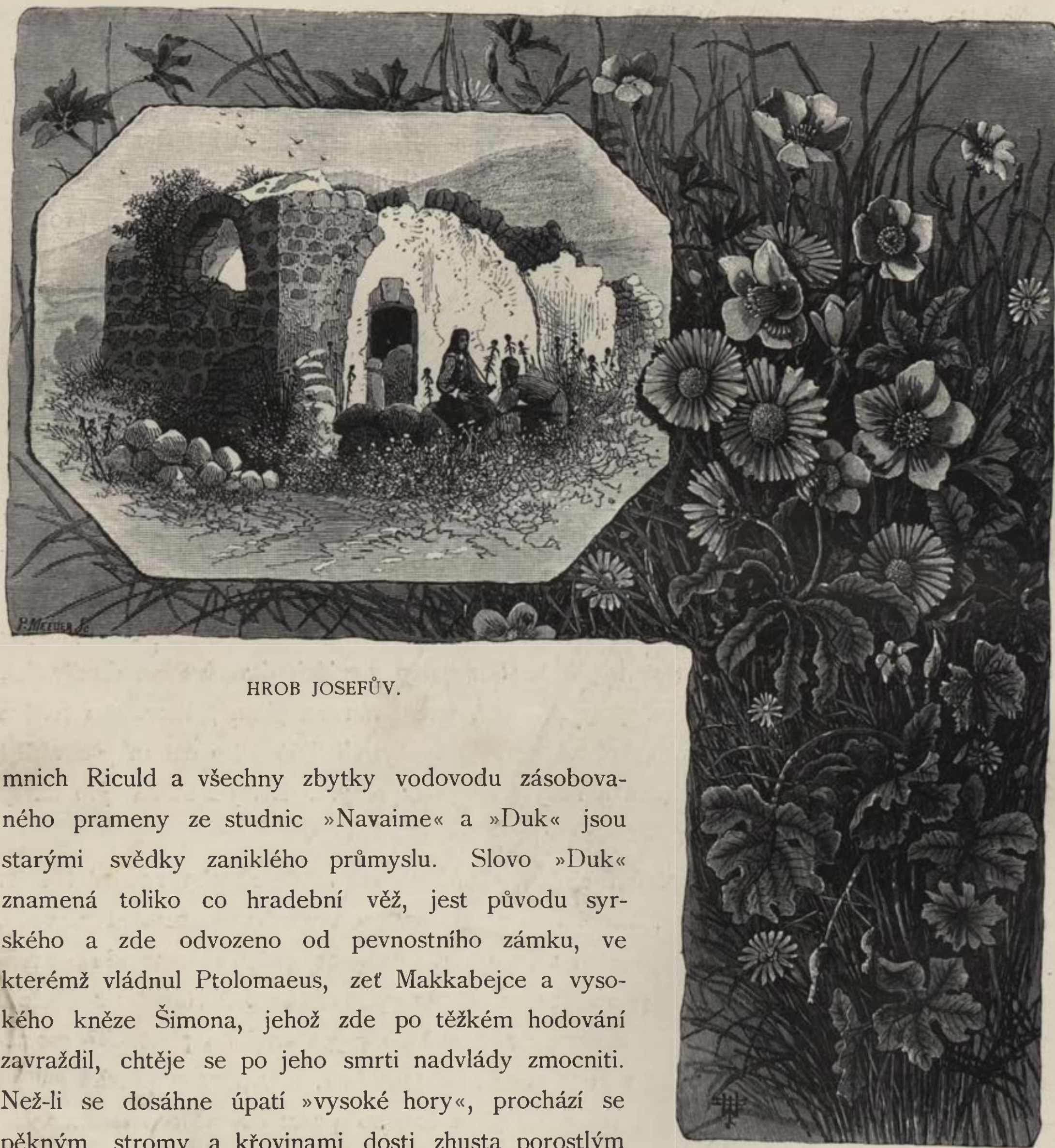
Po zničení města za císaře Tita a částečném znovuzřízení jeho za Hadriana přišlo toto pod nadvládu Arabů a klesalo a mizelo tak rychle, že se nyní nedůvěřivě každý cestovatel kolem rozhlíží a takřka ani nechápe, jak jen vše s povrchu těchto míst vyhlazeno bylo. — Komu z cestovatelů se zachce, aby se »potěšil« divokým křepčením zdejších Beduinů a jejich nepočestných družek života, ten potřebuje jen vysloviti přání a za mírný bachšiš se mu dostane té radosti v takové míře, že na konec zvolá: »Ustaňte, prosím, a nenamáhejte se více!«

Den jsme zakončili procházkou mezi vysokými ploty nad míru trnitých rhamnejí, kteréž neproniknutelně obklopují chatrče a políska Erihanův, při čemž jsme malý kostelík Rusův a právě přítomného popa navštívili, který za parných měsíců pekelného zde léta v ruském klášteře v Jerusalemě přebývá. Pak jsme vystoupili na taras staré ochranné věže, o kteréž nějaký vševěda z 15. století tradici v oběh uvedl, že jest to místo, kde stával kdysi dům Zachaeův a pak — jsme si nechali hodně pomalu slunce zapadat. Jeden ze spolucestovatelů, který jest náruživým milovníkem her na jevišti, pravil s povzdechem: »Naši divadelní mistři jsou přece jen hodnými fušery, navzdor celému tomu složitému strojnictví a osvětlování. Na tohle to mistrovství západu slunce by se měli podívat.« A druhý dodal: »A přec se to zbrklé obecenstvo v celých davech žene do divadel, aby se »pokochalo« pohledem na zjevy přírodní, které mu na plátně, lisovaném papíru a s osvětlenými, různobarevnými tabulemi ze skla vychytralí lidé jako dětem předvádějí a k tomu všemu se v obdivu tleská a nazývá se to báječným. Dívejte se na tyto úkazy v přírodě a té tleskejte!«

Na zpáteční cestě ku stanům zastavili jsme se na místě našeho nocování z let dřívějších a mohu říci, že změny, které tam pro pohodlí cestujícího obecenstva provedli, již aspoň částečně požadavkům příchozích vyhovují. (Za doby nejnovější nalezne zde cestující tři malé hostince, ceny jsou však přemrštěné a záhodno jest smlouvati.) Navzdor značnému vedru usnul jsem, zahaliv své tělo z různých důvodů co nejpečlivěji do plátěného prostěradla ihned, a ráno o třetí hodině vzbudil mne náš tlumočník, abych se připravil na výlet na horu Karantal (Kurontul) t. j. na horu čtyřicetidenního postu čili »Mons tentationis«. Beduin z Jericha, kterého jsem si večer za vůdce najal, očekával mne již s malým hochem, kterýž měl blíže hory střežiti koně, a po čajové snídani vyjeli jsme si do počínajícího úsvitu směrem ku pramenu Eliseovu. Slezení této až směšně nízké hory, kteráž strmí jenom na 98 merů nad Moře středozemní (nad Jericho 348 metrů a nad Moře mrtvé 492 metrů), náleží k velmi nebezpečným výkonům horolezectví a většina smělců, kteří se o výstup na tuto »ďábelskou horu« pokusili, zaplatili toto »hříšné počínání« smrtí. Ani

moji spolucestovatelé neměli chuti ku slezení Quarantanie a jedině to mně slíbili, že se na mne podívají, až sletím dolů. Pěkná to vyhlídka!

Od pramene Eliseova vedla cesta západně kolem zřícenin mlýnu na cukrovou třtinu, která ještě ve středověku v okolí Jericha pěstována byla, což potvrzuje zejména

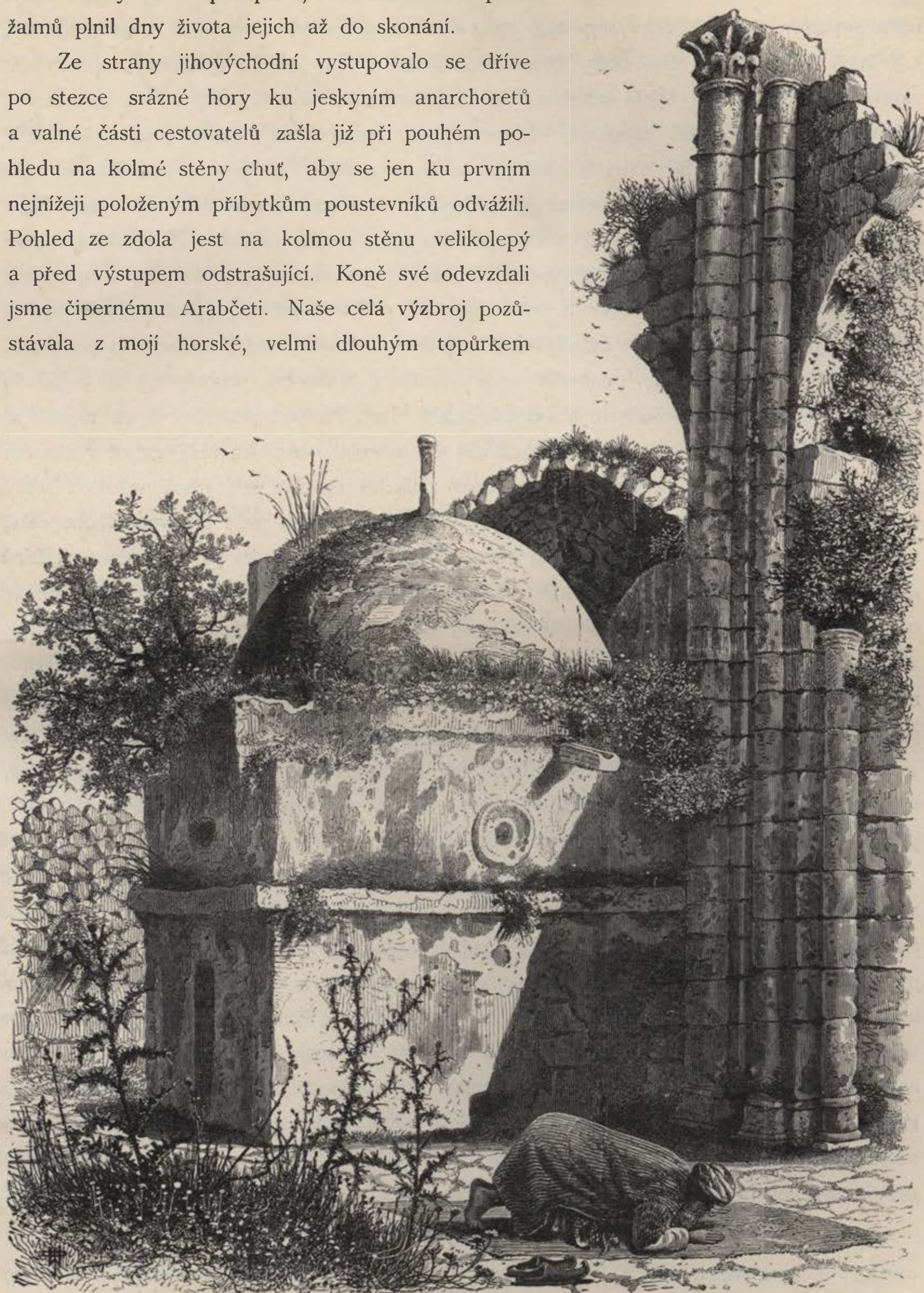

HROB JOSEFŮV.

mnich Riculd a všechny zbytky vodovodu zásobovaného prameny ze studnic »Navaime« a »Duk« jsou starými svědky zaniklého průmyslu. Slovo »Duk« znamená toliko co hradební věž, jest původu syrského a zde odvozeno od pevnostního zámku, ve kterémž vládnul Ptolomaeus, zeť Makkabejce a vysokého kněze Šimona, jehož zde po těžkém hodování zavraždil, chtěje se po jeho smrti nadvlády zmocniti. Než-li se dosáhne úpatí »vysoké hory«, prochází se pěkným, stromy a křovinami dosti zhusta porostlým údolíčkem, kudy se po svém pokřtění také Ježíš Kristus ubíral, aby se oddal dlouhému postu. Na hoře této, »kamž jej jeho duch vedl«, zkoušen byl ďáblem. Tato slova evangelisty Matouše zavdala mnohým vyznavačům víry Kristovy podnět, aby se na tomto vrchu usadili, bohabojný život vedli a zde v nábožném rozjímání život svůj dokončili. Četné jeskyně ve srázných vápencovitých stěnách »ďábelské hory« a skalní polokryté rozsedliny sloužily těmto poustevníkům za příbytky a kajícný

mravocvičný život při práci, modlení se a zpěvu žalmů plnil dny života jejich až do skonání.

Ze strany jihovýchodní vystupovalo se dříve po stezce srázné hory ku jeskyním anarchoretů a valné části cestovatelů zašla již při pouhém pohledu na kolmé stěny chuť, aby se jen ku prvním nejníže položeným příbytkům poustevníků odvážili. Pohled ze zdola jest na kolmou stěnu velikolepý a před výstupem odstrašující. Koně své odevzdali jsme čipernému Arabčeti. Naše celá výzbroj pozůstávala z mojí horské, velmi dlouhým topůrkem

ZBYTKY CHRÁMU SV. JANA KŘTITELE V SAMAŘI.

opatřené sekery a třicetimetrového provazu z manillanského konopí. Můj vůdce nebyl ničím opatřen a tvrdil, že výstup nad jeskyněmi s této strany jest zcela »muš mimkin«, t. j. nemožným. První část cesty stoupá v příkrých klikatinách ku výšinám, neposkytujíc valných obtíží, ačkoliv bych každému, kdo závratí trpí, neradil, aby se na tuto stezku spouštěl. Po této cestě započíná lidskou rukou upravené schodiště, pracně do skály vtesané, jehož šířka dle daných okolností se brzo rozšiřuje a opět na několika místech tak súžuje, že se dotýkáme loktem skalní stěny po straně a nad námi do výše takřka zcela kolmo se vypínající, a pod námi zeje jako čára rovná hlubina. Pojednou přestává schodovitá stezka, podél níž pozorujeme do skály vydlabané díry, do nichž zapevněny za dřívějších dob železné očkovité tyče, kterými probíhal provaz, jehož se bylo možno přidržeti, což však Beduinům nebylo vhod a proto odstranili tuto horolezeckou pomůcku. Další postup není obtížný, poněvadž vede chodbou zrobenou poustevníky a pojednou stojíme na prahu první jeskyně a »chval každý duch Hospodina!« byl bych zajisté ze sebe vyhrkl, kdybych byl leknutím neztratil na několik okamžiků řeč, neboť v němém ustrnutí vytřeštil jsem na nehybnou postavu velikého mnicha oči, jehož na smrť bledý obličej při kmitu lampičky strašidlně vypadal. Viděl jsem, že jest naše překvapení obapolné, načež jsme si jako na povel podali ruce a vysvětlení se mně pak v lámané vlaštině dostalo. Byl to mnich z řeckého kláštera v Jerusalemě, který zde ještě s jedním druhem od října do května přebývá a zvláštnosti hory pokušení poutníkům a cizincům vysvětluje. Že by byl tento pobyt závidění hodným, o tom dovoleno pochybovati. Država těchto mnichů obsahuje tři prostorné jeskyně, z nichž nejzazší, ve které Pán Ježíš dle podání půst odbýval, v kapli proměněna jest. Několik stupňů vede na malý zábradlím opatřený výběžek, který poskytuje pěknou vyhlídku do roviny Jordánu a výborná černá káva, kterou mne mniši překvapili a kterou jsem při rozhledu po krajině s velikou chutí vsrkal, přišla nám zrovna vhod. Otázal jsem se mnichů, jest-li jim známa v této jejich říši »jeskyně sedmi panen«, což však popřeli, tvrdíce, že zde takové není. Neznali vůbec ani tradici, která nám vypravuje, že v jednom z těchto zátiší žilo sedm panen v jedné jeskyni a umřela-li jedna z nich, že ji vykopali v jistbici, kde přebývala, hrob, do něhož ji uložili. Její nástupkyni vytesali do skály novou komůrku a tak udržován počet sedmi osob po dobu celých pokolení. Ve 14. stol. zatarasil však šech Gazar stezku vedoucí do údolí tak účinně, že ani jediný z anachoretů a žádná z mnišek nemohli více sestoupiti a tak zahynuli vesměs tam nahoře v jeskyních. Mnich Bonifacius (Kirchherr ze Suchemu), který později do těchto příbytků vnikl, nalezl větší počet zhynulých poustevníků zcela nezměněných jakoby živoucích, ba někteří z nich klečeli a jiní jako by se s rozpřaženýma do výše zvednutýma rukama modlili. Tato netknutá těla pohřbena na místech jejich utrpení.

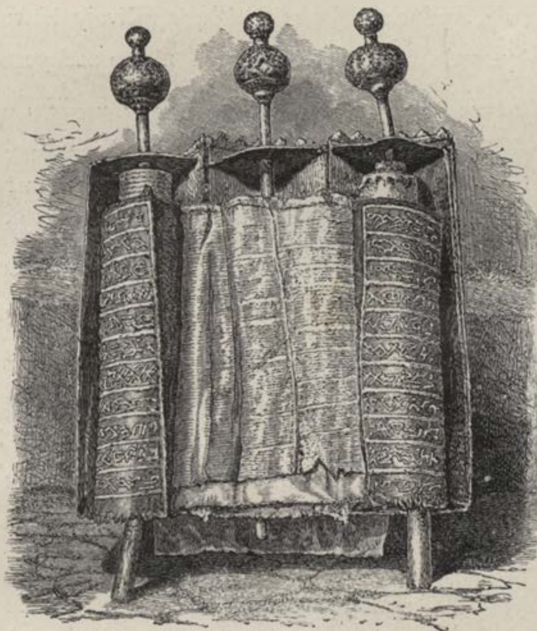
Měli jsme se k odchodu. Vystoupení na tato místa netrvalo déle než pětatřicet minut a lhal bych, kdybych řekl, že poskytovalo snad vážného nebezpečí. Krkolomný úkol nastává vlastně z těchto míst a řečtí mniši tvrdili, že se nedostanu dále než do jeskyně a na místo pokušení, odkudž prý další výstup zhola nemožným jest. Lepší výstup,

tvrdili, vede se strany západní, ačkoliv není nijak prost nebezpečí. Tisknutí ruky trvalo se strany mnichů jaksi dlouho, ačkoli zrazování, abych se až na temeno hory s této strany neodvažoval, nic nespomohlo, a konečně po obvyklém příspěvku na kávu rozloučili jsme se srdečně. Pak jsem si oblékl a řemínky pevně sepjal volné lýkové střevíce bez podešvů, jakých se při šplhání po srázných skalách užívá a výstup započat. Beduin, který mne vedl, vystoupil patnáctkráte až ku hořejším jeskyním, kdežto další výstup s této strany nevykonal nikdy a jen dvakráte podnikl cestu s druhé strany. Jako vůdce nechal jsem jej postupovati napřed a za nedlouho seznal jsem, že není muž bledé bázně; držení jeho při šplhu bylo bezvadné a síly měl dostatek. Připomenouti musím, že jsme své burnusy nechali před výstupem v údolí, on lezl bos a v krátké, po pás sahající kazajce, já v silném trikotu a hlavy nám kryly hedbávné šátky provazci zadrhnuté. Obtíže, kterých zde celá řada jest a to v odrudách nejspletitějších, spočívaly hlavně v tom, že místa pro klonný postoj nožní poskytovala zcela malých ploch a pro zachycení se rukou byly skalní pasy mnohdy velmi nejistými. Mně zejména vadila moje sekyra, kterou jsem si dle zvyku v záhybu loketním na řemen připevnil, ale, ačkoli jsem visel tu a tam nad propastí, šlo to přec a po tomto kočičím výstupu, který jsme za třicet minut překonali, stanuli jsme na prahu »jeskyně a kaple pokušení«, nedaleko kteréž se tři řady skalních příbytků poustevnických nalézají. Jeskyni pokušení navštívila prý také svatá Helena. Byla-li snad tehdejší doby pro tento výstup jakási zvláštní, možná že můstková cesta zřízena, o tom nám stará legenda nic bližšího nevypravuje. Jeskyně proměněna v kapli, opatřenou malbami, o kterých dle malých, dosud zachovaných fragmentů pochybuji, že by byly z označených dob, ba tvrdím, že jsou původu francouzského z dob Křižáků. Na počesť Ježíše Krista jmenují Arabové tuto jeskyni »Saidna Issa« a přísahají, že veliký prorok na těchto místech skutečně se zdržoval. Spojení jednotlivých jeskyň vyžaduje na mnoze nejdokonalejšího mistrovství ve šplhání a nedovedu si tak jasně představiti, jak mohli poustevníci v těchto závratných výšinách přebývati. Známky lidské přítomnosti nalézáme jen v některých těchto dírách, kdežto mnohé z nich jsou netknuté a v tom stavu, jak je příroda vytvořila.

Mohlo býti osm hodin, když jsme všechny ty jeskyně prolezli a v nejvyšším otvoru se nacházeli. Slunce pražilo do žlutavých skal co nejostřeji a oči naše cítily bolestně ten prudký odraz paprsků. Rozhlédl jsem se ku výšinám, hledaje místa směru, kterým bychom měli dále postupovati. Můj vůdce Beduin vrtěl nedůvěřivě hlavou a krátce se vyslovil, že to, až na malý kousek, dále nepůjde, ale dobrou vůli měl a to bylo v mém rozpoložení to nejdůležitější. Seznal jsem však, že se nejvíce spoléhati musím na sebe a proto jsem kázal průvodčímu, aby postupoval za mnou. Obličejem ku hrůzné propasti obráceným, záda maje na stěnu položena, kladl jsem nohu vedle nohy a zkoumal jsem za každým kročejem pevnosť kamenné vrstvy, na kteréž jsem se stoupaje dále pohyboval.

Z počátku mně mocně bušilo srdce, avšak v dalším postupu vracely se klid, rozvaha a chladnokrevnosť, tak že jsem i počítal kročeje, kterých bylo osmdesát čtyři. Však podnožní výstupek stával se čím dále tím užším a konečně spočívala celá moje tělesní

váha jen na polovičce nohou a skalní stěna za zádami klonila se o mnohem více nazpět. Jediné nejisté šlápnutí a po mne byla veta. Stanul jsem. V tom okamžiku padla v údolí pod námi střelná rána, na znamení, že moji spolucestovatelé nás pozorují. Navzdor napjatému pozorování nepodařilo se nám stanovisko našich obdivovatelů postřehnouti. Skalní výběžek vedl dále do výše co nejpříkřeji, roztrhaně a po dalších dvacíti kročejích zahýbal za roh stěny, která se od tohoto stupně ku výši jako ostří nože táhla a právě za tento roh bylo nutno postoupiti aneb nazpět se vrátiti. Beze slov stáli jsme na tomto hrozném úskalí jako přikováni. Ztopil jsem zrak do hlubiny, dále pak v rovinu Jordánu, zahleděl jsem se do stříbrolesklé hladiny Mrtvého moře a dále bloudil zrak na horstvo Belky a Gileadu, kteréž na východě uzavíralo obzor. Ještě dva kroky a pak jsem stál zcela těsně

PENTATEUCH SAMAŘANŮ.

při rohu skalním, při čemž jsem zpozoroval, že záhyb výběžku 15 až 20 cm. obnášel. Poněvadž jsme byli zády ku stěně obráceni, byl obrat těla nutný a zároveň tímto obratem provésti se musel krok za roh. Rozhodný okamžik nadešel a čin následoval v zápětí. Odepjal jsem sekeru a odevzdal ji Beduinovi, který se tázavě na mne zahleděl a jediné slovo »džarrab« t. j. zkusme to, pronesl. A již jsem se zachytil pravou rukou rohu skály, pak jsem provedl na špičce pravé nohy svižný a jistý obrat, při čemž levá noha vzdušným polokruhem obrat provedla a za rohem stanula, podporována jsouc taktéž levou rukou, kterouž jsem se opáčně rohu strany, se které jsme postupovali, zachytil; pak jsem umístil pravou nohu k levé a nebezpečný obkrok vykonán dříve, nežli čtenář tato slova pročetl. Pak jsem se položil na skálu, natáhl ruku, Beduin mně podal »balta« (sekeru) a já ustoupil o dva kroky výše, aby měl dostatečný prostor ku překroku. Ačkoliv viděl, jak jsem se

NABULUS A HORY GARIZIM A EBAL.

na druhou stranu dostal, myslil, že své hubené tělo obličejem ku hlubině protáhne, kterýžto pokus se mu však nezdařil. Při jeho počínání bylo mně jaksi nevolno a nemohl jsem se déle v nebezpečnou stranu dívati. Na druhou stranu se dostal, jak, to po dnes nevím, ačkoliv, když jsem se v jeho tvář zahleděl, byla ledově klidnou a neprozrazovala ani nejmenšího vzrušení nitra.

Nás však očekávaly věci horší a po překonané Skylle hrozila nás v podobě bělavé, takřka hladké stěny, pohltiti Charybdis. Pomyslete si skálu ve sklonu padesátistupňovém, která končila nahoře jako hradební cimbuř, ve kteréž se od strany údolí neviditelný, co brána veliký, přírodou utvořený otvor nalézal, kterým se nám dle všeho bylo k temeni ubírati. Po čtyřiadvaceti namahavých kročejích končil rázem skalní pás, jako když jej utne a další výstup se nám zdál nemožným. Jediná spása a úspěch dalšího postupu kynuly nám dle mého dobrozdání po levé straně, kdež tato plocha v jiný kolmý pás sbíhala a úhlovitou ku výši stoupající rýhu tvořila. Má až dosud pevná sebedůvěra počínala se v tomto okamžiku kolísati a můj Beduin si vzdychl z hluboka a pravil: »Ja latif! Milla a Kabi!« Což znamená tolik jako: »Ty moje nebe! Jaká to hora!« Avšak hned na to přitiskl mé tělo ku skále, položil pevně jednu ruku na mé rameno a přestoupil velikým krokem ze zadu přede mne. Tento chladnokrevný výkon mě překvapil, i seznal jsem ihned, že se na nebezpečný bod odváží. Pak rozvinul horský provaz, přivázal si jej kolem těla a tak se chtěl dostati ku sbíhajícímu se skalnímu, od nás as dvacet metrů vzdálenému úhlu. Podařilo-li se nám dostati se přes tento kousek stěny, pak byla aspoň možnosť dostati se k onomu ďábelskému otvoru. Na to počal Beduin v poloze těla, zcela rozloženého, po stěně se plaziti, při čemž vedrápal prsty svých rukou do malých rozpraskaných rýh a sebe menšího čárkovitého výběžku na podporu svých nahých nohou použil. Mojí povinností bylo, u nejpevnějším vzepření svého těla, pro případ, že by se vůdce do hlubiny sřítil, v osudném okamžiku jej udržeti, ačkoliv jsem si nedělal pražádných illusí, neboť jsem věděl, že s mého stanoviska nemožno bylo jej zachrániti a že mne strhne za sebou do propasti.

Byly to mukyplné okamžiky, za kterých se úzkostlivě celé mé nitro svíralo, neboť byl to boj o naše životy, a každá vteřina v postupu zdála se mi věčností. Bleskurychle křižoval se v mém mozku celý roj myšlének a hrozná byla z nich ona, která pojednou mého ducha zachvátila: Což kdyby jej síly opustily? Některé okamžiky odpočíval na místech, kde měl více vyčnívající oporu nožní, mnohdy však visel jen na rukou, ba na ruce jedné, hledala-li druhá malinký úštěrb k zachycení se. V tomto hubeném těle spočívala síla obrovská. Asi tři metry od cíle odpočíval pět minut a pak po šesterém zachycení se byl v úhlovité rýze spojujících se skal. Postavil se podél stěny a já popouštěl při jeho dalším výstupu provaz. Nalezl dle všeho pevný postoj, usedl, vzepřel nohy a zvolal: »Lafauk! — Nahoru!« — Nyní bylo na mně otočiti a připevniti provaz kolem těla, na jehož asi dvoumetrový konec jsem sekeru do vleku přivázal a šikmo jsem traversoval stěnu, plaze se jako můj předchůdce. Má situace byla arci výhodnější a též jistější,

neboť lano bylo přesně nataženo a výpomoc v případě ochabnutí jistá. Dle krvavých skvrn pozoroval jsem dále, že vůdce si prsty rozdrápal, což ani mně ušetřeno nebylo, avšak prozatím jsem na bolesť zapomněl. Po vykonaném dostupu odpočívali jsme čtvrt hodiny. Nikdo z nás nepromluvil ani slova, a bylo na nás viděti, že pracujeme o utišení mocného vzrušení, které nás zachvátilo. Pot se mně řinul s čela a vyprahlá ústa marně se hlásila o občerstvení. Několik kapek koňaku, z malé, kůží potažené lahvičky bylo vše, čehož jsme si mohli dopřáti, pak upevněn kolem těl provaz na vzdálenosť as čtyřmetrovou a za největší opatrnosti šplhali jsme k otvoru ve skále, od kterého jedině bylo možno dostati se na špici hory, v pravém slova smyslu »pokušení.«

Počali jsme další výstup co nejobezřetněji, a dostup náš korunován byl dobrým výsledkem. Prostor, na kterém jsme se nalézali, byl dosti velký, tak že jsme dosti pohodlně své další kroky uvážiti mohli. Seznal jsem, že rozhodnutí zdaru či nezdaru

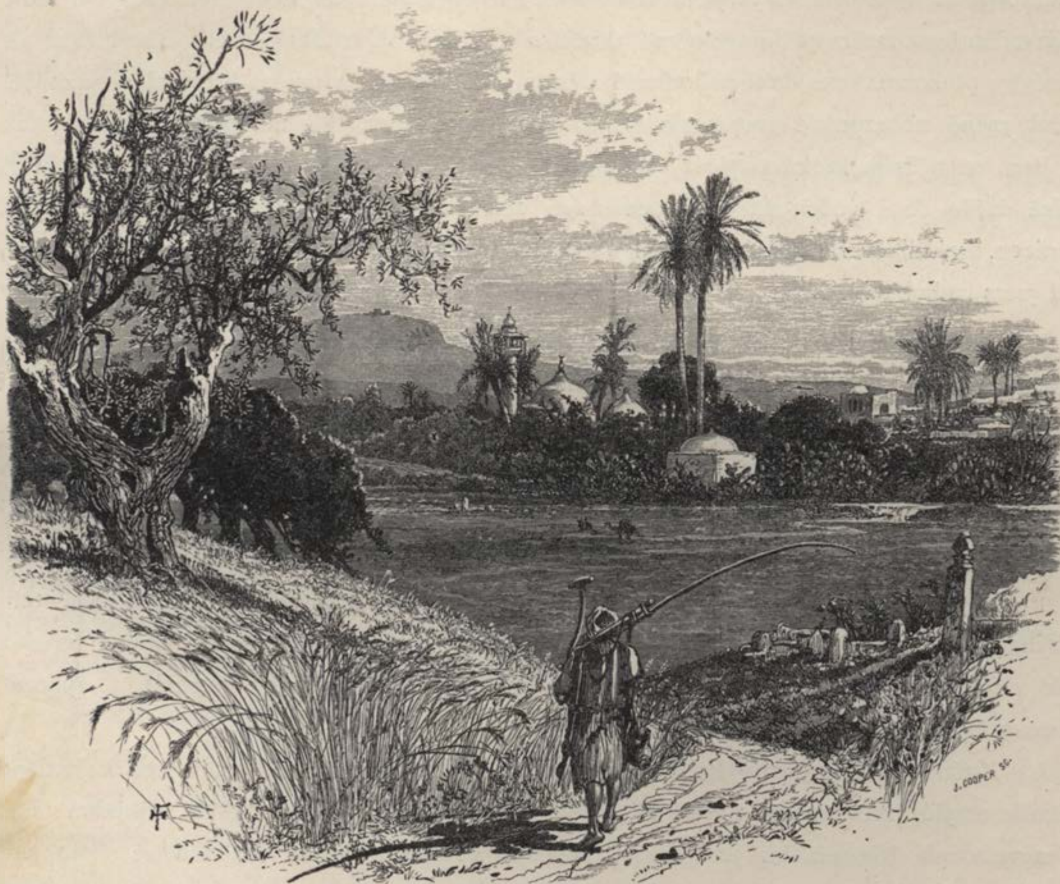
ROVINA ESDRELONSKÁ. POHLED Z DŽENINU.

výstupu jedině na tomto místě záleželo. Starý spisovatel Fabri, který se až k tomuto otvoru dostal a další postup z této strany za nemožný prohlásil, napsal doslovně: »Ego quidem in ipsam fenestram ascendi, sed procedere ad ascensum ausum non fui, imo aspiciendo profunditatem voraginis et altitudinem protensae rupis horrorem habui.« (Vylezl jsem až do okna, avšak ku dalšímu lezení neodvážil jsem se, spíše jsem měl při pohledu na bezednou propasť a výšku převislé skály strach.)

Vypivše část zbývajícího koňaku, začali jsme se po zcela kolmé, z těsně na sebe příléhajících vrstev složené skále, šplhati. V těchto okamžicích se také osvědčil vůdce Beduin co nejznamenitěji, ba jemu náleží zásluha, že jsme se z této strany na horu dostali, neboť on to byl, který lezl v předu a který každý výběžek a každou štěrbinu pro zachycení a podpory rukou i nohou vyhledával, on postřehl a vyzkoumal závadná a nebezpečná místa, jež nebyla k udržení dosti pevná a tak náležel úspěch z větší části jemu.

Nejhroznější zkouška však na nás ještě čekala. Pojednou nemohli jsme najíti

v dosahu ruky ani jedinký spár, ani výběžek, ani škuliny a další pohodlnější pás táhl se teprve ve výši, počítaje od našeho nožního postoje asi přes dva metry padesát centimetrů, tak že se nám při naší obapolné velikosti asi čtyřicet centimetrů nedostávalo. Zděšení, lítosť a vztek rvaly se na okamžiky v celé mé bytosti o nadvládu, avšak konečně podlehly vzájemně a jejich místo opanovala klidná rozvaha. Výstupek, na kterém jsme právě stáli, poskytoval při šířce půlmetrové zcela bezpečný postoj, navzdor ohromné hlubině pod námi zející, a nyní šlo jen o nejodvážnější horolezecký výkon, ku kterému jsme se

DŽENIN. (EN GANNIM).

ve svém hrozném postavení odvážiti musili, neboť vrátiti se nazpět a tak blízek býti cíle — nikdy! Dle možnosti vysvětlil jsem Beduinovi postup, jak bychom se z tohoto velmi kritického postavení dostali. Jednoduché: »Fi idak« t. j. máš pravdu, postačilo mně co odpověď a nutné přípravy začaly. Nejdříve jsme druh druhu uvázali kolem těla provaz, což se dělo z největší opatrností, poněvadž prostor ku pohybům poskytoval jen malé místo. Délku provazu od jednoho ke druhému vyměřili jsme asi na sedm metrů a ostatní zbývající čásť ovinul jsem si kolem těla.

Pak nastal onen rozhodný okamžik, který mně vzdor mé ostřílenosti v závratných výšinách nezapomenutelným zůstane. Nejdříve jsem zaujal v širokém rozkročení co nejpevnější postavení a na podporu těla rozpřáhl jsem pravou ruku po stěně a přitlačil celou váhu své 70kilové těžkosti na skálu; pak vystoupil Beduin na mé koleno a mžikem byl ve své obdivuhodné kočičí obratnosti na mých ramenou a hned na to necítil jsem již jeho tělesní břemeno, neboť se byl vyšvihnul na hořejší skalní pás, který mu poskytoval dosti pevné postavení. První úkol byl takto šťastně vykonán a nyní se jednalo jen o mé vytažení a výšplh na místo podle vůdce. Byl to krutý okamžik. Beduin se dle možnosti sehnul, počal vytahovati a již jsem se vznášel nad propastí, pak následoval záchyt a slabé nadzvednutí provazem připomohlo mé vlastní síle, abych se na skalní pás vyšinul. Beze vší zastávky překonali jsme další pohodlnější výstup přes kolmé, na mnoze hrbolovitě vypouklé, avšak méně nebezpečné vrstvy skalní až na temeno hory. Síla má byla vyčerpána, tak že jsem se několik kroků potácel a bez vlády poblíž nízké zdi na zem klesnul. Ne příliš valně dařilo se i vůdci, kterýž v celé své délce na skále natažen a obličejem k zemi obrácen, své dlaně ku spánkům tlačil a těžce oddychoval. Trvalo to dobré čtvrt hodiny, než jsem nabyl tolik klidu, že jsem mohl povstati a kolem se rozhlédnouti.

Na vrcholku nalézají se různé zbytky zdiva, kteréž pochází dle všeho od jakési strážné věže, jež byla v dávných časech postavena, a jedna část, ačkoliv to zaručiti nemohu, náležela k malé kapličce, která prý zde za panování Křižáků zbudována byla. Vyhlídka jest nad míru rozsáhlá a horstvem lemované Mrtvé moře, údolí Jordánu, pohoří na východu a severu, jakož i divokostí svou vynikající okolí v bezprostřední blízkosti Quarantanie poskytují svérázné podívání nevšední velikoleposti.

Zde tedy pokoušel ďábel Ježíše Krista. Za jeho dob vypadala arciť celá tato krajina poněkud jinak, neboť tehdy stávaly tam dole v rovině a na svazích horstva Jericho, pak celá řada jiných městeček, dědin, lesů a bez odporu také rozsáhlé a výborně pěstované polnosti.

Krištofu Harantovi z Polžic přihodilo se právě při jeho popisu výletu k Jordánu několik omylů, kterým se, povážím-li dobu, kdy psán byl, nemohu diviti. Soudím také, že nevystoupil dále než ku jeskyni sv. Heleny, ačkoliv popisuje vyhlídku se shora, což učinilo mnoho jiných před ním, po něm, i za našich dnů. Při tomto popisu panoramatu se mu následkem toho přihodilo neštěstí, že viděl hory Armenie, kdež se »koráb Noe po potopě postavil«. To jest i na onu dobu poněkud silné tvrzení! Většina smělců, kteří se s této strany na horu dostati chtěli, zaplatili odvážnosť životem, a mně jsou jen dvě jména cestovatelů známa, kteří se s této strany do výše dostali. Němec Fahrngruber to tvrdí, ačkoliv nepopisuje podrobnosti výstupu a Švýcara Tschudy-ho popis z let padesátých neznám. Mohu říci, kdyby mě dnes kdokoliv v této končině pokoušel a všechny okolní krajiny mi přisliboval, jestliže s této strany ještě jednou na horu vystoupím, že bych řekl: »Ne, jednou a nikdy více!«

V růžové náladě nastoupili jsme slez po straně západní, kterýž jsem již ze svého

prvního pobytu znal a kterýž neposkytuje žádné obtíže. Za půl druhé hodiny slezli jsme co nejpohodlněji srázná úbočí této strany a dorazili v pravé poledne ku pramenu Ain Dok a pak dále na koních ku prameni Eliseovu, kdež nás s jásotem uvítali moji spolucestovatelé. Vypravovali, že sledovali celý náš boj o život, až na jediný kus, kde jsme s jejich stanoviska viděni býti nemohli. Náš postup vypadal prý tak, jako kdybychom se byli přilepovali ku stěnám. Beduin ben Smail nebyl jen mnou, ale i ostatními velmi štědře obdarován, což jej velmi těšilo; avšak pojednou se obrátil ku straně hory pokušení a ukázav směrem západním, zapřisáhl se u proroka, že s této strany na skálu již nikdy nevystoupí. Na vzdor rozčilení po značné námaze chutnal nám oběd výborně a pak jsme za nejživější paměti napsali poznámky o výstupu na horu Quarantanii, kteréž právě čtenář přečetl.

Téměř deset roků uplynulo od mého druhého pobytu v Palestýně a v r. 1893 vystupoval jsem opětně, nyní po nové, dosti dobře upravené křivolaké cestě k hoře, kolmo do vzdušného modra vystupující. Tam, kde dříve srázná a úzká cesta u vchodu první jeskyně končila, budují nyní Řekové malý, pěkný klášter z tesaných kamenů. S pocity podivnými vstoupil jsem opětně na tato místa a zvláštní náhoda tomu chtěla, že jeden z mnichů, přibyvší sem téhož dne z Jerusalema, který má nyní dohled na stavbu, zde právě za dob našeho odvážného výstupu dlel. Poznali jsme se vzájemně a na přivítanou tiskli jsme si dlouho co nejsrdečněji ruce. Novostavba obsahuje několik pokojíků pro poutníky, byt pro igumena, jeho sluhu a bude koncem tohoto roku ukončena. Mniši dali upraviti výbornou kávu, kterou nám sluha na pavláčce, vyčnívající z předposlední jeskyně jako hnízdečko nad hroznou propastí, podával. »Vidíte,« pravil známý nám mnich, »nyní by jste byl nucen výstup z rokle tam dole započíti, poněvadž jsme vám to zde zcela zatarasili. Máte chuť?« — »Apage satanas!« zněla naše upřímná odpověď, a rozloučivše se s mnichy přátelsky, opouštěli jsme skalní klášteřík hory Quarantana. — —

Vydali jsme se pak na návštěvu řeky Jordánu, která protéká biblickým »polem u Jericha«, neb »rovinou na jihu Cenerotu«, kterouž jmenují Arabové »El Ghor« a která se od jezera Tiberias až ku severnímu břehu Mrtvého moře prostírá. Celá tato rovina jest nejhlubším snížením zemského povrchu vůbec a obnáší u jezera »Bahr et Tabarije« (jezera Tiberias) 208, ku středu 260 a při výtoku Jordánu 393 metry pod úrovní moře Středozemního. Na jižním konci zúžena rozstupuje se u Jericha do šířky $2^1/_2$ zeměpisné míle, dále pak na sever sestupují se hory k sobě blíže, tak že u Bysanu, nejsevernějšího bodu roviny, šířka její nanejvýše jednu míli obnáší. Povětrnosť není zde nikterak příznivá: léto jest o mnohem parnější, nežli na př. v Massavě na Rudém moři, a zimnice takřka zachvacuje každého cestovatele, který zde za letních měsíců prodlévá; v zimních měsících mění se počasí co nejrychleji a brzo řádí kruté větry za mírné povětrnosti a pak zase v rychlém obratu stoupá teploměr do výšin, které jsou měřítkem našeho léta.

Mimo obilí pěstují zde horští fellahové arabského plemene indigo, bavlnu, proso, kukuřici, melouny a některé zeleniny, které již koncem března a na počátku měsíce

dubna sklízejí, načež se po zapravení nepatrných dávek, jež dostává turecká, několik mužů čítající posádka, kteráž zde za jarní doby prodlévá a potom do zdravějších dědin pohoří se vrací, aby tam květnovou žeň vykořistila. Ona proslavená »růže z Jericha«, o kteréž Harant zcela mylně podotýká, že jest vonná a veliká, jest prostě »anastatica hierochuntina«, u Arabů »Haff Maryam« zvaná, kteráž, jakmile uzrají její plody, usýchá, při čemž se paprskovité větvičky v chumáč sevrou a tu vlastnosť jeví, že se ve vlhku neb při ponoru do vody otvírají, o čemž se u nás již tak mnohý školáček přesvědčil. Divotvorné vlastnosti, které této květině ve středověku a později ještě připisovali, patří do říše báchorek jako Harantovo hádě »tyrus« s jedem tak litým, že mu žádné lékařství odolati nemůže, a kteréž z těchto končin do Egypta nosívali, kdež z něho v Kaiře »nejdražší driák« vyráběli.

Vzdálenosť Jordánu od Jericha obnáší v rovné čáře asi šest čtvrtí hodin a chce-li cizinec navštíviti řecký klášter sv. Jana, který stojí opodál před ústím dravého z jara Keltu, potřebuje o dvacet minut více, ačkoliv — upřímně řečeno — celá ta návštěva za nic nestojí. Také návštěva malého, od Jericha asi 30 minut vzdáleného pahrbku, kdež prý stával Gilgal (Galgala) sedmiletý hlavní stan vojevůdce Jozuy, který na památku jordánského přechodu Židův dvanácte kamenů tam postavil, nás nijak nevábila, a proto jsme se bez zastávky až ku břehu této proslavené řeky ubírali.

Židé nazývali Jordán*) — Yarden, odvozujíce pojmenování to z hebrejského slova »jarad« t. j. se shora plynoucí, kdežto jiní tvrdí, že složeno jméno to ze slov »jeor« — řeka a Dan dle židovského kmene, což uvádím proto, by si čtenář vybral dle libosti; mimo toho podotýkám ještě, že jej pojmenovali Arabové před vtokem do jezera Tiberias, Ordun, dole pak Šeriat el Kebir, což znamená »veliký přechod«, čímž míněno překročení řeky celým Židovstvem.

V této končině dlužno upozorniti jezdce, aby nepoháněli svých koní do ostrého trysku, poněvadž jest zde země na mnoze křeččími a myššími pelechy dosti hluboko podryta, tak že by lehce poškoditi se mohli. Zvláštní zjev pozorovali jsme zde i tentokráte, jevící se v prudkém odrážení se horka od země, kteréž bylo bez odporu značnější, než horko, které nám sálavě do zad pražilo. Z daleka je zelenou pásku viděti, která tok řeky dosti zhusta po obou stranách lemuje a z listnatého stromoví a mohutného rákosí sestává, tak že kancům, šakalům a jiné zvěři pohodlně za úkryt slouží. Vzdor tomu, že proudy Jordánu neobyčejně kvapným tokem, následkem velkého spádu ku předu uhánějí, panuje kolem břehův hluboký klid a oživující vody posvátné této řeky plynou tichým letem, tak že se cizinec pojednou u samého břehu nalézá a překvapen do světložlutého proudu nahlíží. Přeslavná tato řeka, na jejichžto březích se tak mnohý z biblických výjevů odehrál, poskytuje po celém toku celou řadu krajinářských zvláštností a nejzvláštnějších protiv.

Tři prameny Hermonu: Dan, Hasbani a Banias tvoří jeho vznik v krajinách, kde stály posvátné háje starých Syřanů, zasvěcené Bohu Pan a u Danů, kde Jeroboam zlaté

*) Další podrobnosti o řece Jordánu nalezne čtenářstvo v mém díle: „Syrie“.

tele postaviti kázal. Tyto tři vodní pruty tvoří pak Ordun Arabů, kterýž plyne do »vody Meromu« čili jezera Huleh, kteréž je za letní doby velikým bahništěm s ovzduším smrtonosným, a hned pod tímto, asi na dostřel vojenské pušky, jest přes Jordán čtyřobloukový »most dětí Jakubových«, stará to stavba z balvanů čedičových. Až do jezera Huleh nalézá se jeho spád nad vodní plochou moře Středozemního, tam odtud pak počíná pod úroveň klesati a proudí dále končinami největší obzorové sníženosti na naší zeměkouli. Málo široký vrhá své vody do jezera Tiberias, z něhož vystupuje o něco šířeji, silně proudíc. Další jeho cestu nazvati můžeme bouřnou, neboť, ačkoliv přímá čára vzdušní až ku jeho vtoku do Mrtvého moře 104 km. obnáší, přece se následkem četných záhybů

HORA TÁBOR.

prodlužuje vodní tok jeho takřka na tři jeho délky. Jeho koryto i břehy jsou divoké, příboj vln tu a tam mohutný, a jeho nebezpečnými třicíti bouřnými peřejemi a mnohými pádnými proudy burácí šumný záběl ku dolejší rovině Ghoru. Tam naleznete přímo obrovské stopy hrozných povodní, kteréž zde za dob biblických krutě řádily. Břehy jsou na mnoze daleko od vodního proudu vzdáleny, divoce rozryty a až na 18 metrů do hloubky odervány, při čemž tvoří četné zátočiny, příkopové výmoly a tu a tam i vodou netknuté pahrbky. Na jaře, když počnou mohutné vrstvy sněhové v pohoří Hermonu táti, vyplňují kalné vody celé jeho koryto, avšak nevystupují zkázonosně ze břehů, jako se stávalo za dob biblických. Nejzajímavější okolnosť možno pozorovati takřka na celé čáře roviny Jerišské, ve kteréž nezvratně dvoje břehy Jordánu položeny jsou. Staré koryto ohromně široké, bylo dle četných stop až na 20 metrů vysoké a novější spočívá uprostřed tohoto se zvláštními břehy, z čehož soudíme, že starý tok řeky byl o mnohem vyšší

a snížil se následkem jakési přírodní katastrofy do značné hlubiny. Zcela klidně spojuje se Jordán dvouramenitě, při šířce 90metrové s vodami Mrtvého moře ještě v korytu řeky, což se vysvětluje tím, že těžší solná a jinými ještě látkami přesycená voda, vždy lehčí bezchutné vody řek dále do ústí zatlačuje a s nimi tam se spojuje. Tato okolnosť přiměla jednoho příliš horlivého spisovatele ku zvláštní poznámce, že voda Jordánu zůstává již dále v březích státi a jen »s odporem spojuje své svaté vody« s nečistými (?) vlnami Mrtvého moře. (J. Plinius). V biblických dobách rozděleno řečiště Jordánu a postranní země takto: Stranu ku městu Jerichu ležící obdržel kmen Benjamin, a Transjordanii členové kmenů Ruben, Gad a část kmene Manasse. Jedna z německých legend vypravuje nám, že Adamu a Evě uloženo za pokání, aby se po čtyřicet dnů v Jordánu za rajský svůj hřích koupali, načež měli opět vstoupiti do Edenu. Tentokráte však vylákal Evu anděl, a tak ztratili naše prarodiče na dobro přízeň jediného Boha. Zbožná mysl poutníků tíhne především na ona místa, kde dle podání sv. Jan Křtitel kázal a Ježíše Krista pokřtil. Opodál výtoku divokého Keltu ku straně jižní nalézá se lehce přístupný »brod poutníků«, v jehož středu za času panování Křižáků ohromný kříž postaven byl a to prý zrovna na místě slavného pokřtění Páně. Také oba břehy obloženy byly mocnými deskami z mramoru, a místo ku koupání upraveno pro bezpečí tisícerých poutníků, kteří za vedení kněží ve svatém proudu hříchy své umývali. Různé kláštery a ubytovací domy poutnické navštěvovány zde všemi stavy evropské pevniny a celé okolí tohoto místa zkvétalo dosti utěšeně, až do dob, kdy se Saracenové celého Ghoru zmocnili, rytířstvo a mnichy vyhnali, vše, co zde bylo, pobořili a vše, co povstalo z ruky nevěřících, spustošili. Rok co rok za našich dnů putuje mnoho set věřících řeckého vyznání na den sv. tří králů, aneb v době velikonoční do nižiny Jordánu právě na tato místa, a pak zde bývá velmi živo. Veliký počet popů slouží zde pod velikým stanem služby Boží, pak žehnají z břehu vodám Jordánu, načež celý zástup v bílá, dlouhá prostěradla oblečen do řeky sestoupí. Řekové i Rusové jsou u vykonávání církevních obřadů dosti výstředními a v takových okamžicích zračí se ten hluboko zakořeněný zdroj víry v posuňcích, kteréž u nás mnozí nazývají přepjatými.

Poněvadž příležitosť koupati se v Jordánu bývá u každého asi jedinou v životě, tváří se také to řecké obecenstvo za daných okolností dle toho. Viděli jsme tyto rozjařené davy samou pobožností jásati, skákati, potápěti se, píti, a to vše za stálého křižování se, modlení a líbání zažloutlé vody. Je-li takový poutník konečně přesvědčen, že úmysl, všechny ty přetěžké v dálných krajinách spáchané hříchy, aneb že mu voda po důkladném spláchnutí tělesný neduh, jako malomocnému Naamanovi, kterého sem Eliseus poslal, zažene a vyhojí, pak teprvé začíná hledati různé kořeny, mušličky a kaménky, nabírá do velikých, úzkokrkých bandasek z plechu vodu ke křtu dítek v dálné domovině, ba řádí ostrým nožem podél břehu a nařeže si hole a pruty z bujících zde tamarišků, vrb, topolů a třtinového proutí, kteréž jako dárky z dálného Jordánu známým a přátelům do vlasti přiváží. Celé okolí této koupele poutníkův »Machadet-hadžle« vypadá po vyko-

nané lázni jako bělidlo našich pradlen, neboť sterá prostěradla pokrývají četné křoviny a zemi, aby se usušila. Na nás působil pohled na všechno to rozprostřené plátno jaksi dojemně a to proto, že tato prostěradla rusko-řeckých poutníků jsou rubáši (v chrámu Božího hrobu koupené) pro případ úmrtí těchto věřících, do kterých je doma v rakev ukládají. Mnohokráte se přihodilo na těchto místech neštěstí, že ten neb onen z poutníků se utopil, což se i nyní stává, a tu, jsou-li okolnosti příznivé a najde-li se mrtvola, vykopou blíže slavných břehů Jordánu hluboký hrob a uloží ku věčnému odpočinku zemřelého, aby odpočíval v tichém lůně roviny Jerišské, neboť jeho pouť je dokonána. Starým jest zvyk, přinášeti na tuto pouť z Jerusalema k Jordánu vždy nářadí hrobařské, které, žel, nebývá mnohdy zbytečno a to zejména za výpravy velikonoční. Navzdor všem nalehavým výstrahám odvažují se někteří z poutníků dále do řečiště, kdež je zachvacuje nad míru silný proud a běda těm, kteří nejsou dovednými plavci. Také my jsme si chtěli tentokráte zaplavati a po dlouhém odpočinku sestoupili jsme do řečiště, jehož vody na této straně pasu nepřesahovaly, avšak když jsme se byli až takřka přes polovičku dostali, tu nás zachvátil prudký tok říční, že se ani jediný z nás na nohou udržeti nemohl a první pokus dostati se na druhou stranu se nikomu nezdařil, ba vody nás zanesly hluboko pod brod opět na naši stranu, kdež jsme se za vrboví zachytiti mohli a pak namáhavě ven se drápali. Po druhé to šlo již lépe a navzdor tomu, že nás mocné proudy opět hluboko zanesly, vystoupili jsme přece na straně východní, ačkoliv to byla práce dosti perná, poněvadž na dně a podél břehů veliké množství pevně zatarasených kmenův a větví se nachází a každý z nás si různé poškrábaniny odnesl. Když jsme tak ve svém přirodním úboru mezi houštinou jako divoši kráčeli, vzpomněl jsem si na ty lvy, o kterých se Zachariáš zmiňuje, kteří se zde za jeho dob ukrývali, a sdělil jsem tuto okolnosť mým svěřencům, kteří v líčeném strachu ihned na to v proud se pustili a silnými pažemi a mocnými odrazy nohou ke druhé straně pospíchali. Nevím, zda-li by byli tomu pravému a hladovému lvu vesměs unikli. Nyní arci vyskytne se zde tu a tam nějaký kaneček, který sem z končiny říčky Zerky nebo z hořejšího bahniště Jordánu zabloudí a vyplaší celou smečku šakalů, kteří se zde potulují a plaše před lidskými bytostmi prchají. Nejvíce překvapen jsem byl v podvečer tlukotem slavíka (bulbul), hosta to v těchto končinách dosti vzácného, kterýž v tomto slavném zátiši poustevničil a v sladkých toninách snad své družce prozpěvoval. Když jsme byli vše na další pochod připravili a i jeho dosti chutné vody ku vnitřnímu se občerstvení užili, vsedli jsme na hřebce a po toku dolů jeli jsme ku brodu Helu a dále k ústí řeky k Mrtvému moři.

Stává se ti, rozmilý čtenáři, že tak někdy na procházce, nebo na cestách tvůj duch pojednou zbloudí z řady myšlének, těká v minulosti a předvádí sobě dávné dějiny míst, událostí a dle různé obrazotvornosti i osoby na mysl, o kterých tu a tam zvěděl anebo se dočetl? Jeda tak podél čím dále tím více se zakrňující vegetace Jordánu, vzpomněl jsem si na mnicha Zosima, který konaje pokání, v tomto smutném okolí se procházel a pojednou jakousi strašidelnou postavu v podobě lidské shlédl, kteráž snažila

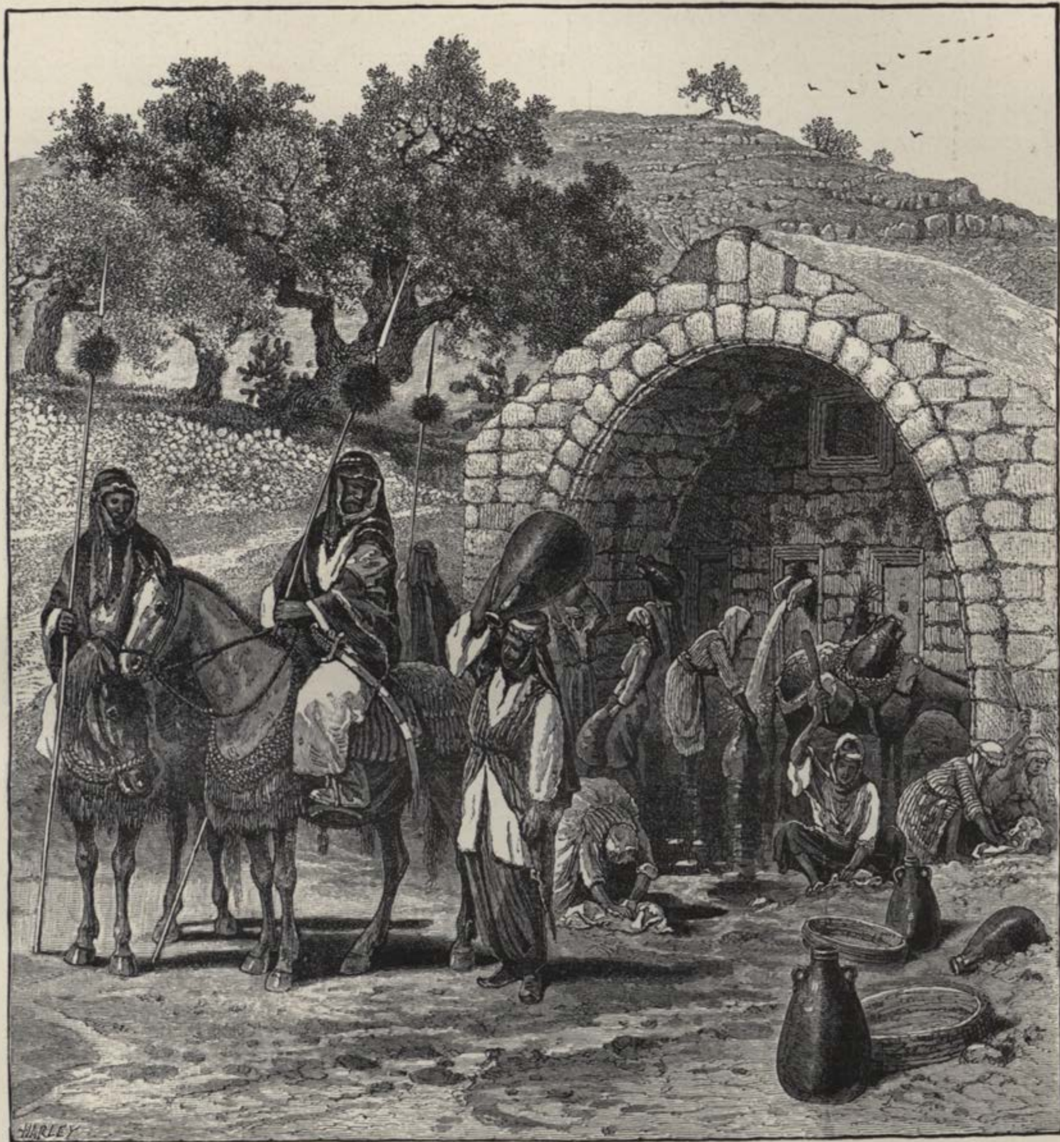
se zrakům jeho uniknouti a prchala. Opat tento nejsa muž bledé bázně, následoval ono tajuplné zjevení, kteréž se stydlivě před ním uschovalo a takto promluvilo: »Pro Boha, Zosime, nechoď dále, jsem nahá žena a nemám, čím bych se přikryla. Hoď mně tvůj plášť a pak tě poprosím, abys mně požehnal!« Když byl této prosbě vyhověl, klesla mu zbědovaná postava k nohoum pravíc: »Jsem ona Egyptská Marie, která pro hříchy své

SLOUPOŘADÍ V SAMAŘÍ.

neviditelnou rukou od prahu kostela Božího hrobu v Jerusalemě zapuzená, nyní po 47 let v poušti za své hříchy pykám a pokání činím!« Dva roky na to (r. 430.) nalezl Zosimus mrtvolu této kajicnice a blíže ní v písku tato napsaná slova: »Zosime, pohřbi tělo hříšnice Marie, dej zem zemi nazpět a modli se za ni.« Mnich toto přání vykonal, avšak později byly zbytky této Egypťanky do Říma převeženy, kde až podnes odpočívají.

Židovstvo mělo v těchto končinách četná opevnění, a pevnosti Livias, Bethsemoth a Abida vzdorovaly římským vojům za velení Vespasianova delší dobu, avšak propadly vesměs zkáznému osudu, pobořeny a zničeny tak dokonale, že vymizely všechny stopy

STUDNA MARIINA V NAZARETU.

jich s povrchu země. Nic, než tisíceré díry a nízké kopečkovité vývrty v zemité půdě slínové, pocházející od zvláštního druhu králíků, který se zde četně peleší, nepoutá naši pozornost a tiše vyjíždíme na pobřežní přesepy Mrtvého moře.

Klidný, tichý večer, lunitá noc a východ slunce nejsou na březích Mrtvého moře bez velikého půvabu a proto dali jsme stany při pobřeží »Ez Zor« postaviti a když jsme

k nim po půldruhé hodině od poutnického brodu dojeli, bylo vše k našemu přijetí a k nastávajícímu odpočinku připraveno. Nemohu jinak, než vše to, co jsem napsal v III. ročníku Lumíru (1875), na těchto místech částečně opakovati, a jen dále to připojiti, co mně za mého druhého a třetího pobytu bylo pozoruhodným a nápadným.

Čte-li kdo stará vypravování z Palestýny se vrátivších křižáků, kteříž toto »údolí smrti« byli navštívili, a představí-li si v živé obraznosti jejich na pergamenu složené, u této »pekelné bařiny« sebrané dojmy a obrazy, ten vzduch do okruhu několika mil jako morovým dechem otrávený, ty smrtonosné, z lůna jezera ustavičně vystupující páry a to děsné, příšerné okolí se sluncem, v černé záslony zahaleným — bezděčně se asi v nitru svém otřásá a nezná-li jiných pramenů poučení, netouží zajisté ani dost málo, seznati kdy vlastní přítomností toto rozkřičené místo, kdež dle biblického vypravování deštěm ohně a síry rozhněvaná nebesa shladila pověstné peleše sodomogomorské.

Zcela jinak, čte-li na to líčení našich současných touristů, kteří by nejraději, jako hrdinové Jules Verneových románů, letem elektrického proudu svět procestovali a při tom přece do samých fundamentů prozkoumali, a kteří toto slavné moře snad jenom s výšin Bethanie, nebo skrze rozsedliny pohoří Taamarahu »viděli«, aneb cestou do Jericha hodinu, nebo dvě hodiny na jeho břehu se vyspali. Přišli obyčejně v nejlepší době jarní, zastihli pěknou povětrnost a okolí ještě v plné šťávě vegetace, odnesli si krátký, příznivý dojem, a když pak do Evropy se navrátili, sedli a jali se psáti nadšené dithyramby o Mrtvém moři, jež i k nejkrásnějším jezerům švýcarským (!) přirovnávají, ba neváhají přičítati mu i nejzdravější podnebí, tak že čtenář sto chutí má, vydati se ihned na cestu k čarovným vodám těm, aby na jejich březích okřál a sesílil. Rozumí se, že oba připomenuté způsoby líčení daleko od pravdy se odchylují, středověké černomalby ovšem více než přepjaté chvalozpěvy moderní. Kdo vlastnosti Mrtvého moře, jakkosť vody jeho, okolní zjevy přírodní, jakož i klimatické poměry dle skutečnosti a pravdy seznati chce, musí delší čas na jeho březích pobýti a co propravy k vlastnímu pozorování a zkoušení použiti i děl, jež vydali: Molineux, Wildenbruch, Moore, Beek, Dale, de Berton, Ruszegger, Linch, Anglická vyměřovací společnost a j. Povrchní ohledání proslaveného místa toho nikterak nestačí, aby si člověk o něm platný mohl učiniti úsudek, jak sám na sobě jsem se přesvědčil. Jeť v přírodě i zjevu Mrtvého moře v částkách a v slabších účincích všechno téměř spojeno, co o něm v jednostranných a přepjatých podáních světem koluje, a krátké povrchní pozorování vede k tomu, že se jednotlivé zjevy jediného okamžiku mylně rozšiřují na povšechnou charakteristiku celku.

Jak mnohem jasněji vidím nyní Mrtvé moře! Den se nachyluje a slunce zapadá. Jeho poslední, ale přece ještě ohnivé paprsky odrážejí se žíhavě od nepřehledné, nyní tiché a jak zrcadlo rovné hladiny obrovského jezera, kteréž pod nohama společnosti naší jako roztavená legura několika kovů různými barvami hraje a sálá. První pásmo hladiny od břehů asi do třetiny délky jest rudé jako šarlat, další pruh září leskem žlutavým, třetí pruh svítí stříbroleskem šedým a poslední pásmo plane smaragdovou, jasně zelenou

plochou s jasnými bílými skvrnami. Východní okolí hor Abarim a Nebo v pohoří El Belka, jakož i výšiny Hamidy až k jižnímu el Ghor září leskem červenavého zlata, kterýž od tmavošedých vrchů Hebronu, od výšin Taamarahu a Husasahu, kdež slunce v karmínové záplavě zapadá, ostře se odlišuje a obraz doplňuje, jemuž žádné péro a žádný štětec nestačí. O vodě Mrtvého moře lze říci, že má všechny barvy. Kolorit její ustavičně se střídá následkem hluboké polohy, změn povětrných a obzvláště působením zvláštního měnivého osvětlení; viděli jsme Mrtvé moře v lesku nejkrásnějšího, na švýcarská jezera upomínajícího zelena, pak zase celé modré nebo žluté, někdy červené a jindy opět šedobílé, jako roztavené železo, a zase čisté a jasné jako křišťál. Černým turmalinovým leskem pokrývá se před bouřemi, kteréž přirovnati lze k bouřím na velikém moři a když pak vichr pěnové chomáče zmrskaných vln před sebou honí a rozeštvané proudy obrovskou silou a se strašným šumem a burácením do břehu bijí, světélkuje všechna spousta vody, jako by ji kouzlo nějaké elektrickými jiskrami skrápělo. Mrtvé moře, jak známo, nemá žádného zevnějšího a také ne podzemního odtoku a častými výpočty zjistila se mohutnost vod, které průměrně výtokem Jordánu, nepočítaje v to jiné prameny, denně do této 76 kilometrů dlouhé a průměrně 11 kilometrů široké jezerní nádržky plynou a 5,890.000 tun obnášejí, což se $12^1/_2$ mm. vodní vrstvě rovná. Tato vrstva se v tomto parném a suchém ovzduší odpařuje den co den, proto ty světelné prazvláštní účinky a zároveň také ta tíha a hutnosť tolikerými látkami přesycené vody, která úhrnem 24.622 látek solnatých obnáší.

Tato překvapující solnatost vysvětluje se okolními horami, v nichž veliké solné balvany se nalézají a jí na vrub přičítá se také zvláštnosť, že není žádných ryb v Mrtvém moři. Ryby, kteréž Jordán do jezera zanáší, hynou a plovou pak jako otrávené na povrchu vody. Dříve se tvrdilo a také dvakráte dokázalo, že žijí v Mrtvém moři druhy polygasterů a polythalamií, avšak v posledním desítiletí marně prováděna drobnohledná pozorování, neboť se nenalezla ani jediná stopa po živočichu živoucím, za to však četné pozůstatky těchto maličkých tvorů. Francouzský konsul Botta zaslal své doby slavnému Humboldtovi několik Madrepor a Astreí, které nalezeny na březích Mrtvého moře, a to by také podporovalo náhled badatele Ehrenberga, který tvrdil, že ohromná nádržka Mrtvého moře byla kdysi jezerem sladkým, které násilným převratem v přírodě změněno v jezero solné. Chuť vody jest přímo děsná a nezapomenu nikdy na můj první a také poslední lok této tekutiny, která má odporně zošklivující hořkosť; jazyk a ponebí pálily mne bolestně, dráždíce ku kašli a vzbuzovaly pocit, jako by se byly potáhly solnou blanou. Na to se mi dostavila neuhasitelná žízeň, která několik hodin potrvala, spojena s horkým dechem a ustavičnou chutí hanebné hořkostí. Koupání v Mrtvém moři nikterak není nepříjemné, ale musí se ustavičně plovati na boku, poněvadž při rovném plování voda účinkem své přílišné hutnosti nohy vzhůru tlačí a plavec pouhýma rukama velmi zdlouhavě ku předu se posouvá. Často a i tentokráte v podvečer činil jsem, ku zděšení přítomných Arabů, pokusy v potápění, ale nevnikl jsem nikdy ani na 3 metry pod vodu, ježto mne voda přese všechno opáčné úsilí vždy na povrch vytlačila.

Mešká-li člověk delší dobu u samých břehů, pociťuje znenáhla bolestné škubání v očích a šat jeho pokládá se jemňoučkou vrstvou jakési mléčné a lepkavé látky. Voda Mrtvého moře nevydává žádného zápachu, leda na místech, kde sirnaté prameny se nalézají a u hrdel Jordánu; ale o nějakých smrdutých výparech nebo otravných miasmech ve vzduchu není zde ani potuchy. Ovšem stává se nezřídka, že s oněch stran, kde sirnaté prameny se nalézají, s větrem přichází vánek, který nepříjemně a z pravidla po asfaltu páchne, ale to děje se jen jako výjimkou a na nějakou pouze chvíli. Říkalo se také dříve, že na blízku Mrtvého moře žádný živý tvor nevydrží, ba že i ptáci, kteří letí přes jeho hladinu, otráveni do vody spadají — jest to jen bájka; často jsme viděli od hrdel Jordánu přes jezero letěti divoké kachny, ba nezřídka ukázaly se i vlašťovky, havrani a křepelky, konajíce honbu na hmyz podél pobřeží. Našli jsme arci také několikráte na břehu mrtvé ptáky, avšak není ani nejmenší pochybnosti, že spadli jen umdlením nebo vysílením, což ostatně také jiní cestovatelé potvrzují. Kdybych řekl, že je u Mrtvého moře nějak zvláště zdravo, lhal bych zrovna tak, jako oni, kteří jen o pestilenci a mephitismu mluví. Nezdravosť ponebí v rovině Jordánu a na březích Mrtvého moře spočívá jedině v ohromné hloubce, obnášející 394 metry pod vodní čarou Středozemního moře, a připočteme-li k tomu největší hloubku Mrtvého moře, která vyměřena Lynchem na 400 metry, obdržíme celý počet snížení na 794 m., což na povrchu naší zeměkoule již něco znamená.

Nejdůležitější, až dosud sporná otázka, kterou by však každý znalec těchto končin při bedlivém zkoumání a pozorování rozluštiti mohl, (kdyby měl dostatečné prostředky cestovní), jest ona, provésti důkaz, že krajina nynějšího Mrtvého moře ležela dříve o mnohem výše a že řeka Jordán prošedši jí, měla odtok do moře Rudého, čemuž se dosud odporovalo.

Podívejme se však na tuto otázku blíže. Při pojednání o rozchodu Abrahama a Lota zní text v knize Genesis as takto: »Lot pozvedl očí svých a přehlédl celou krajinu, kterou svlažoval Jordán«; než-li zničil Bůh Sodomu a Gomoru, rovnala se zahradě Boží, jako země Egyptská až k Zoaru. »A Lot vyvolil si celou krajinu jordánskou —« »Lot bydlel v městech této krajiny a postavil své stany až do Sodomy«. Jakož není žádné pochybnosti, že města Sodoma a Gomora na jižním cípu jezera ležela, vysvítá z textu první knihy, že tam také protékal krajinou Jordán. To byl by tedy důkaz z bible vzatý a nyní o podání důkazů nynější polohy, která se po oné hrozné katastrofě v celé krajině jinak utvořila. Podíváme-li se na jižní útvar Mrtvého moře za našich dnů, nalézáme velkou, od břehu daleko se prostírající »solnou rovinu« (»es Sebcha« zovou ji Arabové), kterouž se vinou potoky »Ahsi, Tafile, Fikre, Gharandel a Džeb, jež se derou údolími, které tvoří pahorky 60—200metrové, a za těmito se táhne nekonečné údolí »el Araba« ústící přímo do výběžku Rudého moře »el Akaba«. Kdo měl příležitost viděti mohutná koryta dávno zaniklých řek, jako jest (arci v ohromném rozměru) saharský Igharghar a j. a uvidí v těchto končinách údolí Araba, bude přísahati, že jest to bývalé koryto říční. Jak se ale dostaly vody Jordánu přes ty pahrbky, které na příč za solnou rovinou

SAMAŘÍ.

údolí Araba částečně uzavírají a jež jsou nyní celým lesem tamaryškových stromů pokryty? Zcela prostě. Před hroznou živelní pohromou, o kteréž se v bibli povídá, ležela celá končina i s jezerem Tiberias a Jordánem přes dvě stě metrů výše, napotom se propadla účinkem přírodní katastrofy do hlubiny a utvořila Mrtvé moře. Mnichovský professor Dr. Roth tvrdil, že v celé této končině nalézala se ohromná ložiska soli, která vodami vyhlodána a rozpuštěna, nesmírné podzemní dutiny zůstavila, nad kterými se potom kůra zemská při zemětřesení a sopečném výbuchu propadla. V končinách kolem Jordánu nenalezalo se však dle našeho pevného přesvědčení hlavní středisko přírodní pohromy. Od Jordánu na severo-východ v zemi Hauranu, kterou pokrývají četné jícny vybouřených sopek, tam, kde jsme nenalezli jiných útvarů, nežli sopečných, tam, kde se dosud nacházejí celá městečka z ploten doleritů zbudovaná, při jejichž stavbě nepoužito ani dřeva, ani kovu (ba i stěžeje u dveří, vrata a prolamovaná okna jsou co nejúhledněji z kamenných tabulí zrobena), tam burácely ty hrozné výbuchy nejvíce, otřásly končinami Jordánu, zastavily jeho tok a utvořily tu hlubokou nádržku vod, kterouž v pozdějších biblických dobách jmenovali mořem východním a solným, aneb také mořem pouště. Řekové a Římané nazývali ji »Asfaltovým jezerem«, slavný marokánský zeměpisec »Chalif Edrisi« (r. 1099 až 1186) pojmenoval ji »Moře zoarské« nebo »páchnoucí« a nynější Arabové nazývají ji »Bahr Lut« čili »Jezero Lotovo«. Jest zvláštním zjevem, že na celé této ohromné hladině není ani jediné loďky, ani převozního prámu. Za dob Kristových a zejména za časů židovského povstání plulo na těchto vodách vždy na sta lodí různé velikosti a také za dob válek křižáckých dopravováno zboží na lodích i na voroví, což však později zcela zaniklo a po dlouhá staletí neprojížděl hladinou tohoto jezera ani jediný člun. Teprvé v nynějším století objevily se dle mého vědomí pětkráte čluny badatelův na vodách Mrtvého moře, aby podrobně prozkoumali záhadné břehy a tajuplné hlubiny jezera Asfaltového. Irčana Costigana výprava skončila roku 1835. jeho smrtí, pak zde pluli (1837) Angličané Moore a Beek, kteří také mnoho nepořídili, dále zde pracovali s úspěchem Symonds a Scott (1841.), po kterých sem zavítal důstojník Molineux, kterýž po výpravě následkem velkých svízelů v Beirutě r. 1847. zemřel. Nejšťastnější ze všech a také nejdůkladnější byl Američan W. F. Lynch, který prozkoumal celý Jordán a Mrtvé moře za pomocí patnácti námořníků, které si sem přivezl. Nejobtížnější práce za každé z těchto výprav byla doprava člunů z přístavních měst po zemi až ku Jordánu, kteráž vyžadovala velikého nákladu.

Nastala noc, jedna z oněch nocí, které možno jen v Orientu shlédnouti. Marné vše popisování. K našemu ležení zavítalo několik Beduinů, příslušných ke kmenům Táamire z Engeddi a Huvetat, z těžko přístupné Petry. Podarovali jsme je tabákem a různými tretkami, začež pak Beduini nasbírali ohromnou hranici naplavených větví a stromů a zapálili tento improvisovaný ohňostroj, který naši skupinu před stany a bližší hladinu Mrtvého moře rudou září poléval. Nemluvilo se nic, každý z nás kouřil a vedl dle libosti své myšlénky na procházku. Pojednou — jaký to zvuk? Z dálky, avšak jasně k nám zvučí

tony tak velebné, že bez dechu nasloucháme těmto druhům víry křesťanské, a dojati upíráme zraky do jasně měsícem ozářené končiny, odkud zvuky k nám přicházejí. V klášteře sv. Saby, od nás na pět hodin vzdáleném, volají kovové plotny řecké mnichy

HORA TÁBOR.

ku večerní pobožnosti. V těchto končinách vzrušuje tento zvuk mocně naši mysl a marně bychom se bránili velikému dojmu, jímž na nás tyto kovové hlasy působí. — D [illegible] Náš zrak bloudí po tvarech pitvorného horstva západního pobřeží Mrtvého moře, kteréž v jasu měsíční záře jako říše duchův vypadá a tam daleko ku straně jižní ve hvězdnaté báni nebes mizí. Jest čas jíti na odpočinek. Namíchavše si uspávací doušek, pozůstávající

z koňaku a výborné vody, kterouž byli naši lidé ve třech měších od Jericha sem dopravili, a navzdor značnému vedru usínáme ve hluboký spánek, který nás vždy na cestách jako vzácný dar Boží provází.

Nastalo krásné ráno a modravá vodní plocha, zastřená průhlednou rouškou nejjemnější páry, kteráž se co závoj do dálky táhla, kmitala se ještě mdle v prvních paprscích slunce, když jsme se na další pochod do Mar Saby chystali. Dokončivše přípravy rozhlédli jsme se na rozloučenou po březích Mrtvého moře. Ohromné, černé vápencové stěny předhoří Ras el Fešha po pravé straně a celé řady pahorků v bezprostřední blízkosti jeho mají na líci znamení otřesů, které tu řádily, neboť vše proměněno v živičnatý vápenec. Ještě divočeji a přímo hrozivě trčí do vod Mrtvého moře předhoří Mersed, za kterým v dobách biblických stará Engadda (Engaddi, Engeddi) bývala, po

PAHOREK KARN HATÍN.

kteréž nyní nenaleznete ani sebe menšího zbytečku. Výborný pramen »kozelčí« (Ain Džiddi) proudí tam opodál, a po zříceninách menších rozměrů z dob poustevníků se prohánějí nyní metrové ještěřice (nilotica) a pod pistaciemi, lotusem, mimosami a v bujících žlutých resedách, v slezovitých rostlinách a v kyprých, posvátných lupenech mandragory hoví si celé rodiny králíků, divokých kanců a za noci sestupuje ku prameni četná družina krásných kozorožců, aby se tu vydatně napojila. Cesta od jeskyně k Tekui, kterou jsme se na tato místa pěšky ubírali, jest nejhrůznější z celého Orientu a náleží k nejodvážnějším horolezeckým výkonům vůbec. Dále za Engeddi, z našeho stanoviska neviditelná, stojí proslavená horská pevnosť Makabejců Masada, se strany moře přes pět set metrů, se strany území stopadesát metrů vysoko. Jest to nejkrásnější a nejmohutnější dojem, kterého zde cestovatel při pohledu na okolní krajinu zažije a nemá v celé Palestýně a Syrii sobě rovného. Jediná svého druhu událosť, která se v Masadě, po dobytí celé Judey udála, budiž tuto zaznamenána. Flavius Silvius oblehal tuto poslední tvrz Židů,

kterýmž uvnitř udatný Eleazar velel, a po dlouhém hrdinném odporu seznav, že všechen další odpor by byl marný, umínil si, že se svými věrnými zemře. Po úchvatné řeči, kterouž k ostatním hrdinům pronesl, objali obhájcové Masady své ženy a děti a probodali je; losem pak ustanoveno deset mužů, kteříž soudruhy své měli usmrtiti. Osudem zvolení popravčí vykonali svou práci a zvolili pak za sebe jednoho k tomu úkolu, aby zbývajících devět bojovníků odpravil, a nabyv přesvědčení, že všechno již mrtvo jest, pevnost zapálil a sama sebe probodl. Po ohni vešli druhého dne z rána Římané do vyhořelého města a nalezli 960 mrtvol. Pět chlapců a dvě ženy, kteréž se byly v hlubokém sklepení ukryly, ušly krvavé katastrofě posádky masadské. —

Houževnatí badatelé nalezli v těchto končinách různé zříceniny starých měst a pojmenovali je brzo Sodomou a brzo Gomorou, což ale patří do říše silné obrazotvornosti. Daleko by nás vedly ty učené hádky, a proto zde zaznamenáváme prostě a suše: původní města, jejichž králové ze Sodomy a Gomory, ze Segoru, Adami a Seboimu v údolí Siddim, »tam, kde dnes jest Mrtvé moře«, se sešli, propadli vesměs hrozné zkáze, kterouž je zničila síla přírodní, a pojmenována-li po tisíci letech jiná města tak anebo podobně, neplyne z toho ještě, že na těchto místech prvotní osady stály. Končiny jsou zjištěny, avšak o místech nemožno tu mluviti. Divíme se, že tak mnozí cestovatelé zejména propadnutí se celé končiny odporují, když přírodní pohromy za našich dnů ještě hroznější události přivodily. Humboldt napsal o této končině, »že ohromný převrat v této krajině jest zjev, jemuž podobného není na celé zeměkouli«, a každý nepředpojatý poohlédnuv se tu dotvrdí, že dle vzezření celku se na těchto místech odehrála katastrofa, kterou ani sebe větší obrazotvornost představiti si nedovede.

Rozhlížíme se po solnaté rovině na jižním konci Mrtvého moře, kterouž zde protíná několik, nyní vyschlých, mělkých koryt potoků. Při nesnesitelném vedru vrhají sluneční paprsky mocné proudy světla na dálnou, k severu před námi do nezírna sáhající, zcela nehybnou hladinu tajuplného jezera; pusté šedé hory Moabské v pravo a skalnatá poušť Judská se solnou, nejblíže k nám vybíhající horou Usdum v levo, poskytují obraz neskonale smutný. Po dávných dobách bujarého rozkvětu, když kolkolem šumný ruch současníků Abrahamových a Lotových v opojném žití proudil, když zde města Sodoma, Gomorha, Bali, Adami a Seboim uprostřed kyprých hájů požehnané krajiny stávala, nežli je všemocná příroda pohltila — odpočívá zde nyní vše v objetí smrtelného klidu; staletí plynou za staletími a ničeho se zde na oko nemění a není naděje, že by zde kdysi příroda den opětného vzkříšení slavila.

Na dalším pochodu pozorujeme několik sirnatých pramenů a ovzduším táhne se odporný jejich zápach, kterýž ve spolku s nesnesitelným vedrem pocit nevolnosti vzbuzuje. Když na počátku jara hladina Mrtvého moře stoupá, rozlévají se jeho vody po této rovině, a když je za nedlouho teplota slunce vysuší, zbývá zde spousta bahna na mnohých místech tlustou vrstvou třpytné soli pokrytého, pro šlépěje lidí touto cestou se ubírajících

na pohled zcela jistá, ale jinak mnohdy velmi křehká — běda tomu, pod nímž se tato kůra prolomí!

Navzdor smutnému vzezření stává se krajina dále zajímavější. Samostatný celek tvoří hora Usdum, 10 kilom. dlouhá a 105 metrů vysoká, pozůstává v celé své mohutnosti z čistých krystalových tvarů solných, tu a tam slínovou půdou a sádrou obložených, z nichž kusy dolomitu a křesivce vynikají, a jest od vrcholu až k úpatí všeho rostlinstva prosta. Neobyčejnou pitvorností tvarů vynikají ohromné, z roviny trčící, vodami omleté solné balvany, zde polokulovité, tam patníkovité, jinde opět jako obrovské houby vypadající, a konečně spatřujeme pověstný, asi 12 metrů vysoký, sloupovitý památník ženy Lotovy. V předu jest zakulacený, v zadu uhlovitý, zevně vápencem potažený a uvnitř čistě solnatý. Stojí tu před tváří Mrtvého moře. »Jak dávno již, o pane?«

Další okolní krajina jižních břehů Mrtvého moře jest dosud málo prozkoumána a každý z cestovatelů hledí se co nejrychleji od hory Usdumské na druhou stranu do Keraku neb opáčně dostati, poněvadž členové kmenů Huvetat Beni Sachrů, Džahalinů a jiných menších kmenů nejsou vždy lidé přítulní. Zřídka kdy zde cizince utratí, za to však svlekou oběť do naha, což právě v této končině není dvakráte příjemno a pak jej propustí, a dostane-li se do starého Kir Charesetu, nyní Keraku, může mluviti o štěstí. Tam ve výši 950 metrů nad Mrtvým mořem vane zdravější vzduch horstva a celé okolí jest následkem četných pramenů co nejúrodnější. Obyvatelstvo jest za jistých okolností velmi pohostinné, avšak chraň každý duch cestovatele, aby se snad nějakým od turecké vlády vystaveným fermanem vytasil, samou úctou k cařihradskému padišahu by jej doprovodili za nepříliš lichotivých poznámek za město na silnici, která vede do Rabby (Rabat-Moab), ze kteréž je pěkná vyhlídka na poloostrov el Mezraa, který sahá hluboko do vod Mrtvého moře. Až ku severní špici, kterou Lynch na památku zhynuvšího cestovatele »Costigana« tímto jménem označil — jižní dle nešťastného »Molineuxa« — možno za zcela jasných dnů od severního břehu moře hleděti a zároveň tu nekonečnou řadu hor Moabských až do modravé dálky Neba a Attaru sledovati. Tam za horami Belky poseta jest celá krajina spoustami mohutných zřícenin biblických i jiných měst, které dosud buď jen povrchně aneb pranic prozkoumány nebyly. Poslední náš pohled platil tmavému bodu na východě, kudy říčka Zerka Main trhlinou horstva do srázné propasti k moři se prodírá, a obrátili jsme pak koně k západu k divokému údolí »ed Dabbr«. Beduini, kteří tuto noc vedle našeho ležení noclehovali, rozloučili se s námi při odbočení od Mrtvého moře a užili při rozchodu části darovaného olivového oleje v ten způsob, že si notně namazali své hlavy, kteréž pak pokryli hedvábnými šátky a zadrhli tyto provazem. Ubírali se cestou k východu do údolí en Nar (Kidron) za cílem, na kterýž jsme se netázali, poněvadž bychom na podobnou otázku nebyli dostali žádné odpovědi.

Cesta ku klášteru sv. Sáby jest od Mrtvého moře dosti namáhavá a táhne se od údolí a rokle Dabberské do údolí Kanetera. Nápadnými jsou každému cestovateli hromady nakupených kamenů, kteréž tu narovnány podél cesty ne snad k vyštěrkování srázných

stezek, jak by si snad některý ze čtenářů myslil, neboť tak daleko v Palestýně ještě nejsou, nýbrž proto, že z těchto míst viděti možno klášter dervišů »Nebi Musa«, záhadný hrob Mojžíšův. Zde tváří k onomu posvátnému místu vykonaná pobožnost platí tolik, jako tam v mešitě. Pomodliv se, přikládá věřící ku hromadě nový kámen. Potkali jsme tamtéž nedaleko průsmyku Nebi Musa Araba, který právě kámen za svou modlitbu přiložil a pohrávaje si s růžencem o 99 kuličkách (Tesbieh), z nichž každá jedno čestné jméno prorokovo značí, kráčel kolem nás nevěřících pyšně a sebevědomě, jako pán světa. Pozoruhodnými jsou časté vyhlídky na Mrtvé moře, kteréž se tu již ve značné hloubce pod námi rozkládá a zejména s vysočiny Bukea jest pohled na východ nad míru malebný. Četná dětská drobotina z velkého ležení kmene Chtem, od naší cesty na dostřel ležícího, uvítala nás ďábelským pokřikem a když jsme se byli několika tretkami vykoupili, uprchl skotačivý chumáč polonahých skřítků směrem ku stanům. Po třech hodinách namáhavé jízdy odpočívali jsme u vodní nádržky el Fus, kdež napájeny všechny živé bytosti různým mokem a po špatném slezu do údolí Kidronu a po ještě horším schodovitém výstupu v krajině děsně pusté, shlédli jsme konečně cíl dnešní cesty, proslavený klášter »Mar Saba.«

Bušíme mocnými údery na bránu. Uvnitř opakuje náš tlukot nějaký služebný mnich na prkenou desku a za několik okamžiků vrzají stěžeje a my odevzdáváme uvítajícímu nás mnichovi odporučující list řeckého patriarchatu v Jerusalemě, bez kteréhož by nás bez milosrdenství odmítli. Bratr fortnýř odevzdává nás bratru určenému k doprovázení cizinců a již ubíráme se po různých spletitých schodištích do hloubky ke druhým vratům a od těchto po schodech do nevelkého dvora a z tohoto pak do jednoduchých a nepříliš čistých komnat pro cizince. Poněvadž jsme zde chtěli noclehovati, poslali jsme své stany do Jerusalema a s námi zůstal jen kuchař, který opatřen jsa různými potravinami, o naše vezdejší dobro starati se měl, a dragoman jako nezbytný přílepek.

Vznik laury Mar Saba spadá do roku 403., když do této pustiny sv. Euthymius a žák jeho Theoktistus zavítali a ve společnosti jiných nábožných mužů v četných jeskyních této krajiny život poustevníků vedli. Celé to území, ve kterémž se anachoreti v družinu spojili, nebylo ženám přístupno a také císařovně Eudoxii, která zde zakladatele laury navštívila, zabráněn přístup, načež císařovna rozkázala, aby nedaleko tohoto místa k jejímu delšímu pobytu věž postavena byla. Žák Euthymia Saba počal po smrti svého mistra se stavbou kláštera, a můžeme-li věřiti Quaresmiovi, jenž tvrdí, že v jeskyních a v budově celkem čtrnáct tisíc poustevníků bydlilo, pak se nedivíme později sultánu Selimovi, který jich zde ze strachu, že by se mohli státi v povstání nebezpečnými, mnoho tisíců kázal povražditi. Později osiřelo celé okolí a jenom v klášteře přebývala menší část mnichů, z nichž povražděno Peršany, osm dní před dobytím Jerusalema Chosroem, čtyři a čtyřicet bratrů, jejichž lebky se v jednom klášterním přístěnku kostelíka sv. Mikuláše ukazují. Stálými nájezdy loupeživých Beduinů ohrožováni proměnili mniši znenáhla klášter v horskou pevnosť nejpodivnějšího útvaru a od roku 1834. nevnikly již arabské hordy, navzdor několika pokusům, do vnitř kláštera.

MEŠITA V DŽENINU.

Počet mnichů, kteří zde žijí dle řádu sv. Bazilia, mění se dle toho, mnoho-li jich sem vyšlou převorové palestýnských i jiných klášterů, neboť laura sv. Saby jest místem trestu za spáchané poklesky. Naše státní věznice jsou pravým eldoradem proti tomuto místu pokání.

Při prohlídce kláštera uvádí mnich cizince předně do osamocené kaple, kdež se dříve ostatky zakladatele kláštera nalézaly a Benátčany do Venecie převezeny byly. Právem poznamenává vlašsky mluvící mnich, že by měly býti relikvie vráceny a sem nazpět přivezeny. Okrasy kaple i obrazy na stěnách nezasluhují dlouhého prohlížení, pročež se po několika okamžicích vzdalujeme, abychom navštívili nedalekou na polo do skály vytesanou kapli sv. Mikuláše, kdež sv. Saba kostelní obřady vykonával. Hlavní chrám, ve kterém se mnichové ku četným denním i nočním pobožnostem shromažďují, vyzdoben jednoduše dary z Ruska pocházejícími; dále nám ukazují kapli Jana z Damašku, jehož mrtvola zmizela odtud, aniž by kdo věděl kam, pak palmu v jedné z klášterních zahrádek, kterou sv. Saba sám zasadil (?) a konečně »lví jeskyni«, o kteréž tu vypravují pěknou legendu.*) Tato jeskyně totiž sloužila sv. Sabovi za spací komůrku a tu se jednoho dne stalo, že nalezl svatý muž při svém návratu v koutě odpočívajícího lva. Jako by se ho to ani netklo, pomodlil se a ulehl si sv. Saba na své místo. S tím však milý král pouště nebyl spokojen, uchopil poustevníka a vytáhl jej chodbou ven. Klidně se však tento opět navrátil a ulehl, načež jej lev opět na čerstvý vzduch vyhostil. To se rozumí, že sv. Saba konečně ztratil trpělivost, a navrátiv se za lvem do jeskyně, ukázal na kout a pravil: »Ty si ulehneš tam a já tu!« Lev uposlechl a od těch dob žili v míru pospolu. Zvěř podobného druhu vymizela již dávno z těchto končin!

Na živé vypsání zevnějšku tohoto kláštera scházejí nám tentokráte přiměřená slova, neboť všechny ty budovy, to malebné seskupení s nepatrnou oživou dle nahodilých okolností bez ladu a skladu zbudované, pak to hrozně pusté okolí, z něhož zeje nejhroznější samota a opuštěnost, tvoří tak zajímavý celek, že by nadchnul básníky, malíře i hudebníky ku znamenitým výtvorům. Ale pro cestopisce? Prosím vás, vždyť za našich časů si ani nepřejete drobnomalby pérové, neboť chcete míti vše svéráznými, smělým vrhem hozenými črtami vylíčeno, a takž jsme se i my cestopisci stali zeměpisnými »plenéristy« své doby. A dle tohoto způsobu budiž zde zaznamenáno, že ty mohutné, v pravdě řečeno titanské podpěrné pilíře, jež zbudovány do veliké výše, vám imponovati musí a že uznáte jejich nezbytnou potřebu, uvážíte-li, že jen tímto způsobem získána širší plocha ku postavení části budov klášterních, ku kterým se druží další, amfitheatrálně ku skále do výše vyrůstající stavení a končí na výšině mohutnou strážní věží, z jejíhož cimbuří za dne i noci bedlivé oko strážců do okolí vyzírá a blížící se lidské tvory pozoruje. Udiveně hledíte po všech těch četných tarasech, na kteréž pracně nanesena úrodná země ku osazování různých zelenin, kterými se živí všichni mniši, holdujíce z při-

---

*) Dle »Života otcův pouště« udál se tento výjev v území Samarie, nedaleko města Scythopolis (Bethsean).

ZŘICENINY HRADU NAD MĚSTEM TIBERIAS.

nucení tomuto až příliš hubenému vegetarianismu. Zachce-li se vám zahráti si na krátkou dobu na poustevníka, máte zde k tomu krásnou příležitosť, prosím: vystupte jenom po uzoučkém výstupu ku některému, na skálu přilepenému z prken, dřev a větví zbudovanému přístavku a z tohoto vytesaným otvorem do jeskyně, kdež se snad již v pátém století některý nábožný muž modlil a kál, a nikdo vám nebude zajisté překážeti, abyste činili totéž. Ale nikdo z tohoto kláštera vám neuvěří, že by jste byl aspoň částečně pobožným a marné bude také všechno vaše lákání četných holubů, černých drozdů a jiných ptáčků, kteří zde v okolí kláštera sídlí, a na pokyn, zahvizd

a volání mnichů se všech stran se sletají, na ruce, ramena i hlavu jim usedají a krotce dobrým těm mužům do tváře hledí a dlouho na malé ty drobty čekají, kteréž jim mniši laskavě a něžně uštědřují. Pohled na tento výjev nás dojal. Pomyslete jen: mohutné klášterní vězení uprostřed hrozné, skalní pustiny, vězňové mniši a volně ve zlaté svobodě poletující ptáčata, jakožto jediní přátelští tvorové té samoty.

Zcela právem zmiňují se všichni cestovatelé o mocném dojmu, jejž činí klášter a okolí za noční doby a to zejména za klidného svitu měsíce. Stanete-li na jednom z tarasů a zahledíte-li se do okolí, domníváte se, že jste v krajině, která nenáleží ani k tomuto světu, že prodléváte v jakémsi zakletém sídle duchů, neb v pohádkovité

RYBOLOVCI NA JEZEŘE TIBERIASSKÉM.

krajině jakéhosi černokněžníka, a tam dole v hrozné skalní hlubině děsného údolí tam že přebývá onen strážný drak zakleté princezny, která na svého osvoboditele čeká. Těkavě pohlížíte po celém okolí a připadá vám vše tak, jakoby se měl brzo zde, brzo tam roj duchů neb strašidelných příšer vyřítiti. I údery hodin, kteréž rychle ubíhají, jsou všemu tomu čarovnému světu tak přispůsobeny, jako by to vše bylo dílo nějakého přírodního režisera. A neusnete-li a vyčkáte-li hodinu duchův, pak uhlídáte i kousek tichého čarovného života, který vás zajisté překvapí. Když totiž dozvučí poslední úder dvanácté, ozvou se pojednou temné, jako z hrobu pocházející rány na vysuté prkno a hned na to objeví se černé postavy mnichů, tiše z klášterních budov vycházející a bez jediného hlesu do velkého kostela se ubírající, odkudž do lunité noci nepatrná záře světel vyráží. Ozve se zpěv. Toniny se mění a z vážných vyrůstají tklivé, z těchto bolné a kajícné, až konečně smírně a něžně doznívají. Světla pak uhasnou, tmavé postavy znenáhla zmizí a hluboké, jen tu a tam příšerným zavitím šakalů rušené ticho ovládá znovu tajemnou krajinu.

Pobyt v klášteře neposkytuje pranic příjemného a zejména za letních měsíců, jak nám bylo sděleno, jest tato prazvláštní Laura pravým peklem, neboť žhavé slunce sálá tropickou sílou a spůsobuje ve všech místnostech kláštera nesnesitelné vedro. Celkem vedou tu mniši trudný život, pohříchu ale jsou si tím sami vinni, neboť netečnosť a bezcitnosť ovládá celé to sdružení až na nejhlubší bod lenosti. Do knihovny, která přechovává četné a pravé skvosty starých miniaturních kostelních knih všeho druhu, nevkročí po celý rok ani noha a navzdor zvláštnímu »všemohoucímu« odporučení patriarchátu v Jerusalemě nemohu nazvati ochotu zdejšího přednosty přílišnou, ba očividná nechuť a dokonalá upjatosť při prohlížení starých pergamenů netrpěla nás dlouho v dusné knihovně a nedivili jsme se za takových okolností, když dozorce těchto místností zcela bez obalu prohlásil, že jest hloupé, dovolují-li Jerusalemští některým cizincům prohlídku knihovny. Nedivili jsme se pranic, že jest něco takového v Palestýně možné, vždyť se nám stalo cosi podobného jednou i v knihovně našeho musea v Praze. Tedy: »Tout comme chez nous!« Ale přes to všechno jest a zůstane klášter sv. Saby pravou perlou mezi znamenitostmi Palestýny.

Časně z rána jsme zaplatili, jako v každém jiném hostinci, za nocleh a použití kuchyně a přáli při odchodu starému fortnýři, aby jej milostivý Bůh co nejdříve do Jerusalema přesaditi ráčil. Cesta do Jerusalema vede $3\frac{1}{4}$ hodiny měnivě údolími Kidronu, el Lebenu, zabočuje na konci údolí Kattunu ku studni Hiobově a končí před branou do Jaffy vedoucí.

Když jsme měli tuto cestovní episodu za sebou, usedli jsme v Jerusalemě za stůl a po útrapách nastal odpočinek a vzpomínání prožitých dojmů v krajině, o kteréž často tvrzeno, že jest mrtvou. My jsme jiného mínění a tvrdíme dle starého katalonského pořekadla: »Morta diuhen qu'es, mes yo la crech viva! — Říká se že jest mrtvou, ale já míním, že žije!«

NABLUS. SEBASTE. NAZARET. TÁBOR. TIBERIAS. HAIFA. AKKA. KARMEL.

Hlavní proud cizinců navštěvuje v Palestýně Jerusalem a nejpozoruhodnější památky kolem tohoto města, dále Betlém, Hebron, Mrtvé moře, Jordán a pak se vrací do Jaffy, odkuž jej loď na jih nebo na sever zaváží. Jenom nečetným cestovatelům nestačí seznání jediné země Judské, pud zvědavosti táhne je do krajin Samaří a Galileje, aby se poohlédli po místech biblických nového zákona, z nichž nejzajímavější jsou: Nazaret, Tiberias, pohoří Karmelu a krajiny na cestách k těmto místům vedoucí.

Při volbě jedné ze tří cest, z Jerusalema do Nazaretu vedoucích, dlužno bedlivě uvážiti všechny okolnosti, neboť ačkoliv neobnáší tato cesta více než pětadvacet dobrých cestovních hodin rovnou čarou přes Nablus a Džennin, rozhodují v těchto krajinách vždy peníze, čas, nejistá krajina a různé, dle zvolené cesty větší nebo menší svízele. Nejpohodlnější jest stará obchodní cesta Římanův, ku kteréž se dostaneme z Jerusalema přes Lyddu poblíž Ramlé, Betaru do Caesarei (Kaisarije) a po obejití předhoří Karmelu zabočíme přes Haifu do Akky, odkud vede přímá silnice na jihovýchod do Nazaretu. Od Lyddy počínajíc táhne se cesta stále v rovině Saronu a neposkytuje žádných obtíží. Velmi obtížný druhý směr, plný útrap a nebezpečí vede z Jerusalema do Jericha, celým Ghorem podél Jordánu přes Keravu, (Archelais, Betsan, Seythopolis, Tiberiadu) do Nazaretu. Z vlastní zkušenosti známe všechny tři směry a dáváme rovné čáře přes Nablus (Sichem) a Džennin přednost. Pro cestujícího, který miluje pohodlí, odporučujeme cestu do Jaffy, lodí pak do Haify, odkudž vede 38 kilometrů dlouhá silnice do Nazaretu atd.

Náhoda tomu chtěla, že jsme se při hledání průvodčího s mezkařem Totrisem z Nazaretu setkali, který jest pro tuto cestu nejlepším vůdcem. Tento veselý průvodčí zná takřka každého Beduina, a přátelský poměr, jejž se všemi fallahiny na této cestě udržuje, jest každému cizinci zárukou bezpečnosti. Bez smlouvy konsulární, jen rukou dáním jsme ujednali všechny podrobnosti, obstarali potřebný proviant a den na to již vyjížděli jsme o 6. hodině z rána branou směrem k Damašku vedoucí, dále kolem hrobův králů přes hořejší údolí Kidronu vzhůru ku vyhlídce »scopus«, odkudž Alexandr Veliký a Titus na město pohlíželi. Ještě vrhli jsme poslední dlouhý pohled na slavný Jerusalem a bystrým krokem klusali naše koně po rovné vysočině ku vesnici Šafat a odtud dále směrem severním. —

Nesmírné množství darů přírodních, veliká zámožnost obyvatelů a oslňující nádhera ve všem, toť byly přívlastky biblického Samaří. A nyní? Rozvaliny, pustota a chudoba zejí na cestovatele ze všech končin. Odporný dech zetlelosti, tisíceré hroby četných pokolení, jež pronásledovala všude a ve všem kletba dějinných osudů, vítají vás při prvním kroku, věsí se vám na všechny šlépěje a neopouštějí vás po celou dobu vašeho putování těmito krajinami. Smutný stav, ve kterémž se tato země nyní nalézá, poskytuje cestovateli málo přívětivých bodů, a takž mu zbývají jenom vzpomínky na staré události

a slavné děje, jejichž svědky všechny ty četné rozvaliny byly, ačkoli mnohé mohutností svou vynikající i jména ztratily. Navzdor tomu však jest celá Samaří skrz na skrz dějinnými tradicemi prosáklá a všude vyvstávají z hrobů hrdinové a hrdinky z dob biblických. Podívejte se jen tamo v pravo k osadám Gabaa a Anata a již shlíží na vás syn Saulův, Jonatáš, který tu jen svým zbrojnošem následován, do ležení Filištínů vnikl a dvacet jich utratil. Ve druhém Gabaatu, o něco dále, porazil David týž národ, a když dojedete k vesnickému hnízdu Er Ram, vzpomenete si, že tam »pod palmou seděla Debora« jako soudce lidu. Minete Bethel, nedaleko něhož sv. Pavel se narodil a v Gišale

LÁZNĚ NEDALEKO TIBERIASU.

Římany jat byv, do Tarsu v Cilicii uprchl. Dále ubíráte se po četných stopách velbloudích karavan zemí Gabaonitův a Natinejcův, kteří povolali Jozuu na pomoc proti Amoritrům. Jozua porazil tyto a při pronásledování kázal slunci a měsíci, aby běh svůj zastavily. «Slunce proti Gabaon nehýbej se: a měsíc proti údolí Ajalon. I stálo slunce i měsíc, dokudž nepomstil se národ nad nepřátely svými«, a Amorrhejští propadli úplné zkáze. Za nedlouho vjíždíme do průsmyků Berotu, dříve Betoronských, kde Římané za velení Cestia krutě od Židů poraženi byli, a průvodčí Totris ukazaje nám na pravo od silnice ležící vesnici El Bire, kde prý se to stalo. Když jsme se ho otázali, kdo že mu to pověděl, odvětil,

»že jeden muž s velikým širákem a brejlemi z Germanie«. Na dostřel za el Bire dělí se silnice, vedouc na pravo do Betélu, nyní Betin zvané vesničky, kde postavil Jeroboam jedno ze zlatých telat, která, dle jeho výroku, židovstvo z Egypta vyvedla, a na levo do Džifmy, na kteréž pozorujeme zbytky římské cesty, která vedla až k moři do Caesareje. Stará Gophna byla vojenskou stanicí Římanů, a před obleháním Jerusalema spal zde

MADŠDEL (MAGDALA).

Titus naposled. Nyní jest to malá, v příjemném údolí mezi četnými zahradami fíkového a olivového stromoví ležící, asi 440 obyvatelů čítající vesnička řeckých a římsko-katolických křesťanů, kteří zde dva slušně upravené kostely mají. Bylo půl dvanácté a jelikož nutno bylo koňstvu dáti zasloužený odpočinek a našim žaludkům patřičný oběd (druhá vždy studená snídaně), potrvala naše zastávka půl druhé hodiny a o jedné vyrazili jsme zůstavivše stany na tomto místě, do Tibny, biblického to »Tamuat-Sare«, kdež pohřben

veliký vojevůdce Jozua, Moltke Židův, syn Nunův. Navzdor značnému vedru klusali jsme ostře kolem opodál ležící křesťanské vesnice Bir set, údolím, nad nímž ku severu kopulovitá svatyně Arabů El Katravani leží a nahoru a dolů po pahrbcích Safah zabočili jsme konečně ku výšině Tibne, kdež jsme u zřícenin, blíže ohromného dubu, po tříhodinném ostrém pochodu stanuli. Biblická tradice souhlasí zcela správně s tímto místem, kde 110 roků starý Ješua ibn Nun pochován byl. Jest to rodinná, skalní, několik hrobů obsahující krypta, co do práce jedna z nejzajímavějších v Samaří. Pěkná, pilíři podepřená 7½ m. široká a polovici této míry hluboká, četnými výklenky opatřená předsíň, vede ku skalní komoře, obsahující devět vsunovacích hrobův a odtud vstupujeme chodbou těsných rozměrů do zadní komory k jedinému hrobu, do něhož vložen největší hrdina Židův ku věčnému odpočinku. Když nám ve školách vykládali biblickou dějepravu, byla nám všem postava tohoto muže nad míru sympathickou a mohu říci, že v tom okamžiku, když jsme při slabé záři čtyř svíček ve skalní kobce stáli a do malého tesaného otvoru ve stěně nahlíželi, vzpomněli jsme si rychlým zábleskem ducha nazpět, na první léta našeho školákování, kdy nám poprve předveden byl Jozua. A zde jsme stáli u jeho hrobu, kdež jej uložili ku »věčnému odpočinku«. Věčný odpočinek? Po staletích zavítali divoké hordy na tato místa a což pak těm byl Jozua? Při pátrání po drahocennostech nalezli po vylomení čelného kamene špetku prachu a to bylo vše, co z toho velikána Jozuy zbylo. Věru, podivným jest celé to člověčenstvo s tím věčným odpočinkem zemřelých, ať už velikých neb malých lidí!

Nedaleko tohoto hrobu nalézají se ještě jiné skalní kobky, do kterých snad uloženy byly mrtvoly starých veteránů, kteří chtěli býti i po smrti nedaleko svého vojevůdce pohřbeni. Vyhlídka do širého kraje jest z tohoto místa velmi pěkná a z dálky leskne se hladina středozemního moře, uzavírající obzor na západ. Za hodinu na to vraceli jsme se nazpět do Džifny, kamž jsme za úplné tmy po osmé hodině večerní zavítali a kdež nás četný zástup obyvatelů velmi příjemně uvítal a nám potřebná kuřata pro večeři opatřil. Zejmena zvědavé ženštiny hleděly nám pobyt co nejvíce zpříjemniti a zahrnovaly mezkaře Totrisa sterými otázkami, na kteréž nezůstal ani v jediném případě odpověď dlužen. Vůbec byl tento jednoduchý a bodrý Nazareťan nevyčerpatelnou studnicí všech možných povídaček ze svého pestrého života mezi Beduiny Samaří a Galileje.

V krajině, kterou jsme druhý den k polední stanici Chan el Luban projížděli, vypravoval o zákeřnických přepadeních, kteráž se tu byla udála, takové podrobnosti, jako by se v nich byl před dvacíti lety sám súčastnil. Po pravé straně cesty, za řadou táhnoucích se pahorků, leží biblicky slavné místo Silo, kde shromáždil Jozua nepodělených dosud sedm kmenů Židovstva, aby jim patřičné državy vykázal a zde také smilovalo se jedenácte kmenů nad Benjaminity, kterým pro zločin v Gabaji spáchaný všechny ženy povražděny byly, zde pak jinými, ze všech kmenů sebranými nahraženy v ten způsob, že si je (jako Římané Sabinky) museli unésti. V údolí Lubanu, kteréž je velmi široké a následkem výborných pramenů pěkně křovinami a stromovím porostlé, nalezli jsme u hlavní studnice

četu desíti Beduinů, kteří na nás kosmo, ba nevlídně pohlíželi a ani na otázky našeho průvodčího neodpověděvše, po několika minutách směrem naší další cesty odklusali. Na první pohled jsme seznali, že toto setkání nebylo Totrisovi dvakráte příjemno a když pak při zahájení dalšího pochodu pušku svou před sebe na sedlo položil, učinili jsme bez povelu totéž. Co nejopatrněji a za napjaté pozornosti dostoupili jsme z údolí k výšině pahrbkovitých hřebenů, kolem vesnice Savije, údolím Jetma opět ku příkré výšině drsného pohoří, s kteréhož viděti bylo hory Ebal, Garizim a v dálce mohutný Hermon a za nedlouho také velmi rozsáhlou tu a tam vesnicemi pokrytou rovinu Mukna, do které ze všech stran četná údolí vbíhají. Po prahanebné cestě sestoupili jsme srázným, korytu podobným údolím na »pole Jakubovo«, (tak zovou totiž tuto požehnanou rovinu) a poněvadž snad páni Beduini ani v úmyslu neměli, aby nás ať už jakkoliv pozdravili, uznali jsme za dobré přikročiti k ozbrojenému míru a proto přehodili jsme pušky opět na záda. — Jakub zakoupil si velkou část těchto rozsáhlých pastvin od dětí Hemorových, rozbil zde stany své a synové jeho pásli tu četná stáda z Mezopotamie s sebou přivedená. Cena pozemků nebyla za dob patriarchů příliš veliká — vždyť zaplatil Jakub jedním stem jehňat plochu dvouhodinné cesty, která vede kolem úpatí pohoří Burinu. Středem roviny jest od polovičky měsíce června pohodlnější jízda, avšak až do té doby nutno tu a tam se broditi močály, což zde není zdrávo ani příjemno. Zrovna na severozápadním konci roviny vede zatáčka silnice na levo mezi slavné hory Garizim a Ebal, které zďe široký průsmyk tvoří a právě u jeho východu leží památná studeň Jakubova, u kteréž odpočíval a setkal se Ježiš se Samařičankou.

Z významného dialogu, který se na těchto místech mezi Kristem a paní Photinou rozpředl, jest pro cestovatele nejzajímavější výrok ženy, který pro tak mnohého u nás, navzdor výkladům ve školách, nepochopitelným a temným zůstal. Samaritánka pravila doslovně: »Jak žádáš ty, který jsi židem, nápoje ode mně, která jsem ženou ze Samaří?« Nenávisť a nepřátelství mezi Židy a Samaří byly za oněch časů příslovnými, o čemž promluvím později. Studnice Jakubova nalezá se nyní ve stavu zbědovaném a cizinec by ji ani nenašel, kdyby ho neupozornili na vyčnívající klenutí, ve kterémž se veliká, kamenem krytá díra nalezá, kterou možno protáhnouti se do zděné, maltou a kamením naplněné komory, ve kteréž je široký otvor studny, 25 metrů hluboké. Za doby letní vysýchá studna úplně a pak prý možno spatřiti v hlubině balvany a velké sloupy, které dolů z kostela, nyní nedaleko v ssutinách se nalezajícího, v metány byly. Evangelická »voda věčného života«, o kteréž se zde Kristus vyslovil, zapustila hluboké kořeny ve víře křesťanské. Přiznávám se, že nám voda ta ani dost málo nechutnala a že jsme svoji nezahnanou žízeň teprv dále, u dobrého pramene Dafne, co nejvydatněji ukojili. Asi deset minut odtud na sever pohřben prý Josef Egyptský, jehož pozůstatky k jeho výslovnému přání do území patřícímu jeho otci převeženy byly. Od studnice Dafne vede cesta kolem tureckých kasáren a jiných budov pěknou silnicí uprostřed ohromných a z celé Palestýny snad nejmohutnějších olivových stromů do Nabulus-u čili Sichemu (Neapolis). Město leží zrovna v sedle vrchů Ebalu

a Garizimu v poloze velmi výhodné, v krajině úrodné, četnými prameny zavlažované a čítá nyní dle tureckých pramenů 18 tisíc obyvatelů.

Různá podání všech možných národností světa vypravují nám o vynikajících horách, kteréž zasvěceny Bohům, dobrým i duchům škodným, požehnaným i prokletým a náš Říp, Blaník a Svatobor u Sušice patří také k těmto pozoruhodným vrchům. Pro židovstvo měly hory Hebal a Garizim veliký význam, poněvadž sám Mojžíš kázal tomuto národu, aby po dobytí zaslíbené země svazek s Bohem uzavřený na těchto dvou temenech obnovil a proto zavedl Jozua na tato místa veškeren lid Izraelský. Archa úmluvy postavena do údolí, asi tisíc kroků měřícího a šesti kmeny vysloveno s hory Garizimu požehnání a šesti s Hebalu prohlášena kletba těm, kdož by porušili dané zákony. Velebné »amen« zaburácelo celým ohromným shromážděním po řeči velikého Jozuy. Tento náboženský meeting sta a sta tisíců mužů, tvořil zajisté velikolepý obraz na prostorných svazích Ebalu, kteréž se pnou ku výši 900 metrů a po stráních o něco nižšího Garizimu, při čemž po celém údolí kolem archy rozestaveny starší z lidu, soudcové, kněži a levité.

Nejvýznačnější úloha připadla Sichemu v náboženské roztržce, ve kteréž se, dle domněnky pravověřící, Židé z Jerusaléma od »nečistých« Samařanů odtrhli, kteří si za to zvláštní velechrám na Garizimu postavili a všechny styky s Jerusalemskými zastavili. Vůbec řádil duch nesváru se Samařany, najmě ale Sichemisty po celá tisíciletí a dosud jest to nárůdek nad míru popudlivý, plný ohně a vzpurný, kteříž navzdor celému pluku turecké pěchoty, jež zde posádkou leží, při každé i sebe menší příležitosti bouří a povstává. Zdejším falahinům není se arciť co diviti, že mezi nimi tak často vře, neboť hnusná smečka tureckých hodnostářů ssaje jako neukojitelná pijavice krev v podobě poplatku a ničí tím blahobyt stále hloub klesající a spustošené země. Následkem vykácení lesů prší v celém dalším okolí co nejméně, prameny vysýchají, rukou rolníka nevzdělané krajiny stávají se nezdravými a neúrodnost stoupá čím dále, tím více, tak že bída a hlad zahošťují se v krajině jinak požehnané, kteráž by při vzorném hospodaření blahobytem překypovala a statisícům pracovného lidu jakožto požehnaná blahým sídlem býti mohla.

Město samo a nejbližší jeho okolí jest následkem přečetných pramenů proti pohromám neúrodných let dobře zabezpečeno, ačkoliv i tu nepatří suchá léta ku příjemným, poněvadž se spoléhá i na přírodní dary dalšího okolí a tyto po suchém létu neposkytují potřebného množství plodin. Jinak panuje v rovných a dlouhých ulicích a bazárech dosti hlučný ruch a čilý obchod ve vlně, kůži, bavlně, mýdle, výrobcích tkaných, v sedlech a zbraních a poutá zde četné okolní Beduiny a obyvatele za Jordánem kočující. Nejnápadnějšími postavami trhu nabulusského jsou starověřící Samařané, kterých se tu nalezá zbytek asi dvě stě hlav čítající. Na hlavě nosí totiž rudé turbany a větší část obleku z lehké bílé látky drží v čistotě co možno nejpečlivější. Obličeje jejich jsou pravými vzory semitského tvaru, pleti co možno nejbělejší, s výrazem bolně vážným a imponujícím. Křesťanů jest zde dle udání přednosty latinského kláštera (kdež mohou cizinci přebývati) 750 duší různých vyznání, kteréž se ve značném počtu muhamedán-

ského obyvatelstva takřka ztrácejí. Nepříjemnosť a nesnášelivosť zdejších Arabů pocítili jsme hned při svém vjezdu polo zbořenou branou do města, neboť jízdou ulicemi ku domu zdejšího paše spíláno nám smělcům velmi nelichotivě, ba několik moslimských fanatiků po nás i plvalo. Byli jsme nuceni tvářiti se, jako by se nás to vše ani netýkalo,

TROSKY BÝVALÉHO KAFARNAUM.

ale uvnitř nám bouřila krev varem a cítili jsme, že naše obličeje do ruda se zbarvily. U vojenského velitelství vyžádali jsme si k našim stanům dva vojíny, jakožto bezpečnostní stráž, bez kteréž by noclehování před městem nemožným bylo, a pak teprve odebrali jsme se k našemu ležení na západní cíp města.

Hned z rána po první moslimské pobožnosti jali jsme se za bezpečnostního glejtu jednoho strážce prohlížeti mešity, o kterých nemůžeme nic zajímavého pověděti. Patero jest jich, kteréž kdysi bývaly kostely křesťanskými, z nichž nejpozoruhodnější jest hlavní mešita, která různými přestavbami na svém původním basilikalním slohu z dob Justiniana nejvíce utrpěla, a »zelená džamie«, dříve synagoga židovských Samařanů vyniká mohutným věžním minaretem dle tvaru jako některé zvonice křesťanů sýrských. Ani jediný z cizinců neopomene malou jednoduchou synagogu Samaritánů navštíviti a snad také, hodí-li se příležitosť, jejich bohoslužbám přítomnu býti. Starožitnosť, kterou tam ukazují, jest velmi zajímavá, ačkoliv udání »velikého kněze«, který nás doprovázel, že pochází od pravnuka Aronova, nám proto neimponovalo, poněvadž není správné. Jest to prastarý závitek pergamenových listů, na kterých jest ve staré hebrejštině pět knih Mojžíšových napsáno; tedy tak zvaný »pentateuch« čili »tora« t. j. zákony Židů obsahující knihy, jimž my říkáme: Genesis Exodus, Leviticus, Numeri a Deuteronomium. Sbírka těchto listů nalezá se zde ve dvou exemplářích; jeden je pravý a dle všeho asi dva tisíce roků starý, ve skvostném pouzdře mosazném uschovaný a starým brokátem obalený, kdežto druhý jest pouhý opis a slouží ku prohlížení všem zvědavým a podává se Samařanům při kostelních obřadech k líbání. Po celá staletí nevědělo se nic o tomto pentateuchu, ani o Samařanech vůbec, až když Scaliger jim přišel na stopu, podařilo se Pietrovi della Valle (r. 1616) zaopatřiti si jeden ze starodávných opisů této svaté knihy, a Sylvestr de Saçy a jiní vyčerpali tuto vděčnou látku do nejmenších podrobností. Rok od roku ubývá počet těchto sektářů a jsem přesvědčen, že prodlením příštího století přestanou vůbec existovati. Jest to lid nad míru chudý a od Židů, Arabů a Turků stejně nenáviděný, stále utiskovaný a živoří jen z prostředků, jež si vydělává obchodováním s tretkami. Bylo nám toho jejich vysokého kněze Kohen Leviho (syna Leviho) upřímně líto, když nám po ukázání pentateuchu za zpropitné několika franků vřele děkoval. Rok co rok putují na den smíření, při slavnosti pod zelenou, zejmena pak v době velikonočního »passahu« na horu Garizim, kdež stával jejich velechrám a obětují tam při západu slunce sedm jehňat na oltářích dle pravidel ve starém zákoně stanovených. Krev z obětí vtéká do jamek podle nich se nalezajících. Biblická společnosť Angličanů chtěla před krátkou dobou všechny ty živoucí duše i s tou jejich vírou a pentateuchem za velikou peněžitou cenu pro lůno anglikánské církve koupiti, avšak navzdor dlouhému vyjednávání obchod pro houževnatosť Samaritánů nebyl uzavřen. Byla-li snad nabídka malá, aneb stáli-li starověrci pevně při víře otců svých, nedovedu pověděti.

Odpůldne o 4. hod. putovali jsme od ležení k jižní straně na horu Džebel et Tur t. č. Garizim cestou ku hlavnímu pramenu poskytujícímu městu nejvíce a také nejlepší vody. U prameniště potloukalo se hejno nahých dětí a beduinských jejich matek. Některé z nich seděly u vodního toku a prohlížely bedlivě hlavy do jich klínů pohroužené. A co hledali na těchto hlavách? Zajisté asi totéž, co milenky navrátivším se z výpravy loupežníkům v Litvě vyhledávají, o čemž nám staré písničky Litvanů »tak krásně pějí«. Za tři čtvrti

hodiny dosti příkrého, avšak pohodlného stoupání stanuli jsme na okraji horské, velmi rozsáhlé plochy, na kteréž se ohromné množství rozvalin všeho druhu rozkládá. Staré kostely, mohutné zbytky hradu, pobořené stavby domů, rozpadané tarasy, zbortěné studnice a vodojemy, sesuté modlitebnice a schodiště vypravují nám o bývalé slávě a pohnutých dějích, kteréž se na temeni Garizimu odehrály. Ukazují nám tam místa, kde prý chtěl Abraham svého syna obětovati, prostor, na kterém se vypínal Jakubův nebeský žebřík, dvanácte Josuových kamenů z Jordánu, oltář, na kterém obětoval a ještě řadu jiných podobných zajímavostí, kteréž se mi, laskavý čtenář již odpustí, z paměti zcela vytratily. Na protější hoře Ebal, (Eslamije), na kterou jsme druhý den před východem slunce vystoupili, nenalezá se vyjma hrob, ve kterémž se lebka sv. Jana křtitele přechovává (?), pak malý pobořený kostel a item hrad nic pozoruhodného, za to však jest vyhlídka po veliké části Palestýny nad míru unášející a při vynoření se koule sluneční nad povrch zemský zrovna velebná.

Po našem návratu s hory této zaplatili jsme hlídajícím vojínům po jednom medžidii (1 zl. 90 kr.) bakšiše a hned na to zabočili jsme směrem severozápadním na cestu do, dvě hodiny vzdálené vesnice Sebastie (Sebaste) čili starého Samaří.

Silnice vede částečně kolem úpatí a přes vysoké pahorky, dále údolími s velikým množstvím olivových stromů, kolem starých vodovodů a poblíž několika mizerných vesnic do »královského města Samarie«, na jehož rozvalinách na výši pahrbku bídné chatrče asi dvou set padesáti obyvatelů stojí. To jest vše, co zbylo z toho slavného sídla králův. Tam, kde stávali bohatstvím, slonovinou vykládané a každého oslňující paláce Achaba, stojí nyní hliněná chýše fallahina a tam, kde stával skvostný chrám Baalův s četnými řadami mramorových sloupů, nalezají se pole a tarasy vinohradů, do kterých vsazeny jsou zbytky tohoto vzácného staviva. Kdo by si na těchto místech nevzpomněl na slavnosti, jež bývaly pořádány Baalu a slunci na počesť, při kterýchž se mužští v ženský a ženy v šat mužův oblékali, komu by se na těchto místech nevynořily z hlubin zapomenutí postavy, které zde žily, především zlá Jezabela, prorok Michaeas, věštící smrť Achabovi, prorok Elisej, který zde zemřel a konečně Herodes a nešťastná Mariamna. Zde také žil a působil čaroděj Šimon, později důvěrník císaře Nerona v Římě, který byl dle všeho příčinou, že zemřeli apoštolové Petr a Pavel jako mučeníci. Šimon, o kterém Nicephorus napsal, že »pomocí duchů, kteří mu sloužili, mnoho zázraků vykonal« (Simon Magus daemonum ei servientium opera multa admiranda faciebat), překonán v tomto městě apoštoly Filipem, Petrem a Janem, kteří zde velký počet chromých, slepých a ďáblem posedlých uzdravili. (Podstatu a příčiny nemoci »ďáblem posedlých« nedovedl jsem si navzdor úmorné četbě všech možných traktátů vysvětliti.) I umínil si Šimon kouzelník, že se dá pokřtíti, při čemž nabídl apoštolům, dle zvyku východního, značný dar, prozradí-li mu veliké tajemství a moc prováděti takovéto zázraky. »Tvůj peníz budiž ti ku zkáze, soudil's-li, že možno dar Boží obdržeti za peníz.« Tak mu odpověděl, dle dějin apoštolů, svatý Petr. Zde také dověděli jsme se pověsť o vzniku zářících mušek svatojanských. Za povstání pohanů (na trůně seděl tehdy Julián) spáleny ostatky svatého Jana a popel

jejich rozmetán na všechny strany; ze žhavých pak těch jisker na zem dopadajících utvořily se tyto mušky. Co se rozličných pozůstatků týká, které se za zbytky tohoto svatého vydávají, můžeme říci, že jsou vesměs nepravými a to zejména část hlavy v Římě, tatáž v Amiensu, v Benátkách, Cáchách, v Janově a na několika jiných místech, kdež jsme je spatřili. Nad hrobem sv. Jana Křitele postavili zde v šestém století basiliku a templáři ve stol. 12. velikou třílodní svatyni ve slohu románském, jejíž značné zbytky zde dosud

NAŠE MÍSTO ODPOČINKU U KÁNI GALILEJSKÉ.

lze spatřiti. Uprostřed krásných zdí tohoto kostela zbudovali Arabové kopuli, pod kterou vedou schůdky do značné hloubky ku hrobu tohoto světce, který se kromě dvou jiných tam dole naleză a nic pozoruhodného neposkytuje.

U zdejších vesničanů netěší se cizinci (»nevěřící psi«, jak nás lichotivě nazývali) velké oblibě, ba když jsme se tam v tom hnilobou prosáklém rumišti potloukali, utekly všechny ženy s dětmi za hlučného vřesku do svých brlohů a jen zamračené mužstvo si nás obcházelo. Můj svěřenec si od nich koupil značné množství různých mincí z dob

NAZARET.

římských, bronzové a kostěné předměty a všelijaké jiné starožitniny za cenu poměrně velmi nepatrnou. Nad vesnicí táhnou se obrostlé tarasy, které tvořily za Herodesa širokou sloupořadími krášlenou cestu k jeho paláci; kdo má chuť a čas, může dle četných rozvalin na Someronu (Someron je dřívější jméno té hory, se kteréž jest mimochodem řečeno, pěkná vyhlídka) zjisťovati polohu nádherných staveb tohoto vladaře. S lehkým srdcem a bez těžkého loučení vyjeli jsme o druhé hodině dále ku Dženninu. Na této cestě zajímá cizince především z roviny vystupující pahorek, na němž vesnice Sanur leží; zde stávala stará Betulia, ve kteréž se známý dramatický výstup mezi Juditou a Holofernem odehrál. Ještě v letech třicátých našeho století bojováno zde po několik měsíců tak zuřivě, že Abdallah paša z Akky šest tisíc mužů při obléhání samaritských povstalců, kteří zde hrdinně bojovali, ztratil a Ismail egyptský zničil později pro odpor zdejšího obyvatelstva, opevňovací zdi města, ve kterémž dosud 1500 obyvatelů bouřné povahy přebývá. Rovinu, která se zde na východ v délce jedné hodiny táhne, zovou Sanurskou, pro značné jarní povodně také »zaplavencu«. Biblické místo Dotain, kde bratří egyptského Josefa ismaelitickým kupčíkům zaprodali, zůstalo nám zde po levé straně, a když jsme překročili vesnici Kubatije, vedla nás cesta úzkým údolím, u jehož konce do roviny Esdrelonu městečko Džennin leží.

»Rovina Esdrelon«, ráj syrský, planina Jezraele, pole Maggedo čili Esdrela a »pastvina Ameru« Arabů jest nejstaršími tradicemi lidské paměti omšena a již Kain, když zabil svého bratra Abela, prchl do nedalekého odtud pohoří, kdež jej Lamech zavraždil. Jaké to množství postav a dějin vystupuje před vaším zrakem jako vidina, zahledíte-li se do malebné, četnými vyvýšeninami pahrbků poseté a několika říčkami zavodňované krajiny. Amalekiterští a Medianští bojují zde proti vítěznému Gedeonu a Saul zde stojí proti Filištínům. Před bojem spěchá zakuklen k ženě do Endoru, ve kteréž vězí věštecký duch Pythie a káže jí, aby mu vyvolala ducha Samuelova. Tento vystupujc, věstí mu porážku a smrť, a z rána již podlehá na hoře Gelbonu a vráží si meč ve vřavě bitevní do prsou. Jehu přikazuje při svém návratu po zastřelení Jorama, aby vyhodili Jezabelu pokřikující naň z okna a proroctví Eliaše se vyplňuje, neboť psy pole jezraelského shltali maso hříšné Jezabely. Nechao, syn egyptského Psammeticha, porazil zde židovského vojevůdce Josiu, Pompejus zde vedl své voje a Saladin tu bojoval s Křižáky. Poslední větší a krvavá bitva odbyla se v nivách Esdrelonu r. 1799 a to za okolností, jež nás živě na Králové Hradec (roku 1866.) upomínají. Dvacet tisíc jezdcův a deset tisíc mužů turecké pěchoty postavilo se zde francouzskému veliteli Kleberovi, kterýž velel jen třem tisícům. Hodina za hodinou mijela, boj zuřil na všech stranách, ba zdálo se, že veliké množství Turčínů a četné dobrovolné sbory povstaleckých Syřanů malou hrstku udatných vojínu umačkají, a úzkostlivě pohlíželi tito znavení hrdinové směrem ku Nazaretu, odkudž přijíti měl Bonaparte s posilami od armády, jež oblehala Akku. Postavení Francouzů se čím dál, tím více horšilo, až pojednou zahřměly dělové rány v zádech i boku nepřítele, kterého Bonaparte obešel, a za několik okamžiků nastal nepořádek a rozklad v řadách tureckých a děsný útěk zakončil bitvu u hory Tábora, jak ji později císař Francouzů pojmenoval.

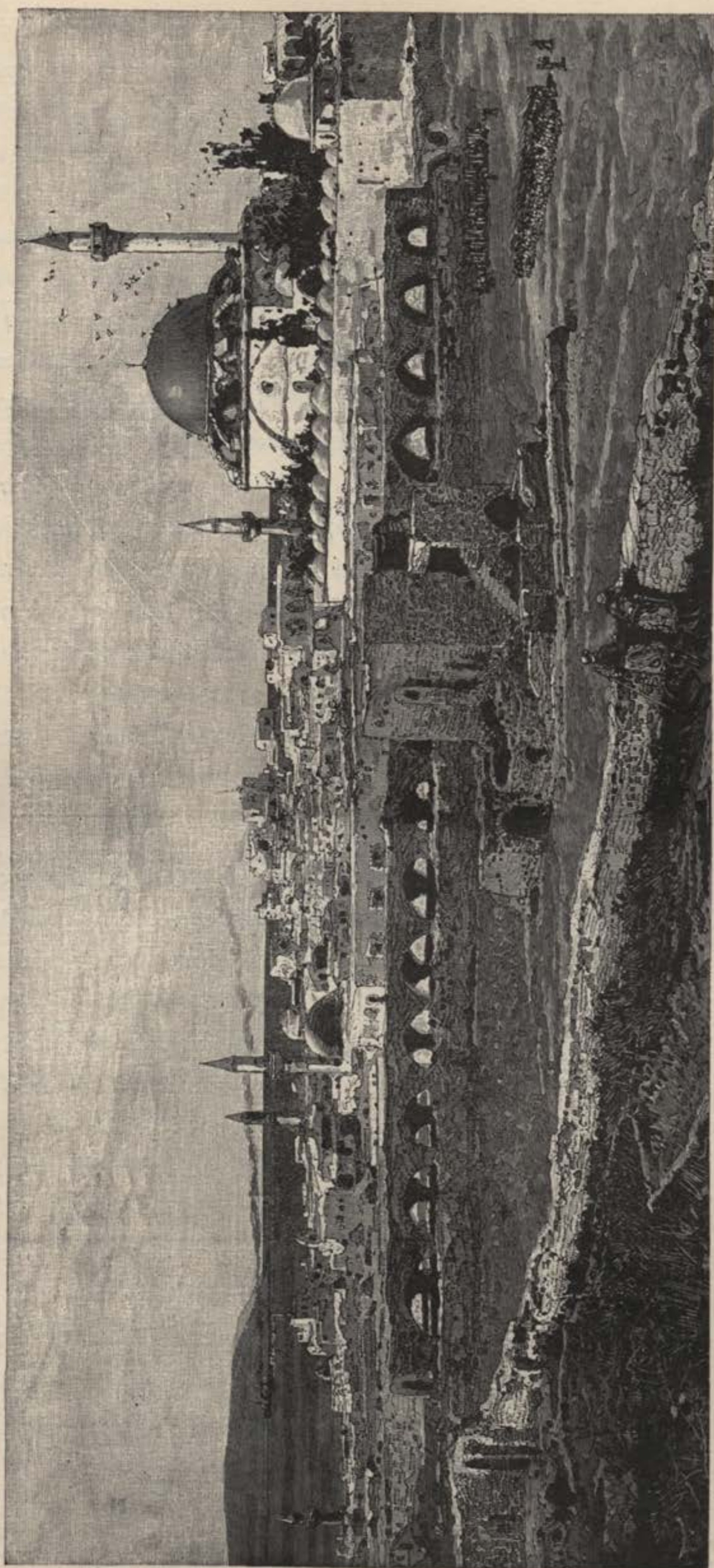
Četnými zahradami obklopený Džennin, z něhož vystupují tu a tam krásné, štíhlé palmy, líbil by se nám náležitě, což se o jeho obyvatelstvu říci nedá, a jsem přesvědčen, že by nám z jednoho sta mužů devětadevadesát za vhodné příležitosti zhasilo jiskru života, ať už tím neb

ŘÍČKA KISON (EL MUKATTA).

oním spůsobem. Proto nás na rozkaz Kaimakamův hlídala v noci patrola tří tureckých vojínů, a z rána o 4. hodině ukázali jsme drahým Dženniňanům záda, zahájivše pochod rovinou směrem k Nazaretu. Celá nižina Esdrelonu, tato žitná sýpka Galileje

a Samaří, táhne se od západu na jihovýchod v délce 9. hodin od hory Karmelu až skoro k jordánskému Ghoru, a v šířce pětihodinné od Nazaretu k výšinám Gelboe. Její úrodnosť stala se příslovečnou. Za doby jarní podobá se nížina ohromnému, nekonečnému koberci barvy zelené, a vody, jež byly před dvěma měsíci černou prsť napojily, zmizely již téměř na všech stranách. Ohromná hejna jeřábů, čápů a jiného ptactva již prořídla i počíná doba hadů a divokých kanců, kteří sem tíhnou od Jordánu a horských roklin Hermonu. Prostory, na kterých se zde pěstuje obilí, jsou velmi řídké a to proto, že mocní Beni Sachrové, kteří se nám zavděčili slušným pohostinstvím, větší část Esdrelonu za svoji državu považují, zde za doby jarní táboří, svá stáda pasou a jako majitelové země komunisticky hospodaří. Počet pevných osad jest nad míru skrovňoučký, stromy jsou vzácností, husté křoviny, pak četné a rozsáhlé zelené lány vysokou travou, bodláčím

POHLED NA MĚSTO AKKU. (STRANA SEVEROVÝCHODNÍ).

a jinou havětí porostlé, z nichž se všech stran pestré a bohaté květy vyčnívají, jsou zdánlivě nekonečnou písničkou, ku kteréž my jen slabou oživu dodáváme. A přece vyniká z této vlnité planiny jeden bod, ku kterému oko cestovatele jako magnetickou silou taženo, stále tíhne a tím krásný ten zjev hluboko v mysl noří. Jest to hora malý Hermon (515 m.), kteráž jako mohutná kupovitá mohyla, nějakému velikánu na počesť mocnými obry tuto nahromaděná, zde vzhůru strmí; ze špice září daleko široko svatyně Moslémů Nebi Dahi, pojmenována dle světce, který tu odpočívá. Mineme biblický Jezreel, nynější Zerin, ležící na rozhraní vod Středozemního a Mrtvého moře, odkud znenáhla planina se vyvyšuje, tvoříc na pohled jako umělá údolíčka s pahorky. Pak vyjíždíme pod západním svahem Hermonu ku nejmocnějšímu potoku roviny esdrelonské Kisonu (biblická voda Meggido, později Cison, Arabů: Mukatta) a hle, jiná, ještě slavnější hora kyne nám v celé své majestátnosti od severo-východu vstříc. Jest to slavný vrch Tábor, kde dle tradice události se proměnění Pána Krista. Na další cestě minuli jsme četné stany Sacherů, předstihli několik menších karavan a po překročení několika již téměř zcela vyschlých koryt potoků, počalo příkré vystupování do pohoří před Nazaretem se vinoucí. Na levo spatřujeme zbytky městečka Jaffy Horské, jež Titus na dobro pobořil a neušetřiv z mužů ani jediného, děti a ženy do otroctví odvésti kazal. Konečně po tříčtvrtihodinné cestě dostoupili jsme výšiny a pod námi na svahu uzavřeného údolíčka září běloskvoucí Nazaret, město panny, květina v Galileji, též »en Nasira« zvané. Cesta z Dženninu až sem vyžadovala i s odpočinkem $7^1/_2$ hodin, takže jsme se ocitli před dvanáctou v poledne na velké mlatnici, kteráž jest obyčejně tábořištěm cizinců.

Popis a vylíčení Nazaretu byl by při prostotě jeho zevnějšího a vnitřního vzezření i se všemi zajímavostmi jednoduchým výkonem, kdyby nebylo jistého bodu, který nám velmi závažně úkol ztěžuje. Věc týká se domu panny Marie a má se asi takto: Dne 10. května 1291, když Arabové nejhůře v Syrii řádili a zejména také v Nazaretu, právě toho dne sbíhali se obyvatelé Trsu u Řeky ku zahradě jedné vdovy a udiveně hleděli na červenou kamennou budovu, která tam uprostřed stromoví stála. Nikdo si nedovedl vysvětliti, jak se tam dostala. Byl to domek jednodveřní, do něhož padalo okénkem potřebné světlo a když vkročili do vnitř, nalezli stěny malbami pokryté, strop modrý a hvězdami krášlený. Kamenný oltář s obrazem Ukřižovaného na prkně malovaný a po pravé straně ve výklenku sochu Mariinu s Ježíškem ze dřeva cedrového a různé nádoby. Mezi tím dostavil se tam farář Giorgio a prohlásil, že měl ve snu zjevení, kteréž mu sdělilo, že tento dům jest týž, ve kterémž slovo tělem učiněno jest, obraz a socha pak že jest prací apoštola Lukáše a oltář že postaven byl svatým Petrem. Na rozkaz Boží přenesli andělé tuto budovu na tato místa. Mikuláš Frankopán, majitel této osady, vyslal pak několik věrohodných mužů, mezi těmito také nábožného faráře Giorgia do Nazaretu, kdež zjištěny míry základů, od kterých byl dům odtrhnut a hle, vše souhlasilo co nejpřesněji. Později, následkem veliké nejistoty v této krajině a krvavého sporu bratrů Frankopánů zmizel tento dům opětně a objevil se v bobkovém lese v Italii u Recanati,

pak jej nalezli dále na jednom vrchu a konečně ve slavném Loretu, kdež na rozkaz papeže Julia II. a Lva X. obložen mramorovou pokryvkou (dle nákresu slavného Bramanta) a okrášlen skvostným uměním velikého sochaře Sansovina. Budova tato jest jedna z nejskvostnějších perel staveb renesančních a zachce-li se vám, podívejte se na věrnou kopii, kterou dala kněžna Benigna Popelová z Lobkovic r. 1626 v kostele Loretánském na Hradčanech dle tohoto vzoru zhotoviti. Potvrzení tohoto zázraku vykonala však kongregace ritů až v roku 1471, což po aprobaci papežem Pavlem II téhož roku prohlášeno bylo. Nástupci sv. Petra: Julius II., Lev X., Pavel III. a IV., Sixtus V. a konečně Pius IX. vydali další přesná ustanovení stran tohoto Svatého domu v Loretu. — To by bylo asi to nejdůležitější, co jsme čtenářstvu pro vlastní úsudek předložiti mohli, a nyní se odebeřeme do kostela »zvěstování Panny Marie«, kde tento záhadný dům dle tradice stával. V latinském, vysokými zdmi obehnaném klášteře, stojí tento chrám za druhým dvorem, vyjdeme-li totiž z domu poutníkův a jest co do tvaru třilodní, maje po každé straně dva oltáře a vyvýšený hlavní oltář anděla Gabriela, tvořící část kůru Františkánů. Mezi dvojím schodištěm tohoto oltáře vede patnácte mramorových schodů ku »kapli andělské« a dva stupně pod touto jest »kaple zvěstování« s mramorovým oltářem, pod nímž čteme nápis: »Hic verbum caro factum est.« (Zde slovo tělem učiněno jest.) Na levo stál anděl, a sloup částečně z klenutí vyčnívající naznačuje místo, pod kterýmž stála Panna Maria, a za tímto sklepením jest kaple sv. Josefa, ze kteréž vedou schody kolem »kuchyně Mariiny« do kláštera nahoru. Na těchto místech stálo tudíž nynější vnitřní jádro domu v Loretě, který však nesouhlasí s výměrem o 1 m. 18 cm. delšího a 50 cm. širšího prostoru na tomto místě, což prý jest z přestaveb pochopitelno. Nad touto prostorou vystavěny počátkem sedmého stol. dva kostely, které Saraceny pobořeny, Křižáky opět znovu zbudovány a Turky v r. 1517 zničeny byly. Sto a tři roky nesměl ani jediný křesťan do Nazaretu a nynější období klášterů datuje se z polovice předešlého století. Další zajímavosti týkající se Svaté rodiny jsou: dílna sv. Josefa, místo, kde se Kristus v synagoze učil, a kamenný stůl, kdež prý se svými apoštoly před smrtí a po vzkříšení stoloval, vesměs v kaple proměněny. Velmi zajímavým místem jest za bazarem nalezající se »studně Mariina«, napájená vodním pramenem, který vzniká nahoře nad řeckým kostelem anděla Gabriela, kdež ráno a v podvečer se shromažďuje vše, co se v Nazaretě zove krásným pohlavím. S vysokými džbány na hlavách tvoří malebné skupiny, smějí se, laškují, rozkládají své slasti a strasti a probírají obdivující je cizince až do nejtajnějších záhybů cestovní toalety. Tři města se hádají o rodiště Panny Marie: Jerusalem, Sephoris a Nazaret. Při pohledu na tyto skvostné postavy a pěkné mladistvé tváře, jež pokrývá lehký závoj milého úsměvu, odhlasovali jsme, že Panna Maria zde narozena byla. Oblek jejich jest rozhodně orientálskou zvláštností, velmi malebný a sluší jim velmi pěkně. Celá hlava a krk pokryty jsou četnými, stříbrnými cetkami a mincemi, připevněnými na jemných řetízcích, které až na ramena a prsa splývají. Kazajka někdy pestrá, mnohdy jednobarevná, má nápadný střih a bývá u spodní obruby třemi rozparky opatřena a často také pestrými vložkami pošita. Červené plundrovité spodky

s nabíranými nohavicemi a trepky se špicí vzhůru zahnutou, barvy žluté neb červené, doplňují tento originelní kroj. Všechna tato řecká, latinská, maronitická, evangelická děvčata jsou šťastna, mohou-li se od dvanáctého do patnáctého roku provdat, vlastně slova »provdají-li je«, hodí se na toto místo lépe, neboť vlastními strůjci sňatků jsou zde mniši všech vyznání. Těla jsou arciť u těchto sličných nevěst důkladně vyvinutá, avšak rozum a mnohé ku vdavkám potřebné jiné vlastnosti scházejí jim naprosto a takž nebývá dle našeho věrohodného, již po několik let zde žijícího zpravodaje, valná část svazků šťastnou a »Rozejděm se!« zní tu pak heslo ve všech tóninách a — oni se rozejdou. Na otázku vždy spanilé čtenářky, jak asi ten mladý mužský svět vypadá, odpovídám: že uchází, ačkoliv krásným není. Za to však jest bouřně vášnivý, ohnivý, nezkrotný, prudkého ducha a také trochu nestálý.

Den před naším odjezdem měli jsme příležitost — pro cizince to zvláště šťastná náhoda — viděti svatební průvod mladistvé nevěsty z nejváženější arabské rodiny nazaretské, ku kterémuž se pro větší okázalosť četná družina připojila, kterou zde »obřizkovou« jmenují. Pět šestiletých hochů v bohatých šatičkách ženské mládeže vyšňořených s pestrými turbánky na hlavách, každý na pěkně krášleném koni sedě, klusalo uprostřed vřískajících pištců, majících v čele operateura — ranhojiče — holiče ulicemi města ku obřadu, jejž moslimové co svatý výkon považují. Pestře vyšívanými šátečky pokrývali si dolejší část obličejův a oči jim zářily radostí, což nemůžeme o jejich návratu tvrditi, kdy vypadali uplakaně, čemuž jsme se arci po přetrpěné bolesti diviti nemohli. Průvod nevěstin, která si právě v lázních svatební koupel odbyla a nyní do domu svého nastávajícího manžela se ubírala, byl co nejčetnější a skládal se ze známých příbuzných obojího pohlaví a svobodných družek nevěstiných. O kráse dvanáctileté vyvolené nemůžeme již z té příčiny nic pověděti, že byla dívčina tvář neproniknutelnou látkou tak zahalena, že čouhaly z celého žoku šatů a obalův jenom dva roztomilé pantoflíčky vzepřené na krku nádherně vyzdobeného velblouda. Četné ženštiny chudých tříd potkávajíce tuto veselosť provolávaly své obvyklé »Ju hu« a »Sarari«. V duchu přáli jsme ženichovi, až sejme poprvé závoj své za »nevěstin peníz« koupené vyvolené, kteréž dosud snad ani nespatřil, aby byl krásou její překvapen a ne snad škaredostí sklamán, poněvadž v ústech dohazovaček bývá každá »nejkrásnější rajskou nevěstou«.

Nazaret rozdělen jest na sedm čtvrtí. Ve třech bydlí Arabové, křesťané řečtí a latinští zcela pro sebe, kdežto ostatní přechovávají smíšeniny všech. Počet křesťanů obnáší 4000, Mohamedánů asi 2000, z nichž většina sedlačí a menšina kupčí. Různá vyznání mají zde pěkně zařízené školy a kláštery, což by bylo v celku na velký prospěch, kdyby nešlo vždy jen o lov duší pro tu neb onu křesťanskou sektu, následkem čehož zde mezi mnichy i kněžími nevraživosť panuje, která není vonným kvítkem v životě Nazarenců. Pobyt jest tu cizinci dosti příjemný zejména pro třídenní odpočinek, ačkoliv daleko zajímavější a lákavější cíl táhne cizince dále přes horu Tábor do Tiberiady na jezeře Genezaretském, přes to, že tamnější parné ovzduší není tak lákavé jako zdejší.

POHLED NA JEZERO TIBERIASSKÉ Z POBŘEŽÍ OD MÍSTA KAFARNAUM.

Cestovatel, který si přivstane, může po slezení »et Toru« po dvanácté již býti u břehu proslulého jezera, odhodlá-li se totiž jedním rázem osmihodinnou cestu vykonati. Také tentokráte ujednáno vše s Michalem Totrisem, který si vzal pro své pohodlí patnáctiletého Sábu k ruce a po třídenním pobytu, z rána o třetí hodině při třpytu hvězd a vlažném vzduchu vyjížděli jsme ku východní výšině za Nazaretem, kdežto Saba a jeden strážce šli se zavazadly a celým kočovnickým zařízením přímou cestou do Tiberiasu. Za pět čtvrtí hodin stanuli jsme blíže úpatí hory, kdež jsme zanechali koně v rukou našeho mukara a klikatinami uprostřed hustých keřů a stromoví stoupali jsme rychle ku výšině, kamž jsme za tři čtvrti hodiny bez námahy dospěli. Kolem celé horské planiny táhly se za dávných časů četné, nyní rozmetané pevnostní zdi a zbytkem jednoho oblouku staré brány na straně západní vkročili jsme na prostranství objemu pětatřiceti minut čili šestadvaceti stadií, jak Josefus uvádí, odkudž vede ku kostelíčku a poutnickému domku Františkánů na stranu jihovýchodní pohodlná cesta. První paprsky vycházejícího slunce snesly se na slavnou horu a klusem pádili jsme ku klášteru, odkud lze postřehnouti nejdalšího, takřka neobmezeného obzoru. Zvláštní a podivuhodná věc, že kdykoliv jsme se vydrápali na temeno některé hory, ať už to bylo kde bylo, všude jsme si, jak se říká, od plic zajásali, avšak zde v Palestýně, kýsi zloboh nám zrovna hrdlo sevřel a ve hrudi zůstal radostný výkřik, i když byl pohled do krajů unášející. Všechny veliké rozhledy s hor Svaté Země mají do sebe cosi vážně přísného a téměř žádného luzně smavého půvabu. I cizinec tourista, který jest pravým dějepisným nemluvnětem, který nezná těch brodů krve z hekatomb mrtvol velikého počtu národů, kteříž se zde na vzájem vraždili, obdivuje, vychvaluje, avšak nejásá a zůstává velmi vážným, o čemž jsme se zde nejednou přesvědčili. A dějiny, na které prodlením mnoha tisíců let hora Tábor hleděla, tonuly v krvi statisícův ba millionů bojovných mužů, ze kterých nezbylo nic, než prach jakožto příměsek černé prsti celého okolí. »Prosím, nechte aspoň prozatím dějepisných vzpomínek a povídejte, co vidíte!« napomíná nás v pravém okamžiku čtenář a my bez námitek uvádíme nejdůležitější body, jež kolkolem naše oko postřehnouti může. Všechny krajiny země Galilejské s pláněmi, rozbrázděnými pohořími a táhlými údolími až k nejvyššímu, běloskvoucím sněhem pokrytému temeni velikého Hermonu za Libanem spatřujeme po straně severní a posunujíce hled na východ, bloudíme zrakem po pustnatých, divokých a z části i nad míru úrodných končinách dalekého Haurânu a snížíme-li oční zornici níže, kyne nám hluboko v zemi zasazená hladina jezera Genezaretského a řeka Jordán vinoucí se rovinou Ghoru, odkudž přechází panorama na jih k pohoří Gelboe a v plném světle zářící nesčetné výšiny vrchů země Judské a Efraimu až ku temné výšině masivní hory Karmel, kteráž nám zabraňuje pohled na západ ku Středozemnímu moři, a u našich nohou skvostná a rozsáhlá rovina celého Esdrelonu. Celkový dojem jest uchvacující ale vážný, velmi vážný. Hebrejcův Tábor, Řekův Itabyrion, Arabův et Tur (hory Garizim a Olivetskou jmenují Arabové zrovna tak) stál na rozhraní držav kmenů Zabulon, Issahar a Debora, Antiochus, Josefus, voje Římanů, Saracenů a Križáků zvěčnily se v pohnutých dějinách této slavné

hory. Nejvýznamnější pro křesťanstvo událostí jest proměnění pána Krista na tomto vrchu, ačkoliv ani tu nepanuje svornost, a zejména v našem století vyvstali mnozí, kteří tvrdí, že podání Eusebia a Jeronýma na pravdě se nezakládají. a že se tento výjev jinde udál. Proti důvodům Lamartina, hraběte Gasparina, Rittera, Schuberta a j. mluví církevní otcové, jejichž podání IV. stoletím počíná a právě na základě spisů Flavia Josefa, na kteréž se shora jmenovaní odvolávají, můžeme co nejpřesněji takřka všechny jejich námitky vyvrátiti. Však na tom není dosti. I zde na hoře Táboru přísahají Řekové, že místo, na kterém nyní jejich svatyně stojí, tím pravým místem jest, kde se transfigurace udála a latini-

VODNÍ ČERPADLO V HAIFĚ.

kové totéž o svém klášteře. Obě místnosti zbudovány totiž na zbytcích starých kostelů z dob křižáckých. Pro pravověrného křesťana postačí dle našeho mínění onen bod víry, že se proměnění událo na hoře Tábor. O místě, kde Kristus stál a kde se povznesl, apoštolové nic nenapsali, a první nejstarší tradice otcův Cyrilla, Eusebia a Jeronýma také nic bližšího nevysvětluje, a tím se stávají všechny půtky směšnými. Noha cizince klopýtá zde na všech stranách přes spousty zřícenin starých chrámů, budov, opevnění, cisteren, mezi kterými až do let šedesátých přečetné duby a terebinty své větve rozkládaly, avšak rok od roku tenčí se počet těchto stromovin a mniši obou klášterů sázejí tam nyní záhony kuchyňských zelin, kterým prý se dobře daří.

O půl deváté zahleděli jsme se ještě jednou od úpatí na tu ohromnou vejčitou, se tří stran volně stojící homoli Tábora a pak jsme pobídli své hřebce k ostrému kroku po slušné kolkolem šťavnatou zelení hustě zalesněné krajině. Za hodinu minuli jsme týdenní tržnici (vlastně Chan Tudžar) okolních kočovníků, kdež uzavírají obchodní své záležitosti. Dvě rozsáhlé na polo sřícené budovy, co do tvaru hradu podobné, trčí zde opodál srázného svahu, vysočiny Hamma a dále pobořená dříve tuto cestu střeživší budova Ard slouží ob čas zlotřilým zbojníkům těchto končin za přístřeší. Zde počíná částečně říše čediče a vesnice Sabt vystavěna téměř zcela z černých balvanů tohoto kamene. Hrobové ticho panuje na této široširé pláni, která se dne 5. července 1187 křižáckým vojům počtem padesáti tisícův, za velení jerusalemského krále Quidona Lusignanského, tak osudnou stala, že zlomena moc Křižákův ve Svaté Zemi nadobro. Sultán Syrie a Egypta, slavný Salaheddin, sevřel křesťanské, na smrť zemdlené voje se tří stran, zatlačiv je ku skalnímu pahrbku Karn Hattin a zde nastal jeden z nejhroznějích bojů, jehož podrobnosti nemožno vypsati. Což byla platna lví udatnost výkvětu rytířstva, když král sám jeden z prvních na horu Hattin prchal, marně bojovali nejchrabřejší kolem arcibiskupa z Akky, který nesl svatý kříž, na němž Kristus svého velkého ducha vypustil, marně seřadili se kolem královského praporu bohatýři beze příhany a strachu, chráníce jej jako palladium až do posledního muže, nic nespomohlo proti žencům Saladinovým, kteří v divokosti zběsilců krvavým kosením celé řady k zemi sráželi. Když seznal Raimund, hrabě z Tripolisu, že vše jest ztraceno, vrhl se se svým rytířstvem do příboje Saracenů, protloukl se nadlidskou udatností řadami jejich a prchl do Tripolisu, kdež za krátko žalem zemřel. Král zajat a poslán do Damašku, Templáři a Johanité sťati na místě a velkopřevora prvnějších rozsekal Saladin vlastnoručně pro nedodržení rytířského slova. Jen tisíc rytířů se zachránilo a co nesťato, prodáno do otroctví. Tak skončila bitva na krvavém poli Hittinském, kteréž nyní po celá staletí v tichém nerušeném klidu hrobů odpočívá. Na konci roviny rozevírá se pojednou vyhlídka na část v hloubce ležícího jezera a po srázném půlhodinném sestupu vjíždíme se strany pozemní do opevněného Tiberiasu.

Známé v těchto končinách přísloví Arabů praví: »Ve svatém městě Tabarije (Tiberias) má král všech blech svůj dvůr!« Jeho oddaná láje se k nám ihned po našem příjezdu na všech stranách hlásila, ba neopustila nás za celého našeho tamějšího pobytu.

Těmto parasitům daří se v tomto děsivě špinavém ovzduší jak náleží dobře a jsem přesvědčen, že ani jediný z cestovatelů nevyvrátí tvrzení, že jest Tiberias nejšpinavějším městem celé Palestýny. Hnijící odpadky, smetí, hnojiště a otevřené strouhy výkalové vypařují ďábelské vůně po všech uličkách, a cizinec jest rád, zasedne-li si na pobřeží jezera, aby se čerstvým vzduchem osvěžil. Tiberias prostírá se na malé rovině pod svahem pohoří, na jehož výběžku nad městem prostranný, polozbořený hrad stojí. Hrozné zemětřesení pobořilo na nový rok 1837 v době polední takřka celé město, při čemž mnoho obyvatelů v ssutinách zahynulo a stopy této, zde dosti často se ukazující pohromy, lze dosud na mnohých místech pozorovati. Podnebí jest zde následkem zcela uzavřené a hluboké polohy (208 m. pod Středozemním mořem) tak parné a za letních měsíců tak nezdravé jako v okolí Mrtvého moře, ba případy zimničních záchvatů vyskytují se zde častěji než v rovině Jordánu. Pravým opakem však jsou zde jarní měsíce, když veškeré rostlinstvo úžasně bují a zkvétá, když se okolní horstvo a rovina jako čarovným proutkem dotknuta, takřka jedním rázem hustou zelení pokrývá — pak bývá zde pravý ráj a za našeho pobytu bylo celé ovzduší navzdor horku jemnější nežli na Rivieře, tak že jsme úplně souhlasili se slavným Linné-em, kterýž napsal: »že člověk dle své přirozenosti jest stvořen jen pro podnebí jižní.« Myslíme však, že by to byl slavný učenec zde za parných měsíců nenapsal. Procházky ulicemi učinili na nás dojem neočekávaný, ba překvapující, neboť se nám zdálo, že se nalezáme v krakovském Kazmíři, kde handrkuje tak značný počet židů a ne zde na dálném východě. Mezi 3600 obyvately města jest 2400 Židů sekt Aškenazim a Sephardim, kteří stále trvají na myšlénce, že jedině z Tiberiasu vyjde jednou jejich mesiáš. Nejvíce rozmlouvají pospolu německy, polsky, španělsky a nejmenší část arabsky. Nejsou to však jen okolnosti, že zde očekávají mesiáše, a že dle svého učení, zemrou-li zde, odpuštění všech hříchů na věčnosti dosáhnou, pro které v tak četném a stále rostoucím počtu do Tiberiasu tíhnou. Hlavní podnět spočívá zde v učení talmudu, kteréž odtud nejdříve šířeno, v celém Židovstvu se ujalo. Když zničen Jerusalem, zvolili si hebrejští učenci toto místo za nové sídlo, a uvažujíce o tom, jak by ve zlomené a jako stádo rozehnané národnosti starý tradicionelní zákon učení Mojžíšova udrželi, aby výklad jeho snad značným změnám nepodlehl, sestavili stará podání na modernějším podkladu věrouky, která se uprostřed jiných národností lépe zachovávati dala, a takto vznikla sbírka zákonů »Mišna«, t. j. text talmudu, v jehož první redigování se koncem II. stol. p. Kr. rabín Juda hak Kadoš uvázal a práci tu důsledně také provedl. Navzdor četným doplňkům pozdějšího rabína Jochanana vyskytl se však později nový komentář, pocházející ze středu židů žijících v Babylonu, a tak existují nyní: talmud jerusalemský a babylonský. Zde vynalezena jedním z nejodvážnějších židovských revolucionářů, rabínem Akkibou, jemuž se o znovuvzkříšení židovstva jednalo, ona pověstná Kabbala (t. j. tajné učení), která pomocí cifer, písmen a měnění pojmů v obrazné řeči všem nezasvěcencům nepochopitelnou a nesrozumitelnou se stala. Bar Kochba, žák Akkibův, o kterém jsem se již dříve zmínil, zhynul v Bet Suru ve vřavě bitevní, a učitel jeho Akkiba, duše celého

toho spiknutí proti Římanům, rozsápán za živa kovovými hákovnicemi. Zdejší talmudisté požívají slavné pověsti, a cizinec, který se chce s některým z těchto velmi zajímavých mužů seznámiti, nalezne k tomu v jedné ze dvou blíže jezerního břehu ležících synagog vhodnou příležitosť. Největší část hebrejcův »neseje, nesklízí« a přece žije dosti slušně z velikých podpor evropských souvěrcův, a výklady a hádání se o komentárech Mišny jest jim zde jedinou zábavou. U zdejších talmudistů platí dosud tvrzení kapitoly Abura-

HRADEBNÍ ZDI MĚSTA AKKY.

zadah (talmudu), že ostatní židovstvo, které nebydlí ve svatých městech: Jerusalemě, Hebronu, Safedu a Tiberiasu je modloslužebné, avšak s tím polehčujícím dodatkem, »že se mu proto žádných výčitek činiti nemá.«

Pro křesťanstvo má zdejší město již proto velký význam, že zde působil jeho Vykupitel a moře Galilejské jest mořem Kristovým, neboť zde vyvolil si z řad rybářů své apoštolstvo, zde kázal bouři a větrům, aby se ztišily, zde kráčel po vlnách jezerních, na jeho povel naplnily se sítě kořistí, po březích jeho putoval konaje zázraky, a kdo by si zde nevzpomněl na dcerku Jairovu, na sluhu hejtmana a tchýni sv. Petra v Kafarnaumu?

Když chtěli Nazaretští Kristu ublížiti, uchýlil se do městeček kolem tohoto jezera ležících a prodléval tu dle všeho velmi rád. A to vším právem, neboť moře Galilejské má vzhled milý a příjemný, ačkoliv nechceme ho snad přirovnávati k jezeru Starhemberskému, jako to učinil cestopisec Schubert. Věru nevíme, kde zde viděl ty amfiteatrálně vystupující vrchy, které věnčí ono bavorské jezero, a pak to velkolepé Alpami utvořené pozadí. Zdejší jezero ohraničující vrchy jsou svéráznými a velikému sopečnému jícnu podobný, nepravidelně vejčitý tvar jezera ukazuje nám jasně jeho vulkanický vznik za těchže okolností vytvořený, jako dále k jihu ležící Mrtvé moře, kteréž je však co do přírodních krás nepředstihuje. Jezero Tiberiasské má tu neocenitelnou přednost, že jest jeho voda navzdor zvláštní příchuti pitná a zdravá; ryby, zejména kapři (»bini«) a platýši (»mešt«), jež jsme si na zdejším rybním, každého dne z rána odbývaném trhu, vybrali, chutnali nám dle zdejšího spůsobu na oleji připravené, jak náleží dobře. Rybářské řemeslo, které zde za dob Kristových zkvétalo, zaměstnávalo za dob Flavia Josefa na 200 lodic, počet to, který se za našich dnů až na patnáct nevelkých člunů scvrkl. Zkusili jsme také, jak se v nich po jezeře pluje, a zkouška dopadla pro nás i pro ten výtvor loďařství stejně skvěle. Smečka rybářů jala se nás pokoušeti, abychom se za peníz dosti drahý po modravé jezerní hladině v jedné z lodiček projeli, a my se tedy čtyřmi franky vykoupili zasednuvše jako lidé moře a plavby dobře znalí tak obratně, aby rovnováha přesně byla udržena a s Pánem Bohem to šlo na široširou, 21 kilometrů dlouhou a asi 10 kilometrů širokou hladinu moře Galilejského. Bylo krásné horké odpoledne a kapesní náš orloj ukazoval na čtvrtou hodinu. Náš, jako statný Černohorec vypadající, rybák námořník vysvětloval, že v tuto dobu nastávají někdy na jezeře prudké nárazy větrů v dlouhých přestávkách za sebou a že tudíž bude radno, přidržíme-li se více směru poblíž břehu, jinak prý bychom se octli v nebezpečí překocení. A takž jsme tedy jeli ve vzdálenosti asi padesátimetrové a blažený pocit jímal naše prsa. Pojednou zasvištělo to nad námi vysoko ve vzduchu »fij, fij« a poněvadž to dle výroku lodivoda bylo »ka—in'no maši« (tak jako by nic), veslovali jsme dále. Po pěti minutách se to pištění snížilo hloub, při čemž náraz vichru nad našimi hlavami přešel a poněvadž to opět bylo: »maši, maši« — nic, nic — vyčkali jsme třetího vichru, který se až na hladinu snesl. Dle rychle přibývajícího čeření se vody, viděli jsme, že prudce se blíží a když nás byl zasáhl, cítili jsme pojednou vyhoupnutí, nahnutí »po větru«, při čemž jsme se vodám galilejským tak hluboko poklonili, že na to »celý náklad pozřely.« Bez velké námahy doplovali jsme ku blízkému břehu, a můžeme směle říci, že v náladě co možno nejveselejší, ana lázeň nebyla studená, naopak hodně vlažná a sluneční paprsky vysušily záhy naše lehké šaty. Rybák, mizerný plavec, dostal se poslední na břeh a utržil za to a za nepodařenou výpravu notný výsměch. Lodici mu vytáhli druhové z cechu rybářského. Tak skončila naše plavba na moři Galilejském. Jeden z našich přátel, který se moku tiberiasského poněkud přes míru napil, učinil návrh, abychom se odebrali do zdejších proslavených vřídel ke druhému koupání a prozkoumání lázní, proti čemuž se nedalo nic namítati

a takž jsme se vydali na cestu za jižní cíp města a kráčejíce kolem četných pohřebišť, došli jsme za půl hodiny velikého lázeňského domu »Hamam Ibrahim paša« a složivše malý poplatek čtyř polo »barrutů« (stříbrných piastrů), vstoupili jsme do velké koupací síně s velikým pod kopulí se nalezajícím vodojemem, plným silně odpařující se vody.

ROVINA AKKÁNSKÁ.

Ačkoliv ani jediný z nás nebyl rheumatický, ani postižený malomocenstvím, skorbutem nebo kožními nemocemi, kteréžto neduhy prý voda tato velikolepě hojí, neváhali jsme ani na okamžik okusiti těchto jenezaretských slastí. Při zkoušení vřelosti vody kapesním teploměrem vystoupila rtuť až na bod 48 stupňový, při čemž byla velmi čistou, zapáchala sirnatě a při ochutnání pociťovali jsme chuť solnou. Nazí lázeňští sluhové chtěli nás známým orientálským způsobem potírati a hnísti, proti čemuž jsme se však s největší rozhodnosti ohradili. Minuta nám postačila na tuto horkou lázeň a když jsme z vodojemu vylezli, vypadala naše těla jako habitus uvařených ráčat, ačkoliv pocit po lázni nepříjemným nebyl. Hlavní období koupací spadá do tří nejparnějších měsíců a od počátku

června až do konce srpna bývá zde nad míru hlučno; zástupy chorých Syřanů táboří zde pod stany neb bydlí v nedalekém Tiberiasu a tato budova i opodál pod horou ležící »lázeň perlová« — el Kulu — bývají četně navštěvovány. Nejdále od města nalézají se »prameny raněných« hojící vyrážky, lišeje, žaludeční neduhy a užívají se tím způsobem, že zůstávají nemocní po celé dva neb tři dni stále ve vodě a pak, jak zdejší občané tvrdí: »chce-li Allah, uzdraví se.« Všechny prameny proudí z podzemních čedičových nádržek a dosahují největší teploty přes 50 stupňů R.

Naše stany rozbity těsně podle břehu jezerního a v podvečer nás navštívil četný zástup zvědavců, kteří by byli rádi zvěděli odkud, kam, co zač a Bůh ví co ještě. Na večeři jsme si nemohli stěžovati, ačkoliv nechci zamlčeti, že jsme nemohli ani jedinou lahev poctivého vína sehnati, neboť víno židovskými kupčíky nám nabízené, bylo přímo otravující a takž jsme se spokojili s vodou jezerní chlazenou v hliněných, porovatých džbánech (»šari«), podobných španělským »alcarrazas« sloužícím témuž účelu.

Poslední den našeho pobytu jsme si vyšli na paběrky ku hrobům slavných talmudistických rabínů: Akibi, Jochanana, Sakaje, Rambamiho, Maira a j., dále do různých klášterů, do zkvétající vísky německých osadníků u studně Tabira, do starého rozbitého Seraje nad městem a odpůldne nastala nám vážná porada o směru další cesty. Úmysl náš, vypraviti se na východní břeh jezera do země Džollan, zhacen za našeho druhého pobytu následkem znepokojujících zpráv o roztržkách mezi kmeny Beduinů za příčinou krevní msty. Marně jsme hledali průvodčích. Žádný nechtěl navzdor značným peněžním nabídkám za nynějších poměrů převzíti za nás zodpovědnosť, a poněvadž se ani jediný pohlavár některého kmene po delší dobu v městě neukázal, neznamenalo to pro úspěch podobného podniku nic potěšitelného, a takž usneseno, abychom navštívili na jezeře ležící, tři hodiny vzdálené Kapharnaum, dále Kanu galilejskou a přes Sefurii, Šefa Amar dosáhli Haify na pobřeží Středozemního moře, prohlédli si horu Karmel, odkudž jsme přes Caesareu měli namířeno opět do Jaffy.*)

Obyvatelé Tiberiasu nezdají se býti dlouhými spáči, neboť o 4. hod. z rána, když jsme se dali s nezbytným Totrisem opět na cestu, panoval již v celém městečku živý ruch a každý se ubíral za svým povoláním. Nedaleko břehu pozorovali jsme dále od města poletující racky a také páreček pelikánů přihlížel bez bázně na náš pochod. U pramene el Barideh nalezají se prastaré zbytky staveb zvláštního vodovodu, o kterých někteří cestovatelé tvrdí, že pocházejí z jakýchsi lázní. Podobnou soustavu vodovodů jsme nalezli i jinde v Palestýně; sloužily vždy ku zadržování a čerpání pramenité vody k účelům zavodňovacím. Za nedlouho spatřujeme severo-východní břeh a všechny výšiny na této straně jezero ohraničující, dále míjíme vesnici Medšdel (za stara Magdala) rodiště Marie Magdaleny, sestry Lazarovy, a pak vstupujeme do pěkné, dříve úrodností proslulé roviny Genesar, nyní Guver, čili malý, asi hodinu dlouhý Ghor. Několik rychle plynoucích,

*) Další podrobnosti o jezeře Tiberias, jehož celé okolí jsem loňského roku procestoval, nalezne čtenář v mém díle »Syrie«.

kvetoucími oleandry a jinými hustými keřinami lemovaných potoků, protíná takřka zcela opuštěnou planinu končící v příkřejší polohu jezerního břehu, blíže něhož ve skalních útesech cesta kolem starého mlýnu Tabegah ku zříceninám »Tell-Hum« (zbytku to starého Kafarnaum) vede. »Kafar Nachum« jest pro cestujícího Palestýnou také jedním z oněch míst, kterých jediné proto navštěvuje, aby mohl říci, že tam byl, neboť na tomto bídném nynějším hnízdě lpí jediné posvátná vzpomínka pobytu Ježíše Krista a povolání sv. Matouše »celního zřízence« do řady apoštolů. »Na poli zřícenin« jest stará jakási budova, židovská synagoga prý, dle všeho z prvních století našeho letopočtu, mající skvostnou úměrovou srovnalosť stavební a také stavební hmota, pozůstávající z velkých mramorových balvanů, zpracována jest s velikou dovedností a pílí. To nejkrásnější, čím Kafarnaum vyniká, jest pěkný rozhled po vůkolní krajině a březích jezera »et Tabarije.« Lží by bylo, kdybychom tvrdili, že nás návštěva tohoto biblického místa v růžovou náladu uvedla, ba když jsme se po hodině zase nazpět ku rovině Genesar ubírali, koukala ze všech očí kyselá mrzutosť, jednak proto, že jsme se nemohli na východní stranu jezera Tiberias vypraviti a také proto, že dnešní cesta nepatřila k nejlepším. Až do Medželu jsme se musili navrátiti a tam odtud počala mizerná do pohoří vedoucí cesta druhu nejhanebnějšího. Až na poli Hattinském se nám uvolnilo, avšak tam opět dopadalo na nás moře slunečních paprsků takovou prudkostí, jako by nás chtělo upáliti. Soudruhem zalomcovala zde poprvé střídavka, a ten, kdo si ji odnesl, ví co podobné první zalomcování znamená. Střídavá zimnice jest zákeřný bandita pro všechny cestovatele v Orientu; on číhá na ně všude. Na slunci za dne, při měsíci v noci, v chůzi i ve spánku, při jídle, pití i dýchání plíží se kolem vás a hledí vám zatnouti smrtonosný spár v útroby vaší bytosti, a podaří-li se mu to, pak běda vám, zřídka kdy zhostíte se ho navždy! Vždy vám tento nezvaný host na vašem zdraví jakousi památku zůstaví, kteréž se v životě již nesprostíte, ba mnohdy i pomalu a trapně hynete. Stálá opatrnosť jest jedinou záchranou proti tomuto otravujícímu nepříteli, a ukáže-li se a cítíte-li jeho první děsivé obejmutí, pak jen chinin, opět chinin a rychlou změnu podnebí! To vás snad zachrání; pravím snad, jistoty ovšem není. Náš soudruh opustil nás již v Jaffě, kde vystoupil na loď do Alexandrie plující, kdežto nás vedla cesta do Bejrutu. Čtyři měsíce však seděl mu tento zlý duch v útrobách a stálo jej dosti námahy, než se ho zbavil.

Přes chatrnou vesničku Turan, pod vrchem téhož jména ležící, dorazili jsme o polednách do Kafr Kenna čili »Kany galilejské«, známého to místa, kde Ježíš Kristus šest velikých džbánů vody ve víno proměnil. Polo a zcela nahé uličnictvo na nás pokřikovalo, nabízejíc nám dotěrně vodu, které jsme se však chránili, ubírajíce se dále až ku tři sta kroků vzdálené studni, kdež jsme si chtěli několik hodin odpočinouti. Do velikého, starého sarkofagu teče tam výborná pramenitá voda. Vesnice Kenna leží stupňovitě na svahu pahorku mezi několika jinými vršíčky a čítá asi tři sta pravoslavných Řeků, týž počet muhamedánů a asi třicet obyvatelů jiných vyznání. Řekové i Františkáni tu mají školy, a zdálo se nám, že se z obou stran namáhají, aby duše těch tří set svému

vyznání zabezpečili. Tázali jsme se šécha vesnice, co o tom soudí, a ten pokrčil jenom ramenoma, zamžoural zchytrale očima a posměšně se ušklíbl. To znamenalo asi, že si obě strany dlouho počkají, než se tak stane. Nebožtík Muhamed tvrdil jednou, že »Arabové jsou těmi nejtvrdohlavějšími nevěřícími«, a ten znal je přece dobře. Ze znamenitostí jsme prohledli novou jednoduchou kapli páterů Františkánů, postavenou nad místem, kde Kristus dříve uvedený zázrak vykonal, a u cesty ležící kostel Řekův, kdež nám dva bachraté kamenné džbány ukazovali, pravíce, že jest to zbytek z oněch šesti džbánů z dob Kristových. S těmito šesti nádobami máme potíž, uvážíme-li, že Ondřej II., král Uherský jich sedm (!) přivezl z Palestýny, císař Otto měl také jeden (r. 1020), v opatství St. Denis a Port-Royal byly dva, v pruském Quedlinburku jest jeden a v Escorialu ve Španělsku nám ukazovali také jeden, a různých střepů též ze džbánů od svatby v Kaně galilejské, viděli jsme v různých městech tolik, že by se jich ještě několik sestavilo. Z Kany pocházel také apoštol Bartoloměj, jehož pravé jméno bylo Nathanael.

O 4. hodině odpolední klusalo se ostře bezvýznamnou krajinou dále na západ po cestě do Sefurieh, dříve Diocaesarea Římanů, staré Sephoris Židů, v rovině Zabulon, nyní Buta-uf ležící. Až na zříceniny starého kostela Křižáků, do kterých římští katolíci nyní novou chrámovou budovu vměstnali, nezbylo tu nic pozoruhodného, tak že jsme bez zastávky dále ku veliké, 2500 obyvatelů čítající vesnici Šefa Amar spěchali. Dorazili jsme tam beze vší námahy o 7. hodině večerní na nocleh. Pokojná noc to však nebyla, neboť blíže našich stanů nalezalo se malé asi 130 hlav čítající ležení kočujících Beduinů, ubírajících se do roviny Asochis, a takž jsme — jak se zde říká — jedním okem spali a druhým bděli. Staré škaredé ženštiny měly, jak jsme z rána druhého dne zpozorovali, dolní rty modře zbarveny a tváře i bradu v tomtéž tonu tetovány. Muži, vzezření loupežnicko-lotrovského, měli na hlavách polohedvábný pruhovaný, provazem zadrhnutý šátek (kefije), krátkou, na prsou rozhalenou, pasem spjatou bundu, černobíle čárkovaný vlněný plášť, široké spodky a nohy beze vší obuvi. Ženštiny oblečeny ve známou jedinou modrou kalikovou košili neměly závojů, což u kočovníků často lze pozorovati. Větší stádo ovcí, několik velbloudů, koní a šeredných psův a asi dvanácte stanů bylo vše, co jmenovali svým majetkem. Pro obranu a honbu opatřeni byli vesměs starými křesavkami a nepříliš dlouhými dýkami. Náš Totris se strachoval, aby se nám nic neztratilo, avšak bez důvodu, neboť naše dárky: šňupavý tabák velkým, a drobné tretky chamraďové drobotině učinily nejlepší dojem.

V místě samém leží starodávný, chatrný, prostorný zámek, nikým neobývaný, pak klášter paní z Nazaretu, škola katolické misie a jiná ještě účeliště náboženských propagand jinověrcův. Na jižním pahorku za vesnicí stojí mohutné zbytky starého hradu, opodál ve svazích strání jeskyně, hroby, cisterny a rozvaliny osady dávných dob. I zde platí osvědčené pravidlo, že tam »kam dosahuje voda, ráj ze země vystupuje, kde nevytéká, panuje pustota a život mlčí«; celé zdejší okolí vyniká následkem četných pramenů, výborného zpracování pilným obyvatelstvem, vždy hojnou úrodou. Lid nemá z toho arci

KAFR KENNA (KANA GALILEJSKÁ).

mnoho, neboť čím více sklidí, tím více mu seberou vládní zřízenci a následkem toho patří blahobyt i dle zdejších názorů ku věcem neznámým.

Jedna zlá psota působila nám zde velikou trýzeň a nedivili jsme se starým Filištínům, že měli zvláštního boha, ku kterémuž se pro odvrácení tohoto zla modlili: byl to bůh všech much »Baal Zebub.« Jest to malá černá muška, vynikající nevšední krvelačností, která zejména večer a v noci u velikém množství zvěřenu i člověka napadá, do nosu a uší vniká, bodné skvrny zanechávajíc, které se pak ve vřídečky proměňují.

Konstatuji zde také, že jsme se jako biblický Holofernes na loži závojem pokryli, což se však ukázalo částečně zbytečným, poněvadž jsme již při večeři, mezi ní a po ní na sta bodův obdrželi a z rána jsme měli obličeje a ruce narudlými pupenečky tak posázeny, že jsme druh druha v pravém slova smyslu nepoznali. Tyto muškami požíhané části těla působily nám nemalé bolesti a potrvaly celý týden. Také nepomahá proti těmto malým bestiím žádná, ani sebe více smrdutější neb čpavější tinktura, a odevzdání se do osudné skutečnosti bývá nejrozumnějším prostředkem, kterého cestovatel může užiti. Některá léta se u značnější míře tyto mušky ani nerojí, někdy se však vyskytují v tak ohromném množství, že tvoří husté semo tamo se valící mráčky a běda člověku i zvířeti, dostane-li se mezi ně. Zejména tyto končiny a krajina mezi Karmelem a Jaffou staly se pro tuto pozemskou trýzeň pověstnými a čteme-li, že jednou za starých dob celé vojsko od města Saporu ohromnými roji much zahnáno bylo, což asi znamená, že tam pro ty mouchy nemohli vydržeti, pak tomu po svých zkušenostech v Orientu věříme na slovo.

Jakési radostné rozechvění rozhostilo se v naší družině, když jsme za časného rána navzdor mizerné noci na koně sedali. Příčinou této dobré nálady byla významná okolnost, že jsme se po všem tom plahočení z nitra země k moři vraceli, od kterého jsme byli vyšli. Cesta ze Šefa Ameru jest dosti příjemná a vede nejdříve pěkným údolím k místu, kde silnice se dělí na větve do Akky a Haify vedoucí, na kteroužto poslední jsme zabočili, a pak stále klusali rovinou až jsme ku pohoří Karmelu po levé ruce nám vyrůstajícímu se blížili. Příjemnou jest ta cesta, avšak co do rozhledu po krajině málo zajímavou a vyjma malou zříceninku, pak vesničky Etta a Džudra nenalezli jsme nic pozoruhodného. Za půl třetí hodiny stanuli jsme u téměř vyschlé říčky »El Mukatta» čili Kison (Cison) v bibli co »řeka bitev«, potok Jeftaelský neb »voda z Magedda« uváděné a poblíže hory Taboru vznikající. Přebrodivše se bahnem a vodou, urychlili jsme krok koní, nyní v sypkém písku cválajících a po malé půl hodince shledli jsme četné skupiny palem zkvétající Haifu věnčících a hned na to jásavě zdravili jsme těsně před námi rozprostírající se moře zálivu Akkanského. Polohu Haify, na úzkém pruhu země mezi mořem a úpatím Karmelu ležící, dlužno nazvati rozkošnou a kyprá zeleň četných stromů, modravá hladina moře, jemně táhnoucí se pobřežní čára zálivu ku starodávné Ptolomaise (Akka) a daleko na severovýchodě vlnící se hory, za nimiž veliký Hermon své témě ukazuje, tvoří malebný celek pěkného rozhledu. Mohli jsme se v hostinci »Hotel Karmel« ubytovati, avšak »pod stany

se hospodaří lépe« a proto jsme je poblíž moře u německých kolonisatorů postavili a tam celých pět dní tábořili.

Marně zde hledá cizinec starodávných památek, neboť nynější Haifa neleží, jak někteří cestovatelé tvrdí, na místě, kde stávalo město Feničanů Sykaminum, které dlužno na cestě mezi Karmelem a Caesarejí hledati a také staré Porphyrium leželo severněji a nikoli na tomto místě. Totožnosť Haify s Hephou Eusebiovou jest as nejsprávnější, která se však více ku výběžku předhoří Karmelu prostírala. Nynější městečko 6500 obyvatelů čítající (Baedeker udává 7250, což není správné) nalezá se v plném rozkvětu a zejména německá, mimo město ležící a 400 hlav čítající osada virtemberské společnosti Templářů (značně se od Lutherova protestantismu lišící) vydobyla si svým nad míru vzorným hospodářstvím, zejména v pěstování révy a ovocných stromů, všeobecného uznání. Úhledné, taškami kryté domy vynikají vesměs pečlivou čistotou a kamkoliv se uvnitř této osady zahledíte, spatřujete spokojené tváře a nedotíravý blahobyt. Pravým opakem čistoty vyniká vlastní, mizernými zdmi sevřené město Haifa. Citlivější nosové ústrojí Evropanů nevydrží dlouho v tomto smrdutém ovzduší a navzdor tomu, že bývá zdejší bazar Araby, Židy a Řeky velmi četně navštěvován, máte na jediném pohledu zrovna dost a plnými plicemi vdychujete pak na pobřeží moře ten skvostný nezkažený vzduch. Jakožto zdravotní stanice pro období zimní a jarní měla by Haifa přímo skvostné ponebí a co nejjemnější vzduch, avšak pro pohodlí cizinců nevykonáno zde dosud pranic. Jak nám praveno, pomýšlí se již v kruzích osady Templářů, aby těsně pod úpatím Karmelu větší sanatorium postaveno bylo, a hostinský Pross z Bejrutu zařídil zde nyní nový hotel. Také o lodní spojení jest s dostatek postaráno, ačkoliv velmi závažná a nepříznivá okolnosť mnohdy dopravě osob na lodi co nejvíce překáží. Záliv jest totiž směrem ku břehu velmi mělký, následkem čehož veliké lodi u vzdálenosti dvacetiminutové zakotvují a chce-li tomu někdy náhoda, že moře bouří, pak jest spojení ku lodém co nejvíce obtížným, ba mnohdy i nemožným, a takž nezbývá cestujícím nic, než putovati buď do Jaffy (20 hodin) neb Beirutu (26 hodin) cestou pozemní. Z vlastní zkušenosti dosvědčiti můžeme, že tato pouť není ani příjemnou ani bezpečnou.

Jednu chvalnou příjemnosť nesmíme zde opomenouti. Tato příjemnosť záleží v tom, že zde každý žíznivý a po pivě práhnoucí jazyk dobrou bavorskou chmelovinu a to na dvou místech obdrží. Kde? Doví se poutník od každého, v německé osadě pobíhajícího dítěte, až sem do Haify jednou zavítá. Jinak, není-li snad milovníkem tohoto moku, poslouží mu skvostným vínem z hory Karmelu a my si dovolujeme za výbornou jakosť i ručiti.

Za veliký hřích bychom každému přičetli, kdyby snad za pobytu svého v Haifě nenavštívil kdysi slavnou Akku (Ptolomais), která na nás z druhého, půl třetí hodiny vzdáleného konce zálivu jaksi toužebně kývá a nás o návštěvu žádá. Dostaneme-li se tam pěšky, koňmo, v kočáře nebo za dobrého větru nejrychleji loďkou, jest lhostejno. Po bělostném, jemném, občas vlnkami svlažovaném písku loudáme se zvolna pobřežím, tu

KLÁŠTER NA HOŘE KARMELU.

a tam sestoupíme, shýbneme se pro krásnou, z útrob vodních vyvrženou lasturu, občas zahledíme se do smaragdově zelené, slunečními paprsky stříbřené, slabě vlnící se plochy mořské, a cesta nám při tom ubíhá tak rychle, že, aniž bychom se nadáli, pojednou břehu říčky Namenu dostihneme. Řeknu-li »Namenu«, pak to jméno mnoho neznamená, řeknu-li ale říčky Bellus, pak si zajisté čtenář ihned vzpomene na Feničany a sklo zde prý vynalezené. (Že tomu tak nebylo, dočte se čtenář v naší studii: »Sklo

a křišťál« ve »Květech« r. 1891., kniha XXVI. str. 625.) Za doby zimních dešťů bouří přívaly kalných vod jeho korytem, přestupují jeho břehy a zaplavují rozsáhlou rovinu poblíž Akky měrou takovou, že se tvoří dosti hluboké bařiny, kteréž vysýchají až v době letní, a také za našeho pobytu bylo močálovité bahno ještě co nejřidčí. Za křižáckých válek udál se na těchto místech nešťastný případ. Jerusalemský král Fulko z Anjou pronásledoval zde koňmo zajíce, spadl a skonal následkem těžkého zranění v krátké době. Celá tato končina jest četnými gazelami, koroptvemi, zajíci, slukami a žeravy takřka přeplněna a němečtí osadníci z Haify provádějí tu výnosné nimrodství. Ale také spousta ohromných ještěrek, »gekonů« druhu »plagiotremata«, želv a jedovatých i neškodných hadů nalézá uvnitř těchto sítinami pokrytých bařenin dobré skrýše. Jakožto upomínku na slavný Bellus sebrali jsme si na jeho břehu několik korejšů (murex trunculus), ze kterýchž Feničané za starých dob světoznámý purpur vyráběli, a pak klusalo se cvalem kolem pohřebiště ku městu.

Akka vypadá ze vzdálenosti dosti malebně a zejména dvojí pevnostní, zdánlivě z moře vystupující zdi, hradební bastiony, veliká kopule a minarety mešit a ploché střechy domů, nad něž štíhlé palmy vyčnívají, tvoří dojem nejpříznivější. Avšak hned po vjezdu jedinou na východ ležící branou doznali jsme trpkého zklamání, neboť uvnitř kape ze všeho špína, všude na nás zeje bídné turecké hospodářství, zdi jsou na polo pobořeny, domy schátralé, ulice úzké, bazar učiněným smetištěm a slavný kdysi přístav zanesen jest zpola pískem. Vyhlášená stavba města jest nechutná slohová slátanina bez ladu a skladu, a navzdor přeskvostným stavebním hmotám, kterých budovatel mešity Džezar paša, z mohutných zřícenin Caesareje použil, zkomolen celek jakýmsi stavitelským nedoukem na dobro. Jediné palmami krášlený, sloupořadový přední dvůr dělá dosti dobrý dojem a pěknými skulpturami krášlená studnice v jeho středu zásobena jest stále tekoucí vodou nejlepší jakosti. Uvnitř mešity nalezá se po pravé straně hrobka budovatele, vlastně zakladatele této džamie a z nápisu se dovídáme, že zde odpočívá »vítěz nad Napoleonem I.« Tento pyšný nápis jest do jisté míry správný, neboť r. 1799. obléhána Akka dva měsíce marně a Bonaparte byl následkem nepříznivých okolností donucen opustiti tuto krajinu. Jen že měli pisatelé náhrobního nápisu také podotknouti, že se to stalo za vůdcovství Angličana Sidney-e Smitha.

Jakožto město obchodní ztrácí Akka každým rokem více a vývoz zlatoskvoucí pšenice z Haurânu, bavlny, rýže, oleje, oranží, sladkého dřeva a několika druhů kor ku vydělávání koží, přebírá jí čilá a co do klimatických poměrů rozhodně zdravější Haifa. Obyvatelstva počítá se na 7000 Moslimů a 3000 jinověrců. Dějiny Akky jsou velmi pestré a sáhají do dávné, stářím dlouhých věků omšené minulosti. Jistý velmi učený muž vysvětloval mně význam biblického jména Akkon, což prý znamená »písek sluncem rozehřátý«; věřím tomu, neboť navzdor blízkosti moře panuje zde hrozné vedro a v pobřežním písku mohou se za dob letních co nejrychleji na měkko vařiti vejce. Když pak se Akka dostala pod nadvládu egyptských Ptolomejců (r. 106. př. Kr.), nazvali ji Ptolomais; dále připadla za Claudia Římanům, roku 638. Arabům, a když se jí r. 1104. zmocnili Křižáci,

stala se předmětem nejtužšího sporu mezi těmito a Saraceny. Roku 1192. pojmenováno město »St. Jean d'Acre«, pak zničeno zemětřesením (1202.) a r. 1291. dobyto zpět Saraceny. Roku 1517. ztečeno Turky, kdežto Bonaparte je marně obléhal (r. 1799.); za to však byl Egypťan Ibrahim Paša šťastnějším, dobyv je r. 1832. a konečně bombardováno 928 děly spojeným loďstvem Rakušanů a Angličanů r. 1840. a zničeno za několik hodin, velkou mešitu vyjímaje, úplně.

Nejzajímavější udalostí jest rozhodně obléhání Akky Křižáky, kteréž trvalo celé dva roky (1189—1191) a tehdejší dějepisci táborů křesťanského i saracenského přirovnávají všechny ty kruté boje a zázraky udatenství k bojům před Trojou. Z kronik arabských a evropských zpravodajů (Emad-ed-din, Vinisauf, Boha-ed-din, Alatir, pak Michaud a j.) dovídáme se, že tu tábořilo přes milion vojínů křesťanských a saracenských. Ležení obou stran podobala se rozsáhlým městům a tržiště moslimů obsahovalo 7 tisíc různých krámů, 500 kuchyní po 20 až 30 kotlech, 140 velikých kovářských dílen, jeden tisíc lázní a zvláštní bazary zbraní, obleků a všech životních potřeb. Totéž lze zaznamenati o rozsáhlém táboru křesťanů, kdež se také 11 velkých kostelů nacházelo, a oblehacích, ku městu posunovacích věží, pravých to zázraků tvorby evropských strojníků, byl značný počet. Tyto věže tvořily samostatné pevnosti, z nichž každá 500 mužů posádky měla. V dobách příměří pořádány společně velké turnaje, radovánky, tance odalisek a hry, z čehož soudíme, že se tehda urozené panstvo obou stran, nazdor všemu nepřátelství, dobře baviti umělo. Po sto letech padla Akka po nejchrabřejším odporu v moc Arabů a spustošena v míře ukrutné. Ve městě nalezal se tehda proslavený klášter jeptišek sv. Kláry a tu, když se již v ulicích vraždilo a v domech drancovalo, umínily si klášternice na podnět převorky, že zohyzdí své obličeje, aby se nestaly oběťmi hříšných chtíčů arabských vojínů. I uřezaly si vesměs nosy a bojovníci sultána Melika vidouce všechny tyto krví zbrocené postavy spokojili se povražděním »Klarisek« a vydrancováním jich klášera.

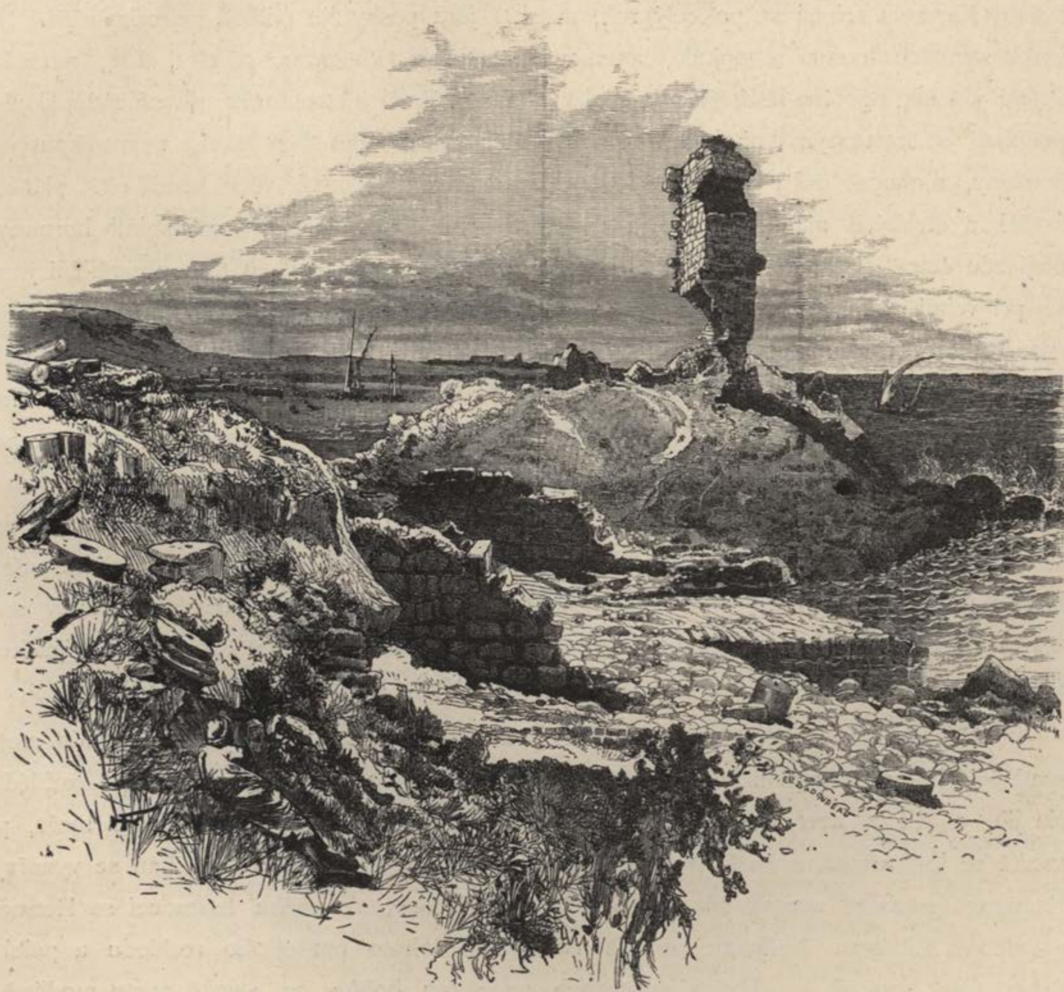
Také celou, šest hodin cesty dlouhou a půldruhé hodiny širokou rovinu Akkánskou jsme projeli a to až k vesnici »es-Zib« čili Ecdippa (bibl. Achsib), kteráž tvořila hranici zaslíbené země Židů, tedy nejsevernější bod Palestýny při moři, ačkoliv neposkytuje mnoho zajímavého. Vesničky leží vesměs dále od moře ku výběžkům pahorků a ústících údolí; polností bavlnou, kukuřicí, cirokem, obilím a melouny pokrytých se zde, na značnou rozsáhlosť planiny poměrně velmi málo nachází, a celé ovzduší prosyceno jest v parném ročním období zimničními výpary, tak že tu není radno déle prodlévati. Nejkrásnější místečko celé roviny jest pěkný palmový lesík blíže Akky a opodál ležící letní sídlo v městě vládnoucího pašy, kamž nám navzdor mocné protekci přístup povolen nebyl. Žalu nám tento zákaz nespůsobil žádného a zejména pak jsme tuto návštěvu oželeli, když nám nedaleko se procházející turecký důstojník několika těžce pronešenými francouzskými větami vysvětlil, že ty letní kiosky ani za podívanou nestojí. Pozoruhodnými nalezli jsme v rovině vždy o samotě stojící pahrbky zbudované rozhodně lidskou rukou, o kterýchž soudíme, že

ŠKOLA PROROKŮ NA HOŘE KARMELU.

jsou to pamětné mohyly co do stáří až do dob trojánských sáhající. Bonaparte umístil své dělostřelectvo při obležání Akky na jeden tento vršek a také Křižákům sloužily jakožto pozorovací body, na kterých postavili vysoké rozhledné věže. Až se jednou nějaký nový Schliemann na tyto kurhány odváží, možná že v hlubokých útrobách jejich drahocennou kořisť nalezne.

Starým a rozhodně špatným zvykem většiny touristů i cestovatelů jest, že obyčejně (konstatujeme, že to činíme mnohdy také) navštěvují napřed nejvýznačnější body v krajinách nebo nejznamenitější památky měst a pak teprve méně zajímavé, čímž sami stoupání rozhodně další interessem nemožným činí. I v této končině spěchá valná část cestovatelů nejdříve na Horu Karmel a tam odtud se podívá do okolí. Toto zvláštní a rozsáhlé pohoří,

ZŘÍCENINY V TANTUŘE.

jež směle nazvati můžeme »majákem Palestýny«, poskytuje mnoho zajímavého. Dřívější výstup byl příkrý a špatně schůdný a upraven nyní na pohodlnější půlhodinnou cestu pro pěší i jezdce, vedoucí z osady německých Templářů, kdežto silnice povozní po svahu západním ku výši se vine a u kláštera Karmelu končí. Kdyby byla na nejvyšším bodu pohoří, tam kde vesnice Drusů Esfije leží (552 m.), rozhledna, poskytoval by horní útvar tento obrazec: Celý massiv hory táhne se v délce pětihodinné cesty se strany severozápadní ku jihový-

chodní, kdež se s horami v Samaří spojuje a ku východu rovinu Esdrelon ohraničuje. Příkře spadající předhoří tvoří výběžek nořící se ze tří stran do Středozemního moře a jakožto zvláštnosť dlužno podotknouti, že postranice hory ukazují dvě rozdílné tváře, z nichž tvář ku východu ležící bujnou vegetací co nejhustěji pokryta jest, kdežto západní mořským větrům otevřená, slabší zelení vyniká. Na jedné straně může prý vesničan spáti »s měchem medovým u úst,« kdežto na druhé »slunce do prázdného žaludku mu svítí.« Pohoří Karmelu zelená se po celý rok, avšak z jara poskytuje pohled nejrozkošnější. Na všech stranách kvetou ranunkule, anemony, orchideje, voněkras, ožanky, lilie, narcisky a jiné vzácné, zejména lékárnické květinky a pláně, úbočí a stromovím ohraničené palouky podobají se květnatým kobercům. Na jiných místech opět bují takřka neproniknutelné houštiny, mohutné duby rozkládají své, kyprou zelení pokryté větve mezi nižší pláňata hrušek a divokých mandlovníků, ba i skvostně malebné pinie se rozložitými korunami mají zde četné zástupce. Že se tu i mnohé zvěři znamenitě daří, o tom přesvědčili jsme se při velmi namahavém výletu po celém táhlém temeni pohoří až do Muhraky. Celé spousty koroptví druhu caccabis saxatilis, divokých holubů, ptactva zpěvného, havranů, dále srnek, zajíců a ohromně mnoho šakalů prohání se zde na všech stranách. Vzácnou náhodou spatřili jsme blíže houštiny, v divoce rozervaném svahu na straně východní, pěknou kropenatou a také hbitou kočku, kterouž naši průvodčí zděšeným pokřikem »nimr, nimr,« zahnali. Byl to v této končině zřídka kdy se objevující, krásně rostlý exemplář levharda, který se nám jedním skokem poroučel a nepřipraveni, jak jsme byli, strhli jsme přehozené pušky se zád přec jen »náramně pozdě« a mezi tím zmizel tento toulající se dobrodruh v praskající houšti na dobro. Potom arci vykládal každý z nás, jak se v takovýchto případech vždy stává, že by jej byl zastřelil, kdyby totiž atd. ale skutek utek a levhard také.

Přírodní krásy hory vzbuzují obdiv každého cestovatele a zejména čásť do moře spadající zůstane nezapomenutelnou všem, kdož se byli z kláštera Karmelského rozhlédli. Na jih, západ a severozápad prostírá se do široširé dálky ohromná plocha moře, po kteréž se lodi klidně s nadutými plachtami posunují a mizí, načež opět jiné se vynořují. Na straně pozemní poutají nás rozložené hory Galileje, ve sněhu lesknoucí se Hermon a velebný Libanon. Nedivíme se, že následkem tohoto unášejícího rozhledu a polohy samé, tato hora již v dobách nejstarších za »horu bohů«, za »svaté místo modliteb« četných národů považována byla a že zde stavěli oltáře, k nimž z dálných končin ku obětem se putovalo. Jamblichus nám vypravuje, že se zde delší dobu Pythagoras zdržoval, Vespasian že se tu dotazoval orakula a modloslužba že prováděna zde na četných místech. V bibli dějí se četné zmínky o této svaté hoře a v »Písni písní« přirovnává ji Šalomoun ku ozdobené hlavě nevěstině: »Tvá hlava rovná se Karmelu!« Eliaš a Elizej zde dleli, a v dobách prvních křesťanů usazovali se zde poustevníci a žili tu, kořice se Bohu, v tichosti a samotě. Později sestoupili se v jakousi jednotu »bratří Panny Marie na hoře Karmelu« a po staletích (r. 1209) utvořen tu řád »Karmelitánů.« Odtud rozšířil se tento řád po Evropě a zejména v Anglii zkvétal v míře nejutěšenější. Mnohá zloba dob snesla

se na zdejší klášter Karmelitánů a leta 1291, 1635 a 1821 zapsána jsou krvavými literami v dějinách této hory. Když r. 1821. Abdallah paša klášter zničil a rozmetal, postavil si opodál pěkný zámek a žil tam za parných měsíců v přepychu a spokojenosti. General Karmelitánů v Římě uvažoval, jak by původní sídlo řádu opět zříditi mohl i vyslal bratra Jana Battistu z Frascati na tato místa. Volba onoho muže nemohla býti šťastnější, neboť sotva že si zdejší rumiště byl prohlédl, spěchal nazpět do Evropy a po návštěvě všech vládnoucích rodů, sultána nevyjímaje, jakož i všech příznivců římské hierarchie, měl na hotovosti tak značné prostředky, že byl s to klášter znovu zbudovati. Klášterní budova a kostel stály několik set tisíc zlatých, nadlidskou námahu a děsné svízele, avšak tento mnich překonal vše a dílo, jak je vidíme dnes, dokončil. Budova tvoří mohutný, dvoupatrový čtverec pevnostního tvaru, ačkoliv nechceme tvrditi, co napsal maršál Marmont, »že by totiž mohl klášter vzdorovat obléhání«, a nad ní strmí veliká kostelní kopule. Nedaleko kláštera stojí budova tuzemských poutníků, dřívější Abdallahův letohrad, pak mohutný maják, jehož světlo za doby noční na velkou dálku do moře padá, a pomník (pyramida) francouzských vojínů Bonapartových, kteří zde po obléhání Akky zemřeli neb od Turčínů rozsekáni byli. Jednoduchý, dle spůsobu novějších vlašských chrámů stavěný kostel, obemknut jest zcela klášterem a činí na každého nejlepší dojem. Hlavní oltář, ku kterémuž vede dvouramenné schodiště, krášlen jest světoznámou sochou »Naší milé paní z hory Karmelu« a pod tímto nalezá se jeskyně proroka Eliáše, kdež prý tento prorok kdysi dlel. Na oltáříku stojí socha tohoto věštce, vedle ní leží milodary i spousta tretků slibových, mezi nimi i půlměsíce zavěšeny tu pobožnými věřícími různých vyznání. Za naší návštěvy konalo tam několik Arabů svoji pobožnost, což zde není žádnou zvláštností, poněvadž muhamedáni váží si tohoto proroka stejně jako Krista. Ostatní zařízení kláštera, zejmena místnosti evropských poutníků, pak vkusná jídelna a divan vynikají velikou čistotou a slušným pohodlím. Přijetí, jehož se zde každému dostává, můžeme směle prohlásiti za nejlepší z celé Palestýny; zejména dočasný »bratr cizinců« jest každému, kdo si toho přeje, nejroztomilejším a také nejrozmarnějším společníkem. Dodatkem uvádíme zde níže za klášterem položenou jeskyni, již zovou »školou proroků«, ve kteréž Eliáš přebýval a dle tradice také Panna Maria po návratu z Egypta prodlévala. Arabský hlídač nám nastavuje hned u vchodu ruku, abychom do ní nezbytný bachšiš vtiskli, jinak by tam žádného nevěřícího nepustil.

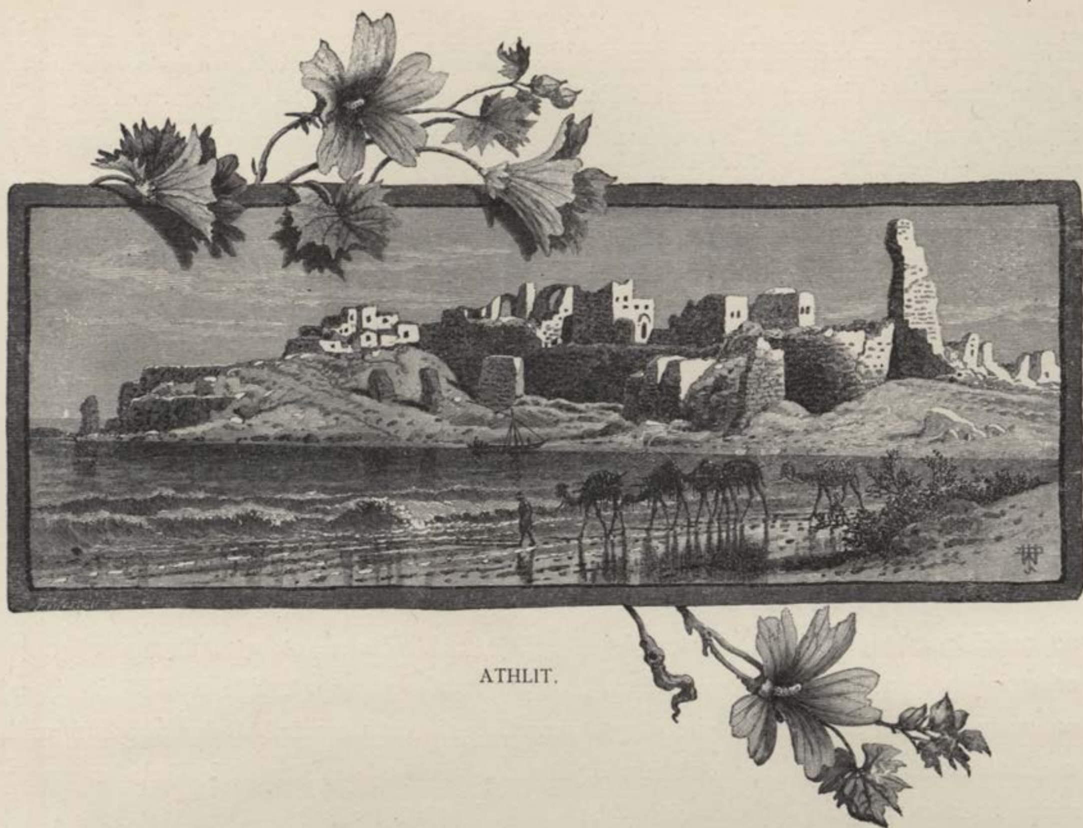
Při našem výletu do Muhraky, kdež prý za dob židovských králů známé povraždění kněží Baalových Eliášem se událo, měli jsme poprvé to potěšení uslyšeti v Palestýně zvuky dud a uviděti dudáka. Nedaleko tam se nacházející kaple Řekův seděl a povaloval se veliký zástup putujících Drusů neurvalého vzezření, kteří za příčinou shromáždění na temeni hory jakousi pobožnosť vykonávali. Polonahý pištící dudák vyluzoval z horského hudebního nástroje nejhrdlolomnější zvuky a polodivá sebranka mu v krátkých přestávkách výskáním a ječícím skřehotem tak srdečně přizvukovala, že nám až uši zaléhaly. Byli ve svém chování vůči nám až po krk upjati, ba ani si hrubě našich pozdravů nevšímli a po-

něvadž někoho v Palestýně k lásce nutiti nebývá radno, zabočili jsme ihned na sráznou cestu ku rovině, kteráž jakožto předhoří Kasis do moře vybíhá. Na západní straně příkrých strání Karmelu, tam kde se s planinou ku moři sahající spojují, jest větší počet skalních jeskyň, dřívějších to příbytků poustevnických a také starých pohřebišť, dle vzorů židovských vytesaných. Jakožto památku na horu Karmel koupili jsme si od jednoho Araba několik překrásných křišťálových drůz, čili »Karmelských melounů,« ku kterýmž se vztahuje legendární podání o Eliášovi, který jsa hladov požádal hlídače melounového pole o meloun, tento mu však odvětil, že všecko ovoce, které vidí z kamene jest a tu vyřkl prorok ortel: »Nuže dobře, nechť promění se v kameny!« A stalo se. Jinou památku, kterouž jsme si v klášteře opatřili, s sebou však do Evropy nepřivezli, pozůstávala ze znamenité »silice Karmelitánů« poskytující žaludkové občerstvení znamenité dobroty.

Po celou dobu našeho pobytu vystupovali jsme den co den nahoru ku klášteru a tam jsme se vždy hodinku nebo dvě bavili. Loučení nám šlo, upřímně řečeno, velmi těžce. Nedali jsme si s Bohem, jen srdečné: »Na shledanou!« Při západu slunce do hladiny mořské — byl to pohled veliký — sestupovali jsme k osadě Templářů a ve stanech provedli jsme náležité přípravy ku další cestě do Caesareje a Jaffy. Za výborné nám prokázané, služby odměněn Michal Totris »královsky« a zaopatřiv nám bezpečnostního průvodčího »chajala« a výborné koně, odjel jestě za noci do své domoviny.

POHLED NA MOŘE Z ATHLITU.

ATHLIT.

OD KARMELU DO CAESAREJE A JAFFY.

Cesta do Athlitu vede těsně při břehu mořském a když jsme z rána předhoří Karmelu objížděli, vzpomněli jsme si naší studující mládeže. Kdyby jich tak osud několik set najednou do této končiny zavál, tu by nalezli, po čem srdce každého vždy touží. Krok za krokem poseto jest celé pobřeží nesčetným množstvím skořápkovitých lastur a slimákových domečků všech možných druhů. Můj veleučený přítel jmenuje všechny ty: Patelli, Limi, Trochusi, Natici, Turbi, Cassidarie, Vermetusi, Cypraee, Strombusi, Pectee, Bulli a mnoho jiných druhů, tak rychle, že si jich ani nemůžeme všech zaznamenati a sbírati je do kabel. A tak táhneme dále cestou, kteráž sloužila v dobách pohnutých již Křižákům ubírajícím se po dobytí Ptolomaidu ku Athlitu a Caesareji. Armáda rozdělena po pětatřiceti tisících lidu válečného ve tři oddíly. Ve středu této válečné moci vezli vysokou věž s velikým křížem a praporcem obklopeným nejudatnějšími Normanny. Krajina arciť nevypadala tehdy tak pustou jako nyní a křižák, kterýž třetí výpravu popsal, poznal by asi jen stěží tuto kdysi tak kvetoucí krajinu, ve kteréž k smrti odhodlané sbory krále Richarda divy statečnosti konaly. Furie pomsty, kteráž zejména po křižackých výpravách nad touto zemí se rozpoutala, pokryla tu a tam půdu do výše několika sáhů rozvalinami sbořených měst a poutník stanuv před ssutinami, táže se s podivením, jaké to asi město zde před časy kvetlo, kdežto jinde poloha někdejších slavných osad zevrubně známa jest, ale po městech samých již stopy není.

Stojíš-li na břehu mořském a vidíš-li, kterak ze šumně kypící daleké hladiny tu a tam jasně bílé plachty menších nákladních lodí se vynořují, věz, že odvážejí lodi ty kvádry a zbytky nádherných sloupů asi ku stavbě mešit a muhamedánských staveb do Bejrutu, Smyrny, ne-li do Cařihradu. Barbarské ničení starobylých stavebních památek trvá nepřetržitě dále a prorocká slova: »Nezůstane kámen na kameni« naplnila se do slova na celé řadě měst a staveb, kteréž v Palestýně a Syrii kdysi bývaly.

Cesta neposkytuje dlouho nic zajímavého a, je-li z jara kyprou zelení pokryta, poskytuje stoupajícím vedrem parných měsíců — vzhled špinavě opálený, země puká a mimo několik seschlých květin, kteréž tu a tam smutně nad povrch trčí, není kolkolem daleko široko nic viděti než bodláčí a malá trnitá křoviska. Vděkuplná ozdoba jižních krajin, poeticky krásná palma, kteráž zde kdysi tak rozšířena byla, že Strabo vypráveti mohl o velkých palmových lesích, z nichž jeden nedaleko Jericha se nalezal a sto stadií délky měl, zmizela téměř docela.

Zvolna vyjíždíme do mírně stoupající výšiny a dostoupivše jejího hřbetu zabočujeme do oněch památných skalních průsmyků, kteréž jako lidskou rukou vysekány na některých místech jen 3 metry široké jsou a 5 až 6 stop vysoké stěny mají. Zde musili Křižáci, muž na muže přitlačen, pracně ku předu postupovati a při tom ustavičné útoky číhajících muhamedánů odrážeti. Beduini z nedalekého Athlitu nazývají tyto soutěšky skalami smrti, kterýžto název arciť není spůsobilý, aby cestujícím dodával důvěry a odvahy.

Bez nehody projeli jsme průsmyky a scenerie se ihned změnila: před námi rozestřela se malebná krajina a proti nám vyřítila se smečka polovzteklých beduinských psů, s nimiž jsme pravou bitvu musili svésti. Vydatný déšť kamenů, kterých na zemi bylo hojnosť, pojistil nám vítězství nad ohaři, kteří se dali na hanebný útěk do Athlitu, jemuž se také Monte Pellegrino říká.

Již měli jsme před sebou starou tvrz, za jejímiž starými, zvětralými murami naše objevení ihned vzbudilo čilý život: bylo slyšeti pokřik, a ve velkých otvorech hradebních zdí objevily se všude zamračené tváře osmáhlých Arabů, nad něž vysoko až přes římsu hradeb strměly nevyhnutelné sáhodlouhé pušky s křesacími kameny.

Náš chajal popojel k omšeným troskám, zuřivé arabské tváře se rychle ztrácejí z otvorů hradebních a my vidouce, že divoká posádka tam v té hromadě rozvalin odvahy a snad v tuto chvíli ani také žádného zlého úmyslu nemá, sestupujeme po tříhodinné jízdě s koní. Tentokráte nevydírali na nás Arabové žádných poplatků a spokojili se s malým bachšišem, avšak měli jsme se na pozoru, neboť athlitští bandité nebývají oproti cizincům vždy něžnými. To se rozumí, že nás jako dříve hejno nahých šeredných a špinavých dětí krok za krokem doprovázelo.

Že by byl nynější Athlit Jozuovým městem Magdalelem a Strabonovým Secaminiem jest dosud nerozhodnuto a zejména bádání za našich dnů nezdá se dřívější mínění podporovati. Za dob křižáckých zvali jej také »hradem poutníků« aneb »Petra incisa« (řezaný kámen) dle skalního průseku, který zde byl následkem většího opevnění uměle

proveden, čímž město od pevniny odděleno bylo. Bylo to město krásné, okouzlující již svou rozkošnou polohou: rozkládaloť se na poloostrově do moře sbíhajícím a na hladinu mořskou luzný pohled poskytujícím. Nyní jest to ohromná hromada ssutin s bídnými, na starobylé trosky nalepenými arabskými baráky, z jejichž všelijak zbudovaných zdí nezřídka zlomky starých sloupů s obdivuhodnými hlavicemi vyčnívají. Ženy v modrých košilích, na těle i rouše nevýslovně zašpiněné, nevlídní, osmahlí muži s tvářností zákeřníků — zkrátka všechno jest tu odporné a hnusné. Avšak vyjdeš-li, poutníče, jednou z bývalých tří bran městských, nyní beztvárných průlomů ve starých hradbách, ven k moři a je-li hladina jeho zcela klidna a jasna, vystup na některý do moře strmící balvan, polož se na něj i skloň hlavu k modravě zelené vodě a na písčitém dně mořském uvidíš mořskými řasami a korály obrostlé zbytky jakéhosi, kdysi zajisté skvělého paláce — tklivý to obraz pomíjecnosti veliké slávy.

Ohledavše všechny pozoruhodnější zjevy těchto ssutin opouštěli jsme mlčky smutné to město a zraky naše utkvěly ještě jednou na strmých zbytcích gothického chrámu, kterýž nejspíše Templáři r. 1220. vystavěli a kterýž snad v brzku již v rum se rozsype. Bez dlouhých okolků sedli jsme pak na koně a pochodem jelo se dále k Tantuře. Tato místa a celá okolní krajina daleko až k Hebronu tvořila též dávnou vlasť dětí Enakových, báječných obrů, o nichž čteme v bibli: »Toho pak času přitáhl Jozue a vyplenil Enaky (to jest obry) z těch hor, totiž z Hebronu, z Dabiru a z Anabu i ze všeliké hory judské i ze všeliké hory izraelské, spolu s městy jejich vyhladil je Jozue. Nezůstal žádný z Enaků v zemi synů Izraelských; toliko v Gáze, v Gát a Azotu zůstali.« (Jozue XI. 21. a 22.) K titanským těmto prabydlitelům poukazují snad zbytky ohromných staveb cyklopských na některých místech, jakož i dosti dobře zachované obrovské sarkofagy, nalezené v »hrobě Nimrudově« u Damašku, v »hrobě Hozeášově« u es-Szaltu, v »hrobě Noahově« na Libanonu a jinde. Obří plemena Rafaim, Ennim a Annakim byla přistěhovalým židům postav malých dlouho k nemalému postrachu. Dle pověsti dosahovali tito titanové stáří až tisíc let a rozměry těl byly úžasny: postel krále Oga (dlouhokrkého) měla délku bez mála 16 střevíců, Goliáš pak byl dle bible »zvýší šesti loket a dlani«, »pancéř jeho vážil 5000 lotů oceli« a železné ostří na kopí jeho, měvší dřevo »jako vratidlo tkalcovské«, vážilo 600 lotů.

Konečně dojeli jsme k výběžku pohoří karmelského, zvaného Ras el Hečel, nedaleko Tantury, kteréžto místo sluje v kronice Vinisaufově Mirla a v bibli Dor, to jest obydlí, druhdy hlavní město kraje Dor, jehož krále Jozua zabil. Již z daleka jest viděti zříceninu, vypínající se nad chaosem drobných arabských chat. Nad nedalekým mořem spatřiti lze zde často zvláštního, ryby lovícího ptáka, u Řeků »katarraktes« (potápěč) zvaného, kterak spouští se časem střelhbitě do vody pro šupinatou kořisť — toť celá dosud viditelná stafáž krajiny. V zubovatém, rozrýpaném a zvětralém pobřeží nacházejí se ložiska Helix janthina a zejména Murex trunculus, z nichž, jak dříve již praveno, vyráběl se vzácný purpur, dokud jiné lacinější způsoby vyrábění skvostného tohoto barviva vynalezeny nebyly.

Nedaleko několika pramenů učinili jsme zastávku, abychom koně napojili. Za krátko dostavilo se několik beduinů nabízejících nám své služby. V rukou měli hole, asi 3 stopy dlouhé, na konci se dřevěnou koulí. Takovéto mlaty tvoří zbraň nejchudších beduinů, kteří si ručnic opatřiti nemohou.

Na východ nalezá se několik cisteren, které příchodem leta vysychají. Cisterny tyto, ačkoliv velmi prostranné, mají zde vesměs jen docela malé otvory a jsou často zemí a křovím tak pečlivě zakryty, že je toliko zkušené oko beduinské vypátrati dovede. Stěny zdejších studnic, nepříliš hlubokých, do nichž vtéká voda pramenů, jsou uvnitř pevnou vrstvou cementu vyloženy a zachovávají vodu neobyčejně čerstvou a čistou. Zmínky zasluhují tři až čtyři metry vysoké, dole podemleté skály pobřežní, jejichžto hořejší okraje na mnoha místech proraženy jsou okrouhlými, na pěsť širokými děrami. Když mořské vlny za doby bouřek do spodem vymletých jeskyň vrážejí, vypryskují působením tlaku otvory těmi sloupce vody na způsob vodotrysků. Beduini ujišťovali nás také, že těmito otvory ryby na udici chytají.

Co jsme dříve o spustlosti Athlitu napsali, platí také plnou měrou o Tantuře, která je však silně zalidněna, ačkoliv jest tvrzení Baedekrovo, že se tu 12—15 tisíc obyvatelů nalezá, až příliš »orientálské.« Četné zříceniny věží malé pevnůstky přístavu a zbytků staveb křižáckých nezasluhují vážného povšimnutí. Tantuřané požívají špatné pověsti, jsou fanatickými a proto jsme se jim bez dlouhých průtahů a »bez všelikého loučení« poroučeli. Nemajíce v úmyslu navštíviti Rothšildem vydržovanou kolonii židů Sumarin čili Sabarin, brali jsme se dále podél břehu ku říčce Nahr el Zerka (tmavomodrá) čili k řece krokodilové (Crocodilon u starých) přes potok Kerseos písčitou pouští. Všude spatřili jsme zříceniny a zbytky dosti znamenitých staveb, stopy dávno minulých bouřlivých dob. Důkaz, že se v bařinách poblíž i v říčce Crocodilotu dosud obrovští ještěři nacházejí, provedli jsme tu »vlastnoručně« již dříve a rok co rok podaří se Templářům z Haify, že v těchto místech krokodila utratí. Jiný zjev, právě zde svého času zažitý, chceme zde zaznamenati. Bylo to za letní parné doby. Rovina byla pod mrakem a vypadala v mrtvé bledosti příšerně. Pojednou zpozorovali jsme tu a tam po zemi roztroušené kobylky a jiné poletovaly vzduchem. Zprvu v malých houfcích, později v hustých rojích a velikých spoustách sypala se tato žravá havěť na nás a na okolní půdu, kde nyní ovšem pramálo potravy nalezala. Ustavičně přilétaly nové a nové roje jako těžké mraky. Zvláštní zvuk živých těchto mračen, podobný šelestění suchého lupení, poháněného lehkým větérkem, tichý chrupot a hemživý ruch milionu velikých, hnědožlutých kobylek budí v člověku opravdu teskný pocit. V prvním okamžiku byli jsme náhlým příbojem tohoto hmyzu téměř omámeni. Když se spouštěly k zemi, vrážely odevšad na nás a naše zvířata jako krůpěje deště, tak že jsme si na obranu celý obličej šátkem zavinuli, zůstavujíce jen pro oči úzkou skulinu. Zvířata naše, ucítivše nezvyklé to hemžení a šimrání tisícerých nožek na svých tělech, začala se plašiti a mnoho namahání bylo potřebí, abychom se nehody uvarovali. Vše uhánělo divoce v před; zdálo se, že ani oslové, nesoucí stany a za-

TROSKY VĚŽE V CAESAREJI.

TIBERIAS.

Příloha »Palestýny«.

vázadla, v tu chvíli necítí svého břemene. Jako štvaná zvěř letěli s celou karavanou v zběsilém trysku po rovině.

Však co to? Pojednou dechl vánek, zašelestil větřík, zadul vítr od jihovýchodu a nabývaje stále větší prudkosti, poháněl před sebou žravé ty roje jako mračna ven do vlhkého hrobu, do Středozemního moře. Řídly znenáhla, až zmizely poslední, větrem odváté houfce. Slunce objevilo se v plné záři, země a vzduch byly prosty dravého hmyzu a rozbouřené moře pokrýval daleko tmavý vlnící se škraloup nesčíslných kobylek.

Tentokráte byla všechna bařeniště ještě důkladně vodou prosáklá a náš chajal zkoumal cestu stále bedlivě, poněvadž zaboření se do bahna bývá na těchto místech poněkud nemilé. Caesareu nespatřili jsme dříve, než jsme překročili vysoké pásmo navátých písčitých kopců, za nimiž leží. Plných osm hodin vyžadovala cesta z Haify až do města Stratonova a kdybychom tvrdili, že jsme nebyli unaveni, lhali bychom.

Zakladatelem Caesareje byl jeden z vojevůdců Dariových Straton, který zde velikou pevnostní věž vystavěl. Na to byla však Caesarea Alexandrem dobyta a, jak se zdá, značně rozšířena. Ale pozdější krásnou a nádhernou Caesareu vystavěl Herodes Ascalonites Veliký ku cti císařc Augusta, jemuž se

SLOUPOŘADÍ V MOŘI NA POBŘEŽÍ V CAESAREJI.

v jednom chrámu města božská pocta prokazovala. Stavba trvala dvanácte let a skončena byla r. 22. před Kr. Bylo to město vskutku velikolepé. Vysoké hradby s mohutnými věžemi chránily je se strany pevniny, stranou k moři vypínala se pevnosť, obemknutá s obou stran přístavy, které náležely k největším tehdejšího času a celé spousty hor z daleka přivážené pohltily. Úchvatný byl pohled na corso při moři skládající se z množství velkolepých domů z nejdražšího mramoru. Divadlo jakož i amfitheatr náležely k nejznamenitějším stavbám oné doby a samy stoky a trativody byly dílo mistrovské. Nad městem vyčníval na vršině vystavěný, shora již dotčený chrám se sochami císaře Augusta a Romy. Takto líčí Josephus město, v němž několikráte meškal.

Zde vězněn byl sv. Pavel, zde prohlásily legiony Vespasiana za císaře. Zde působil také Origenes, pak arianští biskupové Eusebius a Euzoïus. V Caesareji odbývalo se též několik prvních koncilů. V městě tom nalezen také svatý Gral, ona nádoba, kterouž původně královna Saba Šalomounovi darovala, již později Kristus při poslední večeři užíval a do níž prý konečně Josef Arimathejský krev zachytil, která s těla ukřižovaného Spasitele splývala. Před časem ukazován nám v Janově domnělý Grál, zhotovený však toliko ze zeleného skla, jehož kus vylomen byl. Původní Grál byl prý z jediného kusu smaragdu a miska jeho měla v průměru 35, zvýší 17 ctm. Po mnohých proměnách osudu, byvši od Ludvíka Svatého poznovu opevněna, propadla konečně Caesarea truchlivému osudu všech slavných měst — bylať r. 1265. od sultana mameluckého Bibarsa, otce vítězství, důkladně rozbořena. Další historií přeslavného kdysi města jest — hrobové ticho zřícenin.

Ačkoli se odtud rok co rok na sta ohromných pískovcových šedých nebo červených žulových kvádrů odváží a tím čím dále tím více tvářnost zřícenin se mění a jich ubývá, poskytují ty veliké příkopy, rozsáhlé bašty a věže mnoho zajímavého. Větší část nynějších zřícenin náleží vlastně městu středověkému, tedy Křižákům, kteří částečně starou Caesareu pozměnili a ku bývalému opevnění nové, času odpovídající, připojili. Veliké věže na sever a východ, pevné úboční hradby s vyčnívajícími baštami, hlubokými příkopy a branami na jih a východ vykazují útvar středověký, stavební hmoty však pocházejí z dob římských. Kamkoliv se tu nyní poohlednete, všude panuje zimniční chvat, aby vše to, co zde ještě zbylo, v nejkratší době rozmetáno a do jiných měst převeženo bylo. Nejen Arabové, ale i koncem roku 1884. zde se usadivší Bosňáci pracují o překot, aby znamenitý stavební material do lodí uložili a jinam zavezli. Kvádrová pokrývka velikého amphiteatru zmizela již zcela a jen holá tarasovitá země upomíná na doby, kdy tam sedalo 25 tisíc bavícího se lidu, a mohutné stoky přivádějící z moře do okrouhlého dějiště vodu pro případ, že se tam prováděla námořní bitva (naumachie), oloupeny o balvanovité vyložení a vyplněny zemí. Chrám Augustův, velký i malý kostel Křižákův, Drusova věž Herodesova a hipodrom sneseny jsou nyní již až na základní zdi a ze všech koutů to volá na cizince: »Caesarea byla, Caesareje není více, Herodesovo dílo zničeno na vždy!« Zub času a lidská pokolení zničily znenáhla téměř veškerá stavitelská díla zbudovaná na povel mocného Askalonity, a chrámy v Tyru a Bejrutu, zápasiště a tělocvičny v Damašku, Tripoli

a Ptolomaidu, lázně v Askalonu, vodovod v Laodicei, divadlo v Sidonu, shromáždiště lidu a hradby v Biblu a jiné veliké podniky vzaly buď zcela za své, aneb tvoří již jen zbytky den ode dne mizící.

Pochybujeme velmi, že by se snad po desíti letech některému z cizinců zachtělo navštíviti Caesareu (»el Kaisarije«) a to proto, že leží mimo vyšlapané cesty touristů a pak zde nebude také už nic, co by stálo za podívání. Také zde nejsou usedlí Arabové ani nomadisující Beduini a Beduinky přívětivými. Ženy, ač nikoli všechny, měly obličeje, vyjma oči, zastřeny černou látkou na způsob škrabošky, ověšenou množstvím penízků a plíšků, jak viděti lze i ve městech na tomto pobřeží. Všechny měly na ramenou náramky a na rukou skleněné prsteny, kteréž se u velikém množství v Hebronu vyrábějí. Po namahavém denním výkonu šli jsme již o osmé hodině spát a navzdor všem muškám, komárům a jiné kousající a bodající havěti neprobudili jsme se až o čtvrté hodině ranní.

»S Bohem buď ty kdysi krásná nevěsto na pobřeží roviny Saronu, s Bohem na vždy tobě, ty nynější stářím a pohromami shroucená stařeno! Pozbavili tě vší slávy, všeho lesku, rozsápali tvůj dříve tak nádherný šat a ponechali tobě jenom několik cárů, nekryjících ti ani tu děsnou a odpornou nahotu!« Tak a podobně loučili jsme se při našem odchodu z Kaisarije a poslední den pochodu našeho nastal. Před sebou jsme měli ještě desetihodinnou cestu do Jaffy a tu jsme rozdělili na dopolední pochod šestihodinový a odpolední čtyřhodinový.

Ubírali jsme se opětně kolem caesarejského jezera čili Nahr tamzah (Lacus Crocodilorum) zvaného. Že by zdejší krokodilové přepadávali kozy okolních Arabů, nechtěli jsme ani tentokráte věřiti, poněvadž jsou zdejší kozy menší egyptských a čenichají krokodilovinu už z dálky. Na dostřel za potokem »Chuderou« vjeli jsme do pahorkovité krajiny, plné rozervaných skalin a porostlé zakrnělými duby, k nimž se tu a tam družily rohovníky z výše asi pětimetrové. Ve středověku nazývala se krajina tato lesem Arsurským, nyní zovou ji Arabové »divokým lesem«. Je-li četnější společnost pohromadě, možno zde pardály, hyeny a divohé kance honiti a také lišek, zajíců a dikobrazů nalezá se tu hojnosť. Avšak při tom jest les Arsurský pro cestující velmi nebezpečný; neboť romantická tato krajina poskytuje loupežníkům rozmanité a pohodlné úkryty.

Křižáci utrpěli zde mnohé ztráty následkem útoků nepřátel číhajících v záloze; za lesem v úrodné rovině Saronu svedlo 100.000 těchto bojovníků za víru s 300.000 moslimů jednu z největších svých bitev, která skončila velikými ztrátami a zmateným útěkem muhamedánů. Třicet osm knížat a více než osm tisíc bojovníků Saladinových pokrývalo vedle tisíce křesťanů bojiště (r. 1191.). Za vesničkou Muchalid, ležící opodál na východ, vystoupili jsme z hornatiny na rovinu a brali se podél mořského břehu bezvýznamnou krajinou. Jedině na východě bylo lze spatřiti vyšší pohoří Judska (Efraim) a na západě moře — toť všechno. Jaké bohatství by mohlo vykvésti z této nepřehledné úrodné roviny, na níž nespatřuješ nyní ničeho, než tu a tam několik beduinských stanů s pasoucím se dobytkem, vysokou trávu stepní, močálovité byliny a málo stromů. U zřícenin Arsufských

čili Appolonie (?) odpočívali jsme čtyři hodiny těsně při mořském pobřeží. Bývalé město Arsuf čili Arsur obléháno mamelukem Bibarsem a pobořeno. Dle arabského spisovatele Makrisi účastnily se při obléhání města i ženy, jež vojíny jídlem a pitím opatřovaly — tedy snad první známé markytánky. Nepozdrževše se u Ali-ibn-Harami, malé to vsi

ROZVALINY HRADU V CAESAREJI.

s hrobem derviše Aliho, který mu jeho soupeř Bibars po dobytí Arsuru postavil, jeli jsme dále podél moře k Jaffě. Dostoupivše potoku Audža (Mžeh) měli jsme značné potíže s přebroděním se ještě dosti prudkým tokem vody, a minuvše dále v levo ležící kolonii německou Saronu, spatřili jsme po krátké jízdě Jaffu. Jízda urychlena a za nedlouho ukončena pouť po Palestýně. Na shledanou v Syrii!

